

להתודיע ולהגלות

שנמצא בבית דפוס של האדון וויידאוויטש (פאָרמאַלס פאַרעמבאַ) כל מיני אותיות יפים מהודרים חדשים מקרוב באו וכל דוא"הם יאמרו הדר הם. ע"כ כל איש אשר רצונו להדפיס כתב יד או ספר יפנה אלי במכתב ואני אשתזה עמו במקח השווה, ואם ייטב הספר בעיני אדפיס בשותפות עם המחבר.

אדרעססע שלי:

מיכל וואלף.

רינגפלאטץ נומרא 18 אין לעמבערג,
סוכן ביה"ד של האדון וויידאוויטש (פאָרמאַלס פאַרעמבאַ).

עסק בה כלום . וכן נראה שאגרת הזאת היא מזויפת מבעל שושן
סודות (*) (המחבר הזה היה חי בימי בית יוסף עיין בספרו דף כ' ע"ב)
שמביא בדף ל"א המגלה באריכות אשר ר' משה ידבר ממנה. המחבר
הזה היה מסופק אם האגרת היא מהרמב"ם כי ז"ל שם : ואולי אתר
סתלמידיו כתבה בשמו (אבל לא הוא בעצמו) . מדברי האגרת שמביא
משמע שהרמב"ם לא חזר ממה שכתב במורה , וז"ל האגרת : ואין זה
פלא כי אין בנביאות האמתיות שנתנבאו בהם הנביאים אלא משה
רבינו ע"ה , כל מה שיגידו מתעלומות נביאותיהן היה על צד המשל ,
כמו שבארתי בספר אשר חברתי וקראתיו מורה נבוכים וביחוד חלק שני
וכו' . מזה נדע ברור שהספר הזה היה יקר עוד בעיניו ונזכר להבין שלא
חזר עוד מדעותיו אשר דרש בו .

יהודה ליב מיזים .

(*) ידידי הרב הונסקיל רצ"ל העיר אותי על ספר הזה

גם לא העת מתי חבר המגלה הזאת, ומתי למד הקבלה וכל זאת סותר דברי שאר המחקרים.

אחר כל הספיקות והסתירות האלה נזכר לשפוט בצדק, כי שקר והבל המה כל הדברים הנובעים מהמגלות והאגרות שהזכרתי, כי המכתבים הללו הם מזויפים ובדוים מאנשי הקבלה בשם הרמב"ם כדי להגדיל ידיעת הקבלה, ולהקטין ערך חכמת הפילוסופיא, ואנשים אשר יתעסקו בה בעיני חסרי דעת. וכן דרכי הרמאים מאז לזיוף ספרים בשם גדולי ארץ, כמו שזיפו איזה משונאי החכמה את ספר התפוח, ושמן למחברו את אריסטו (עיין באגרות הרמב"ם דף י"ב ע"ב דפוס ברין) וכתבו בו דברים אשר לא עלו על לבו; המחקרים שהזכרתי, אשר סביאם לראיה לדבריהם האגרות והמגלות הללו, היו גם כן מכת המקובלים, לכן אחזו בקנה רצון מבלי לחקור אחרי הדבר מבטן מי יצא, ואם יש שורש בו, ועתה איך נסמוך אנחנו בדבר גדול על נוגעים בעדותן ועל עדות מוכחשת? כל איש שיש לו שכל ישר יראה שהאמת אתי, ושארין צריך עוד לראיות אחרות. אבל ידעתי שיש הרבה אנשים אשר לא יצו לשמוע לדברי שכל, אנשים אשר אצלם דברי איש אחד שהוא גדול בניהם, מכריעים את כל מופתי ההגיון והשכל, לכן אביא פה דברי אחד מגדולי המקובלים אשר על ידם יתגלה כי המגלות והאגרות הם מזויפות, הלא הגדול מבעלי הקבלה ר' חיים וויטאל, אשר לפי כתבי ושכחי האר"י ולפי אמונת המקובלים האחרונים, הוא מלא מקומו וכל חכמתו מסר לו, והאר"י לא בא לעולם כי אם לחקן נשמת ר' חיים הג"ל, וגשמתו היתה לפי דעת האר"י, שהאמין בצלגול, נשמת ר"עק, והיה לו רוח הקודש להגיד העתידות, הלא הקדוש הזה אשר לא נעלם ממנו לפי דעתם (המקובלים) שום דבר בעולם, הגדול הזה סותר דברי המגלות והאגרות, כי הוא אמר, ששורש הרמב"ם היה מפאה השמאלית (*) לכן לא עסק בחכמת הקבלה, וזה יזכה שהוא כיחש בדברי הגדולים שהחלישו כי הרמב"ם למד ידיעת הקבלה בסוף ימיו וכי מצאה חן בעיניו, יען שלפי דברי ר' חו"ט לא

(*) כחוצ נספר הצלגולים פרק ל"ה: ואמנם הרמב"ן היה מן סופי היענית שהיא קלת רחמים, ולכן זכה לחכמת הקבלה, והרמב"ם היה מן סופי השמאלית שהיא כלה דין ולכן לא עסק בחכמה זו ע"כ.

אפשר לשום אדם להבינה על נכון, ומכ"ש להבין ע"י שאר ענינים
 אף שרבו לאין קץ ספרים הדורשים בהם, מחמת שמחבריהם לא הבינו
 בעצמם מה שכתבו, וכל אחד מהם יפרש דברי הקדמונים מהם על
 דרך אחרת וגם לדבריהם ופירושיהם צריך פירושו) וכדרך זו דרכו הנביאים
 והשינו מה שהשינו מהודעת העתידות ופעלו פעולות זרות ויצאות
 מהמנהג הטבעי (מי גלה לו זאת? הלא לא ידע זאת בקבלה איש מפי
 איש. ואם בעלי ידיעה הזאת מחליטים הדעה זו, הלא הם אינם נאמנים
 ונוגעים בזיכר, ואולי טועים בזה בלי ידיעתם, או שאחד מכת הזאת
 גלה ובדא מדבר דיעה זו, וכל האחרונים מבעלי הקבלה לא הקיפו
 אחרי דבריו ואחזו בה, ועל זה נאמר פתי יאמין לכל דבר—) ומקצת
 דרכים לקחתי גם אני בידיעת טבעי הנמצאות (אמר לא כל דבריהם?
 מדוע לא לקח כלם? הלא המה לפי דבריו אמתיים וכל מה שהשינו
 הפילוסופים בלתי צודק ומטרידים השכל, בזה הוא סותר את דבריו
 הראשונים. גם קשה מדוע לא הפך הרמב"ם בכלם? הלא דברי בעלי
 המקובלים הם כלם דברי אלהים חיים! האם לא ידע הרמב"ם מזה
 הכלל? ומה משמע שלפי דעת מחבר האגרת, ידיעת חכמת הטבע
 שר בעלי הקבלה היא חסירה לכן לא לקח ממנה רק מקצת דרכיה,
 ואין לך אפיקורסות גדולה מזאת) והותרו לי כל הספקות שנסתפקתי
 בהם (המלה נסתפקתי אינה נמצאת בכל ספרי הרמב"ם) ונפתחו לפני
 דרכי המבוכות, וגמסרו בידי ספתחות החכמה והביאור של כל נעלם
 ממני (מתי יהיה קץ הגלות? וענין צדיק ורע לו רשע וטוב לו ג"כ?)
 והנני משיבך שלא תגלה הסודות הדקות וההערות הנפלאות אלא למי
 שהוא דק בשכלו ובטבעו, ונקי במעשיו וגודלכו רעיוניו, והלך בדרכי
 הלמוד והידיעה. (על איזה ידיעה כוננתו פה? אולי ירצה לדמו על
 הפילוסופיא? ומאוד אתפלא על הרמב"ם שמשביע פה לתלמידו,
 לבל יגלה שום דבר ממה שכתב לו, הלא הרמב"ם היה איש מאסר
 וירא אלהים, מדוע לא התודה וגלה בפני קהל ועם, כי טעה בדברים
 הרבה בעניני החקירה והאמונה, אשר דרש בספריו, למען לא ייבלו
 עכ"פ נערי בני ישראל דעותיו הפילוסופיות שנמצאו במורה?) דע לך
 אחי שכל השמות הקדושים רבו מלספור וכי"ע"כ. דברי המגלה הזאת הם
 משונים מאוד מכל דברי שאר המחברים שהבאתי; הוא לא מזכיר שם
 האיש שלמד הרמב"ם ממנו, ולא שם המקום אשר שםם שלח אגרתו,

ודומים לאלה אשר דרש במורה ובכל הספרים אשר דרש בדברי הפילוסופיא, והלך כמעט בכלם אחרי דעות ושיטת אריסטו דברים אשר הם תחת גלגל הירח; כל איש אשר יקרא בעינים פקוחות את ספריו וישווה ויערוך דעותיהם זו לזו, יראה ויבין כי לא סר משיטתו אשר בחר בנעוריו ימין ושמאל ולא היה נבוכ בזה עד סוף ימיו) ולדעת תוכן אמתתם כפי הכולל מצד חקירת הפילוסופיא ובדרכי מופתיהם, ונראה שמה שהשיגו הפילוסופים בלתי צודק עכ"פ (כל מה שהשיגו החכמים הוא שקר? מי יאמין זאת? הלחנם אמרו חז"ל חכם עדיף מנביא?*) ואין ספק שהרב ר' משה אלאשקר בעצמו לא האמין בזה הגם שמביא דברי האגרת הזאת. ויתכן שהוא לא פנה לכל דבריה וכל כונתו במה שמביא בספרו ההשגות האגרת הזאת היא למען לא יהי עוד הרמב"ם לחרפה בעיני דורו של ר' משה הג"ל אשר כמעט כלם אחזו בדרכי הקבלה) כי מה שנתבאר אצלם מהחכמה לא בא המופת על סותרו אלא בדרכים הגיונים ממרידים השכל ומבלבלים אותו (מופתי ההגיון אשר הם מהשכל ונוסדים בו יבלבלו השכל? לא אוכל להבין אפשרות הדבר הזה, אולי הוא סוד מסודות חכמת הקבלה. אבל אין לנו עסק בנסתרות) אך אצל חכמת הקבלה האמתית רחבים מסוקלים מאבני המכשול, (המחבר של המגלה הזאת לא ידע עוד מדברי הרמ"א בתשובתו להרש"ל, איך רבו מלספר האנשים שנכשלו ע"י למוד ידיעת הקבלה, מהאנשים אשר התעסקו בחכמת הפילוסופיא, גם לא נודע לו דבר עוד מכת שבתי צבי שסרו מד' מחמת ספרי הקבלה כידוע) נודע בהן בקלות נמרץ כל מה שתפול תחת גבול ההשגה (אף יסודי חכמת השיר, המוזיק, הבנין, המדידה, והבעמאי? אולי היה בזמן המחבר נקל להבין ע"י ידיעת הקבלה כל החכמות ועניני המציאות ודהתיר כל הנפקות שיש לשכל בדברים הללו, אבל בעתים האלה אי

(*) החכם ר' יהודה ממודינא בספרו מדבר יהודה (כרפס צוויינליא סנת ט"ו לפ"ק) דקף ז' ע"ג מפרס המאמר הזה חז"ל: חכם עדיף מנביא, כי דקות שכלו יודע עמידות כנביא, ועדיף נאמן, כי הנביא ינבא לעתים וכפי שיחול הספע עליו, והחכם ככל עת ומצינתו עלמה, ולכן יתקן מעשיו כמעשי ד' שלא תחול עליהם חרטה ע"כ.

רבני צרפת עמו ? המחבר בעצמו בעל מגדל עוז לא הלך עם הרמב"ם ולא ראה כתב ידו) לשון הזה: אני משה ב"ר מיימון כשירדתי לחרדי המרכבה (לא בא איש אחד ולא ר' יעקב גם לא זקן ללמד אותו , גם לא חזר ממה שכתב בענין הפילוסופיא ולא היה משתבח בה לתלמידו , ולא מזכיר שהיה נבון בחקירות הנמצאות , וכי מופתי ההגיון מבלבלים את השכל) בינתי בענין הקץ (אבל לא לקח מקצת דרכי הקבלה בידיעת טבעי הנמצאות , ולא הותירו לו כל הספקות ולא נפתחו לפניו דרכי המבוכות ולא גמסר בידו אף מפתח אחד ממפתחות החכמה , והביאור של כל נעלם) ודבריו היו קרובים לדברי המקובלים . לא ס"ת ולא קבלה ממש ולא דרכי וחכמת הקבלה , ואף לא דברים של טעם , כי אם דברים אשר לפי דעתו הם קרובים לדברי המקובלים האמתיים שרמו הרמב"ן עליהם (מה המה המופתים מדברי הקבלה אשר רמו עליהם הרמב"ן הם אמיתיים ?) עכ"ד . המחבר הזה שכח מה שכתב כאן בעת שכתב פירושו על פרק ג' מהלכת תפילין . כי בפרק הזה אמר : ואני חמיה על מעלת רבינו ז"ל שהיה מקובל איש מפי איש בנסתרות איך בא להכריע בסברה דברים שהם כבשוננו של עולם וכו' (מזה נראה כי לפי דעתו באה לרמב"ם הקבלה איש מפי איש עוד קודם שחבר ספר היר , טרם שחבר ספר המורה , ודבריו סותרים זה את זה , וזאת היא פחיתות גדולה מאוד ולא יכלל זה בין המחברים שיבחנו דבריו , כאשר כתב הרמב"ם בהקדמתו למורה אצל סבות הסתירות . גם סותרים דבריו האחרונים כל ספורי שאר המחברים מענין הזה , כי לפי החלטתם לא ידע הרב מידיעת הקבלה עד סוף ימיו) . הרב ר' משה אלאשקר בהשגותיו על ספר האמונות לרש"ט כתב : ראיתי לכתוב כאן לשון רבינו הרב הרמב"ם שכתב במגלת סתרים לתלמידו החשוב (מה שמו ?) בענינים עמוקים (מדבריו נראה שהרמב"ם כתב ספר גדול רב הכמות בענין הקבלה היפך דבוי שאר המחברים שהבאתי , אשר לפי דעתם לא כתב רק אגרת אחת מעט הכמות , וכל זה רק לגלות כי חזר מרעותיו הראשונות) ; כתב רבינו הרב במגלה הזאת : ובתי האהבה הנמרצת אשר נהייתה ביני ובינך ובין אבותיך הקדושים , כי רוב זמני הייתי נבון בחקירת הנמצאות (מי לא ידע מתולדות הרמב"ם שהוא לא שנה את דעותיו בעיני החקירה ? כי אנחנו נראה שדבריו בעניני השכל והאמונה אשר כתב בנעוריו כמו בפירושו על המשנה , הם בכלל שוים

למד אותה בארץ ישראל, אלו ואלו דברי שקר הם) ואלו ידעתי אז (מתי) מה שהשגתי עתה (מה השיג?) דברים רבים כתבתי שלא הייתי כותב (מי יגיד לנו שרמז הרמב"ם בזה על עניני הפילוסופיא? הלא נודע לנו כי גם על שאר ענינים דרש הרבה). האברבנאל בנחלת אבות שלו בסוף פרק עקביה על דבר המשנה: "אבל כל שמעשיו מרובים על חכמתו" כתב: וגם שמעתי (לא ראה שום אגרת ולא ידע מספר שחובר רק שמועה באה לאזניו, גם לא רצה להשען על דברי בעל מגדל עוז אשר בלתי ספק קרא אותם) שהרב המיימוני כתב באגרת שלו אלה הדברים: בסוף ימי בא אלי אחד (לא למצרים ולא לירושלים, לא זקן ולא ר' יעקב) ואמר לי דברים של טעם (לא מסר לו ולא האיר עיניו, רק אמר לו, לא דרכי הקבלה ולא חכמת הקבלה, לא מעשה המרכבה ולא ענין הקץ; אולי גלה לו שמה חדשה בידעת הפילוסופיא אשר עוד לא נודעה לו) ואלולי שהייתי בסוף ימי ונתפשטן חבורי בעולם הייתי חוזר מדברים רבים שכתבתי בהם (אולי כונתו על דברים אחרים שדרש גם בהם, ולא על ידיעת הפילוסופיא, ואף אם נאמר שכונתו עליה, אולי דעתו שטעה בדברי אריסטו, ולא הבין אותם כראוי, והאיש הזה היה פילוסוף גדול וגלה לו האמת בהם) ואין ספק שדברי קבלה היו (מה המה הראיות שדברי קבלה היו? הלא לא נזכר מזה מאומה בספור הזה אשר בא לאזניו; ולדעתי לא גלה לו דבר מידיעה הזאת, כי למה סותם דבריו? ומדוע דבר ברמז? הלא היה לו לפרש דבריו עכ"פ בקיצור ולומר שהוא חוזר ממה שדבר סרה ולעג על עניני השמות והקמיעות ושאר ענינים הדומים להם אשר יסודם הוא בידעת הקבלה, וזה היה בידו לכתוב אף שעה אחת קודם מותו). בעל מגדל עוז בסוף פ"א ליסודי התורה כתב: ולדעתי שהרמב"ם ידע בהם (בידיעת השמות) בסוף ימיו, שאני מעיד שראיתי בספרד ארץ מולדתנו כתוב במגלה שר קלף ישן נושן ומעושן (לא באגרת שכתב לתלמידו, מי מעיד שנכתב מידי הרמב"ם? ומי המה האנשים הזקנים שחיו בימי הרמב"ם? ובימי בעל מגדל עוז, אשר בידם היה להעיד שהמכתב הוא כתב יד ממש של הרמב"ם, מחמת שראו מעשי אצבעותיו, הלא זה אי אפשר שהעדים הללו היו שתי מאות שנים. ומי העיד לנו שהם היו עדים כשרים, שראוים להשען עליהם? ומי הוכיח לנו שהמגלה הזאת אינה מזויפת מאיש אחד בעת מחלוקת

מחכמי האמת (בעל מקובל ונוגע בדבר) שביאר סודות הרמב"ן כתב (למה העלים בעל עבודת הקודש שם המחבר ושם ספרו? מי יגיד לנו כי ראוי לסמוך עליו ושעדותו עדות אמת? אולי היה פתוי שהאמין לכל דבר, או איש מרמה אשר חפץ ברשע ורצה להתעות את העם בדרך תוהו? האם אלמן ישראל משוטט ואנשי בליעל?) בפ' בשלח בזה הלשון: ור' יעקב זה הלך למצרים (מי מסר לו זאת?) ומסר הקבלה להרמב"ם (סותר דברי אגרת חמודת אשר לפי דעתו למד הרמב"ם בירושלים חכמת הקבלה; וזאת היא סתירה גדולה אשר אין להשיב עליה) ולרוב שמחתו בה היה משתבח בה לתלמידיו (כל זה לא נודע לו כי אם על פי השמועה, אולי שקר הדבר אשר שמע ושוא ענו בו? ומי המה התלמידים האלה? ואף שנודע שהאגרת הזאת היתה נמצאת בעזבון ובאוצר הספרים של אחד מתלמידיו, או שאחד מהם גלה אותה והפיצה ביעקב, בכל זאת אין אנחנו מחויבים להאמין שהיה מהרמב"ם, הלא זה אינו נמנע כי אחד מתלמידיו אשר דרכי ויסודי הפילוסופיא לא עשו עוד רושם חזק בלבו, ושהסכלות החלה לצמות בקרבו וחפץ בידיעת הקבלה ועזב דרך החכמה אחרי מות הרמב"ם, בדא מלבו אגרת הזאת, והשתדל לזייף מכתב הרמב"ם רבו, למען יתנצל על ידו ולא יתראה כהפכפך, ופוסת על שתי הסעיפים) אמנם לא זכה לזה עד קרוב לאחרית ימיו (ממכתבי ואגרות הרמב"ם שכתב לבנו בסוף ימיו נראה ששקר הוא, כי דבריו הם דומים לדבריו במורה) שכבר חבר כל ספריו (על זה נאמר הרוצה לשקר ירחיק עדותו, ובערמה כתב אחד שחבר כל ספריו למען לא נוכל לסתור דבריו מספריו שחבר מקודם) ע"כ. בעל שלשלת הקבלה דף ל"ג כתב: ראיתי בספר אגרת חמודת שחבר ר' אליהו חיים (המחבר הזה חי שלש מאות שנים אחר הרמב"ם) שאומר בהקדמתו: אני ראיתי אגרת הרמב"ם שכתב מירושלים למצרים לתלמידיו והיה אומר אחרי בואי בארץ הצבי מצאתי זקן שהאיר את עיני (לא במעשה מרכבה כי אם) בדרכי הקבלה (אם הזקן הזה הוא ר' יעקב הנזכר בדברי המפרש להרמב"ן, לא למד הרמב"ם בארץ ישראל כי אם במצרים, ואם למד בארץ הצבי לא למד מר' יעקב, דדברי מי נטה און? מאי הוית דסמכת אהאי, סמוך אהאי, לכן אני מחזיק בדברי שניהם, ומאמין לבעל אגרת חמודת שלא למד הרמב"ם בארץ מצרים הקבלה, ולבעל המפרש דברי הרמב"ן שלא

הרמב"ם בשאר ספריו הנמצאים ביד כל קורא, נראה ברור ההבדל הגדול אשר ביניהם; וגם לא יוכיח בראיות הדבר אשר הסבה אותו לשנות לשונו ודעותיו. הדרך הב' אם הספר הזה מוחזק ומיוחס למחבר ההוא בפירוש המחברים שהיו בימיו או אחריו ונשתלשל ונשאר בחזקתו מדור לדור, ולא בא במשך זמן מימיו עד עתה שום ספק במחברו, ולא ערער שום מחבר עליו. משא"כ באגרת הג"ל שלא באה בקבלה מדור לדור, ולחיפך איזה מגדולי ישראל היו מסופקים בו (בעל שושן סודות עיין לקמן דבריו, והגאון ר' יעב"ץ). הדרך הג' אם לא נתגלה הספר ההוא בחיי המחבר, כי אם הרבה מאות שנים אחרי מות האיש אשר אנחנו מייחסים אותו אליו, כמו עד"מ ספר הזהר המיוחס לרשב"י, אז לא נוכל להאמין באמתת הדבר, רק באם שהמחברים שחיו בימיו או שנים מעטים אחריו מביאים בספריהם את המכתב הזה בשם המחבר המיוחס אליו ומביאים הרבה מדבריו ודעותיו, או שיספרו ויגידו לנו שהוא חבר אותו, ואנחנו נדע שלא נמצא שום דבר ורמז מזה בהספרים שהוכרו בימי הרמב"ם ואחריו, ולא דבר מהמעשה הזאת איך חזר הרמב"ם מדיעותיו ומאגרת ששרת לתלמידו, כי אם איזה אחרונים שחיו איזה מאות שנים אחרי מותו (*). הדרך הד' אם המכתב הזה לא יצא לאור עד היום הזה, ולא נמצא אצלנו המכתב ההוא כי אם איזה מדבריו, אשר העתיקו ממנו בספריהם מחברים אחרים, אזי צריך שיסכימו כל ההעתקות הנמצאות אצלנו ממנו על כל פנים אות באות ממש מבלי שינוי וחלוקה לשון ביניהם, ואנחנו נראה שההעתקות מאגרת הזאת אינן מסכימות זו לזו ומלאות שינויים רבים, והספורים ממעשה הזאת סותרים זה את זה כאשר אראך. בספר עבודת הקודש לר' מאיר בן גבאי בחלק העבודה פרק י"ג כתוב: מי לנו גדול בפילוסופיא כהרמב"ם, וכשמצא המגלית השליך מידו את הצרורות (מי גלה לו זאת? הלא באגרת אשר מביא ר' משה אלאשקור לא נזכר מזה כלום, רק נאמר שהרמב"ם לקח מקצת דרכים בידעית טבעי המציאות מחכמת הקבלה, ולא מזכיר שם שהשליך אחר גזו חכמת הפילוסופיא) ואחר

(* קורא ונשכיל כלל זה קם צידך ויהיה לך לחזן צוקן לנחון צו כל הספרים המיוחסים לקדמונים ותצין האמת.

בזה כונתו, כי בודאי שמעו אז לעצתו רוב נערי בני ישראל אשר סופת ומשל איש אחד מגדולי עמנו גדול הוא בעיניהם מכל מופתי השכל, ורוכם אשר אין ביד שכלם לחקור אחרי שורש כל דבר, הפו אזנם לדבריו ביותר כי היה בידם להתנצל את עצמם ולאמר: מי ידע יותר שידיעת הפירוסופיא תסבב ומביאה נזק רב לאדם, מהרמב"ם אשר כל ימיו עסק ועמל בידיעה הזאת.

(ה) הלא ידענו כי הרמב"ם אהב מאוד את בנו החכם ר' אברהם, ואם כדברי המחברים שהאגרת הזאת היא מידו, מדוע לא גלה לו שחזר מדעותיו הראשונות בידיעת הפירוסופיא, כדי שלא יפול במבוכת הידיעה הזאת ולהצילו ע"י דעות ידיעת הקבלה מרדת שאולה ולהורישו עולם הבא, ואנחנו נדע שהחכם ר' אברהם הלך בדרכי הפירוסופיא, ולעג על אחת מיסודותיה הראשונות של ידיעת הקבלה שהוא אמנות הגלגול (*), מדוע לא גלה הרמב"ם דעתו מידיעה הזאת רק לאחד מתלמידיו, הבלתי נודע לנו, ולא לבנו? ומדוע לא השתדל לפרסם אותה ברבים, ולו עשה זאת, אז בודאי לא התעסקו גדולי ישראל אחר מותו בלמוד ספר המורה, ואנחנו נדע כי בסוף ימי הרמב"ם ואחר מותו דרשו רבים מישראל בבתי מדרשיהם במדינת שפאניא הרבה בזה הספר.

(ו) הלא ידוע הוא שלא ניכל ליחס ספר ומכתב אל קדמון אחר ולהתליש שהוא חברו כי אם על אלה הדרכים: הדרך הא' לראות את הלשון, עקרי וראשי דעות הספר הזה, אשר נחקר על אמתת מחברו, דומות לסגנון לשונו ורעיונותיו שכתב ודרש בשאר ספריו הנודעים בשמו. אבל אם באו בספר אשר לפנינו ענינים סותרים לדבריו בספרים האחרים הנודעים בבירור שהוא מחברם, אות ומופת הוא כי מזויף הוא מאחד שתלאו באילן גדול למען יתקבלו דבריו, אם לא שהמחבר בעצמו יגלה לנו הסבה אשר על ידה חזר כאן ממ"ש במקום אחר ושנה דרכי לשונו, ויוכיח בראיות נכחות אשר אין להשיב עליהן אמתת הסבה הזאת. והנה כל התנאים האלה אינם נמצאים באגרת אשר לפנינו: כי אם נחקר אחרי לשון האגרת הזאת ונדרמה אותה לסגנון לשון

(* עיי' גלקוטי פרחים לספר קנאת האמת.

(ב) מי לא ידע גדול המחלוקת אשר היתה בין הנגררין אחרי הרמב"ם ובין מתנגדיו ושונאיו, ואם כדברי המחברים האלה מדוע לא הביאו האנשים, אשר בקנאתם קנאת הדת, דנו ספר המורה לשרפה, את אגרת הזאת לראיה ולהוכיח ע"י להנכרין אתרי דעות הספר הזה, שדנו משפט אמת? גם מדוע הרשיעו אותו חנם איזה ממתנגדיו וכינוהו מין וצדוקי?*) עד שכתבו על קברו פה נקבר מ'. הלא לא חסם בכפו אחרי שחזר בעצמו מדעותיו הפילוסופיות והודה להמקובלים. ואז לא היה להם להתרים אלא ספר המורה?

(ג) מדוע אוהבי הרמב"ם מהרבנים, אשר הגינו בעדו בעתים הקדמונים, דחקו לישב דבריו, אשר בהשקפה הראשונה הם נגד הדת, בדרכים רחוקים, ולא הצדיקו אותו בעצמו באגרת אשר לפי דעת המחברים הנ"ל היא מידו, ואז היה בידי אוהביו לסתום פי המקטרגים ושטניו ולהראות שהוא בעצמו שב מדעות הפילוסופיא? וביותר קשה הוא על הרמב"ן, מדוע הגין בעד המורה באגרת שלו לרבני צרפת, האם לא היה נודע לו דבר מאגרת הזאת? הלא דבר גדול הוא שהרמב"ם, אשר שמו היה מפואר בכל תפוצות בני ישראל, שנה את טעמו והתחרט על הדעות שכתב בספרו המורה בעניני האמונה אשר רוב גדולי ישראל לא רצו לקבלם לאמת; ולא יתכן שהדבר הזה, אשר בודאי עשה רושם גדול בקרב עם יעקב, היה נעלם ממנו. ולמה לא התנצל הרמב"ן את עצמו עם אגרת הזאת במה שיסתור בפרושייו על התורה איזה מדברי המורה אשר לא ישרו בעיניו? היה לו להרמב"ן לומר: שהדעות הללו הם מהדברים שחזר הרב בם.

(ד) מדוע לא הזכיר הרשב"א בתשובתו על דבר החרם שלא ילמדו נערי בני יעקב מיום החרם עד חמישים שנה חכמת הפילוסופיא, שום רמז מזה? הלא היה לו להביא ראיה מהאגרת הזאת שדעותיה הם נפתלות ומשובשות ושעל ידיהן יבלבל האדם את שכלו; ובלתי ספק השיג

ויקראו אותן טעות, ויחסצו טהם לריכים קדושה ועסרה, וטהם יעשו כפלאות וכו'.

(*) פערתם פה לנלי חק צאנרכס על סגאון: יש לנו גדול ונמנו טנעסה לדוקי (הרנ"ן) צאנרמו אל רצני לרפת).

ישראל האמת כי המתברים שהחליטו שהרמב"ם חזר מדעותיו טעו ומקור דבריהם משחת , אשר אין לו יסוד נאמן , ואם יש את נפשך שלוח תשלח את המכתב הזה ליד ידידנו בעוד שענינו פקוחות , ולא טחו מלראות את האמת ולבו עוד לא השמין , ובטוח אני שיראה בעיניו ולבבו יבין ושב ורפא לו .

המתברים אשר כתבו בספריהם כי הרמב"ם כתב אגרת בסוף ימיו לאחר מתלמידיו ובו אמר שהור מדעותיו הפילוסופיא וחפץ בידיעת הקבלה המה :

בעל מגדל עוז (חבר ספריו בשנת קל"ח לאלף הששי) הרב ר' משה אלאשקר (חי בתחלת מאה השלישית לאלף הזאת) החכם דון יצחק אברבנאל (חי ג"כ במאה הזאת) הרב ר' מאיר גבאי בעל עבודת הקודש (חי בתחלת מאה הרביעית לאלף הזאת) ובעל שלשלת הקבלה שהיה אחרון להנזכרים . אלו הם המתברים המחליטים המעשה הזאת , ויוכיחו אותה מאגרת אשר לפי דעתם כתבה הרמב"ם בעצמו לתלמידו לפני מותו . אבל אם נחקור אחרי הדבר הזה , נראה ברור שאין האמת יאחז , והחכם הזה לא שנה את טעמו מימיו , כי האגרת אשר דבריהם נוסדים עליה היא מזויפת ואיננה מאתו , וכבר רמז על זה הגאון ר' עקב עמדין בספרו הנחמד מטפחת ספרים (אשר בו הוכיח בראיות כי ספר הזה איננו מרשב"י) דף כ"ח ע"ב חלק ב' וזה לשונו : אם היות כבר נודע מ"ש בספרים שבסוף ימיו זכה הרמב"ם לחכמת הקבלה , אבל לא נודע אם שורש דבר נמצא בו ע"כ . וצדקו דבריו מאוד , כי יש ראיות הרבה להם ומופתים לאמת ולהוכיח על ידם שהאגרת הזאת היא מזויפת מאיש אשר רצה לדמות בני ישראל . התוכחות והטענות אשר תבררנה זאת , הן :

(א) לפי דבריהם לא זכה הרמב"ם לדעת מידיעת הקבלה עד סוף ימיו וכי רק אז שמע מידיעה הזאת , ואנחנו נדע מדברי המורה שידע ממנה הרבה עוד טרם שחבר הספר הנכבד הזה , כי בפרק ס"א וס"ב לחלק א' מזה הספר לעג על הידיעה הזאת ועל מכבדיה ואוהביה (*).

(*) לא יעלה צמחצמחך שגוען כותבי הקמיעות וזה שתמונת נוסחם לו תמלא בספריהם הנשנונים ונשנונות הנזכרים לא יורו על ענין כשום פנים ,

דעת אחרים רק על השכל האנושי אשר חנן ד' אותנו בו לדעת כל דבר על אמיתתו! ולכן אף שנדע נכון כי הרמב"ם פנה עורף ליריעות הפילוסופיא בסוף ימיו, וכי דבריה לא מצאו חן בעיני כל גדולי ישראל, אין ראוי לאדם בעל שכל לשום לב על דבריהם ולהשגיח במשפטיהם עליהם, כמו שאמר הגאון רבינו שמואל בן חפני: לא יקובלו הדברים במקום שיש להם מכחישים מן השכל וכו' (עיין רד"ק שמואל א' כ"ח). מה גדלה עגמת נפשי על דבריך האחרונים באגדתך בדבר ידידנו הנחמד! אנחנו והחכמה אברנו בו ידיד נאמן וכת הסכלים והבעשט"נים ישמחו בו כעל כל הון! דבריך על לבו לא פעלו מאומה, לא הטה אוזן להם, כל עמלך להשיבו אל החכמה מהבד היה, תוחלת ממושכה היא להשיבו אלינו, אבל לא אמרת עוד נואש, זאת היא נחמתי כי לא אבדת כל תקותך, איחל לד' שישבו ויתנחם על מעשיו, יבין איך דרכי חסרי חכמה נפתלים הם וגדוליהם סרו מנתיב השכל וילכו עקלקלות, עוד תבוא העת כי ידע שרבים הם הרמאים המתעים את העם בדרך תוהו אשר לא ידעו אבותינו ויצוום לעשות מעשים ולהתנהג במנהגים אשר לא שערום הקדמונים. יואל אלהים שישים לבו על דעות ותהלכות כת הסכלים, כי אדע נאמנה שאז יראה סכלותם ויקץ בס'. ומי יודע דרכי ד' הנסתרים! אולי עשה אלהים זאת למען ידע ידידנו נכון את דרכי כת הבעשטנים ויהיה בידו לחבר ספר נגדם יגלה בו לבני ישראל כל מעשי ותהלכות גדוליהם הרמאים והפתאים ואז תצא טובה מזה לעם יעקב. או אולי יתחפש בבגדי החסידות בכונה, למען יהיה בידו להתהלך עמהם ולהבין סודותיהם כי לא יעלימו הגדולים של כת הבעשטנים עוד דבר ממנהו. הגם שלא אפונה ואסתפק כי ידידנו ישוב אלינו ויודה את פשעו, כי מיום הוסד הארץ לא סר איש גבון מדרך החכמה בלב תמים, ואם קרה זאת, לא עברו שנים רבות והוא שב אליה. בכל זאת עלינו לעמול ולעשות כאשר יש ראל ידנו שישבו מהר לדרך החכמה למען לא נהיה עוד ללעג ולקלס בעיני שונאי ומקשיני התבונה כי לא אוכל שאת זאת. בחקרי על הבשורה הזאת פחד פחדתי אולי יהיה ידידנו למשל ולמופת לנערי בני ישראל המתחילים בחכמה, שיעזבו גם הם אורה החיים וילכו אחר ההבל כמוהו, ונועצתי את נפשי מה לעשות נגד הרעה הזאת, אז עלה בלבי לחבר המכתב הזה ולהוציאו לאור למען ידע

מכתב הרב המחבר לאחד מירידי

(דפוס צנזורי העמים סנט תקל"א לר 131—142 וניוקר ערכו ספחתי)
הנס .

שלום לך רעי יקירי !

אלף תודות לך על אנרתך הנחמדה אשר כבדתני בה ! ראיתי שעוד נפשך קשורה בנפשי. מה גדולה השמחה אשר הרגיש רוחי בקראי במכתבך את הפצץ להתעלם אתי באהבים, ותגדל שמחתי מאוד בראותי את תשוקתך הגדולה ללמודי החכמה , כי עזה אהבתי אליה , וכל חפצי בה ובאוהביה .

אודות השמועה אשר בשרת אותי אתן תודה לך ; אולם עצמה תוגת נפשי עליה ; חי רוחי ! כי לא האמנתי זאת על ידידנו אם לא קראתיה באנרתך . מה מאוד אשתומם עליו ! כי מי לא יתפלא לראות איש משכיל אשר ישליך החכמה אחרי גוו בעבור שיקרא באיזה ספרים כי הרמב"ם שנה את טעמו וחזר מדעותיו הפילוסופיא בסוף ימיו ומצא הפץ בידיעת הקבלה ? הנשמע כזאת מאיש אשר הרגיל את נפשו לחקור אחרי מקור כל דבר , ומאז שם לו לחק לבל יראה על משפטי איש אף שהוא גדול ממנו בחכמה , בשפטו על ענין יקר הערך אשר ביד שכל האדם לעמוד עליו ? מי האמין לשמועה כזאת על איש אשר לא פחד מפני כל במשפטיו ובמעלליו וכל מגמתו היתה מאז לראות רק אם רעיוניו ודרכיו הם על פי השכל והצדק ? מי הוא האיש אשר ערב לבו לגשת אליו ולאמר באזניו : הנה ימים יבואו אשר תסוג אחור מהחכמה ותארח לחברה עם פועלי הבל וללכת עם אנשי הבעשטנים (המתחסדים) . זאת לא עלה על מחשבותי על איש אשר ידעתי שלא ישמע לדברי אחר אשר אינם נוסדים על יסודי השכל בדברים הנופלים תחת החקירה והעיון , על איש אשר לא נעלם ממנו שאין לנו בני ישראל להשען בעניני החכמה והמחקר כי אם על חקי השכל ויסודי הבינה ; האם דברי הספרים הנ"ל הם דברי בעלי התלמוד אשר עם יעקב קבלו עליהם להאמינם ? הלא ידוע הוא שדעות הפילוסופיא הם מדברי הסברה , אשר בחקירות כאלה אין להשגיח על

להרע לבר איש אשר לא אבה ורצה ללכת בדרכי החשך, כי המושלים והמלכים אשר בצלם נשב, בראותם את הרעה הזאת נמלו הממשלה, השופר, החרם ושבת המלוכה מידי המנהיגים הבוערים, וקראו דרור לכל מי שיחפוץ ללכת בדרכי החכמה והצדק. ויש עוד לדבר הרבה בזה הענין, אך כבר הארכתי פה יותר ממה שרציתי.

תם

שכונתם בהמאמר ואת תורת שמו, על שמירת המצות, אשר המה לפי דעת ההמון בין אדם למקום, כי מה ענין ופי' אותי עזבו? והמשכיל יבין. וגם אמרו בפרקי אבות: רשב"ג אומר על שרשה דברים העולם קיים, על האמת ועל הדין ועל השלום, שנאמר אמת ומשפט שלום שפמו בשעריכם (פרק א'), אמר להם צאו וראו איזה דרך טובה שידבק בה האדם? ר' אליעזר אומר עין טובה, ר' יהושוע אומר חבר טוב, ר' יוסי אומר שכן טוב, ר' שמעון אומר הרואה את הגולד, ר"א בן ערך אומר לב טוב; אמר להם רואה אני את דברי ר"א בן ערך מדבריהם שבכלל דבריו דבריהם, אמר להם צאו וראו איזה דרך רעה שיתרחק ממנה האדם, ר' אליעזר אומר עין רע, ר' יהושוע אומר חבר רע, ר' יוסי אומר שכן רע, ר' שמעון אומר הלזה ואינו משלם וכו', ר' אליעזר בן ערך אומר לב רע, אמר להם רואה אני את דברי ר"א ב"ע מדבריהם שבכלל דבריו דבריהם (פ"ב). כל מי שיש בו שלשה דברים הללו הוא מתלמידיו של אברהם אבינו, ושלשה דברים אחרים, הוא מתלמידיו של ברעם הרשע. תלמידיו של אברהם עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה, תלמידיו של ברעם הרשע, עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה. תלמידיו של אברהם אבינו נוחלין ע"הב, תלמידיו של ברעם הרשע יורשין גיהנם וכו' שנאמר ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך (פרק חמישי). מכל מה שהוכחתי כאן נראה כי שתי רעות יעשו ההמון מבני ישראל, ראשונה יחדלו וימנעו מלקיים המצות שבין האדם לחבירו, שהמה העיקר והתכלית אשר בעבורם נברא האדם, רק יתעסקו וישתדלו בכל עת בשמירת המצות השמעיות אשר יוסיפו עליהם בכל יום ויום לאלפים, מבלי שתצא מהם תועלת ללחצות בני עמנו בעבור שיקיימו אותם בלא דעת וכוונה, אך כאשר שמעו וראו אותם מאנשים אחרים, כמו הקוף שיעשה כל מה שיראה שיעשו בני האדם וכמו העוף המדבר (פאפאגיי) שיצפצף כל הדברים שילמד אותו האדם, מבלי לדעת בעצמו מה הוא מצפצף. והרעה השנית היא שכל מי שלא יזהר כל כך בשמירת המצות המפלות והנוספות, או שדעותיו משונות מדעותיהן, אף שלבו טהור ותמים עם אלהים ואדם והולך בדרך יושר ומשפט, יקרא ויכונה מהם בשם כופר באל ובתורתו, ויבזו וירדפו אותו כפי יכולתם. אכן ת"ל כבר עברו עתותי החשך והאופל, אשר היתה בהם הסכלות שולשת, ותהי לאל ידם

ומנהיגיהם בחברה, כי אם לא כן הוא, מדוע קראו הנביאים יחריו להעם בשם ה' לחדול מלעשותם ומלשמעם? כי אין לומר כמו שחשבו ההמון, שבעבור עזבו ב"י אז מצות רבות שבתורה, לכן קראו להם שיחדלו וימנעו גם מאלה המצות, שמוטב שלא ישמרו שום מצוה כלל משישמרו אלה המצות ויבטלו את האחרות, כי אין לך שטות ואולת גדולה מזאת שכאשר נראה איזה אדם תועה בארצות עקלקלות, ומבטל מצות רבות שבתורה, נקח ונגזול ממנו גם מעט המצות שנשארו בידו, למען יתעה עוד יותר בכל הדרכים המבולעים ויאבד עדי עד. גם נדע נאמנה, כי טהרת הנפש היא רק ע"י שתשמור א"ע מאוד מלעשות עול לאדם ותשתדל לעשות הצדק והחסד, וכל זאת אי אפשר להשיג ע"י המנהגים, רק ע"י המעשים הטובים שבין האדם לחבירו, אשר הוא תכלית בריאת האדם, כי גם הדעות האמתיות אשר נלמוד מהתורה, אינן הכרחיות לנו ולא מביאות תועלת מצד עצמן, כי אם מחמת שמביאים לאדם לעשות הצדק והיושר לאחינו, ולכן הורה ה' אותן לנו ולא בעבור סבה אחרת, על כן אין זה אלא שהאמת בדברי. ועל כל הדברים האלה כיונו חז"ל, כמו שדרשו על הפסוק ואהבת לרעך כמוך, זוהי כל התורה כלה והשאר פירושה; וכן מה שדרשו כל המורה בע"ז כנופר בכל התורה כולה, וכן הכופר בע"ז כמורה בכל התורה כולה, נראה מדברי התנא שאין צורך לאדם לקיים מצות התורה למען ינחל חלק לעולם הבא, רק צריך שלא יאמין באלילים, אף שיעבור על איזה מצות התורה, אוי נחשב אצל ה' בכל ענין כבן ישראל שמקיים כולה, והטעם בזה הוא, כי כל איש אשר יכחיש באלילים, זאת היא בעבור אמונתו בה', ועל ידי זה ילך בדרכיו ויעשה כמעשיו הצדק והחסד והיושר עם בני האדם, אשר זו היא כונת כל התורה, כמאמר חז"ל על ואהבת לרעך כמוך, אבל האיש שיאמין באלילים הוא כופר בה', ויעשה היפך מעשיו הטובים עם הבריות; כי לא רבד שלא יקיים המצות שבין אדם לחבירו, שהוא רצון ה', כי אם גם יפעל ויעשה כל התועבות והרעות שבעולם, כידוע ממעשי ע"ז. ועוד במה שדרשו על הכתוב אותי עזבו ואת תורת לא שמרו, אמרו הלואי אותי (החובות שהם לפי דעת המון העם בין אדם למקום) עזבו ואת תורת (המצות שבין אדם לחבירו) שמרו, נראה שדעת חז"ל בזה שאין חפץ לה' רק בשמירת ובקיום החובות שבין אדם לחבירו, וזה שמירת התורה באמת, כי אין לומר

נצלנו למען עשות את כל התועבות האלה, המערת-פרוצים ה' הבית הזה וגו' (ז' מפ' ט' עד י"ב). ונאמר למה זה לי לבונה משבא תבא וקנה הטוב מארץ מרחק, עולותיכם לא לרצון וזבחיכם לא ערכו לי (ו' פ' כ') ואמר הושע בפירוש: כי חסד חפצתי ולא זבח (ו' ו'), ונאמר בעמוס ו' חסד מעלי המון שיריך, וזמרת נבליך לא אשמע, ויגל כמים משפט וצדקה כנחל איתן, הזבחים ומנחה הנשתם לי במדבר ארבעים שנה בית ישראל? (ה' מפ' כ"ד עד כ"ו), ובזכרתי נאמר: אמור אל כל עם הארץ ואל הכהנים לאמר, כי צמתם וספודו בהמישי ובשביעי, זה שבעים שנה, הצום צמתוני אני? (ז' ה') ונאמר כה אמר ה' צום הרביעי וצום החמישי, וצום השביעי וצום העשירי, יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו (ח' י"ט), ובתהלים כתיב: זבח ומנחה לא חפצת, אזנים כרית לי, עולה וחטאת לא שאלת (מ' ז'); ונאמר: לא על זבחך אוכיחך ועולותיך לנגדי תמיד, לא אקח מביתך פר ממכלאותיך עתודים, כי לי כל חיתו יער בהמות בהרי אלה, ידעתי כל עוף הרים וזיו שדי עמדי, אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומרואה, האוכל בשר אבירים ורם עתודים אשתה? זבח לאלהים תודה (נ' מפ' ח' עד כ'); ונאמר: כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה, זבחי אלהים רוח נשברה, לב נשבר ונזכח אלהים לא תבזה (נ"א מפ' י"ח עד י"ט). ובמשלי כתיב עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח (כ"א ג'); ואמר קהלת: וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח (ד' י"ז), וכן אמר שמואל: החפץ לה' בזבחים כשמוע בקול ה', הנה שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אלים (ט"ו כ"ב). (*) מכל מה שהבאתי אוכל ג"כ להשיב על דעת ההמון שנבעה ממקור ספרים ידועים, והוא שכונת מצות התורה במצות השמעיות או הטפלות הוא רק לצרף ולזכך נשמת האדם מזהמת טומאתה, או לעשות מהם עטרה להקב"ה. כי מכל הכתובים האלה נראה ברור שאין צורך ותועלת כלל בהמצות החיצוניות או השמעיות אם לא יעשו עכ"פ על דרך שייטיבו ויתקנו בני האדם ע"י דרכיהם

(*) הנוכח הזה נדפס כבר בספר תכונת הרצנים, אבל יען כי נאלץ קן צעירי איזה נשכילים וגם נחונות שהוספתי זו איזה ראיות, לכן לא אהלל מלהדפיסו סתית.

יצודנו למדחפות , (ק"מ מפ' ב' עד ה'). וכל ס' משלי וגם ספר איוב ידברו רק ממצות שבין אדם לחבירו, עיין בהם כי קצרה היריעה מהכיל את כלם. עוד ראוי יותר נכונה וחזקה מאשר אמרתי הוא ממה שרוב הנביאים כאשר ראו את בני ישראל חשבו ודימו לעיקריות המצות הטפילות אשר הן רק האמצעים להשגת התכלית וקיימו ושמרו אותם בלי הגעת והשגת התכלית אשר כיון השם בהם שהיא להיטיב ולתקן על ידם דרכיהם והנהגותיהם זה עם זה , ולהשלים את נפשותיהם במדות ובמעלות טובות וישרות ; אבל המצות העקריות שהם בעצמם התכלית חשבו לטפילות , ויחדלו מלעשותם , הוכיחו אותם על ככה , והורו להם שאין הפץ ורצון ה' באלה המצות הטפילות, כי אם בקיום ושמירת המצות שבין האדם לחבירו כמו שאמר ישעיהו למה לי רוב זבוחים ואמר ה' שבעתי עולות אלים וחלב מריאים ודם פרים וכבשים ועתודים לא חפצתי, כי תבואו לראות פני מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי ? לא תוסיפו הביא מנחת שוא קטורת תועבה הוא לי , חודש ושבת קרוא מקרא לא אוכל און ועצרה . חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטורח נלאתי נשוא ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם , גם כי תרבו תפלה איננו שומע ידיכם דמים מלאו (א' מפ' י"א עד ט"ו) , ויאמר ה' יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבודני ולבו רחוק ממנו , ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה (כ"ט ז' י"ג) , ונאמר : קרא בטרון אל תחשוך כשופר הרם קודך , והגיד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם , ואותי יום יום ידרושון ודעת דרכי יחפוצון , כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלהיו לא עזב, ישאלוני משפטי צדק, קרבת אלהים יחפצון, למה צמנו ולא ראית? ענינו נפשינו ולא תדע? הן ביום צומכם תמצאו חפץ וכל עצביכם תנגישו , הן לריב ומצה חצומו ולהכות באגרוף רשע , לא תצומו כיום להשמיע במדום קולכם , הכזה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו? הלכוף כאגמון ראשו, ושק ואפר יציע ? הלזה תקרא צום ויום רצון לה' ? הלא זה צום אבחרהו , פתח חרצובות רשע התיר אגודות מוטה ושלח רצוצים חפשים וכל מוטה תנתקו , הלא פרום לרעב לחמך ועניים מרודים תבוא בית , כי תראה ערום וכסיתו ומכשרך לא תתעלם , אז יבקע כשחר אורך וגו' (כ"ח מן א' עד ט'), ונאמר בירמי' : הגנוב רצוח ונאוף והשבע בשמי לשקר וקטר לבעל והלך אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו, ואמרתם

רעהו, אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם, שבועת שקר אל תאהבו, כי את כל אדה אשר שנאתי נאום ה' (ח' ט"ז י"ז), ונאמר במלאכי: וקרבותי אליכם למשפט והייתי עד מהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ובעושקי שכר שכיר אלמנה ויתום ולא יראוני אמר ה' צבאות (ג' ה'). ובתהלים ט"ו כתוב: חאבד דוברי כזב איש דמים ומרמה יתעב ה' וגו' ונאמר ה' צדיק יבחן ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו (ה' ז' י"א ה'), ונאמר מי יגור באהליו מי ישכון בהר קדשך הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו לא רגל על לשונו לא עשה לרעהו רעה וחריפה לא נשא על קרובו, נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד נשבע להרע ולא ימיר, כספו לא נתן בנשך ושוחד על נקי לא לקח, עושה אלה לא ימוט דעולם; ונאמר: מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה (ג' כ"ד ד'); ונאמר: כי ישר דבר ה' וכל מעשהו באמונה, אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ, (ל"ג פ' ד' ה') ונאמר: לכו בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם; מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב? נצור לשונך מרע ושפתך מדבר מרמה סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו, (ל"ד מפ' י"ב עד ט"ו); ונאמר: כי ה' אוהב משפט (ל"ז כ"ח), ונאמר: עד מתי תשפטו עור, שפטו דל ויתום עני ורש הצדיקו, פלטו דל ואביון מיד רשעים הצילו (פ"ב מפ' ב' עד ה'), ונאמר רא אשית לנגד עיני דבר בליעל עשה סמים שנאתי לא ידבק בי לבב עקש יסור ממני רע לא אדע וגו' גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל, עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי הולך בדרך תמים הוא ישרתני, לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה דובר שקרים לא יכון לנגד עיני (ק"א מפ' ג' כ"ח), ונאמר יודיע דרכיו למשה לבני ישראל עלילותיו רחום וחנן ה' אוך אפים ורב חסד, (ק"ג מפ' ו' עד ט') ונאמר אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת (שם ק"ו ג'), ונאמר אשרי האיש ירא ה' ההולך בדרכיו יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך (קכ"ח א' ב'): ונאמר איש לשון בל יכון בארץ איש חמס רע

כל הדברים אשר קרא ה' ציד הנפילים וגו'. הרי שציחק סלון ה' הוא קיום נולדתי ואינו חוסס עם זה אם ילוס גבר או יאכל ע"ס.

ה' , ט' א' ה' ז' כ"ג , י"ט ד' ה' , כ"ב ג' ט"ו ט"ז י"ז , כ"ג י"ד
 י"א י"ד , ל"ד ט"ז) . כי מלאו את הארץ חמס וגו' (יחזקאל ח' י"ז ,
 י"ב י"ט , ט"ז כ' כ"א כ"ב , י"ח מ"פ ה' עד כ"ה , כ"ב ו' ז' ט' י'
 י"א י"ב י"ג י"ד , כ"ב מ"פ כ"ב עד קאפיטל כ"ג ל"ז , כ"ד ו' , ל"ד
 מ"פ ג' עד ז' , ל"ו י"ח) . ובהושע נאמר : שמעו דבר ה' בני ישראל
 כי ריב לה' עם יושבי הארץ , כי אין אמת ואין חסד ואין דעת אלהים
 בארץ , אלה וכחש ודצוח וגנוב ונאוף פרצו ודמים בדמים נגעו (ד' א'
 ב' ג' , ד' ו' , י' ד' , י"ב ב' , ז' א' ד') , (עמוס) כה אמר ה'
 על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו על מכרם בכסף צדיק
 ואביון בעבור נעלים , השואפים על עפר ארץ בראש דלים , ודרך
 ענוים יטו ואיש ואביו ילכו אל הנערה למען חלל את שם קדשי ועל
 בגדים חבולים יטו אצל כל מזבח ה' ויין ענושים ישתו בבית אלהיהם
 (ב' מ"פ ו' עד ט' , קאפיטל ג' י' , ה' י"ב ח' מ"פ ד' עד ז') ,
 ובמיכה כתוב : הוי חושבי און ופועלי רע על משכבותם , באור הבוקר
 יעשוה כי יש לאל ידם , וחמדו שדות וגולו ובתים ונשאו ועשקו
 גבר וביתו ואיש ונהלתו (ב' א' ב' , ג' ב' ג' , ו' מ"א עד י"ג) .
 ונחום אמר הוי עיר הדמים בלה כחש פרץ מלאה לא ימיש טרף (ג'
 א') . וחבקוק אמר : הוי בוצע בצע רע לביתו וגו' (ב' ט') . בקשו
 את ה' כל ענוי ארץ אשר משפטו פעלו ובקשו צדק בקשו ענוה וגו'
 (צפני' ב' י"ג , ג' מ"פ א' עד כ"ה) . ובזכרי' נאמר : כה אמר ה'
 צבאות לאמר , משפט אמת שפוטו וחסד ורחמים עשו איש את אחיו
 אלמנה ויתום וגרועני אל תעשוקו ורעת איש אחיו אל תחשבו בלבבכם
 (ז' ט' י') , ונאמר אלה הדברים אשר תעשו (*) דברו אמת איש את

(*) ופי' הרד"ק על הכתוב הכזה יהי' לום אצמרהו , אין הלום הנדלה
 התענית מלאכול ונלשתות וכפיתת הראש כאגנון , ולא הלעת השק ואפר ,
 כי אין מעשים האלו נצחרים ונרלים לפני ה' , רק צלב נשבר ונזעזעים
 מוצים ושזו מודרכים רעים . אח"כ ציאר הכתוב שהלום הנדלה לה' הוא סור
 מרע ועשות טוב , וזה אמרו הלל זה לום אצמרהו פתח חרלוזות רשע וגו'
 כנגד הסור מרע , וכנגד עשיית הטוב אמר הלל פרום לרעצ לחנוך וגו' וע"ז
 הדרך הוא וזה שאמר ירמיי' כי על דברי לא הקשיצו , וכן כתוב בזכרי' אמור
 אל כל עם הארץ ואל הכהנים לאמר כי לנחתם וספור צמניטי וגו' הלל את

יעידו על זאת ויזכירו את דברי ; כי כאשר הזהירה התורה את בני ישראל לעשות החוקים והמשפטים הכתובים, נתנה טעם לדבריה ואמרה: כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החוקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה ; וכי שמירת ועשיית המצוה בלי שום כוונה ותועלת כלל להצלחת החברה של בני עמנו, כי אם כמצות אנשים מלומדה, היא חכמה גדולה ב"כ לעיני העמים, עד שיאמרו על עם ישראל הנזהר בהם שהוא עם חכם ונבון? אבל באופן שתצא מהם תועלת להשומרים והמקיימים אותם בבחינת החברה והצלחתם הזמנית, והיא שיזכרו בעת עשייתם אלה המנהגים במצות השכליות ובהבורא יתברך, ויתבוננו במדותיו הטובות והישרות שיתנהג בהם עם ברואיו בהשגחיו ומשלו עליהם, כי על הדרך הזה שמירתם ועשייתם היא באמת חכמה גדולה לעיני העמים וחשובה אצלם. גם מדברי הנביאים נראה שהאמת אתי, כי כמעט בכלם לא מצאנו שיוכיחו את העם על דבר מנהגים שעזבו, אך רובם הוכיחו את ישראל תמיד רק בעבור רוע מעלליהם בבחינת בטלם המצות וההחובות שבין אדם להבירו, ועל דבר עזבם את השם וזנותם אחרי אלהים אחרים ; כי ע"ז התערבו בגוים וילמדו ממעשיהם הרעים, גנבו, נאפו, רצחו, העבירו את בניהם באש ועשו דברים מתועבים רבים ; וע"כ התאמצו והשתדלו הנביאים להרחיק ולהשיב אותם מארחות עקלקלות האלה והורו להם ללכת בדרך הישרה והנכוחה, ולגמול טוב וחסד עם כל אדם, כמו שאמרו הנביאים רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם מנגד עיני חדלו הרע (ישעי' א' ט"ז), למדו היטב דרשו משפט, אשרו חמוץ שפטו יתום, ריבו אלמנה (שם א' י"ז ; וה' ח' כ"ג ; יו"ד א' ב' ; נ"ט י"ג). שוטטו בהצות ירושלים וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עושה משפט מבקש אמונה (עהרליכייט) ואסלח לה (ירמי' ה' א' ; ושם ז' כ"ו כ"ח ; ו' י"ג ; ז' ה' ו' ; ח'

או דעת או תיקון מעשים שהם ניוחדים ויטליעוהו, הן יקראו אותם (חז"ל) שצין אדם לנזק, ואע"פ שעל דרך האמת יציאו לעניינים שצין אדם לחצירו, אך אחר חללעות דברים רעים וצחיות כוללות והצנן זה. חז"ל הרב ר' שם טוב צפירושו שם : הענין הזה, המורה אותם שאלוין שהם יחד אפו, והיא מורה צדעות, ויגיע מזה שלא יעשה שום חזק לאומללים וכי' עיין שם.

הזאת בבריאת העולם וביום צאתם וגאולתם מארץ מצרים ע"י נפלאות גדולות ; וכ"ן ג"כ לא בעבור שיצטרך ה' לזה , או שיתענג בידעו כי בני ישראל ינודו יום אחד בשבוע מעבודתם , רק למען ישימו את רבם להתבונן בגדולת ובחסדי השם , שברא את העולם הגדול והנאה הזה אך לשובת ברואיו ויצוריו , ושגאל ופדה את אבותינו ממצרים ונתן להם את הארץ הנבחרת , ומזה תולד בנפשנו התשוקה לאהוב אותו מאוד ; כי מי לא יאהב את המשיב עמו ומרחם עליו ? ומזאת האהבה נוכל לבוא לידי הדבקה בו , שהיא ללכת במדותיו ולעשות כמפעליו עם בני האדם , המתחלבים עמנו כמו שאמרו חז"ל : מה הוא חנון אף אתה חנון , מה הוא רחום אף אתה רחום וכו' ; כי כן שבע האדם , שכאשר יאהב את איש אחד , אם בעבור שהוא גומל טוב לנפשו ויעשה עמו חסד , או פחמט שהוא איש ההוא הוא נכבד וחשוב בעיניו בגלל מעלותיו ומדותיו הטובות , להתנהג במנהגיו ולהתאמץ ללכת בדרכיו הישרים אצלו (*), ומכ"ש שיתנהג האדם במדות הש"ית אם יאהב ויכבד אותו מאד על כל , בעבור שרחמיו וחסדיו אשר יגמול עם בני אדם , רבים וגדולים המה מכל החסדים והטובות שיעשה האדם לחברו , ולמדות ותכונות האל אין קץ ותכלית כידוע . משתי המצות האלה נוכל להקיש גם על שאר המצות , אשר נראים בתחלת העיון , שאין תכליתן וכוונתן לטובת ולתועלת הצלחת חברת בני עמנו בארץ. וגם הדעות הישרות והאמתיות , אשר צוה ה' אותנו , הן כלן על דרך הנזכר לטובת בני אדם (**).

(*) זה הוא הסיוע המובהק אם אנחנו נישקרים נלך ונתקנים ונעשנו , כאשר נשתדל בכל אשר לאל ידינו להתדונות בפעולותינו לאיש אשר חשוב ואהוב אללנו בגלל מדותיו היסודות ונעלותיו הטובות , וכדע צדור כי לא כסוד מדרכיו יתין ושואל (עיין בחלק א') לספרי המוסר והפילוסופיה לפוטאריך צונכתו : על איזה דרך כדע אם אנחנו נישקים נלך) .

(**) כתב הרב צמורה חלק שלישי פרק ל"ה חז"ל : כצר נודע שהמנות כלם יחלקו לשני חלקים : מנות שצין אדם לחצרו , ומנות שצין אדם למקום , ואשר צין אדם לחצרו מאלו הכללים אשר חלקום וספרטום הם : הכלל החמישי , והששי , והשביעי , וקלת השלישי , ושאר הכללים הם צין אדם למקום , והוא שכל מנה צין שחיה עשה או ל"ת יהי הכוונה זה ללמוד מזה מנה

טעם וכוונה, ואיך יעלה על הדעת להשוב זאת על השם יתעלה שהוא ראשית ומקור כל חכמה ודעת? הלא אין סכרות גדולה מזאת, והשנית מה שאמרו שהי' לה' באלה המצות תכלית וכוונה אחרת, ולא תיקון החברה של בני ישראל, הוא ג"כ נגד האמת. כי הלא כל הכוונות ותכליתיות שאפשר לכוון באיזה פקודה וציווי הן אמנם רק על שלשה אופנים: אם לטובת ולתועלת המצוה, או לתועלת ולטובת האנשים המצווים ונזהרים לעשות הדבר שנצטוו, או לסבב להם ענין רע. ויען שאין נכון לשמוט ולאמר, שהשם צוה לבני ישראל חמדות השמעות לטובת ולהנאת עצמו, בעבור שהוא שדם בכל מיני השלמות ואין לו שום חסרון שיצטרך לבני האדם ולעזרתם ולפעולותיהם, כמאמר הכתובים חטאתי מה אפעל לך (איוב ז' כ'), אם חטאת מה תפעל בו? ורבו פושעים מה תעשה לו? אם צדקת מה תתן לו? או מה מידך יקח? לאיש כמודך רשעך ולבן אדם צדקתך (שם ל"ה ו' ז' ח') ההפך לשדי כי תצדק? ואם בצע כי תתם דרכיך? (שם כ"ב ב') הצום צמחוני אני? (זכרי' ז' ה'). ולא נכון להחליט שכיון בהם לסבב לנו רעה, כי זאת סותרת מדת טובו הבע"ת. ולכן נראה ברור שתכלית כל המצוות היא רק תועלת בני עמנו המצווים, כמו שביארנו ופירשנו אותן כבר הרבה מחכמי עמנו, ובראשם הרמב"ם (עיין במורה חלק ג'). אך למען לא יסתפקו הקוראים באמתת דברי אבאד פה איזה מהמצות הנזכרות ע"פ השכל ומהם יקישו על השאר. עד"מ מצות ציצית עיקר כוונה ותכלית שכיונה התורה בה, היתה למען יזכרו בני ישראל בה' המיד, לא בעבור שיצטרך לזה או שיתענג בעת שבני עמנו זוכרים בו, רק כדי שיתבוננו במדותיו ובדרכיו הישרים ובהשגחתו הטובה על בראיו, ויעשו המצות השכליות אשר יעלו על זכרונם ע"י מצות ציצית, ויתנהגו ג"כ כמוהו בעשיית הטוב והחסד לכל בני האדם, כמו שכתוב וראיתם אותו ועי' וזכרתם את כל מצות ה' (הנהגות האדם עם חבריו) ועשיתם אותם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם, כמאמר חז"ל: עינא ולבא תרי סרסורי דעבירה גיגחו, כי הלב והעין יסיתו ויפתו את האדם, להתנהג עם חבריו במדות רעות, להמוד, לגנוב, לגזול, וכדומה לזה (עיין מ"ש הרמב"מן בס' במדבר מ"ו ל"ט).

ותכלית התורה במצות שבת היא, מלבד שינוחו כל בני ישראל ועבדיהם מהעבודה שיעשו בימי המלאכה, שיזכרו ג"כ ע"י המנוחה

בספרי העמים , לקחו מחבריהם מספרי ישראל * , בעבור שיחשבו בסכלות לבם , שאי אפשר לאיש אשר לא מבני ישראל הוא ודא למד הרבה בספריהם , או לאיש אשר אין ידו גדולה בתלמוד , לחשוב מחשבות גדולות ואמתיות , ולדעת איזה ענין על נכון ומכ"ש למצוא דברי חכמה .

הערה ד על דבר כונת התורה במצות השמעיות .

דע נא הקורא ! כי כפי האמת כל הכלית זכונת התורה היא רק קיום והשלמת בני עמנו בבחינת החברה שילכו באורח הצדק והמשפט , ייטיבו ודא ירעו זה לזה , למען יהיו יחד בנעימים ושלוה כל ימי היותם בארץ , ואז ישיגו ע"י תהלוכותיהם אורחות חיים ונעימות נצח בעו"הב . ואף אלה המצות והחוקים אשר נראה בהשקפה הראשונה , כי המה בין האדם למקום ולא יועילו כלום לתיקון חברתם , אם נתבונן בהם היטב נמצאם שבאמת הם כלם מכונים רק לתכלית הזאת . עד"מ מצות ציצית ומוזזה וכיוצא בזה עוד הרבה מצות השמעיות , הם כלם נראים בתחלת המחשבה שאין בהם תועלת וצורך כלל לקיום הנ"ל , ולכן אפשר שהיתה להתורה בהם כונה אחרת , כמו שיחשבו עניי הדעת : אם בעבור שכן הי' רצון של ה' ולא כיון בהמצות האלה כלום כוונה ותכלית , או בעבור שהי' לו בהחקים הדלו איזה שעם ותכלית אחרת , והיא שאנחנו נפעל בעליונים ויתקנו העולמות ומוטיפים בה רצבא מרום ומחדשים העליונים ומתקנים אותם , אבל לא קיום ותיקון הצלחת העו"ה של בני ישראל ושובתם בבחינת המדינה והחברה . אכן באמת לא כן הוא , והחלמת בעלי הדמיון שיונאי השכר שקר הן , כי דבריהם מתנגדים לבית האדם כאשר יראה כל משכיל . כי ראשונה לא ראינו מעולם שום אדם בעל שכל , שירצה לעשות איזה פעולה בלי שום

(*) צעל הכחרי ושאר גדולי ישראל הכושכים אחריה וגם איזה נוספרי הקדמונים חשבו , כי פלאטא למד אלל ידוים וקיבל ממונו הרבה דעות , אלל צאמת טעו זה , כי הנביא הזה חי מאה שנה לפני הפילוסוף פלאטא , עיין במדרש מליס חלק א' דף תקמ"ט לקרנו .

כי אנהנו נרע שרבים מהכמיהם האמינו בימים הקדמונים בהבלים אין מספר, ולפי דעת איזה מהחכמים האחרונים האמין פטאגורס באלהים רבים, מדוע לא נשאר בידי האומות רקדעות נבערות ולא האמתיות?*) גם ידענו, שהרבה מחכמי יון אשר דיברו בספריהם מעם יעקב, דיברו דברים אשר לא כן ודופי על תורתנו הקדושה ועל דעות ומנהגי ישראל, וכל זאת מחמת שלא הי' להם דעה נכונה וברורה סתורתנו ומספרי הנביאים, וידעתם מהדברים הנוגעים לישראל היתה מוגבלת מאד**), ולא השתדלו אז לתקן את מחשבותיהם בזה הענין, כי לא הי' שוה דהם כלום ולא יקר בעיניהם***). ומה שקיבלו בני ישראל הרבה דעות מהאומות? הוא בעבור שעבדו את האלילים ועשו כמעשיהם המקולקלים והאמינו בהבלים, ובגלל שהיו אז חסרי חכמה, ומחמת שהתחילו רבים מבני ישראל אחר חריבן הבית ללמוד לשונות עמים אשר ישבו בקרבם, למען יהי' בידם לדבר וללכת עמהם, והרבה מעמנו דרשו בספרי יון, אשר מהכריהם החלישו הבלים כאלו לאמתיות. הלימוד הזה אשר עשה רושם גדול בלב איזה מגדולי ישראל הוליד לבני עמנו בכלל רעות ומובות. כי הרבה מהם התחילו לתור ולדרוש עי"ז בחכמה, גם חיברו ספרים בלשון יון כנודע מספרים החיצונים (אפאקריפס) ומהיוסופון להרומיים, ומפחילאן היהודי. אבל הרעה שיצאה מזה גדולה היא מהמובות; כי הרבה דיעות הבל ושוא קיבלו ישראל מספרי יון שהתעסקו בהם****), יען כי מטבע האדם הוא, שכאשר יתמיד לקרות באיזה ספרים ויתעסק בהם הרבה, כי יעשו איזה מהדברים והדעות הנמצאות בהם בלבו, אם לא יתנגדו מאד לדעותיו הישנות; ובפרט כי רבים מישראל טעו גם אז, כמו שימעו בעתים הללו, לחשוב, שכל הענינים, אשר מצאו חן בעיניהם, שיש

*) עיין בקורת השכלת צינת האדם דף רנ"ה לזוהלע.
 **) עיין צמנזא לספרי החילוניים לאייכהארן דף ל"ט, וצמנזא לספרי הקודש דף כ"ט בהערה ה' לדעוועטעטע.
 ***) עיין בספרי המוסר והפילוסופיה לפלוטארך חלק ה' מדף רס"ח, רס"ט צטאלס מדוע לא יאכלו בני ישראל את החזיר, וגם צמנזי העת (לייטשריפט) על דבר ידיעת עניני צ"י חלק א' דף ל"ז להמנזר לונן.
 ****) עיין צמנזא לספרי אפאקריפס דף ט' לאייכהארן:

בארץ גושן, למען לא יתחלכו ויתחברו בני עמו עמהם; והכתוב כי לא יוכלון המצרים לאכול את העברים להם כי תועבה הוא למצרים, מרמו על זה, כי ע"י שיאכל וישתה איש עם רעהו, יתחבר עמו ויתנהג במנהגיו כמאמר הו"ל: אסרו שמנם משום יינם, ויינם משום בנותיהם וכו'. וא"כ איך נוכל לומר שהמצרים קבלו את האמונה הזאת מעם יעקב שעבדו אל אחד ולא גילוליהם? הלא הוא נגד סבע האדם לקבל דעות אנשים אשר מעשיהם נתעבים בעיניו, ובפרט אם המה עבדיו אשר נפשו הנעל בהם ובמעשיהם! וגם זאת הרעה היא שקר, כי עם יוֹן למדו האמונה הזאת, וכיוצא בה עוד הרבה דיעות, מספרי בני ישראל שבזו העמים בעת חרבן הבית ואשר נאבדו מישראל ובאו לירי חכמיהם, כאשר האמינו והחליטו איזה גדולי ישראל. ראשונה נודע, שעם מצרים האמינו בגלגול הנשמות מאז עוד קודם חרבן; כי כותבי הדורות ודברי הימים ספרו בספריהם, שעם זה האמינו מימי קדם בהאמונה הזאת עוד קודם גלות ישראל מאדמתם, ואף החכמים מעם יוֹן, שהחליטו הדעה הזאת בספריהם, היו הרבה שנים טרם שנחבב הבית הראשון, כידוע לקורא בספרי חיי הפילוסופים. וגם בין חכמי יוֹן הקדמונים, שהיו בעת גלו ישראל מארצם ולא התבוששו כלל להזכיר בספריהם את העמים אשר קבל ולמד מהם עם יוֹן איזה דעה או מנהג או איזה חכמה, לא נמצא ביניהם אף אחד אשר יספר ויגיד לנו שבני עמיהם למדו וקיבלו דבר מה מישראל. גם נודע לנו, שהדעה הזאת נמצאת בספרי האמער המשוור, שחי בימי דוד ושלמה. וכן נוכל להוכיח מבעל עבודת הקודש, ששקר וכזב היא הדעה לאמר שנאבדו מישראל איזה ספרים אשר דברו מענינים הנוגעים לדבר האמונה, והיונים מצאום ולמדו מה שנכתבו בהם; כי הוא כתב בפרק י"ו וי"ה בחלק התכרית מספרו הנזכר וז"ל: ספרי החכמה האמתית לא נאבדו ולא נעתקו מן האומה הישראלית אל אומה אחרת עכ"ל. אף שזונתו בזה להכחיש דעת הפילוסופים מבני עמנו, אשר יחליטו בספריהם כי רוב דעות הפילוסופיה של חכמי יוֹן באו להם מספרי בני ישראל שנאבדו בימי החרבן ובאו לידם אז, ועל ידי זה מותר לבני ישראל וראוי להם להתעסק בספרי חכמי יוֹן ולקבל דעותיהם; בכל זאת נוכל גם אנחנו להוכיח ממנו את אשר רצינו, ולהראות סדבריו שקריות דעת גדולים הנזכרים מענין הזה. נשנית מדוע למדו חכמי יוֹן רק דעות ההבל מבני עמנו, ולא עניני חכמה כמו אחדות ה' ושאר עקרי האמונה?

אולם עוד יש תקוה להנשמות השמאות, אשר יקבלו ענשן על הדרך הזה, והיא, שתגלגלה אח"כ אל גופות בני האדם, אכן במרם שיתחילו להתגלגל אל גופות בני האדם, מוכרחות הן להתגלגל מהרעות שבחיות, אל חיות שניות בלתי רעות בשבע כהראשונות, ומהשניות אל אחרות טובות מעט במדותיהן מהשניות, ככה תתגלגלה בכל גויות החיות, עד אשר תבאנה בגויות החיות שדומות מעט מזעיר בתכונותיהן ובמדותיהן לבני האדם, ואז בבני אנוש. ואם ייטיבו אחר בואן בגוף האדם מעשיהן ודרכיהן, וירדפו רק אתר הצדק, היושר והחכמה, אז תעלינה נשמות כאלה במות גופותיהן למקור מהצבן השמימה ע"ל.

הדעה והאמונה הזאת נתפשטה בארץ יון ע"י אחר מהכמיה הנקרא בשם פטאגורס, אשר חי ארבעים שנה קודם שנתרב הבית הראשון. החכם הזה למד וקיבל אותה במסעותיו שנסע, מכומרי מצרים (ע"ן בדברי הימים להעראדאט חלק שני דף קפ"ב ובקורות השכלת בינת האדם לבוהלע חלק א' דף צ"ב ורס"א, ובספר רעאללעקסיקאן חלק ג' דף קצ"ד ללאטיאוס *) , אשר לא ידעו עוד דבר מהשארית הנפש אחר מות הגוף ולא עלה עוד על דעתם שיש לאדם בעולם אחר שבו ועונש, אבל היו הראשונים אשר האמינו בגלגול הנשמות כבר מימים רבים, בעבור שהתחילו לחקור ודרוש על כל מה שנעשה תחת השמש בעת שהיו כל שאר העמים עוד פראים. החכם הנזכר שינה הרבה באמונה הזאת והוסיף עליה זגרע ממנה. החכמים מבני ישראל שחשבו, כי המצרים קיבלו וירשו זאת האמונה מישראל והמה קבלוה מסיני, טעו והטעו את אחרים. כי הלא ידענו שבני ישראל היו מכוזים ושפלים מאד בעיני המצרים, בעבור שהמצרים חשבו א"ע לעם קדוש, ועמים אחרים, אשר לא עבדו לאליליהם, לשמאים ולגתעבים (כנודע מדברי הימים למלכי מצרים), וע"כ נתן פרעה לבני יעקב נחלה מיוחדת

(*) לפי דעת סידעמאן נעכתבו על הגלגול היתה האמונה הזאת נודעת לכל עם יון עוד קודם שחי פטאגורס, וכאשר שמע הפילוסוף הזה מונחה דרכו וחקר אחרים ונלחם הן צעייני והורס אותם לתלמידיו צנודסו. המחבר הס"ל הסתדל להוכיח צדאיות, איך טעו בזה כל החכמים מאלו ועד עתה להאמין טע"י פטאגורס כחגלה האמונה הזאת צעס יון, ע"ן נעכתב הנזכר.

בגלגול הנפש, אבל האומות האחרות לא ידעו מעולם מוצא האמונה, ויתפלאו על דברי המזכיר פה, לכן אעתיק לפניכם הערה אחת על ספר חכמת הנפש לאריסטוטלס דף מ"ה, למען אראה להם טעותם, וז"ל: דעת האמונה בגלגול הנשמה בעם יון היתה על דרך זה, במות האדם ירקבו וימסו כל חלקי גופו אחרי זמן רב או מעט, כפי חזקו, עד אשר ישוב ויהי לעפר; אבל הנשמה, בעבור שאחת היא בעצמה ובלתי מחוברת ומורכבת מחלקים שיוכלו להתפרד ולהתחלק, לא תפרד ותנוע רק תשאר ותחי' עדי עד. והנה אם טהורה היא ונקי' מכל התאוות ולא רדפה בחיי' אחר התענוגים הגשמיים, וגם שמחה מאוד לצאת מהגוף, אז תלך ותעוף חפשי מכל תאוה חושית או האלהים להשתעשע ולהתענג בחיק החכמה ולדרוש אחר הדעת והתבונה. שמה תעלה מעלה בסולם השלימות והצלחה האמתית ותתקרב תמיד יותר ממדרגה למדרגה אל בוראה ית' עד אין קץ וזכרית. אולם אם טמאה ומלוכלכת היא בתאוות הגוף והתחבירותה עמו היתה יקרה וחשובה אצלה מאד על כל, והי' רע בעיניה להפטר ממנו, ורוב התעסקה בחיים היתה רק לרדוף אחרי המודותיו ותענוגיו, וקניני העולם הגשמיים נחשבו אצלה לדברים יקרים הראויים ללכת אחריהם, ואם למאכל ומשתה ושאר התענוגים החושניים נתנה יתרון על כל דבר חכמה ודעת: אזי מוכרחת נשמה טמאה כזאת להתעופף סביב הקבר ולסבול חטאת חיי' ולהיות נעה ונדה בארץ בלי מרגוע ומנוחה, עד אשר תמצא גוף אחד מחיות השדה הרומה לה במדותיו הרעות, ותעוף בקרבו להיות עוד שנית על האדמה. נפשות בני אדם, אשר בשנים הוא אלהיהם וכל מגמתם היא רק למלאות ולפשט אותו במאכלי מעדנים ומשתה עונג, אשר על ידם טבעו בבור סכלות והתעצלו מלחקור אחרי החכמה, הן תתחבנה ותתחבנה אל החמורים והחזירים והרומה להם מן החיות העצלות. ונשמות האנשים אשר יאהבו ללכת בדרך העולה והרשע, יגנובו, ייהגו וירצחו, או ימשלו על בני האדם באכזריות חמה, תשובנה אחרי מות גופן בגויות זאבים, דובים, כלבים, חתולים, דיות וכיוצא בהן. אבל נפשות בני האדם שיחיו בשלוח עם אחיהם, ויעשו הטוב והישר, לא בעבור ששכלם ודעתם צוה להם לעשות זאת, כי אם ע"י התרגל שהורגלו מנעוריהן ולמדו מאבותיהם לסור מדרך הרע ולפעול מעשה הצדקה, תתחברנה אל גופות הדבורים והנמלים שאינם מוסיקים ולתולעי משי שיעשו ג"כ הטוב ע"י טבען בלבד מבלי שידעו בעצמם מה שיפעלו.

ר' אליהו דימעדיגא (שחי' בימי האברבנאל) בספרו בחינת הדת דף ז' כתב ז"ל : ואולם החלק האחר והם הדברים אשר אומרים על צד הסברא לא כמורי התורה , לא נחייב בלי ספק להאמינם כאשר יראה לנו חולקים על האמת, ולא יהיו החכמים גדולים מהנביאים בדבר הזה ; וזה כי לנו אמר הנביא דבר מה לא מצד היותו נביא , אך מצד היותו איש פלוני או חכם פלוני ונראה לנו בלתי נכון ואמת , לא נחויב להאמינו וכו'. ואולם עם האנשים בשתוף אשר יאמינו כל דברי החכמים כפי פשטם , אין ראוי לדבר ולחלוק, כי אחרי היותם בתכלית הסכלות , ופתי יאמין לכל דבר , לא יקבלו שום סברא ולא תועיל אחם המחלוקת וכו' .

החכם והמבקר ר' עזרי' מן האדומים בעל אמרי בינה, אשר עליו אמר הגאון ר' יעקב עמדין לא תתעב אדומי כי אחיך הוא, כתב בפרק ט"ו לספרו : נדע נשכיל , שדרכיהם רוב דבריהם על הכתובים לא נאמרו על צד הפירוש ככל דרכי הפשטנים, אשר יכוזנו להבנת הדברים בעצמם כפי ענינם וכפי הוראות הספור אחר וקדם , אבל לדברים ולמודים מן החוץ , גם להורות על דרכי טובו ונבדותיו של אלהים , או לשבח איזה מעלה ולגנות איזה פחיתות או ללמד איזה מושכל ולהרחיק איזה סכלות, וכיוצא מן הדברים הנכונים בעצמם, אבל בלתי מתיחסים אל כונת הכתובים, אשר עם כל זה שמו אותם עליהם לציון ולזכר . ובפרק י"ו כתב : כי כמו שחכמי האומות ירבו בשיריהם ומליצותם חקני מקרים דא נהיו וימציאו פעולות מדומות לשעתן , למען ירהב לב בני אדם הרואות את הקולות ההם , או מדמים אותם לקנות לו מזימה ודעת, ככל אשר כתבו רבים מהם, כן חכמינו החכמים באמת , עם היותם יודעים בברור שהמעשה אשר ספרוהו לא היתה כלל מאומה , או שלא היתה באופן אשר סיפרוהו, לא ימנעו מחקות אותו ולציירו בפרטים מצוינים כאלו הי' ונכרא ככל היוצא מפייה למען יקבעו בלב ההמון את הטוב והישר שיכספוהו להצטייר בנפש לאיזה תכלית מתיחס למדות או לדעות הנאותות לנו עכ"ד .

הערה ד על דבר הגלגול .

ידעתי שרבים מהקוראים יחשבו , כי רק בני ישראל יאמינו

במדרש קצת חז"ל, אלא שבאלו הענינים ובכיוצא בו לא נביט למאמר אומר כמו שהורנו הרב הסורה, אבל נמשך אל מה שיאות על שרשי התורה והעיון; והוא מבואר שאין ההאמנה בכל מה שאמרו רז"ל מחויבת לנו, כי כבר ימצאו בהם דברים סותרים קצתם את קצתם, ולזה לא נרחיק היות בהם דברים בלתי צודקים.

החכם רבנו ישעיהו האחרון ז"ל, המובא בשדמי הגבורים מסכת האלילים פרק א' כתב וז"ל: דע כי המדרשים על שלשה דרכים, יש מהן גזומא, כאמרם פרק גיד הנשה דיברו חכמים בלשון הבאי, כמו בצורות בשמים, או גזומא שדרך בני אדם לדבר כן, כדברי רבה בר בר חנה פרק המוכר. ויש מן המדרשים שהם מעשה נסים כסיפורי ר' בנאה פרק חזקת הבתים. ויש מן המדרשים שכוונתם ז"ל בהם לדרוש המקרא בכל ענין שיכולין לדרשו וסמכו על מה שכתוב אחת דיבר אלהים וגו' הלא כה דברו כאש וגו' ואמרו אין מקרא יוצא מידי פשוטו, שהוא העיקר. והמדרשים יש בהם שהם קרובים לפשט, ויש בהם שיש בהם רמז מעט, הלא תראה אמרם פרק קמא דתענית יעקב אבינו לא מה, והקשו לו וכי בהנם הספידוהו, והשיב לו מקרא אני דורש, כלומר גם אני יודע שמת, אלא אני מכוון לדרוש את המקרא בכל ענין שראוי לדרוש, ואם א"א להיות המדרש כמשמעו, יש בו רמז, שיש לומר לא מת כענין צדיקים אפי' במיתתן נקראו חיים. וכזה תמצא בפ' במה מדליקין: עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת, כלומר שעתיד הקב"ה לחדש בעולם טובה מופלגת; ועוד אמרו בגמרת א"י פרק ז' דנזיר: וכי המדרשות אמנה הם? אלא דרוש וקבל שכר; הא לך מבואר שלא אמרו המדרשים על דרך אמנה ועיקר, אלא להרבות פעמים למקרא ולדרשו בכל הענינים, עכ"ד (עיין בספר היקר והנכבד מאור עינים פרק י"א, י"ד, ט"ו, ט"ז, בו תמצא דברים יקרים על זה הענין ומישם לקחתי הרבה מאמרים ממה שהבאתי פה).

החכם הישר דון יצחק אברבנאל כתב בספרו עטרת זקנים דף א' ע"ב וז"ל: ועם היות שהושרשנו בדבריהם ז"ל שאין משיבין על האגדה, ושהדרש ידרוש והמקרא יתישב על פשוטו, הנה לא אחדל מביאור הביטולים, אשר יתחייבו לדעת המדרש בזה. ובדף י"א כתב וז"ל: הנה ראוי שנחקור כפי פשט הכתובים אחרי שאין זה בידי חז"ל קבלה, כי אם סברא נזכרת בפירוש הכתובים. ובדף כ"ח כתב: ואיפשר שזה דעת המדרש, אבל לא המדרש הוא העיקר כי אם הפשט האמיתי עכ"ד.

ולפי שנודע בראיות של דעת שאי אפשר שיהי' הדבר כפשוטו תרגמו המתרגם ענין שהדעת סובלת אותו ; ולעולם אל ישליך אדם דעתו אחריו , כי העינים הם לפנים ולא לאחור כו' .
כתב הראב"ד בהלכות תשובה להרמב"ם : ולמה קרא לזה (שיאמין בגשמייות השם) מין , וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזה המחשבה לפי מה שראו במקראות , ויותר ממה שראו בדברי הגדולות המשבשות את הדעות .

וכתב הרשב"א בפירושו על האגדות פרק ראשון למסכת ברכות ז"ל : גם זו אחת מטענות החולקים עלינו , כי מכאן נראה שמצות הפסח והמצות ומניעת החמץ וזכרון יציאת מצרים אחת הן , כדכתיב וזבחתי פסח לה' אלהיך וגו' לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות וגו' הנה שצויה על עשיית הפסח ואכילת המצה ומניעת החמץ שבעת ימים , כדי שתזכור מתוך כך יציאת מצרים , ואם אין מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח כדעת החכמים , א"כ אף הפסח והמצה ומניעת החמץ בטלים , שלא נצטוינו בהם רק כדי שזכור יציאת מצרים ולא לימות המשיח וכו' וסיים דבריו בזה הלשון : ודברי אנדה הם ואין משיבין אותן וכו' .

וכתב הרשב"א בפירושו על האגדות אצל מעשיות של רבה בר בר חנה ז"ל : יש במעשיות אלו ענינים נרמזים שלא הי' נראה להם במראות בעין אלא כהלום ; וזה כשהחכמים הולכים בים אוקינוס (אציאן) ורואים שם נפלאות הש"ת גם בעת השינה , יראה להם בהרהורים ענינים נפלאים מורים על ענין מה וכן כתבו הגאונים .

הרמב"ן בס' מלחמות חובה , שנדפס בקונסטנטינא בשנת ת"ע , בפרק ד' כתב : יש לנו שלשה מינין של ספרים : האחד הוא תנ"ך , אנחנו מאמינים בו אמונה שלמה , והשני הוא הנקרא תלמוד , והוא פירוש למלות התורה , כי בתורה תרי"ג מצות , ואין בו אחת שלא נתפרשה בתלמוד , ואנחנו מאמינים בפירושי המצות . עוד יש לנו ספר שלישי הנקרא מדרש , ר"ל סרמאנים (פרעדיגט) כמו שאם יעמוד ההגמון ויעשה סרמון (דרשה) ואחד מן השומעים שהי' טוב בעיניו כתב את זה בספר , וזה הספר מי שיאמין בו טוב ומי שלא יאמין בו לא יזיק . ועוד כתב : קורין אנו אותו הספר הגדה , ר"ל שאינן אלא דברים שאדם מגיד לחבירו .

הרלב"ג על התורה דף י"ב ע"ב כתב ז"ל : וכבר אמרו זה

עניני העיונים (עניני הפילוסופיה) אמנם דבר בהם כל מי שדבר כפי שהביא אליו העיון (השכל) ולזה יאמן מה שהתאמת מופתו. ובחלק ג' פרק י"ד כתב וז"ל: ולא תבקש ממני שיסכים כל מה שזכרו רבותינו בעניני התכונה למה שהענין נמצא באמת, כי החכמות הלמודיות היו בזמנם חסרות, ולא דיברו חז"ל בהם על דרך קבלה מנביאים, אבל מאשר הם היו בעצמם חכמי הדורות בענינים האלה, או מאשר שמעום מחכמים אחרים שהיו בזמנם. ושם פרק מ"ג כתב וז"ל: ונחלקו בני ישראל בעניני הדרשות לשתי כתות, כת אחת תדמה שחז"ל אמרו על צד ביאור ענין הפסוק ההוא, והכת האחרת מבזה אותם ויחשבו לשחוק אחר שהיא מבואר נגלה שאין זה ענין הפסוק. הכת הראשונה תלהם ותתנבר לאמת דרשות לפי מחשבתה ולשמרם ותחשוב שהם ענין הפסוק, ושמשפט הדרשות כמשפט הדינים המקובלים. ולא הבינה אחת משתי הכתות שהם על צד מליצות השיר, אשר לא יספק עינים על דב בעל שכל; והתפרסם הדרך ההוא בזמנם גם אצל שאר האומות, והיו עושים אותם הכל, כמו שיעשו המשוררים מזמרי השיר, אמרו וז"ל: תני בר קפרא ויתד תהי' לך על אונך אל תקרא אונך אלא אונך, מלמד שאם ישמע אדם דבר שאינו הנזן יתן אצבעו בתוך אוזנו. ואני תמה אם זה התנא אצל אלה הסבילים כן יחשוב בפירושו זה הפסוק וישואת היא כוונת זאת המצוה, ושהיתד הוא האצבע ואונך הם האזנים. איני חושב שאחד ממי ששכלו שלם יחשוב זה, אבל הוא מליצת שיר נאה מאד, הזהיר בה על מדה טובה, והוא כי כמו שאסור לומר דבר מגונה, כן אסור לשמעו, וסמך זה לפסוק על צד המישל השיר. וכן כל מה שיאמרו במדרשות, אל תקרי כך אלא כך, זהו ענינו, וכבר יצאתי מן הבוונה, אלא שהוא תועלת מצטרך אליה כל בעל שכל מאנשי התורה הרבנים ע"כ. (ועיין מ"ש בהקדמתו למסכתת זרעים, ובפירושו למשנה פרק חלק). ובאגרותיו דף ט' כתב וז"ל: ואני יודע שאיפשר שתחפשו ותמצאו דברי יחידים מחכמי האמת רבותינו ע"ה בתלמוד ובמשנה ובמדרשים, שדבריהם מראים שבעת תולדותיו של אדם גרמו הכוכבים כך וכך, אל יקשה זה בעיניכם, שאין דרך שנגיה הלכה למעשה, ונהדר אפרכא ואשינוי. וכן אין ראוי לאדם להניח דברים של דעת שכבר נתאמתו הראיות בהן וינעור כפיו מהן, ויתלה בדברי יחיד מן החכמים ע"ה, שאפשר שנתערם ממנו דבר לפי שעה ומעשה שהי'. הלא תראו שהרי כמה פסוקים מן התורה אינן כפשוטן.

פי' שיבוא בתלמוד על שום ענין שלא יהי מצוה, זו היא אנדה. ואין לך לתלמוד ממנה אלא מה שיעלה על הדעת, ושיש לך לדעת שכל שקיימו חז"ל הלכה בענין מצוה, שהוא מפי משה רבנו ע"ה שקיבל מפי הגבורה, אין לך להוסיף עליו ולא לגרוע ממנו, אבל מה שפירשו בפסוקים הוא כ"א כפי מה שנזדמן לו ומה שראה בדעתו. ולפי מה שיעלה על הדעת מן הפירושים האלו לומדין אותם והשאר אין סומכין עליהם.

החכם ר' יהודה הלוי בספר הכוזרי מאמר שלישי סי' ל"ד כתב וז"ל: אבל שמיעות התלמוד והמקבלים אותו יערכו הדברים בהם ובדבריהם ובדרכיהם ובמשליהם, ואם יש בהם מה שאינו היום משובח כבר הי' בהדורות שלהם נהוג ומשובח, וכן הוא בחלקי דבריהם מה שסותר המסופר מכללותיהם, מהוצאתם פסוקי התורה אל פנים שמרחקת אותם ההקשה (השכל), ותעיד הנפש כי לא היתה הכוונה בפסוק ההוא שזכרו פעם בדינים פעם בדרשות, וכן מה שיש להם מהגדות ומעשים רבים שמרחיק אותם השכל ע"כ. ובסי' ל"ז וז"ל: ואני מודה לך מלך כוזר, שבתלמוד נמצאים דברים שאיני יכול להשעימך בהם מעמים מספיקים ולא להביאם בקשר ענין, והם שהכניסו אותם התלמודים בתלמוד מהשתדלם, מפני שהי' אצלם ששיחת החכמים צריכה לימוד, ומה שהיו נזהרים במה ששמעו מרבותיהם, מפני שהי' השתדלותם שיחברו כל מה ששמעו מהם, והיו נזהרין שיאמרו אותם במדותם ובעצמם, ואפשר שלא הבינו ענינם, ויאמרו כך וכך שמענו וקבלנו, ואפשר שהי' לרבותיהם במאמר ההוא ענינים נעלמו מהתלמידים, והגיע הדבר אלינו, והקלנו בו מפני שלא ידענו ענינו. אך כל זה במה שאינו באיסור ובמותר, ע"כ לא נרגיש אליו.

הראב"ע התנגד עליהם מדרך הסברה הרבה פעמים בפירושו על התורה כידוע.

הרמב"ם כתב בהקדמתו למורה נבוכים וז"ל: וראינו עוד שהדרשות ההם אם יעיין בהם שלם חשוב, לא ימלט מאחד משני דברים, אם שיקחם כמשמעם ויחשוב רע באומנם ויחשבהו לסכל, ואין בזה סתירה ליסודי האמונה, או שישים להם תוך וכבר נצל ויחשוב טוב על האומר, יתבאר לו התוך או לא. ובחלק שני מפרק ח' מזה הספר כתב וז"ל: וכבר ידעת הכרעתם דעת א"ה על דעתם בעיני התכונה האלו, והוא אמרם בפירוש: ונצחו חכמי א"ה את חכמי ישראל; וזה אמת. כי

לו קטיגור אחד. ואיני צריך לבאר מלת מלאך אשר הכתוב עצמו מורה
היותו בחלום או בנבואה כמו: והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו;
או החאבקות יעקב, שכבר ידעת פי' רמב"ם ורלב"ג וזולתם. וחזיון
דניאל הוא למטה מהנבואה, כאשר כתב הרמב"ם בחלק שני למורה
ע"כ. הרלב"ג על התורה דף כ"ה כתב: מלאך ה' הוא אחד מהנביאים
שהי' בזמן ההוא, כי הנביא נקרא מלאך כאמרו: ויבא הגי הנביא
מלאך ה', ואמרו הו"ל בב"ר שזה המלאך הוא נביא. ודף כ"ו: וישא
עיניו וירא ר"ל כבר נשא עיניו קודם זה וראה שלשה אנשים, והם
היו נביאים, ונקראו מלאכים כמו שזכרנו בספור הגר שהנביא נקרא מלאך
ה' שם. ודף ל"ו: מלאכי אלהים הם כחות, כי כל כח נקרא מלאך,
כמו שביאר המורה. ודף ל"ח: ויפגעו בו מלאכי אלהים, היו הנביאים,
כי הנביא נקרא מלאך ה'. ודף מ"א: ונשאר יעקב לבדו להעביר לו
קצת קנינים שנשארו שם, ויישן שם ונראה לו בחלום מלאך ה',
כאלו הוא איש. עיין שם.

הערה ג על דבר אגדתא ומדרש.

הרב בעל המורה הביא בהקדמתו את דברי רב שרירא הגאון
ובנו על ענין אגדות בזה הלשון: רב שרירא גאון ז"ל במגלת סתרי
על דבר הגדות כתב וז"ל: הני מילי דנפקי מפסוקי מקרא ומדרש ואגדה
אומדנא נינהו. ורב האי בנו כאשר נשאל מה בין המדרש והאגדה
הנכתבים בהגמרא והכתובים חוצה לו? השיב כי הנקבע בהגמרא הוא
מחזור ממה שלא נקבע בה עכ"ד. ומזה נראה ברור, שהרב האי גאון
לא האמין שהאגדות דברי אלהים חיים המה, דאל"כ לא עשה הבדל
ביניהם, כי הם שוים קדושים.

הרד"ק אחרי הביאו דעות רבות על דבר בעלת האוב זכר דעת
רבינו שמואל בן חפני הגאון ז"ל: אע"פ שמשמעות דברי חכמים ז"ל
בהגמרא, כי אמת שהחיתה את שמואל, לא יקובלו הדברים במקום שיש
להם סכתישים מן השכל. הרב רבינו נסים גאון כתב בפרק הרואה על
מעשה אובא טמא וז"ל: הא מילתא אגדתא היא, ובה ובכל דרמי לה
אמרו רבנן אין סומכין על דברי אגדה.

רבינו שמואל הנגיד כתב במבוא התלמוד וז"ל: והגדה היא כל

יותר מלאנשים, וכן הוא ענין המלאך הנראה לאשת מנוח פעמים ולו לא נראה כלל; ושעם וחרץ והגד לאשה עד וכעת לא השמיענו כזאת, כלו בחלומה, ולפי חוזה כח המצויר בזרע שנזרע שהי' פועל באותה עת ברחמה, ומשם מעורר דמיונה, שכל האברים מכוונים זה לזה כדעת היפאקראטוס, וכ"ש הראש עם הרוח, כך הי' החלוש מבהיל והנה ילדה ענק משונה בכחו ואבריו. ומה שאמר הזקן שבבית אל: ומלאך דבר אלי השיבתי אתך אל ביתך ויאכל לחם וישתה מים, אמת דיבר, שמלאך הי' הוא התעוררות אל החסד ורוח נדיבתו; אבל מה שאמר: גם אני נביא כמורך בדבר הי', כיחש לו, והנבואה להשיבו היתה ע"י מלאך טוב, אבל הסכמתו לשוב היתה ע"י מלאך רע, וקלות אמונתו הביאתו לידי פתוי, וזה הי' שירון בנבואה ולא התנהג בה כראוי, והזקן דבקי בעיני ההנהגה הבין טעות השב, ושהי' נוקם נקמתו ממנו, כי מה ראה לדחות נבואתו מפני נבואת אחר זולתו, והוא נדיבות יען ולפובה נתכוין, והרד לקראתו ולגמילת החסד היתה כוונתו, וכשראהו עובר על אזהרת הי' והתבונן בדבר, גילה לו שיקראתו איזה פגע, ואחר שנתאמת ציורו של זה והמיתו הארי נסתבה הנבואה לזכרון. וכן מלאך הי' דבר אל אליהו התשבי, וכן וידבר מלאך הי' אל אליהו, הוא רוח הקודש כאשר כתב דרמב"ם ז"ל, ואמרו ז"ל שפינתם הוא אליהו, או אולי טבע הבן כטבע האב מקנא קנאת הי' נגד הפושעים ולא נשא פנים, ולא חלק כבוד במקום היולד השם. וכן כל מלאך דוכרי' הוא על דרך הזכר; וכן יקראו להצלחה ולעזר מלאך, ולמכשול ורדיפת המזל ג"כ מלאך: אמר הכתוב הוא ישלח מלאכו לפניך, ישלח מלאכו אתך, המלאך הגואל אותי מכל רע, הנה אנכי שולח מלאך, הנה מלאכי ילך לפניך, ושלחתי מלאך לפניך, נביא זורח משה; ולפי שירעו שהי' הי' עם משה תמיד בכל קראו אליו אלהים יעננו, ולא יהי' כן בנביא אחר כמו שהעיד הכתוב, נתאבלו העם והורידו עדים. וזה שאמר אז: אם אין פניך הולכים וגו' עד שנחבשו שמשו כיניםם לארץ וכך הי' חושב משה, אלא שמכות חדשות עכבוהו עד שהגיע זמנו ומת במדבר. ונראה שמשו הסכים עם הי', שאין הדור ההוא ראוי ליכנס לא"י, ולכן לא התפלל עליהם. וכן חונה מלאך הי' סביב ליראיו, ומלאך הי' דוחה, ומלאכיו יצוה לך, ומלאך הי' רודפם. ותקרא גם הפעולה הטובה מלאך, כמו אם יש עליו מלאך מליץ. וחז"ל אמרו עושה מצוה אחת קונה לו פרקליט א', עושה עבירה קונה

ויאמר למלאך המשחית, ומלאך ה' ה' וכו', ובראותו את המלאך ואמר: וירא את מלאך ה' עומד בין הארץ ובין השמים וחברו שלופה בידו נטויה על ירושלים, הוא אינו אלא ענין הכנה בנגף וקצף שיצא בעיר, ואולי נמצא כן בקלף ישן בספר מלכים, וה' לנו לפרשו כמו וירא מלאך ה' אל האשה שה' בדמיון לבד, אלא שזה המספר, בעל ר"ה, הוסיפו דרך פירוש, לא על דרך סיפור. גם ה' הוא זמן רב אחר חרבן הראשון, שהרי הוא מזכיר אליועני וז' בניו, ואליועני הוא בן נערי' בן שכני' בן חנני' בן זרובבל בן פדי' בן יכני' מלך יהודה אשר הגלה נבוכדנצר, והוא הנקרא יהויכין בן צדקי' והגלה י"א שנה קודם חרבן, ולכן מנוחו בין הכתובים. ואתה ידעת הסופרים שאחר החרבן, איך הם מתחלפים בדרך רוב סטערעאגראפיען החדשים שלא תמצא שנים מסכימים בדבר א' שאירע. וכמותו ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור קפ"ה אלף, וכן משלחת מלאכי רעים. ויקרא פעל הדמיון או כח המדמה וכח המתעורר בין בחקין בין בשינה ג"כ מלאך, כמו ומצאה מלאך ה', ויאמר לה מלאך ה', ויקרא אליו מלאך ה', ויקרא מלאך ה' אל אברהם. לא צדקו דברי האומרים שכל הספור במראה, שלא ידעתי התועלת הנמשך, ומה ענין הנסיון, ואנחנו צועקים ועקדת יצחק לזרע יעקב תזכור. ודקדוקי ר' יצחק לאטיף בתשובותיו מפסוק וישב אברהם על נערי: ויצחק מה ה' לו? הבל המה. וחז"ל אמרו כי הניחו שם לסבה, כי הרגישו שהוא עיקר הפעולה, וע"כ ה' ראוי להזכיר שבותו. ואולם האמת הוא לדעתי, שהאיל הנאחז שם בלי מקומו העיר רעיוני האב הרחמן דחשוב שהוא שלוח מאתו יתעלה תמורת בנו ושלח הפך בשחיטת בני אדם. (הגם שרבים פעו בזה הדעת שחשבו לקדמו בעולות כאלו ממבחר המינים כיפתה ומלך מואב, ונהוג ה' בדורו שר אברהם, שהדברים הרבה באלהים היו מקריבים להם בניהם). ובסוק ויקרא אליו מלאך ה', הוא לפי האמת אחר הפסוק וישא אברהם את עיניו וירא, וכאלו מלאך ה' מנעו מלשחטו בשביל האיל שראה עושה שליחותו של מקום, ולכן אמרו שנברא משיש ימי בראשית, ודבר בעתו מה טוב. וכן ויאמר אלי מלאך האלהים ביעקב, וירא מלאך ה' אליו במשה, וכן וייתצב מלאך ה' בדרך, וכל המאורע שם ה' בחלומו. ואל תבהל ממשנת ה' דברים? שאינה משנה אלא תוספתא שנויה בלשון המשנה, והיא סברתם ולא קבלה, והנה לחולשת הדמיון יראו פעמים הרבה לנשים

אינו צריך לעזר שום ברי', וכחו הגדול ממלא חפצו ומספיק להפיק רצונו, הוא בכל מקום מלא כל הארץ כבודו וידו בכל, וכל הנעשה תחת השמש הוה בגזירתו, ולכן יאמר שעושהו מלאכו ושלוחו, ולא זה בלבד הוא בתנועה חשמימית, כאשר יחשבו (איזה פילוסופים הקדמונים) מלאכים ממונים על כל תנועה, אלא גם ליסודות ולמרכבים, גם הנשמות כולן הן מלאכיו וכל עושי רצונו בכללות, והשם נגזר מן מלאכה, יש מהם נראים בחוש, והם מה שכתוב וישלח יעקב מלאכים, ויחסם לאלהים, שכן נודמנו לו אנשים בעת צורנו, וכאלו שלוחים מאתו ית', ולפי שהצליחו בשליחותם קראם משה בן על סוף המאורע; וכן וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, הוא משה. ואל תתמה על קריאתם לבשר ודם מלאכים? שהרי נקראו בני אלהים ואלהים, ואמר כי טוב אתה בעיני כמלאך אלהים; ואדוני חכם כחכמת מלאך האלהים. וכן ויבואו שני המלאכים. ואמרם משותיתם אנחנו, הוא כמו משה ואהרן עשו; וכן ויעל מלאך ה' מן הגגל אל הבוכים, וכן הנה אנכי שולח מלאך לפניך, הנה מלאכי ילך לפניך, וכן והנה זה מלאך נוגע בו, הוא ג"כ אדם, והוא כמו ואיש בא מבעל שרישה ויבא לאיש אלהים לחם ביכורים וגומר, והוא הפציר בו שנית בעבור שידע שלא ימצא אליהו מזון במדבר ולא איש חונן, ולו ה' שם באמת מלאך נבדל לא ה' צריך לזה, כי המלאכים הנבדלים בשוה יביאו לו מזון במדבר כמו בישוב. וכן ביד מלאכיו השכם ושלוח, ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים, ובמלאכיו ישים תהלה, כי מלאך ה', במלאכות ה', כי מלאך ה' צבאות הוא, הנני שולח מלאכי, ומלאך הברית, וכן עושה מלאכיו רוחות, ע"ד מפרק הרים ומשבר סלעים. ודעתו כדברי קצת הפילוסופים שהאל מתלווה לכל הפועלים הטבעיים בפעלם, ומצטרף עמהם, ונראים חכמי התלמוד נוטים לזה הדעת, אמרו ז"ל: ⁴הבא על א"א ונתעברה ה' ראוי שלא יצייר האל העיבור, אלא עולם כמנהגו נוהג, נראה שאין הכח נתון למבעיים לעשות כרצונם לחלושין, אלא יפעלו בצירוף היוצר ית"ש והם כליו לבד, והכל בידי שמים תוץ מיראת שמים. ולו נתנו לב לדעת שהכח המעורר והדמיון הם דברים טבעיים ויבטלו הבחירה באלו הדעות; אבל אין כאן מקום להאריך. וכן ויסע מלאך האלהים ויבא בין מחנה מצרים, הללוהו כל מלאכיו, ברכו את ה' מלאכיו, הללו את ה' מן השמים וכל הכלול באותו מזמור. ונקרא הדבר והחולי בשם מלאך, כמו וישלח ידו המלאך.

מאות שנה. מי פתי יסור הנה ועיניו לא תכהינה? כי אבן מקיר תזעק
וכפים מעץ יעננה, אם לא שיאמר כי ה' נביא ורואה ספרו של אדם
עם שמות החכמים וסיפורן ודעות כל הבא באחרונה. ולקיים השקרים,
אין חכמה ואין עצה ואין תבונה, קינה הולכת הוא למקובלים ותהי
לקינה. עכ"ד. (המשכיל המתבונן בספרי הקבלה ויראה כי רבים מגדולי
הכת הזאת היו שפשים גדולים וכי כל דבריהם הם חלומות, ידע כי
האמת אתו). וכתב החכם בעל התשבי באות שכן: ולבעלי הקבלה
יש סודות על מלת שכינה ואין לי בזה עסק.

הערה ב על דבר מציאות המלאכים.

החכם הגדול האלהי כבוד מורנו הרב ר' יוסף מקאנדיאה בספרו
מצרף להכמה דף כ"ט הביא דברי חכם א' גדול בישראל וז"ל: ואל
תבהל בדברי, שאם תקרא פרק מ"ב לחלק השני למורה תכיר ותדע
שכל פסוקי התורה המורים עליהם, הם בחלום או במראה הנבואה,
וידעת שהנבואות לא באו ללמד החכמות, והן כפי דמיון המתנבא,
לא כפי האמת הנמצא, שיעקר תכליתם על המעשה ר"ל לקיום המצות,
ולכן אין להביא רא' מדברי התורה על חכמת הטבע והאלהות ולהכריע
בין הדעות הפילוסופיות, כי דברה תורה כלשון בני אדם; וכבר ידוע
מאמרם שישע' נדמה לבן כרך ויחזקאל לבן כפר, וכל אחד ראה כפי
דמיונו והרגלו. (וכן כתב החכם ר' שם טוב בפירושו על המורה חלק
א' פרק מ"ט וז"ל: ואין למלאכים תבונה גשמית כי אם במדמה שהוא
מדמה להם לצורה גשמית כפי העת אשר הוא בו וכפי העסק אשר בו
הוא מתעסק), ואפי' היו הנביאים גדולי זמנם בחכמה, הנה הנבואה
תביא כפי המפורסם בזמנם והמקובל אצל הרוב. ישע' אומר שרפים
עומדים וגו' שש כנפים וגו' ומי לא ידע שאין עופפות ופנים ורגלים
וידים שם; אכן הם דמיונות מבהילים מאיימים שאין מציאות לסיפורים
כפשוטם. והנה יראה הרואה הבריא בשכלו והמבין, שאין חסרון בחקו
יתעלה ולא בתורתו, מהמאיון באלו העצמים הנבדלים, כי אין צורך
להניח המון צבאות משרתי עליון; כי ידוע שדבוי המריסים כפי רבוי
החסרון, והם למלאות רצון המלך במרוצה לכל חפציו ועסקיו לשלוח
אותם למרחקי ארץ למקום שרא יוכל לבא בעצמו וכבודו, והיית

שניהם מזהירים בעשן הכבשן . סוף דבר הם ותלמידיהם בחסידותם לרוב דבקותם , נודדים ללחם אי' סעודה למלאות קיבתם מלחם ובר , כי אין להם לא לירות ולא להבר , ובאין פעולה מהקבלה אכני בור . כן ארהות כל קל הדעות , פתי יאמין לכל דבר . תן תודה לאלהים , שבראך עברי , ואל תתאוה להיות פלשתי או ישמעאלי , ותהי' מכת המאמינים , וכרות עמהם ברית מלח כאשר מעט קט ממנו במאכל נותנים . וכאשר הצדיקים לקיום הנפש נזונים , ואינם מרבים תפנוקים ומעדנים . ואמר החכם : המעט באמונה אוצר וסגולה , והרוב יחשב לכסלה . וכן בזקן המעט יקר וגדולה , והרוב לגדל פתילה . הי ראשי ! קל להשמאל מלהימין , כל הממחר להאמין . והאיש אשר יכתות וישחון השמועות , ייעבירם בנפש דקה , כי יאמין יחשב לו לצדקה . והנה בשמים עדי ! הרבה למדתי החכמה בעיונים ובמעשים , מפי בעלי שם ומפי שואפי ספרים , ואינני פוער פי כנגדם מהערר ידיעה וחסרון , כי יפה אמר החכם : העמידה על הפסד הסברות קודם ההקשה במושג , שקר , והיא ההשתדלות בשטות ובעורון . וסהדי במרומים ! כי הרבה טרחוני לחפש בזכותם , ולא יכולתי למצוא צרי למכתם , כי אין להם סמך להשען ורגלים , המכסה קלונם כמכסה שמש בצהרים . ולו היו מהרשים כאוילים , בסבר פנים אותם היינו סובלים , אלא שהמה נעשים לנו צוררים ונוכלים , וכרמינו מחבלים , באמרם שאנחנו אמונים בחק אשת נכריה , ומחבקים אישפתות הפילוסופיאה , ושכל הכופר בספירות ככופר בשתי התורות , וכל ימיהם מפוזרים בסתרי תורה , והתורה היתה להם לזרא , כי הקבלה להם לסתרה , והמה מחולקים בכמה גופי התורה . (*) וכן תמצא בענין התפילין במועד דדעתן קוצץ באילנא , וחכמי הגמרא יאמרו הפורש מהם עובר בעשה ועתיד ליתן דינא בחושבנא . ועוד שלא ידעו להעלים אתחבולה בכונה , אמרו כי ספר הזהר חברו ר' שמעון התנא , ושם נזכרו שמועות משם חכמי האמוראים חדשים מקרוב באו אחר כמה

(*) כתב צעל שנים לדקה טאלה ס"א : ווי יכחיש לטמוענתו , טאס זאיס אנו לענות ולספר אחד לאחד כל הספרטים וסדר הסבילות טיט צין צעלי הסוד והפסטי צאופן עשיית הנוגות ודקדוקיטן , ונלמד ריבוי הכוונות והתחשבות צענין כחיצת התפילין , תקווי הטלצוטיס , נענועי הלולז , נוסח התפלות ודומיטן , יכלה הזמן והמה לא יכלו , כי רבו כמו רבו ונספר וכו' .

ההשבעות והקמיעות והלחשים, אין כח אפילו לגרש היתושים ולאסוף הפרעושים, כי כל השמות הם מעשה ידיהם. יהי כן ה' עמכם, אם יש בהם להמית ולהחיות, כי כלמו רופאי אליל, בכתבם שמות הקליפות במי רגלים עד קלף שליל. ואם נתנם האב הרחמן לבני הפלגשים למתנה, איך היו לבני הגבירה למנה? אוי לכם, הקוסמים! מה יעשו הרשומים והאותיות, השבעות הגדולות ושמות הטומאה הממונים על היכולות? כל אלו ברו מלבם העניים בדעת לרמות הבריות. ואם הרוחות לא תתקיימנה בלי גויות, איך הנפשות תתגלגלנה בכלבים ובנמלים בעופות וחיות? הלא נכריות נחשבו? ואיך תתהרשנה על הראשונות, ולא תשובנה ככר שב על קיאו, אם לא ידעו כי פעם שני ושלישית גלויות? ועתה ה' עם פיות אלה המפחדים החתולים, ומהגים הגדולים, ומהשר בהמירו"ן הממונה על אלף חיות. אמור לאלו בעלי השמות הנשים המצריות, הולכות נשיות גרון ובמצחם זרחה צרעת העניות, למה לא ישביעו לבעל האוצרות, להריק להם דרך הצינורות שפע רצון משם האלף דלת, אשר לו המלכות ובר טוב אדוני בירו, והלא קוראים בשמו בתחלת התפלה? ואם למדו מגין העשר מפסוק לך ה' הגדולה, למה לא מנו העושר והכבוד כאחד הספירות במעלה? ואם כל טוב העליונים נכלל במלכות, איך יקראו ליסוד עניה ודלה? והלא התפארת העשירה מאצלת לה? והיא יונקת מן הבינה, על דרך הרוצה להעשיר יטה צפונה. אם לא כי גוי אובר עצות המה, ואין בהם תבונה. וכבר ידעת מה שכתבו הפקחים המאירים, הראב"ע והרמב"ם בענין שם בן ע"ב ומ"ב וכ"ב ושם בן ד' ושאר הספורים. ידוע תדע פני צאנך שית לבך לעדרים, שני צנתרות הזהב הרבנים האחרונים לבני ציון היקרים, כי אין הענין באלו השמות כאשר יבינו הנוקרים, לחבר האותיות מראשי וסופי פסוקים, פנים ואחור, לך לך אמרין לנוירא סחור סחור! כי הם ממששים כעורים הוברי הברים, כי אלו השמות על שום דבר מציאות אינם מורים. עתה שמע בקולי, תזרם כמו דוה, לא תכרות להם ברית ולא תחנם, לא תתן להם חונה בתוך ביתך, ולא תחוס עינך על העניה, והחסידות והשועלית לא תרחם, דוה כנגד גזולת ספריהם מתיחס, וכן תעשה לספרי החייט ולספרי מנחם. ואוי מי יחי' משומו אל! לא יועיל לנו ספר רויאל. והטפשים נכספם וזנחם לשמוע דברי אלהים, ממדרשי הנעלם וספר עבודת הקודש אשר קורא לו בשם נפתולי אלהים, והספר תקונים והקנקנים החדש והישן,

הלא המה כתובים בקנה רצון בדברי ירמיהו אשר קונן על יאשיהו .
ובדברי השוטה ר' שלמה מלכו ראיתי שערורי' , ואיך נשרף בגזירת
קרלו קוואנטי' הקיסר גדול העצה ורב העלילי' , וכל מעשה שגעונותיו
כתובים בספר יוסף הכהן וחוקקים בעש ברזל , והוא בחטאו מת , לא
יראה יה בארץ נשי' , וכרפאים בארץ מאפלי' , לא הועילה ביום צרתו
ידעת הצרף והתמורה והגימטריא , ואם הוא נפשו לא חי' , שלמה
אהיה כעוטיה ? התשים באפך אגמון פעמון זהב ורמון , אם תתענג
באור צת ומצותצה וקדמון . כרו לי זדים שיחות בעשר צהצחות , ולא
מצאתי לבתם בתולים , בענין עצמות וכלים אחוז לנו שועלים . אין
חפץ לאלהי העברים בענין הכנוים ורבוני המלות , שבהם עניני הספירות
קרואים , בשמות משותפות לחיות ועופות . אוי לאזנים שכך שומעות ,
כי כל המלות והפעולות ישמות האבנים והעצים והמים והאיים , עשויים
לספירות וכנוים , להגדיל מעשה ה' בהיות היהודים עתודים . וכמה
היות בנקודות ובאותיות בלילית הבחירה והזקנה ובאשמדאי ובמחלת
בת אחות נביות וברבוני המציאות , ובשמות כ"ב אותיות , וכמה סודות
עמוקים ורמים בפסוק הוא ענה אשר מצא את הימים , לדעתם הוא

המציא סודות העמים , ויהיו הימים שם דבר מורה על השדים , אשר
מצא בהיותו רועה את החמורים במדבר , מי יודע את הבחמה היוודת
למטה בסוד מי מלמטה למעלה ומלמעלה למטה , זעום ה' יפול שם
בסוד אמש ואשם . כמה יצחק עליהם יושב בסתר , ה' ילעג למו
בויכוחם אם האין סוף הוא הכתר . חי אני ! כי אין משיבת נפש
באצילות , כי כלו הוללות . הלואת יאמר סכל נחלום מאבותם , והמה
חלוקים בראשי יסודותם וסדר עמידתם , ושרץ ארצם צפרדעים , ורח
עועים בענין המכריעים . אל אלהי הרוחות לכל בשר ! כמה דעות
משונות במשנת עשר ולא תשע ולא אחד עשר , ואין אתם יודע עד
סה בעצם שם החי' , וענין אצילות בריאה יצירה ועשי' , וכבר שמתי
כבברה , אלה חסרי הדעת והסברא , עובדי עבודה זרה , בחיבור המיוחד
לאלה הענינים , בראיות נימוקים ועדים נאמנים , הודעתי לכל רואי
השמש בעינים , כי הנקרא פרדס רמונים , עלה כלו קמשונים , ורבו
החוחים על השושנים . וספר הבהיר לר' נחוניא בן הקנה , אולי חברו
חבונה . ואין רוי' בצחצחות מס' המערכות . הוא לא ידע ואשם ,
עני הדעת ר' משה דעליאן בעל השם . קרוב ה' בפייהם , ורחוק
מכליותיהם , לא מהם ומהמונם , ולא מהמהם ולא נוה בהם . בכל

אבן ישראל בקש השכלי נסיע וכו'. ובסוף הספר כתב וז"ל: אנשי
הבת הזאת יאמרו על הכת האחרת שהם כופרים ומגלים פנים בתורה,
וישאו קולם אצל ההמון בבהלות עצומות; וכת הפילוסופים מישראל
יאמרו על אלה המקובלים שהם פתאים וסכלים ומכבי אור התורה,
ורבחה השנאה בין אנשי שתי הכתות האלה עכ"ד. כתב החכם הכולל
המפואר בכתר החכמות ר' יוסף מקאנדיאה במכתבו (הנקרא מכתב אחרון)
אשר כתב לאחד ממיודעיו וז"ל: קורץ עין יתן עצבת בלבם, יסובו
עלינו רבם, סורו טמא קראו לנו, התקוששו וקושו, והם פתנים
הרשים מקוששים קש לתבן, אלה בהכמת הספירות ואלה בקליפות
ובנוק צורות, יבלו ימיהם בעצה גבערה, כל היום דק רע בעסקם
בספר גנת אנו ושערי צדק ואורה, ורהבם עמל ואון בסוד סיפור מיעוט
הידה, ובספר היצירה שחבר אברהם בן תרח או ר' עקיבא הקרח,
מתאבקים באבק ועפרו בעפר, בסוד השמיטה והיובר והשופר, וכל
את עקוב יעקב, בסוד ירך יעקב, וכדבר אחת הנבלות, ידברו בענין
ההיכלות, וכשיחת הזקנות בשעת האריגה והטוות לאור הלבנה, שחם
בני שערי בינה. אוי לעינים! מי הכנים אותם מצרים, להיות איש
הבנים? ומכשלות עשו מתחת השירות בענין התמורות וסוד שבירת
הצינורות, וכי יחזיקו במסמרות ובמקבות מרכבת משה והאבות, שם
ה' נוקבים, כי בפיהם עגבים, המה עושים הצדיקים כנקבות, ומה לנו
עם הנשמות הנהרסות והערים החרבות, נתיב לא ידעו עים ממספר
ל"ב נתיבות, וכפדשתיים עוננים בענין הגוונים, היש לאל ידי המקרים
לעשות טוב או רע בני צבעון המשוונים, אשר על פני שמח חוגים,
ואין מביאים ראיה לאיכות הענינים, מהגוונים, כאשר כתב גאלינוס
האיש הבוחנים, ואיך יהי הקמיע הכתוב בדם השעיר מעורר מדנים?
וכי הם פותחים לשפע העליונה כונים? ברצות ה' דרכי איש אין צורך
למבינים. שקר החן והנעימות, בירידת המלאכים ועלויות הנשמות ומה
בין הנשמות והמלאכים והבהמות, כאלו דברו בספר הנפש וספר מה
שאחר הטבע וס' בעלי חיים, והנה אלומות חלומות, רמות לאויל
חכמות. אל תהיו כסוס כפרד להאמין ספורי הנדך בן ירד למטטרון,
ואליהו ואהצוצרון אבריתחרון. הקיצו ישיני חברון! וקראו בגרון על
אולת מקובלת מנוחלת, כשלהבת קשורה בגחלת, נחשבו כבהמה נדמו
בניכם כבני מרון, והם בשגעון ועורון. אב המון למלאכי השם בעל
אכסנים, לא ידע שם אדירינוף ערירי"ה שגע"י ביעב"י וכמה אחרים,

באל, אם בבחינת השכל, ואם באופן אחר, אבל זה רחוק משרשיהם ומדבריהם באלה הספירות; ויאמר ג"כ שתפלותינו כלם רמוזים על אלה ולא לה הספירות לכיון; ויש מהם מי שאמר שהנה עילה עליונה על אלה ויקראוהו אין סוף, ואלה כאשר יובנו דבריהם בראוי לא יהי מחלוקת רבה ביניהם ובין המפורסם אצל העם כלו מענין האל. ואם בן איך נאמר שהדברים האלה קבלה? ואיך תשיבני מהמחלוקת הנמצאת בין חכמי התלמוד, כי כאשר תבין היטב מה שנאמר בענין התלמוד בזה המאמר ומה שאמר גדול המעלה רבי משה ז"ל בדבריו, לא יקרה בזה ספק. ואתה כבר ידעת ממה שנאמר בזה כבר, כי הדברים אשר לא יקובל האמת כי אם מצד הפרסום, כאשר תקרה מחלוקת בפרסום הדברים וכ"ש בין אנשים גדולי הפרסום, לא יתכן האמת בהם כלל. וא"כ אחר שאין לנו בשום פנים פרסום בלי מחלוקת, למה נכריח עצמנו ללכת בזה הדרך? וכ"ש כאשר נמצא רוב הדברים של הקבלה בלתי מסכימים כלל למה שהתבאר בהקש השכלי, אבל רובם נאותים לדברי קדמוני הפילוסופים, אשר התבאר בישראל אצל היודעים, ואשר ראה דברי קדומי הפילוסופים וג"כ קצת דברי האפלטונים ודברי הקבלה ידע שמהם נולדו והאמת בן וכו'. ובדף ט' ע"ב כתב: כי הנה מרחיק הרמזים כת הפשט אמריה תאמר: אספתי רוח הפשט בפסוקי התורה דבר דבור על אופניו בחפני, וזה מארחות הדקדוק והחכמת הלשון הנותן למקרא הבנה ברורה באמרות שהורות ולשון למודים, ועוד זאת מדברת על לבה, והנה כת הרמזים וסודות דרכי המקובלים פניה פני להבים פני אנשיה, מראיהם כלפידים וקולם כקול המון, ישרקו לפשישים, וליתר אנשי הכתות זולתם יניעו ראשם בהפלגת הסודות החידות אשר אתם הביתה בית ועד לספירות וסודות נסתרות ורמזים לא שערום אבות הקבלה האמתית, המה הקדמונים מנהיגי האוטה במשפטי ותורת אמת. המה יודעי המשנה והתלמוד, בקיאים בגמרא וסבא. כת זו המתוארת קבלה, לא נודע באמת דרכם, חדשים המה ומקורב באו בהפלאות מועצות רמזיהם בדת הזאת האלהית ושרשיה, ובדמותם להעלות הדת אל רוחניות שאין מחשבת אדם נאחזת בה, מתארים מצויים שרפים ואראלים וחיות הקודש; הנה באמת עם כל זה לא יעצום הגשם. כי הלבישום הבגדים הצואים, וכזה אצלם אפשרות היות המלאך כר העם רואים. זאת הכת המתעשרת תביע תדבר על כונת התורה ושרשיה בזה האופן, תקרב ההרחקות העצומות אשר בדעותם הזרות ומלואת

אין ראוי לקבל דברי המקובלים שהם מתנגדים לשכל הישר, ונמצא גדולי המפורשים לא ידעו דבר מזה, אבל רצו להמשך אחר הפשט, כאשר תראה דברי הראב"ע נגד רש"י בביאור המלך הקדוש. ואל תשיבני מביאור הוצאת השם מן ויסע ויבא וכו', אשר כתב רש"י בפירושו, כי אין מיוחדם ללמוד הקבלה ולא מיוחד להם לבד. ונמצא ג"כ רבנו יצחק בן גיאות פנה לדרך הפילוסופיאה, ורב סעדי' גאון רצה דרך הפילוסופיאה כפי דרכו, ולא נמצא בדברי התלמוד מאמר יורה בהכרח או קרוב להכרח על הדעות ההמה הנפסדות אשר למקובלים האלה. ונמצא הרמב"ם ז"ל, אשר הי' בקי מאוד בכל דברי התלמוד לא נמצא כמוהו, לא ידע מאלה דבר. (אמר המביא לבית הרפוס במחילה מכבוד המחבר, הרמב"ם ידע מדעות המקובלים ולעג עליהן בספרו מ"ג כאשר הזכרתי וגם רמז עליהם בהצותו על בעלי התוארים; אולי כיון בלשונו, לא ידע, שלא חשב דבריהם, שמצינו בתלמוד: לא שמיע לי כלומר לא סבירא לי) ורבים מאד זולתו. וישענו מנגדי זאת הדעת, כי אשר יאמרו אלה המתחזים בקבלה שהמה דברי רשב"י בספר הנקרא זהר, אינו אמת, וזה יראה מפנים רבים; ראשון שלו חברו ר' שמעון, היו מזכירין ממנו איזה כרייתא או איזה אנדה בתלמוד, כאשר עשו מספרי ומשאר חבורים תלמודיים, וזה לא ימצא. וישענו עוד המתנגדים, ששמות האנשים והמקומות והענינים אשר הזכירו בספר הזה (כמו קבר סחמד ואמונת הישמעאלים) היו אחר רשב"י ותלמודו שנים רבות, כידוע זה לאשר ראה שמות האנשים וראה ג"כ בתלמוד, וידע המקומות בדברי הימים; ואם כן לא יתכן כלל שיהי' מחבר הספר הזה רשב"י או תלמידיו. וישענו עוד, כי הספר ההוא לא התפרסם בישראל כי אם קרוב לג' מאות שנה; וישענו עוד כי לו הי' רשב"י אב המקובלים וידע סודות הדינים ורמזיהם בדרך אמת, הי' ראוי שיהי' הלכה כמותו, ואין הדבר כן, ועוד כי אנחנו יודעים שפעמים רבים יאמרו המקובלים, שכפי הרמז ראוי שיהי' כך הדין, ומ"מ נראה הפוסקים וגדולי התלמוד יפסקו להיפך; וישענו עוד, כי הדבר המקובל אין ראוי שתמצא בו המחלוקת, ואנחנו נמצא מחלוקת רבה בין אלה המקובלים בשרשי התורה היותר גדולים. וזה כי יש מהם מי שאמר, כי העשר ספירות הם האלהות בעצמו, שאין הנה עילה יותר גדולה כלל, וזאת הדעה היא כפירה בדת, וכ"ש כפי המפורסם אצל כלל חכמי ישראל ויתר העם. אלא אם אולי ירצו המקובלים לומר שהם ענינים או תוארים מה נמצאים

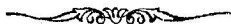
המקובלים שהם מתפללים פעם לספירה אחת ופעם לספירה ידועה ; ולכן זה הוא דבר זר מאוד בעיני מי שאינו מקובל כמוהם וחושבים שזה אמונת שניות , וכבר שמעתי א' מן הפילוסופים מספר בגנות המקובלים וכו' עד והמקובלים מאמינים העשירות , מי מכנים אותנו בכל זה ? הלא טוב להתפלל סתם לבד , יתברך בכוונה והוא ידע באיזה דרך ישרים המבוקש כמאמר הכתוב : גל על ה' דרכך ובטח עליו וכו' . וכן הודעתך מה אמר אלי ביחוד מורי הרב רבינו נסים רז"ל : כי הרבה יותר מדאי תקע עצמו הרמב"ן ז"ל להאמין בענין הקבלה ההיא וכו' . בעל ספר מצרף לחכמה דף י"ג כתב : ואני אומר שבאמת אם כל עיקר הקבלה הוא בהוראות מלה או תיבה שיוצא מתיבה ע"ד גימטריא ור"ת כיוצא מדבריהם , דברים קלים הם ואין לתקוע עצמו בדברים כאלה עכ"ד . וכן לא האמינו בידעת הקבלה הרב אבן עזרא והכוזרי והרד"ק והרלב"ג ובעל בחינת עולם והרב ר' שם טוב ובעל העקרים ודומיהם הרבה חכמים אשר הכחישו בגלגול . החכם המפורסם ר' אליהו די לא מאדעני ישהי חי בימי הרב החכם האברבנאל כתב בספרו בחינת הדת (שנדפס בשנת שפ"ט בעיר באזיליאה) בדף וי"ו : וזה כי הנה כת אשר יחשבו אנשיה שכל דברי התורה בכללם ואותיותיה הם רמזים וענינים נעלמים זולתי לאנשי כת ההיא , ואנשי הכת הזאת ייחסו אליה הדברים לקבלה , ויפליגו לדבר על מי שיחשוב לחלוק אתם בביאורים ובדעותיהם ; וכת רוב מהנמשכים אחר דברי התלמוד וגם בעלי הפשט וכת הפילוסופים מאנשי עמנו יתאמצו נגד אלה , והאחרונים שפענו עליהם , כי אנהנו נמצא כל הגאונים או רובם לא הלכו בדרך ההוא , ואמנם דברי המקובלים בלתי מסכימים אתם . הנה תמצא הגאונים כלם או רובם לא ידעו דבר מזה , אבל רצו להמשיך אחר הסברא . ואמרו בענין בעלת אוב , כי אין ראוי שיאמנו הדברים כפשוטן כאשר להם מכחישים מהשכל , ר"ל כמו שהביא הצורך לאמר שמה שהוא בכתובים מענין בעלת אוב כלו הבל והתול (כי לא העלתה שמואל , ושהאשה הישב ידעה שהוא שאור ועשתה בערמה כאילו אינו מכירתו , ושכל מה שהגידה לו ה' מסברא , דהיינו ומחר אתה ובניך עמו , כאשר כתב הרד"ק בשם הגאון ר' שמואל בן חפני , שהוא אמר , שאע"פ שמשמעות דברי חז"ל בגמרא כי אמת ה' שהחיתה האשה את שמואל , לא יקובלו הדברים במקום שיש מכחישים להם מן השכל , בעבור שלא קיבלו זאת מפי השם כמו פירוש המצות) . כן בדומה

הערות

הערה א על דבר ידיעת הקבלה.

הרמב"ם ז"ל כתב במ"נ חלק ראשון פרק אחד ושישים : ולא יעלה במחשבתך שגעון כותבי הקמיעות ומה שתשמע מהם או שתמצאהו בספריהם השונים ומשמות אשר חברום, לא יורו על ענין בשום פנים, ויקראו אותן שמות ויחשבו שהם צריכים קדושה וטהרה ושהם יעשו נפלאות, כל אלו הדברים לא יאות לאדם השלם לשמעם כ"ש שיאמינם. ובפרק שנים ושישים כתב : וכאשר מצאו האנשים הרעים הפתאים אלו הדברים (השמות) התרחב להם הכזב והמאמר, שיקבצו איזה אותיות שירצו ויאמרו שזה הוא שם יעשה ויפעל כשיכתב או כשיאמר על תואר כך, ואחר כן נכתבו הכזבים ההם אשר בדאו הפתאים הראשונים, ונעתקו הספרים ההם לידי הטובים כדי הלב הסכלים, אשר אין אצלם מאזנים לידע בהם האמת מן השקר, והסתירות ונמצאו בעובונותם ונחשב בהם שהם אמת, וסוף דבר פתי יאמין לכל דבר. וכבר יצאנו מענינו הנכבד ועיונונו הדק אל העיון בביטול שגעון יראה ביטולו לכל מתחיל בעיון, אלא שהביא לזה הכרח זכרון השמות ועניניהם ומה שהתפרסם אצל ההמון מעניניהם עכ"ד. רבינו סעדי' הגאון לעג עליהם ז"ל בעל מטפחת ספרים חלק ב' דף ק"ח: רב סעדי' לא האמין בהם ובדבריהם, אך חרפם וגדפם, כנראה מספר האמונות והדעות שלו, שלעג הרבה על אמונת הגרגול שנקראת אצלם ההעתקה (ע"ן באמונות ודעות מאמר וי) עכ"ל. וז"ל הרב הגדול ר"י בר ששת בתשובותיו סי' קנ"ז: וגם הודעתך, כי מורי הרב ר' פרץ הכהן ז"ל לא הי' כלל מדבר ומחשב באותן הספירות. גם שמעתי מפיו, שהרב ר' שמעון מקנון ז"ל שהי' רב גדול לכל בני דורו, וגם אני זכור ממנו ואם לא ראיתיו בעיני, והוא הי' אומר : אני מתפלל לדעת זה התינוק, כלומר להוציא מלב

המציאות אשר קצתם מתערכים עם קצתם, ואין שום חלק שאין בו מחלק האחר, וכבר ראינו בעולם ענינים נפלאים ולא נדע סיבותם, ומי ימלל גבורות ה' ? הנה מעתה אין לך להכשל ולבא להתבונן, במה שלא הורשת לדעת מהו ענין גן עדן וגיהנם; ותנית ידיעת כל זה אל מי שהוא למעלה מן הכל שלא יבצר ממנו מזמה, ותדע ותשכיר שזאת הנפש, ממקום שבאה למקום ההוא תשוב אם תזכה. אמנם מה שאמר וידע אונן כי לא לו יהי' הזרע הוא כמו שאמר המתרגם: וידע אונן ארי לא על שמי' יתקרון בנין; וכן הוא יולד בן דנעמי. אמנם אמרו הצילה מהרב נפשי מיד כלב יהודתי, הוא כינוי אל הרשע, אשר אין לו בושת פנים ככלב אשר פניו עזים, והכלבים עזי נפש; וכן אמר אבנר: הראש כלב אנכי. ומה שהי' דוד מתפלל אל תער נפשי, היתה כונתו שלא ינתן ביד מבקשי רעתו, והעד שאמר אחר זה הפסוק, שמרני מירי פה יקשו לי, ומוקשות פועלי און. ומה שאמר ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו וגו', נמשך זה אחר מה שאמר שקניני העולם הזה הם הבל בראותו רשעים קבורים, ורוצה לומר גרועים עד אשר הם נחשבים לקבורים בחייהם שנתעשרו ועלו למדרגה העליונה ושמעם הולך בכל המדינות, והיו בעיניו כאלו באו עתה מן הקבר, ועם כל זה יש להם זכות כאותם אשר מזרע קודש יהלכו, וישתכחו בעיר אנשי היחס והנדיבות העושים כן. ואמר כי גם זה הבל וכו' עיי"ש בס' תצא דף קכ"ג. (עיי' באמונות ודעות מאמר ו'). ובעקרים מאמר ד' כתוב: היותר רחוק מזה שיאמרו שנמשות האנשים מתגלגלות בגופי הבעלי חיים. והשם יודע.

הדולות במה שהוא נמנע בחקו להשיג ? ואיך יודיענו אמיתת גמול הנפש והוא אינו יודע אמיתת עצם הנפש ? ומה לנו לרדוף אחרי ענינים מדומים ונניח דברי הנביאים ודבר מדברי הרוח הקודש אשר הודיעונו אמיתת העונש והשכר , אשר לנפשות אחרי הפרדן מן הגויות ? כי הנה הנביאה אמרה : והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע . ובא המשורר עליו השלום ושם הפינה הזאת בראש ספרו היקר ואמר , כי גמול הצדיק נמשך אחר עמלו בתורה , ולהוציא מה שבשכרו מן הכח אל הפועל , כי בזה יהי' קיים לעולם , כאשר גילה באמרו : אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים , ובדרך חסאים לא עמד , ובמושב לצים לא ישב , כי אם בתורת ה' חפצו וגו' וכל אשר יעשה יצליח ; והיפך זה לרשעים החוטאים בנפשותם שיהיו כמוץ אשר תדפנו רוח , אמר : לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח . וכן יעד הנביא ע"ה אל הבוטח בה' : והי' כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו וגו' ואמר ההיפך לבוטח באדם : והי' כערער בערבה ; וזאת האמונה האמתית היתה פשוטה ומפורסמת בבית שני .

והר"ר יוסף הכהן כתב : כי רוח הנפש מן השמים הוא , וכל הבשר מן הארץ הוא , כל הנפש תחי' בלא גוי' , והגוי' לא תחי' בלא רוח , אם תבא הרוח בבשר לבקרו כאשר יבקר איש את רעהו תחיהו , וכאשר תלך הרוח , תמות הבשר והנפש ; אם תאבה לשמוע אל הבשר לחטוא , תלך הנפש לאבדון ותמות במות הגוף , ואם לא תאבה הנפש לשמוע אל הבשר לחטוא , תלך הנפש לחיים והבשר תמות , ע"כ . אם כן מה לנו מעתה לרדוף אחרי אמונת זולת זה ? וזולת זה הוא נמנע בחקו להשיגו להיותו בלתי ענין מעולמנו אשר בו הוקפנו . והנה שלמה עריו השלום גלה ההמנעות הזה באמרו : כאשר אינך יודע דרך הרוח , כעצמים בבטן המלאה , כן לא תוכל לדעת את מעשה הארזים מראש ועד סוף . רוצה לומר , כאשר אינך יודע דרך הרוח החיוני אשר בלב החי , מאיזה צד נכנס בעורו בבטן אמו , כעצמים בבטן המלאה , והבטן במקום הזה הוא כינוי לרחם המקבלת הזרע אשר ממנו יתהווה העיבור , והזרע כלו הוא מתדמה החלקים , ואין בך יכולת להכיר בו איזה חלק הוא ראוי לעצמות או איזה חלק הוא ראוי אל האברים או איזה אל החדידים , וכן שאר עניני גוף האדם : כך אין בך יכולת להכיר ולדעת מעשה אלהים אשר יעשה את הכל , כי כדמיון זה עניני

בגוף הילד הנורד באותה שעה שתצא הנפש מגופה , ואם אדם רע הוא תכנס בגוף הכלב . וכבר כתב זה ר' בנימין בעל המסעות . והר"ר אברהם בן הרמב"ם כתב על ענין הגלגול וז"ל : הגמול האחרון הוא חיי העו"ה , ושמע ראיות זה הגמול : אנו רואים זה הגוף של הצדיק הזה נשאר אצלנו אחר המות משתנה ונפסד , ואין ספק אצלנו שנפשו נפרדת ממנו . ולא ימלט הענין באותה הנפש באחד משני דברים : או שתהי' אבודה ונכרתת ונמחית מן המציאות אחרי הפרדה מן הגוף , כמו שימחה אור הנר כשיכבה בכלות שמנו או בהתרבו , שהוא הפרדו מן החומר שלו שהוא השמן : או יש לה השארות במציאות . וזאת חלוקה הכרחית אי אפשר זולתה בשום פנים . ועתה אם אבדה ונכרתה ונמחית , אין לה מן העונש כלל , לפי שלא נשאר לה מציאות שיהי' לה בו גמול או עונש ; ואם יאמר אומר תעדר ותחזור להבראות , נאמר לו : עני הדעת ! זאת הנבראת אינה הראשונה כי כבר הודית בהעדרה , אבל זאת הנפש אחרת היא , ואם יש לה השארות במציאות , היא נפשטת מן החומר בהכרח , שהרי החומר שלה נשאר מצוי לפנינו בקבר או על פני הארץ נפרד מן הנפש . וזה ממה שלא יסתפק בו בעל שכל ולא ידמהו זולתי מי שאין לו דעת נכונה ודמיון שלם , עד שקצת מן החסידים מאומות הקדמונים , אחר שהשארת הנפש שקר אצלם מבלי גוף , וראו גוף המת שכבר נפרד מגופו והאמינו שנפש האדם יש לה עמידה והשארות אחר הפרדה הוצרכו מפני זה להאמין בסכלות הגלגול והוא שנפש המת בעת הפרדה ממנו , תתגלגל ותכנס בגוף אחר , ותשכח הגוף אשר היתה בו . וזה הדעת לא סבר אותה חכם אמיתי , ולא האמין בה בעל תורה , אבל היא מהוללות דעות מאמיני הקדמות , אשר מחה השם שמם מעולמו לרחמים על בני העולם , והכרית דעותיהם , כאבדם כן תאבד שאריתם וכל הדומה להם , ע"כ : והר"ר דוד אבן בליא כתב , כי מודעת שענין הגלגול ושאר ענינים אשר נאמרו בגמול הנפשות , לא נאמרו אלא על דרך הפחדה וגיוזם בדרכים מדומים כפי מה שיצטרך אל ההמון ; אבל אמתת איכות הענין ע"פ מה שהוא , עין לא ראתה אלהים זולתך , ואין לתמוה על זה , הואיל שהאדם מורכב מטבע ובחירה , ואין מטבעו להשיג איכות פעולת הטבע . ואין ספק כי האדם בהיותו נעתק מן החיים הגופניים , ישוב להיות טבע , אשר איכות פעולתו בלתי ידוע כי אם ראל לבדו ; אם כן מי הוא אשר מלאו לבו לנוזר נזירות ולדבר

לקבל שכרו, ובאו עליו יסורין התחיל לחרף ולגדף, כפל לו הקב"ה שכרו כדי לשרדו מן העולם דכתיב ויוסף ה' לאיוב וגו'. ונראה כי בעל האגדה האומר, כי לא בא לעולם אלא לקבל שכרו, ה' מאנדן שכבר בא פעם אחרת, כי ה' לו לומר ולא נולד, אלא שנוכל לומר כי זה דברי יחיד, ואין ראוי לסמוך עליו. ועוד כי יש מופתים מהפילוסופים שמבטלים זה הדעת, והם אם הנפש תהי' עוזבת הנהגת הגוף בהעדר מזנו, לא תמלט מלחתעסק בהנהגות עץ, אבן או ברזל או דבר אחר ממה שאינו מוכן לקבל ההנהגה, ותהי' נפש אלי' כמו שתאמר חמור או כלב או זולתי שאר בעלי חיים. ובטול הסברה הזאת יהוא לפי שהנפש היא אינה ראוי' כי אם אל הומר אנושי, ולזה לא ניתן להאמין שתהיה מוכנת להיות צורה לחומר בהמי, ואפילו נודה שאותה הנפש תכנס בחומר בהמי, אין לומר עליה שהיא נפש אנושית, כי לו היתה נפש אנושית לא היתה מבקשת חומר אחר גרוע להמיר טוב ברע. ועוד אומר, כי כל טפה שהיא מוכנת לקבלת הנפש, ה' מקבלת אותה ותתחבר אליה מן העצם השכרי, אשר הוא התחלת הנפשות, לא בטבע ולא במקרה, אלא בבחירה, ולו ה' הגלגול אמת ה' מתחייב שיכנסו שתי נפשות בגוף א' וזה נמנע, לפי שתכונת הטיפה היא לקבל אור הנפש, כמו שהיא תכונת הגוף לקבל אור השמש כשיסור המסך מפניו, ובסוד המסך אם יהי' שם נר דולק יהי' השמש והנר מאירים יחדיו ולא יעכב אור הנר את אור השמש; כדמיון זה לא תמנע הטיפה לקבל הנפש שהתחלתה מפני מציאות נפש אחרת שבגוף. ועוד שכל דבר שיוצא מן הכח אל הפועל, נמנע הוא שישוב להיות בכח. והמשל בזה: האש אשר הוא בכח האבן החלמיש, ואחר צאתו הוא אש בפועל, אינך יכול לומר שישוב כה באבן. וזה המשל הוא בנפש בהיותה בכח הטיפה; אם כן הגלגול שקר ע"כ. ויש לשאול לפי דעת מאמיני הגלגול, בשעת תחיית המתים באיזה גוף תכנס הנשמה? בראשון? או בשני? או בשלישי? או בכלם? וכמה ראיות יש בביטול אמונה הזאת שנוטה לאמונת אומה אחת שקורין פגאנו"ש, שאין להם שום דת ויושבים בחרים הגדולים ובנקיקי הסלעים ואין מלך ואין שר עליהם, כי מעצמם יושבים שם בין ההרים והסלעים, ועד הר הרמון גבולם מחלק שלשת ימים, והם שטופי זימה, לוקחים אחיותיהם ובנותיהם, ויש להם חג אחד בשנה, ובאים כלם אנשים ונשים לאכול ולשתות יחד ומתליפים נשותיהם ואומרים שהנפש בצאתה מגוף אדם טוב תכנס

וקוראים אותו ההעתקה, וענינו אצלם שרוח ראובן חשוב אל שמעון ואחרי כן בלוי, ודברים רבים מזה השגעון והערכוב.

בעל בחינת עולם באגרתו להרשב"א דף מ"ז

ומכלל זה התועלת ג"כ בטור מה שהאמינוהו קצת הקדמונים, כפי מה שנוכר בספרי הנפש, בגלגול הנפשות. ועוד כי יזיקנו זה (האמונה בגלגול) ג"כ באחת מפנות אמונתנו החזקה, שהיא תחיית המתים, שאם לא נמצאת בין שני גופות ושלישה כי אם נפש אחת, איך יחיו שניהם או שלשתם יחד, כי לכל חי יש נפש אחת בהכרח, וזה אם יודמן שיהיו כלם צדיקים, וגם אם לא יהיו כלם צדיקים לדעת האומר תחיית המתים לצדיקים ולרשעים, והוא הנראה מדברי דניאל, ודברים מישני עמר יקיצו אלה לחיי עולם, והם הצדיקים שתהי' תחייתם להתענג ולשכר, ואלה לחרפות לדראון עולם, והם הרשעים שתחייתם להוסיף עונש וצער. הנה כל זה הועילנו המחקר באמונתנו בבטול זה הדעת (גלגול) (ע"ן שם).

החכם הכולל הרב שמואל צרצה

כתב בפ' תצא וז"ל: ויש מי שחושב שענין היבום הוא ראי' לגלגול הנפשות וזהו שאמר וידע אונן כי לא לו יהי' הדור, וכן מה שאמר יולד בן לנעמי, וכן אמר דוד אל תער נפשי, וכן הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי, וכן מה שאמר ראיתי רשעים קבורים ובאו וממקום קדוש יהלכו וישתכחו בעיר אשר כן עשו, אבל גם זה הכל. הנה אומרים כל אלה ראי' לגלגול הנפשות, וכן אומרים כי נפשות עשרה הרוגי מלכות הם נפשות עשרת השבטים, וכן מביאים ראי' ממה שאמר וז"ל: תאנא הוא פינחם הוא אליהו, הוא לבן הוא בלעם הוא כושן רשעתים, וכן מביאין ראיות אחרות שאין להם רגלים להשען עליהם. וז"ל הר"ר דוד בליא: ואי אפשר לי מבלתי שאכתוב כאן ועוררך על זה ואומר, כי אלה האנשים שהוצרכו להאמין אמונת הגלגול, הוא לפי שבה יתירו הספק של צדיק ורע לו, ובכל מה שרמדתי מהתלמוד לא מצאתי דבר שיסבין אל אמונת הגלגול, וזולת אגדה אחת שאומרת כן: הסיד א' הי' באומות העולם איוב שמו, ולא בא לעולם אלא

השכל . עוד כתב פ' האזינו : יקניאוהו בורים , ירצה בדברים זרים
אצל המציאות , והם השדים אשר יזכור והם תועבות לשכל , כי השכל
יתעב בדברים הדמיונים . לא שערום אבותיכם , כי אבותיכם הקדושים
לא חשבו היות האלהיות הם שעור מה למצאים . כי מה שיש לו
מציאות מה חוץ לנפש , הנה הם באו מרחוק לחוש שהוא מהמקום
אשר חוץ לנפש , ולמה שהשדים מפועל הדמיון אמר מקרוב באו ,
כי שם נבראו עכ"ד .

בעל תשובות חות יאיר סי' רל"ג

ומצאתי כתוב בשם החכם נין רש"ט : מהות השדים הם כחות
דמיונות המשודרים מהות האנושי , ומזיקים אליו עכ"ל . כתב ר' אליהו
בחור בספר התשבי באות הלמ"ד וז"ל : ובספר בן סירא בשאלה הששית
ששאל נבוכדנצר אותו וז"ל : מפני מה הבנים מתים כשהם בני שמונה
ימים ? אמר לו מפני שלילית הורגת אותם , והאריך שם הרבה וקצתי
לכותבם מפני שאינני מאמין בהם . אך גם מנהג פשוט בינינו האשכנזים ,
שעושין עיגול סביב כותלי החדר ששוכבת בה היולדת עם נתר אז
נחלים , וכוחבין בכל כותל אדם חוה חוץ לילית , ובפתח החדר מפנים
כותבין שמות שלשה מלאכים אלו סנוי וסנסנוי וסמנגליף , כמו שמסרה
להם לילית בעצמה בשעה שרצו המלאכים האלו לשבוע אותה בים .
וכל זה מבואר היטב בספר בן סירא , יעיין שם מי שמאמין בו . ובמלת
שכן כתב וז"ל ; ולבעדי הקבלה יש סודות על מלת שכינה , ואין לי
עסק בזה .

בעל מעשה טובי דף פ"ז

אדבר כאשר עם לבני , אפילו לא היו ולא נבראו , ראוי הי'
שנבראו בשביל מדינה , כי אין לך ארץ שעוסקים יותר בעסקי שדים ,
בקמיעות , בהשבעות ובחלומות כארץ פולין . ובקהלם אל
חחר כבודי לכל העוסקים בענינים אלו . ע"כ .

על דבר הגלגול .

הגאון רב סעדיה בספר אמונות ודעות מאמר ו' פרק ו'

אבל אומר שמצאתי אנשים ממי שנקראים יהודים אומרים בהשנות

עד שהסכמתי שלא לאמת ולהזכיר כי אם מה שנסתתי ובחנתי כמה פעמים, אבל מה שלא בחנתי או לא קרה לי לראות לא אאמת ולא אעלה על שפתי שמו, כענין הכישוף והשדים והלחש ודומיהם, שאני לא ראיתם ממצרים ועד הנה; ושם נאמר שנמצאים בקצה צפון, וכאן אומרים שהם במצרים ובבל, ולכך אין לי עסק בהם. ואולם מדברי התורה אין ברירה, שהממאנים יאמרו שבאמרו הפסוק יזכרו לשדים וגו' ר"ל שהם אינם יכולים להזיק ולהועיל, כי הבל וריק חמה, וזה שאמר לא ידעו, שהם לא ידעו בראיה והוש אלא מפי השמועה, והיינו חדשים שלא שערום אבותיהם, שאם לא כן כבר היו בפי הכסילים מעולם. הרמב"ם ה' מהתל בהם, גם הר"י אברבנאל בפירושו לאבות, ורבים עמהם, וכבר ידעת מה שפירשו על בעלת אוב, והביאו הרד"ק, וכן כתב הראב"ע, שנקראים שעירים לפי שנראים למטורפי הדעת על דמות שעירים ותישים, וכמו שהנשוך מכלב שומה יראה במים דמות כלבים, להפסד דמיונו, וכמו שאמרתי לא קרה לי לראותם מימי, עם שראיתי כמה מדינות, ועברתי מדברות ויערות וכו'.

החכם הגדול הרב שמואל צריצה בפירושו על הראב"ע פ' קדושים

דע כי מעשה הכישוף והניחוש והשדים הוא הבל וריק, כי אין מעלין ולא מורידין, אבל יוכלו להזיק לאיש הנטבע בהם בכח דמיונו שמדמה בהם, ולכן אמרו מאן דקפיד קפדי' וכו' ולכן צותה תורתנו הקדושה, לעקור זאת האמונה מן העולם, ע"כ.

הרב החכם מוהר"ר יואל נון שיעב בספרו עולת שבת פ' שופמים

וכנגד הידיעה אמר ולא ירבה לו נשים, וזה כי הכונה להתרחק ממעשה הרשעים והקוסמים, אשר המלכים היו משתדלים בהם לדעת עניניהם, והם הנמצאים על הרוב בנשים, ורבות הנשים בבית המלך יביא לזה מצדדים שונים, ולזה צותה שלא ירבה לו, וזה טעם ולא יסור לבבו, כי השמועה אל הכשפים, נסיה אל הדמיון והבל מן

עד שנחקקה בלבם אמונתם שלא היו יכולין להבדל ממנה . ובחלק שני פרק ראשון כתוב : דברי הכשופין מסבבין לאדם להסיר בטחונו מהאל ית' אשר הוא גזור ומקיים , מתעסקים בהבלי השוא , מהם בדברי השדים ורוח השומא , מהם בחיבור החיות , מהם בעצמות של סתים ומראים לאדם הדברים שאינו כן , ועל כל אלה הזהירה התורה הקדושה , לפי שכל אלו הדברים המה הבדים ודברי פיתוים הנעשים ליקי שכל , ובאמת אינו מעלין ולא מורידין , אבל יוכלון להזיק לאיש הנשבע בהם בכח דמיונו , שמדמה בו ופועל בו , וע"כ אמרו דקפיד בו , וע"כ צותה התורה לעקור האמונה הזאת מן העולם וכל הנמשכים אחריה . ושינה במדת המכשפה מכל מיתות שבתורה , שבכלן אמרה התורה המיתתו במצות עשה , אבל כאן צותה שלא יניחנה לחיות באזהרת לא תעשה , כמו שציותה בו' עממין , כדי שלא ישעו לישראל , ודיברה בנשים יותר מבאיש , לפי שהנשים דעתן קלה ומוטבעות בזה יותר מן האנשים ע"כ .

בעל החינוך בפי קדושים . על דבר מעונן ומנחש ומבשף

שורש המצוה שלא תנחשו , לפי שהענינים האלה הם דברי שגעון וסכלות גמורה , ולעם קדוש ואמתי אשר בחר האל לא יאות להם שישעו בדברי שקר וכו' .

הרב החכם הבולל התורני מוהר"ר יוסף מקאנדיאה בספרו האילים דף ט"ו

. ואני בעניי בקשתים (השדים) ולא מצאתים , לא זכיתי לראות כל ימי , כי דרשתי ע"י שאלת חלום וגם בהקיק וכמה הכנות ופיוזורים , להביא השמנים והשעירים , חובר חברים במדברות וביערים , שוא ידברו , במארה הם נארים וכו' . קנאתי בהוללים ותתעמף עלי רוחי על אלו הפועלים בשמות , כי נסיתים זה עשר פעמים ומצאתים הווים כוזבים , יבושו מאלים אשר חמדו המתהללים ואוילים מדרך פשעם ישובו , יחפרו ויכהלו , כי אינם יודעים לקבץ הפרעושים או לגרש היתושים וכו' . ובדף פ"ג : ואני שמעתי כ"כ רבות , וראיתי כ"כ מועטות אמיתיות ,

בעל צידה לדרך מאמר ב' בלל ד' דף ק"ג

אין לקסום ולעונן ולנחש ולא לעשות כהבלי תעתועים שנהגו הראשונים לעשות. שם ע"ב: ולפי האמת והשכל אין לעשות מעשה ולא לשאול דברים בטלים כאלה, אבל יהי' תמים עם הש"ת. ובזמן שהיו הנביאים היו שואלים להם, כמו דברי האתונות אשר לשאול, אבל נראה שלא היו שואלים למכשף ולחזזה; ובעלת אוב תוכיח כי הדברים האלה חוקות הגוים המפתים והמתפתים. ועם ה' לא כן נתן לנו ה' אלהינו. ואני הותם במאמר עניני הכוכבים ומעשה הכשף, כדי למלאות חצי' פי הוכרי השמים ולשבך מלתעותיהם; כי בדורנו הזה רבים מעמי הארץ המתיהדים נמשכים אחר דעתם ואחר עצתם, על פיהם יחנו ועל פיהם יסעו.

מגדרת המאמר התיבית גר הראשון

כל אשר יש לו עינים לראות, יש לו לברוח מן העברות מדעתו, אפי' בלא יראת עונש, שכלם המה דברים מאוסים בפני כל יודע וחוקים לא טובים ודברים מטונפים והרגל רע ואמונה כוזבת. ואע"פ שלא היתה התורה מזהרת עליהם, ה' לו לכל משכיל לברוח מהם; כי ע"ז ומשמייה וכל הדומה לה בגל הדברים שנקראו דרכי האמורי וחבר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים ומעונן ומנחש ומכשף וכל הדברים הדומים להם, כלם הם דברים בלי תועלת ואין בהם ממש, והנמשכים אחריהם אם דומה להם שנמצא בו ממש הוא הדבר המשעה אותם שפועלת בהם בהיותם מציירים בו, והוא העונש הבא עליהם, כל שחתחילו בחטא זה. והוא אחד מן העונות שעונשן הוא שאין מספיקים בידם לעשות תשובה (כי לא יוכלו בעבור אולת נפשם לראות האמת ולתקן דעותיהם המשובשות) וע"כ אמרו ז"ל: דקפיד קפדי לך, שדמיונו פועל בו, דלא קפיד לא קפדי לך, ואמר ר' לוי כל המנחש לו נחש. כמו שאמר השמן לב העם הזה ועיניו הכבד ואוזניו השע, פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו. ולפיכך כל בן דעת יש לו לבחור בטוב ולמאוס ברע כבוחר בדרך ישראל בזמן בית שלא יתירא מן העונש; ואם נכשלו רבים מבני ישראל בזמן בית ראשון בדברים אלה, הסבה היתה בפתוי עובדי הבעל ובמחון הכוזב.

כי אע"פ שהוא אשה כיון שהוא מכשפה לא תחיה אותה עכ"ל.

הרב החכם והמליץ מוה"ר ידע"י בעל המחבר ספר בחינת
עולם באגרתו להרשב"א דף י"ד.

ומתועלות החכמה הגדולים ג"כ ברת שתחזק אותנו על הכובת
הרחקת דיעות רבות שיטו אליהם הנפשות מאוד ויחלש בעבורם הבטחון
באר. כי אין ראוי בלי ספק שייחוס יכולת ההטבה וההרעה בבחירה
ורצון לשום נמצא זולתו, פן יביא זה תחלה להגדלת זולתו ובסוף
לעבודתו; וזה: כרבים ממיני הכוחות הנעלמים שיספרו מהם בני האדם
מיני עינים שלא יספרו מרוב וגם שהיום נשכחו רובם, ומה הורדת
דוהניות על הצלמים העשויים מגולם ידוע בשעות ידועות עד שידברו
דבור אנושי בלשון העובדים וינבאו בהגדת הנעלם והם הנקראים השל"סאם
שהיו טיעות אחריתן האומות הסכלות ועזבות האמת מעיקרו והאמינו
במציאות בריאות נעלמות מתראות משוטטים בקצות העולם, שאינם
זולתי דמיונות מתילדים מחולשת הנפשות כנקבות והילדים ובעלי המזגים
השחורים; כרבים ממיני הכשוף, כי עם היות ממנו מינים אמיתים,
לקוחים מסגולת הטבעיים אשר יאמחם ההקש, אבל נוספו והתערבו
בהם מינים אשר לא יספרו מרוב, שהם שגעונות ושקריות שאין להם
ממשות בשום צד; ועל כן נאמר עליהן בכללן שהם מכחישים פמליא
של מעלה (חולין ז' ע"ב), כלומר מביאים להסרת הבטחון; אמנם
האמיתיים מהם זה בבחינת המשך תועלתם שיתווק עדיהם הבטחון, וגם
הבלתי אמיתיים לרוב הקשר בהם הנפשות והתרחב בדמיונם זאת המחשבה.
ובזה תצדק הכחשת הפמליא יותר ביחס היכולת למה שאינו; כי הכחות
האמיתיות מהטבעיים הם בכלל הפמליא מצד א', מאשר הכורא יתברך
הוא משפיע לכל הכחות ממנו. וכן כל הדומה לאלו המינים שהתפתו
להם הנפשות החלושות באותם האומות הסכלות בדורות הקודמים,
המשוללות מחכמה ומדות, והתפשטותוכנו פרסום אלו הדעות המדומות,
עם שהשתדלה התורה למחות זכרונם לגמרי מפני הטותם את האדם
מעבודת אלהיו ומקנין שום שלימות אמתי ומכל יסודות האמונה עד
הכלל ע"כ.

הנפסדים , או לא פחדו מהם , ואע"פ שאבותיהם היו עובדי ע"ז , הנה לא ה' מי שמעה בימיהם זה הטעות .

דרשות להחכם הכולל ר' שם טוב

יזכרו רשדים לא אלוה וגו' , הנה אלה הרשעים שנחו אל מוציאם ממצרים והצור אשר ילדם והמהווה אותם והלכו אחרי ההבל ולקחו להם לאלהות השדים שאין להם מציאות , כמו שאמרו : לא די להם לישראל שעבדו חמה ומזלות אלא שעבדו הם לבבואה שלהם . והנה אלו האלהים קבלו עליהם בעבדם למצריים , והנה תרח ואבותיהם אף שעבדו ע"ז , לא עבדו למה שאין לו מציאות ; והנה אמר דא שערס , כי אלה הרשעים לא הם יראים את ה' והיה המפחיד אותם השד , בעבור שקיבלו לאלוה מה שאין לו מציאות והוא הבל , כמו שאמר כעסוני בהבליהם , נתחייבו כלי' וכו' .

בעל עיקרים מאמר שלישי פרק עשירי

אמרו רבותינו ז"ל : רבא רמי כתיב והחלומות שוא ידברו , וכתוב בחלום אדבר בו ? לא קשיא ! כאן ע"י מלאך , כאן ע"י שד (ברכות נ"ה ע"ב , חגיגה ה' ע"ב) . כלומר ע"י כח הדברים או ע"י כח המדמה , כי יש מן האנשים מי שנחם המדמה חזק מאד אם מצד טבע , ואם מצד איזה פעולה שיעשו לחזק הכח הדמיוני , כמו המעשים שיעשו הקוסמים ואשה בעלת אוב , ומתוך כך ידמה דמיונות רבות וכו' . (עיין מ"ש הנרבוני בפירושו על המורה חלק א' פרק ס"א) .

אברבנאל על התורה

מכשפה לא תחיה , ואין ספק במשפט הזה , שהוא הדין למכשף הזכר שחייב מיתה , אבל אמר מכשפה , לפי שדבר הכתוב בהווה , שהנשים מפני קלות דעתן יטו יותר לאמונת הכשוף מן האנשים וכו' , והנה אמר לא תחי' ולא אמר מות יומת ? כאומר אל תאמר בלבבך למה אהרוג אשה אחת על דמיונות והבלים שאין בהם ממש וכלם מעשי תעתועים ורעות רוח , ומפני זה לא תמיתנה , לא תעשה כן ,

וכי ישראל היו בפתח גדול וידעה מה שעשה שאול שהרג כהני ה', שמה בפי המגיד הדברים הנאמרים בפרשה; ומה שאמר ויאמר שמואל אל שאול? על מחשבת שאול, כי ה' חושב ששמואל ה' מדבר אליו, ומה שאמר ולא עשית חרון אפו בעמלק? ידוע היה דבר זה כי מאותה שעה אמר לו שמואל: וימאסך מהיות מלך; ומה שאמר לדעך לדוד? ידוע ה' זה בכל ישראל כי דוד נמשה למלך; ומה שאמר ומחר אתה ובניך וגו'? מדרך סברה אמרה זה. והו פירוש רב שמואל בן חפני הגאון ז"ל. ואמר אע"פ שמשמעות דברי החכמים ז"ל בתלמוד, כי אמת היה שהחיתה האשה את שמואל, לא יקובלו הדברים במקום שיש מכחישים מן השכל. אבל רב סעדי' ורב האי הגאונים ז"ל אמרו: אמת הוא כי רחוק הוא שתדע האשה העתידות' וכן שתחיי' היא את המת בחכמת האוב וכו'.

רלב"ג על התורה

אל תפנו אל האלילים, והנה קרא ע"א אלילים להורות שאין בה ממש; אבל הדבר הוא כמו שאין לו מציאות. יזבחו לשדים לא אלוה, ר"ל הדמיונים שחשבו בהם שהם אלוהות; כאמרו: ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן, כאלו תאמר, שהם דמו שיהי' אלוה מה שאינו נמצא כן, אבל הוא דמוי לבד. והנה שדים ושעירים הם אחרים, ולזה אמר: ולא יזבחו עוד בני ישראל את זבחיהם לשעירים; והנה תכונה הדמות הדמיונים הכוזבים, כי ענין מציאת השד הוא דמוי לבד; ולזה אמרו חז"ל: לאחד נראה וכו'. ואלו ה' ענין שיהי' לו מציאות בעצמו, ה' נראה לשלשה כמו שהוא נראה לאחד, ולזה אמר שלא שערם אבותיכם, שלא דימו אותם הדמיונות האבות שלהם וכו', גם לא פחדו מהם. לא אמונ' בס', אין אמונה בהם, ר"ל שאין בהם דבר אמת, אבל בוזזים התהפוכות, והם הכוזבים שהם היפך הנמצא. עוד כתב שם: הנה הכעיסו השם באלהים זרים וברברים מתועבים ונמאסים לרוב גנותם בעצמם, ולא הכפיך זה להם עד שזבחו זבחיהם על צד העבודה לדבר שאין לו מציאות כלל ואינו אלוה לאומה מן האומות, והוא השדים, ר"ל הדמיונים והם אלהים שעובדיהם לא ידעום, כי אינם דבר שיהי' לו מציאות כלל, הנה הם חדשים מקרוב למציאם לפי מה שברו מלבם. והנה אבותיהם לא דמו אותם הדמיונים

בני ישראל ישבו מקדם בתוכם), וזו היתה אמונתם ודתם באותם הימים; אבל חכמי היוון והם הפילוסופים שחברו בענין החכמות ונתעסקו בכל חכמה, השתדלו בראיות ברורות לבטל כל דבריהם שורש ועיקר. ואל תדמו בנפשכם שאותן הדברים אין שום ראי' להם ולפיכך לא נאמין בהם, אלא ראיות ברורות ונכוחות שאין בהם דופי יש בידו לבטל כל אותן הדברים, ולא ידבק בהם כי אם פתי שיאמין דכל דבר או מי שירצה לדמות אחרים.

שם דף ט': דברי האיציטגנינין שקר מפני הדעת, ושכל אותן ההבלים שאמרו, כבר בטלה אותם הדעת הנכונה בראיות ברורות, וגם הם עוד שקר מפני קבלת התורה וכו'. עוד שם: ואני יודע שאפשר שתחפשו ותמצאו דברי יחידים מחכמינו ז"ל בתלמוד ובמשנה שדבריהם מראים שבעת תולדתו של אדם הכוכבים גרמו כך וכך, אל יקשה זה בעיניכם שאין דרך שנניח הלכה למעשה ונהרר אפירי ואשינויי. וכן אין ראוי לאדם להניח דברים של דעת שכבר נתאמת הראיות בהן ויגעור בפיו מהן ויתלה בדברי יחיד מן החכמים עליהם השלום, שאפשר שנתעלה ממנו דבר באותה השעה, או שיש באותן הדברים רמז, או אמרם לפי שעה ומעשה שהי'; הלא תראו כמה פסוקים מן התורה, אינם כפשוטן תרגמן דמתרגם ענין שהדעת סובלת אותו; ולעולם אל ישליך אדם דעתו אחריו, כי העינים הם לפנים לא לאחור.

הרד"ק

שמואל א' כ"ה, בקשו לי אשת בעלת אוב וגו' כתב וז"ל: ואמר אשה ולא איש לפי שהמעשה הזה וכיוצא בו נמצא בנשים יותר מבאנשים, לפי שהן קלות הדעת, ולטעם הזה אמר הכתוב מכשפה לא תחיה ולא אמר מכשף. וכתב עוד שם וז"ל: וראינו מחלוקת בין הגאונים בדבר הזה וכלם נשתוו כי מעשה האוב הבל ותוהו ודברי כזב והיתול. אבל יש מהם אומרים, כי לא דבר שמואל עם שאול, וח"ו לא עלה שמואל מקברו ולא דבר, אבל האשה עשתה הכל ברמאות כי מיד הכירה כי שאול הוא; אך להראות לו כי מצד החכמה הכירה ומצאה דבר מה, אמרה למה רמיתני ואתה שאול? ודרך בעלת אוב להביא בן אדם שמדבר מתוך מהבואו בלשון נמוך, וכאשר בא שאול לדרוש מאתה וראתה אותו נבהל וידעה כי למחר יהיה יוצא למלחמה

שם פרק ששה וארבעים

ויבואו להם השדים ההם כפי מחשבתם בחלום, ויגידו להם העתידות ויזעילו להם. אלו כלם דעות שהיו נמשכים אחריהם בזמנים ההם, ובוחרים אותם, והיו מפורסמות, לא הי' ספק לאחד מן ההמון באמתתם, ובאה התורה השלימה ליודעיה, להסיר אלו החללים הנאמנים. עוד שם בזה הפרק: ודע שזמן זאת האמונה (בשדים ובכשוף) הי' קרוב לימי משה רבינו, והיו בני אדם נמשכים אחריהם למאוד ונפתים בה. המצא זה כתוב בשירת האזינו יזכחו לשדים לא אלוה וכו'. וכבר ביארו החכמים ענין אמרו לא אלוה, אמרו שהם לא פסקו מעבוד דברים נמצאים, עד שעבדו דמיונות; לשון ספרי: לא דיין שהם עובדים חמה ולבנה כוכבים ומזלות, אלא שעבדו בבואה שלהם, ובבואה הוא שם הצל. ונשוב אל מה שאנחנו בו, דע שלא נאסר בשר תאוה אלא במדבר לבד; כי מן הדעות ההן המפורסמות שהשדים שוכנים במדברות ושם ידברו ויראו, ואמנם במדינות וביושוב אינם נראין, עד שמי שרצה מאנשי המדינות לעשות דבר מאדו השגעונות, יצא מן המדינה ליערות ולמקומות שאינם מיושבים.

אגרת תימן מרמב"ם

נביא מקרבך וגו' וביאור הדבר שהזכירנו בתחלת הפרשה מלהתעסק בקסמים ובמעוננים ובחכמת הכוכבים ובכשפים ובחוברים והדומים להם, ברברים אלו שחושבים האומות שבהם יוכלו לדעת העתידות קודם שיתחדשו וכו'.

אגרות הרמב"ם דף ז' דפוס ברין

דעו רבותי! שכל אותם דברים של גזירת הכוכבים, שהם אומרים יארע כך ולא יארע כך, ומולדו של אדם ימשוך ויהי כך ויארע לו כך ולא כך; כל אותן הדברים אינם דברי חכמה כלל אלא טפשות. וראיות ברורות יש לי שאין בהם דופי לבטל כל עיקרי אותם הדברים, ומעולם לא נתעסק בענין זה ולא חבר בו ספר אחד מחכמי יון שהם חכמים ודאי, ולא חברו אותו בחיבוריהם ולא עשו אותו השעות שקראוהו חכמה, כי אם הכשריים והכלדיים והכנענים והמצריים (מקומות אשר

ק"ל שנים שהי' אדם נוזף בהם הי' מוליד רוחות , ר"ל שדים (פירש הלבוש : שדים ר"ל בנים המשרדים ומזיקים לכל) וכאשר רצה השם הוליד בדמותו בצלמו , והוא אמרו ויהי אדם שלשים וגו'. ובפרק א' ושישים כתב : ולא יעלה במחשבתך שגעון כותבי הקמיעות , ומה שתשמענה מהם , או תמצאנה בספריהם המשונים ומשמות חברים , לא יורו על ענין בשום פנים , וקראו אותן שמות , וחשבו שהם צריכים קדושה וטהרה ושהם יעשו נפלאות , כל אלה הדברים לא יאות לאדם השלם לשמעם כ"ש שיאמינם . ובפרק שנים ושישים כתב : והי' אצלם ג"כ שם בן שתיים וארבעים אותיות , וידוע אצל כל בעל ציור שאי אפשר בשום פנים שיהיו שתיים וארבעים אותיות מלה אחת , אמנם היו אלו מלות רבות , כלל אותיותיהם שתיים וארבעים , ואין ספק שהמלות ההם מורות על ענינים , בהכרח הענינים ההם יקרבו לאמיתות ציור עצמו ית' בפנים אשר אמרנו . ואמנם נקראו אלו המלות רבות האותיות שם , להיותם מורים על ענין א' דבר כשאר השמות המיוחדים , ואמנם רבו המלות ההם להבנת הענין , כי הענין הא' אפשר שיוכן במלות רבות . ודע שזה הדבר אשר ילומד , הי' לימוד הענינים שמורים עליהם השמות ההם , לא הדבור לבד באותיות הערומות מכל ציור וכו'. וכאשר מצאו האנשים הרעים הפתאים אלו הדברים התרחב להם הכזב והמאמר , שיקבצו איזה אותיות שירצו ויאמרו שזה הוא שם יעשה ויפעל כשיכתב או כשיאמר על תואר כך ; ואחר כך נכתבו הכוזבים ההם , אשר בדאום הפתאים הראשונים , ונעתקו הספרים ההם ליד השוטים רכי הלב הסכלים , אשר אין אצלם מאזנים ידעו בהם האמת מן השקר , והסתירות ונמצאו בעזבונותם , ונחשב בהם שהם אמת , וסוף דבר פתי יאמין לכל דבר . וכבר יצאנו מענינו הנכבד ועיונו הדק , אל העיון בביטול שגעון , וראה ביטולו לכל מתחיל בעיון , אלא שהביא לזה הכרח זכרנו השמות ועניניהם ומה שהתפרסם אצל ההמון מענינם ע"כ .

שם חלק ג' פ' ל"ז

והמעשים ההם אשר יעשו אותם המכשפים אין ההקש נותן אותם , ולא יאמין השכל שהם יחייבו דבר כלל .

אדם אחד שנתעכל ממנו הבשר ויצניע אותה ויקטר לה ובורה דברים בה והוא שומע ממנה דברים כמו ששומעין מן המת . מלאכת בעלת אוב וכל מה שאתה רואה ממאמר מדבר ושומע בענין זה , היא שמועה כוזבת וכפי מה שישים מחשבתו בזה , כמו שיארע לבני אדם הרבה במקום הפנוי , רוצה לומר בשעת ההתייחדות ע"כ .

הלכות עכו"ם פרק י"א

ודברים האלה (כשנף ושאר אמונות הנמשכות מזה) כולן דברי שקר וכזב הן , והם שהטען בהן כהנים עכו"ם הקדמונים לגויי הארצות כדי שיתנהגו אחריהן . ואין ראוי לישראל שהם חכמים מתוכמים להמשיך בהבלים אלו , ולא להעלות על לב שיש תועלת בהם , שנאמר כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל , ונאמר כי הגויים האלה אשר אתה יורש אותם אל טעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן וגו' . כל המאמין בדברים אלו וכיוצא בהן ומחשב בלבו שהן אמת ודבר חכמה אבל התורה אסרתן , אינו אלא מן הסכלים ומחסרי דעת ובכלל הנשים והקטנים שאין דעתן שלימה , אבל בעלי החכמה ותמימי הדעת ידעו בראיות ברורות , שכל אלו הדברים שאסרה התורה אינם דבר חכמה , אלא תהו והבל שנמשכו בהם חסרי הדעת , שנמשכו כל דרכי האמת בגללן , ומפני זה אמרה התורה , כשהזהירה על אלו ההבלים , תהי' עם השם אלהיך ע"כ .

מורה נבוכים חלק ראשון פרק ז'

ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו בצלמו ; וכבר קדם לך (פרק א') ענין דמות וצלם אדם מה הוא , וכל מי שקדמו לו מן הבנים לא הגיעה אליהם הצורה האנושית באמת , אשר הוא צלם אדם ודמותו , הנאמר עלי' בצלם אלהים וכו' ; אמנם שם כאשר למדהו והבינהו , ונמצא שלם השלימות האנושי , אמר בו ויולד בדמותו בצלמו . וכבר ידעת כי כל מי שלא הגיעה לו זאת הצורה אשר ביארנו ענינה , הוא אינו איש אבל בהמה על צורת איש ותכניתו , אבל יש לו יכולת על מיני ההיוק וחדוש הרעות , מה שאין כן לשאר ב"ח , כי השכל והמחשבה שהיו מוכנים בו להגעת השלימות , אשר לא הגיע , ישתמש בהם במיני תחבולות המביאות לרע והוליד הנזקים כאלו הוא דבר ידמה לאדם וכו' , וכן היו בני אדם הקודמים לשת ; ואמרו במדרש כל אותן

על תואר כך וכך, ומביא מן התועלת כך וכך; וכשיהי' הכוכב הפלוני הנקשה במקום פלוני שהוא הפכו, תעשה לו צורה בתואר כך וכך ותדרה בו מן הרעה כך וכך, ונתרחב זה הכוכב כפי רוחב גזירת הכוכבים ומה שייחסו לה מן הפרשים. אחר כן הרכיבו כזב שלישי על אלו השנים, והוא ע"א, ואמרו: שצורה הנעשה במזל צומח כך ועל המצב הפלוני כשיקוטר לו בדבר פלוני ויתפללו לו בדברים כך וכך וישתחוו לו, הוא יסיר דעת דבר פלוני. ודברים האלו עשו הם לפי שבימים הראשונים קבצו גדולי בני המדינה ופיתו המון עמי הארץ ואמרו להם: כי תשינו הצלחת ארצכם וענייניכם כשתעשו אלה הצורות, וכשתקבצום לבתיכם ותכבדו אלה הזקנים שיורעים סודותיהם, ובה קמה המלכות, וחשב ההמון שאותו הדבר אמת והיו מאמינים בו כמו שאנו מאמינים בנביאים עליהם השלום, מן השלימות והחסידות. הלא תראה איך קראם הכתוב נביאי הבעל ונביאי האשירה. אחרי כן באו חלושי הדעת ומצאו אותן הדברים ואותן הספרים וחשבו שהן אמת ושיש בהם תועלת, ולא ידעו שהם כזבים שנעשו בזמן מהומנים לתועלת שעה; אמר להם הנביא אל תיראו מהם, כי לא ידעו וגם היטב אין אותם. וכבר ביארנו החכמים שכל מה שיהי' מפעולות אלה הצלמים, הוא בדרך מקרה והעם מיחסים אותו להם, וזה ענין פילוסופי ברור. וכמו כן מצאתי לחכמים שעוררו על גזירת הכוכבים, שהן נהגין דרך המעונן והמנחש, לא שהם סבה כמו שחשובין האיזמגנין. אמרו לא תחשבו, כגון אלה המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים. וזה דעת הפילוסופים בהם. ואלה הדברים כלם שבדאו הצבאים אין מהם אצל פילוסופי יון דבר קטן או גדול, וכבר הארכתי אני בכאן, אבל יש בו מקום תועלת ותקון אמונה, רפי שישגוען בני האדם בכוכבים והצלמים ר"ל השלסמאים אינו דבר מועט וכו'.

בפרק שביעי למסכת סנהדרין

בעל אוב זה פיתום המדבר וכו', ובעל אוב מפורסם בלשון המקרא מין ממני הכשוף; ולא יתערב לך בדורש אל המתים, לפי שדורש אל המתים אינו עושה מעשה בשום פנים, אבל הוא מין ממני הבודים בעתידות דברים מלבם, וזה כשיצום וילין בקברים וידבר דברים הוא רואה בחלומות עתידות כפי מחשבתו. ובעל אוב הנזכר בגמרא יהי' בעשיית מעשים, ויש ממנו מין א' והוא שיקח גלגולת

והשכל, אף שהתורה הזהירה אותנו מלהאמין בהבלים כאלה עכ"ד. ובחתימת הספר כתב וז"ל: וזה ההפרש בין מה שנעשה ע"י משה ובין מה שעשו התרטומים בלהטיהם, אשר אם היו מחפשים אחריהם היו מוצאים התחבולה, כמו שאמר ירמיהו, הבל הנה מעשה תעתועים, בעת פקודתם, ר"ל: אם תפקוד עליהם ותחפש אחריהם, יהיו לאפס ולאין וכו'.

הרמב"ם

(בפי' המשנה לעבודה זרה פרק רביעי, על שאלו את הזקנים ברומי וכו'): ממה שאתה צריך לדע, כי הפילוסופים על השלימות אינם מאמינים הצלמים, רצוני לומר הטלסמאות, אבל מלעיגין עליהם ומאותן שחושבין שיש להם פעולה, וביאור זה יארך. ואמנם אני אומר זה לפי שרוב בני ישראל כלם נפתים בזה פתוי גדול מאד, ובדברים דומים להם ומחשבים שיש להם ענינים אמתיים, ואין הדבר כן, עד כי הטובים החסידים מבני ישראל חושבים שהם דברים אמתיים אלא שהם אסורים מצד התורה בלבד, ואינם יודעים שהם דברים בטלים כוזבים, ונצטוו בתורה שלא לעשותם, כמו שהזהירה על הכזב. והם דברים נתברר להם פסוס גדול אצל האומות, ועיקר זה באומה הנקראת צאבי"ם, והם האומה שיצא אברהם אבינו עליו השלום מביניהם וחלק על טעותם וסברתם המקולקלת במה שנתן אליהם בלבו מן החכמה, שהיו מגדלין ומכבדין את הכוכבים ומיתסין להם פעולות שאין בהם, והם שכתבו ספרים בדיני הכוכבים והכשוף וההשבעות והמזלות הרוחניות ודבר הכוכבים והשדים והגדת העתידות ומעונן ומנחש על רוב מיניהם ושאלת המתים והרבה מכיוצא בזה, ששלפה התורה האמתית הרבה עליהם והכריחה אותם, והם עיקר ע"ז וענפיה. וזה שהכזב הראשון גזירת הכוכבים, שנתברר במופת בחכמת הטבע בטול הקדמותיו, הראשונה באמרם הכוכב הפלוני הוא רע ונקשה, וכוכב פלוני טוב ומצליח, וחלק הפלוני מן הגלגל יאות לכוכב הפלוני, והוא היפך הכוכב הפלוני, עם היות הגלגל כלו גוף אחד מתדמה החלקים, אין בו שינוי ולא כזב; ושתי הקדמות אלו הם עמודי גזירת הכוכבים אשר בהתברר ביטולם, כמו שנתברר, בטלו חלקיה עד סופן. אחר כן הרכיבו כזב שני על הכזב הראשון, והוא הצלמים הנקראים הטלסמאים, ואמרו שכשיהי' כוכב פלוני המצליח במקום הגאות לו, יעשה צורה

על דבר אלילים, אובות וידעונים, שדים וכשוף.

ראב"ע

אל תפנו אל האלילים (ויקרא קאפיסער י"ט פ' ד' ול"א), אל תפנו אפילו ברב להסתכל; האלילים, הם הפסילים, ונקראו כן כי הם דבר שקר, כמו רופאי אליל כולכם. ויתכן להיות מגזרת אל, והמעם שאיננו יש (וכן כתב רש"י לשון אל כלא הוא חשוב). אל תפנו אל האובות והידעונים (שם ל"א), הידעונים מגזרת דעת שיבקשו לדעת העתידות; וריקי מזה אמרו: לולא שהאובות אמת ג"כ דרך הכשוף לא אסרה התורה; ואני אומר היפך דבריהם, כי הכתוב לא אסר האמת רק השקר, והעד האלילים והפסילים, ורולי שאין רצוני להאריך הייתי מבאר דבר בעלת אוב בראיות גמורות מהשכל. ויקרא גם פיעה לחכמים ולמכשפים (שמות ז' י"א), מכשפים משנים דבר התולדות (הטבע) למראה העין. מכשפה לא תחיה (שם כ"ב י"ז), ומזכיר זה אחר הבטולה, כי המתאווים יתאוו דרך כשפים למלאות תאותם, והזכיר הנקבה כי היא נמצאת בכשוף יותר מהזכרים. ולא ייבחו עוד את זבוחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם (ויקרא י"ז ז'), לשעירים הם השדים, ונקראו כן בעבור שישתער הגוף הרואה אותם, והקרוב בעבור שיראו אותם המשוגעים כדמות שעירים, ומלת עוד חזרה שכן היו ישראל עושין במצרים. (דברים ל"ב י"ז) לשדים, כמו לשעירים אשר הם זונים, על כן פ' ר' יצחק בן שאול ג"ע, לא שערום אבותיכם מגזרת לשעירים לשון פחד וכו'. אלהים לא ידעום, בראיה, וזאת מלת ידעום. ולא בהעתקה, וזה לא שערום אבותיכם. חדשים מקרוב באו, מימים מעשים, אינם קדמונים, אפילו אבותיכם לא ידעום. שערום, מגזרת וישתער עליו (דניאל י"א), מעמו ולא פחדו מהם.

בעל הכוזרי

כתב במאמר הרביעי פ' כ"ג וז"ל: אלו היתה עבודת אלילים היום מפורסמת, כמו בימי קדם, לעבודה המעשרת ומכבדת את עובדיה, אז היית רואה אותנו, וגם חכמי העמים נפתים להם זונים אחריהם, כאשר באמת אנחנו נפתים עתה לשארית ההבלים, שנשארו מעבודת האלילים, מאצמגנונית, ולחשים וקמיעות ונסיונות רחוקות מן המבוע

ליקוטי פרחים

מספרי חבמי ישראל,

והמה

רב מעדיה גאון ,

ראב"ע , בער הכוזרי , הרמב"ם , הרד"ק , בעל בחינת עולם , הרלב"ג ,
הר"ר שם טוב , הרב מוה"רר שמואל צרצה , בעל העקרים , האברבנאל ,
בעל מגורת המאור , הרב מוה"רר יוסף קאנדיא , בעל עולת שבת ,
בעל תשובות חות יאיר , בעל מחבר ספר מעשה טובי , בעל צידה
לדרך , בעל החינוך .

וגם איזה הערות הנויחסקות לזה הספר על דבר ידיעת הקבלה , ונליחות
המלאכים , אגדתא , הגלגול , וכונת החורה צמחות השמיעות .

פנאי, אז לא חדלתי להוכיח, איך כמעט כל דעות בעלי הבת הזאת נבעו ממקור משחת ויצאו מהבלי הגוים; אולם לא אפונה כי נקל הוא להקיש מדברי על השאר. ואולי תקרה לי בקרב עת נכונה אזי נדרוש ונדבר מענין הזה באריכות, כי עתה אין לי שעת הכושר לזאת ואני נחוצן מאד ללכת אל מקום משכני.

במ"ה. אלה תודות לך ידידי! החיית את רוחי בלמודיך! שגרת את צמאוני לשמוע דברי שכל מפיד! הסירות מסוה הסכלות מעל פני ונפקחו עתה עיני לראות את אשר לא דמיתי. ועתה לך לשלום וראה בשוב ובנעימים כהפץ לבך! (וילכו איש לדרכו).

נשלם הספר

חבתי האמת יחפעלו ונלאכי נדרס לעשות רעום. וגם חיה והסמנות הן ונלסון
ארני סלין וכירין.

אז בעיר אלכסנדריא של מצרים; וכאשר עבר זמן רב נשתכח מישראל מקור המשתחא אשר נבעו ממנו ההבלים האלה ולא ידעו עוד מאין נולדו להם, דמו שהנה באמת מורשה להם מאבותיהם שקבלו אותן מסיני. וע"י הטעות הזה שגו איזה מגדולי בני עמנו עוד יותר לחשוב כי בלתי ספק רמזה התורה והנביאים על הסודות הללו ובקשו למצוא אותן בדבריה ובנביאותיהם ויגעו מאד לפרש ולבאר כל הכתובים ההתומים והסתומים (מחמת חסרון הידיעות הנצרכות למעיין בהם) עפ"י הבלי הדעות הללו שדבקה נפשם בהן; ובמצאם בדברי המקרא איזה סתירה למחשבותיהם המשובשות, עשו כל מה שהיה ביד שכלם לברות מלבם פירושים מקולקלים וביאורים נפתלים להם, למען לא ימצא ויראה בהם הדין וסתירה לדעותיהם, כנראה מספרי החזונים ומפיהילאן הנקרא ירידיה האלכסנדרני (*). וגם אח"כ מני אז ועד עתה הלכו הרבה מחברים של בני עמנו בדרך הזה וחדשו בכל יום ויום הבלים חדשים, אשר לא שערו אבותיהם ולא ערו על לב הקדמונים (**). וזו היה לי כעת

(*) עיין צמצום לספרי החזונים לאייכהארן מדף כ"ז עד כ"ד.
 (***) עד"מ דרשו נספריהם נספדות הנמלכות לפי דעתם המטושטשת בדברי התורה והנביאים והוכיחו זאת ע"י תענוגות האותיות ולרפיהן ויכדו את דצריהם על קורי עכצים ויפודי ההצל והדמיון. יען שנודע כי רבים מה"ל החליטו שהתורה לא נתנה מסיני ככתב האשורי כמו שהיא לפיננו עתה, רק בלוחות לשון עברי שאינן דומות ללוחות האשורי אשר יכתבו ומשתמשים גם השמרונים נספריהם והנרשמים ומפותחים על המטענות שנשמרו מלכדי השמרונאים, והכתב הזה נשכח מישראל צימי גלות צצל וקצלו תחתיו ועם אשור כתב לשונו ועזרל היה מוכרח לכתוב את דברי התורה ככתב האשורי הזה כדי שלא יהיו לפני בני ישראל כדצרים סתומים וכספר סתום (עיין צנאור עינים פרק כ"ח); וכן נראה צדור טעותם ע"י תאמר חז"ל: אף שמות המלאכים עליו עתהם מצל. יען שנעלי הקצלה ידמו לפעול גדולות ע"י הכנויים והשמות שמכנים בהם המלאכים, אשר בלמת אינם עקרים להם כי הם נשאלו ונאו לנו מעם צצל ופרס ואינם שמותם האמתים שהיו מוכנים זה טרם הגלות, ולכן אף אם נככים לאנשים הממליטים את תגליהם המלאכים ככל זאת מוכרחים אהנו לומר ששקר משפט המקובלים הממליטים, כי ע"י השמות הקדושים אשר הם יכנו המלאכים וילאו עפי

הזאת והשובם לאמת *) , חברים וקשרים יחד עם דעותיהם שהיו להם מכבד לבנין חדש בלתי חקירה אחריהם ; כי מעטים המה בכל עת החוקרים האמתיים אשר לא יקברו שום דעה שתגיע לאזנם מרם בחנו את מקורה מכל הצדדים והבחינות , לדאות אם יש שורש דבר בה . במשך הימים התהילו איזה מגדולי העם לרמוז על הדעות הללו בספריהם ובדרשותיהם ולגלותן לתלמידיהם . ועי' התפשטו במחנות ישראל הגלים רבים משיטת הפילוסופיאה הזאת ושאר הדעות המשובשות שהיו נודעות

(*) עיין צנזור לספרי החלונים לאייכסהארן מדף קל"ה עד קל"ט ותמצא דברים נחמדים על דבר הסכנות שהסביו לאיזה מוגדולי ישראל לפרש איזה מדברי התורה והנביאים עפ"י הפילוסופיאה האלכסנדריאה צעת ששכנו בני ישראל צונזרים , גם צאגרות הקבלה חלק ה' דף כ"ט . וכאז נעלמדער צקורות חמוות הנזכרים חלק א' דף ס"ה : יתכן כי פהילאן נחשורר להחזיק דעות שיטת הפילוסופיאה האלכסנדריאה ולפרש ע"י הרצת מדברי התורה , מחמת שצונזנו היו רבים מתחכמים בין הגוים וגם צנני עם יעקב אשר לענו על דברי משה והנביאים צגלל שראו כי לא יסכימו לדעותיהם אשר החזיקו בהן אז כמעט כל אנשי רוח מעיר אלכסנדריא ; וכאשר צאו לאזני החכם הנ"ל דברי הנולעגים האלה , התאונן צכל אשר לאל ידו לפרש את דברי הקדושים הסתומים על פי דעות שיטת הפילוסופיאה הנזכרת פה ולפי השטותים שהיו נפורסמים צונזנו אלל הנותפלספים לזענן לא יתראו לפנייהם הסתירות שציניהם ולא אפשר שדברי התורה והנביאים ינלאו חן צעיניהם . הגם כי החכם הזה ידע שדברי הנותפלספים ושיטת הפילוסופיאה הנ"ל אינם נכונים ואמתיים , צכל זאת אחז הדדך הזה , כי אמר : עת לעשות לה' הפרו תורתך וכו' . אלל צאמת דצריו אינם נכונים . כי צלתי ספק האמין פהילאן צתום לצו צהדעות הללו ונפשו הפך צהן , יען סכל חכמי דורו והצאים אחריו הסאמינו צכל לצם צעיניהם הנדרשים צשיטת הפילוסופיאה האלכסנדריאה ולא פסקו מלדרוש צהם צקהל . הכי הוא האחד אשר סר מדרך הזה ולא נפל צשטת הפילוסופיאה הסוצצצת ? הלא ידענו מלא כי כמעט דדך כל האדם להחזיק צהדעות אשר כל בני דורו יאמינו צהן וכמו כן מדרכי רוב החוקרים לקבל כל דעה לאמת אשר מוסלת צאמנם . כי אם לא כן הוא מדוע לא רצו אף צמקום אחד צספריו כי דעתו איננה עומק ? וצפרט שגכרין דצריו כה ממקור צנו ילאו :

וא' לפי אמונת עמו והבליו . מזה התפשטו בין יושבי העיר הזאת דעות מתחלפות ושינויות זו מזו (*). במשך הזמן קמו איזה מהמתפלספים וחברו וערכו יחד כל הדעות האלה, והשתדלו לעשות מהן בגין אחד שלם; ע"י זאת נולדה שיטת פילוסופיאה חדשה מבולבלת ומשובשת, בעבור שהתחדשה והתחברה מהבלים של דעות בני מצרים בבל, פרס, מדי והודו שהאמינו בדברי רוח ושמותים הרבה . בדברי ובשיטת הפילוסופיאה הזאת התעסקו רבים מבני ישראל ישיבון בעיר הזאת ובשאר ערי מדינת מצרים, וגם אלה מכני עמנו אשר חיו אז בארצות אחרות ובירושלים, לא חדלו מלדרוש ולתור בה כאשר שמעו ממנה בהסמעות שנסעו איזה מהם למצרים אודות עסקיהם וע"י שהתעורר שכלם לחקור בה, בגלל שהתהלכו עם בני יעקב ממדינת הזאת (**). כל זאת נראה היטב מספרי החזונים ומספרי יוסיפון לרומיים ופחילאן (***) . ויען שהרבה דעות מהפילוסופיאה הזאת היו דומות לדעותיהם הישנות והמשובשות שהבו שורש בלבם מעת שעברו האלילים ומזמן שבאו בגולה, בעבור שרבים מכהני עובדי ע"ז והכמיהם היו בעיר הזאת במדרשי החכמות את דעותיהם בעיני האמונה, כאשר ספרתי לך, ע"כ ישרו בעיני בני ישראל רוב הרברים מהדורשים האלה ומהשיטה

(*) כתב קלייקער שהעתיקו לחכמת שלמה פרשה ט"ז, בהערה וי"ו: צעירים נחלו ושלטו אז ציוני המהצר הספר הזה (צומח בית שני) אמונות הרבה צין אנשי המדינה הזאת, כמו אמונות הנגרים ושל צני קדם, ועם יין עכ"ד. עיין צנעטיכטע דער גנאסטיקער לנעאנדער דף ט'; וצנעטעללוגיש דער שפעטערן יודען לפעליץ דף ז' .

(**) שם דף רס"ד כתב המהצר הכ"ל: אחרי מות מלך אלכסנדר נצוקון דרשו צני ישראל שיצאו צעיר אלכסנדריאה של נגרים צלשון יין, והתעסקו הרבה צנעטעלוגיש הנקראת עלנעקטיליזמוס, שהיתה צלולה מדעות עמים שונים, חכמי העיר הזאת התאמנו לצלול ולעצב דעות פלסופים עם אלה של פיתגורוס ואותן עם דעות ואמונות היהודים הפרקים והאגריים ושאר האמונות ע"כ .

(***) עיין צנצול לספרי החלונים לאייכסהאן דף ה' ודף קל"ב; וכן צנעטעטע של כת גנאסטיקער דף ד' לנעאנדער וגם שהעתיק חכמת שלמה לקלייקער פ' י"ח הערה וי"ד .

אותו לאחר , כי מצאתי אותו שלא כהייתי בעת הגיע לאוני אחרי ימים מעטים מאיש אחר שספר לי הדבר בשימי , ולא הכרתיהו כמעט , מחמת השנויים הרבים שעשו בדברי השומע והמספר . יען כל אחד מהם הוסיף ונרע מהם מה שלבו חפץ ושנה אותם כאות נפשו , הגם שלא עברו ימים רבים מעת התגלו דברי עד זמן בואם לאוני . לכן במקרה כל דעות ועיני בני אדם , כן קרה לידיעת הקבלה ; דעותיה השתנו מאד מעת התחדשו עד עתה וכמעט א"א להכירן על נכון ולמצוא מקורן , בעבור השתלשלות הסבות הרבות שהתגלגלו עליהן במשך הזמן ובגלל ידיעת הפילוסופיאה שהתחדשה בעתים האחרונים בימי גלות האחרון , והתערבה בידיעת הקבלה ע"י המחברים שהתעסקו בחכמה הזאת . ודע שלא כדרכי ומחשבות הקדמונים מכת הזאת בכחית היריעה הזאת , הם דרכי ומחשבות האחרונים ממנה (*). בתחלה לא היו דעות של ידיעת הקבלה עוד כ"כ מורחבות וסדורות בשיטה כמו שהן לפנינו עתה , רק אחרי זמן כביר ושנים הרבה , כאשר התחילו להתגלות ולהתפשט בקרב בני ישראל דעות הפילוסופיאה הנישחתה , הנקראת בשם הפילוסופיאה האלכסנדריא , שהיתה נודעת ושולטת בעיר אלכסנדריא של מצרים בימי בית שני , אז החלה ידיעת הקבלה להשתנות ולהתרחב מאד , להשיג איזה סדר ולהתקרב להיות לשיטה אשר נגמרה ונשלמה אחרי איזה מאות שנים בימי בערי הקבלה (בזמן רי"ל) האחרונים , שהתאמצו לתת לה סדרה אשר אנחנו נראה בה עתה , כאשר נדע זאת ברור מספרי הידיעה הזאת שנכתבו מדורות הראשונים עד עתה . כי המלך אלכסנדר מקדון בנה העיר הזאת והושיב בה אנשים רבים מאומות שונות , אשר לכל אחת מהן היתה אמונה אחרת ודעות שונות בעיני האלהיות ופילוסופיאה . חכמי וכתבי עם ועם הורו שמה , בימי המלך הנזכר ובימי המלכים שמשלו אחריו , לתלמידיהם , כ"א

(*) המעיין צעין פקוחה נספר הילירה , צהר , נספרי ר' משה קרדיאלא נכתבי האר"י ונכפרי הקבלה שחזרו בזמנינו ונגדולי כת הנצטטנים , ומעריך דברי אחד לנגד חזרו ונעוה אותם , יראה אמתת דברי הנחקר . כי מתוכם נראה צדק , איך כל אחד מהן האמין בהגלים חדשים שלא עלו על לב חזריו וזנה צמה לעלמו וסדרים ודרכים טובים לו ביריעה הזאת (עיין בתולדות הסכם ר' שלמה מיימאן ח' א' פ' י"ד) .

בדו מלבם *) והברום יחד וערכו עמהם פירושיהם שעשו על הדעות שקבלו מחכמי האומות, כ"א מהן כפי יד שכלו וידיעתו בחכמת הפילוסופיאה. רבים מהביאורים ההם אינם נכונים והם היפך האמת, מחמת שרוב בעלי הקבלה אשר לא ידעו על נכון דעות האלה ולא הבינו אותן על אמתתן בעת מצאו אותן בספרי הנזכרים, דרשו מהן וגלו אותן כפי חסרון ידיעתם והשגתם בהן. ואין לנו להתפלא על ההשתניות הללו שיש בידעה הזאת, כי הלא ידוע הוא שכל הדעות מעניני האמונה ודברי הפילוסופיאה לא נשארו על מצב אחד אצל בני אדם אבל השתנו מאד מעת התגלו ביניהם והתחילו להתפשט בקרבם עד עתה; כמשפט שאר דעות בני אדם וכדרך כל עניני אנוש העומדים תחת ההפסד והשינוי, וכל זה מחמת שלכל עם ועם יש דרך אחר לקשור דעה חדשה אשר יקבל לאמת, במחשבותיו הישנות שהיו לו מכבר; איזה מדעות בני אדם ישתנו כ"כ, עד שכמעט א"א לנו להכירן עוד ולעמיד על מוציאן לפועל ולראות בהן אף רמז מהדברים הקדמונים כמו שהיו בראשונה. וכל הדעה הזאת היא בעבור כי רוב מבע בני אדם להוסיף ולגרוע מכל הדברים, אשר קרו לפניהם ובאו לאונם או ראוי באיזה חבור, אם יספרם לאחר או יכתבם בספר לדור אחרון, בגלל שלא יתנו לבם היטב על הדברים שיעברו לפניהם ועל דברי איש אחר לקבל ולשמוע אותם כראוי; אם בעבור שהאהבה לאמת לא יקרה בעיניהם וימצאו עונג בדברי שקר, או מחמת שיאהבו לחדש דעות חדשות ולקשרם יחד עם הרעיונות שיש להם מכבר (**). מעט מזער הם האנשים אשר ישמרו פיהם ולשונם מדבר שקר ולספר דברים בשם איש אשר לא עלו על מחשבתו, והמה החכמים שלא יחפצו בכזב ולא יספרו בשם איש אחר רק מה שראו או שמעו ממנו. הרבה פעמים קרה לי, כאשר ספיתי איזה דבר לפני אחד ממכירי והוא גלה

*) ודאית חזקה לזה, הוא כי רוב דעות אשר דרשו הקדמונים ונעלי הקבלה, הן יותר קרובות מדעות האחרונים ונעלי הכת הזאת לדעות הנזכרים הקדמונים כזה הענין, וזה נחונת טעמכם לא השתנו כ"כ ויחשבו היו. (***) כתב צעל וואור עינים צפוק וי"ו: וידענו הסוס צעולס, כי כל צורק ווכלי אל כלי לא יעמוד טענו צו צעלס, ואפילו נעסה סהיה לנוכה עינינו ילאו לנו עליו מנידים עינים אלס להוסיף אלס לגרוע ע"כ.

וילבשו גופות זכות הנעשות מאויר להתהלך בהן בין בני אדם לראות את מעשיהם לשמור אותם מהשדים ומהרעות האפשרות לבוא עליהם וגם לגלות לצדיקים אוצרות של כסף זהב ולוהדיעם בחלום לילה סודות נסתרות מעיני עמי הארץ; ונפשות אלה שהשתדלו בהיותם בארץ לעשות רשע, משתנות בעת הפרדן מחומרן לרוחות רעות ומלאכי חבלה, המהלכים בחבל להשחית מעשי אדם ולסבב בעולם צרות אין מספר. גם זאת היתה אחת מדעותיהם, כי ימצא אדיל בשאול אשר יקרא קאראן המעביר באניה נשמות המתים את נהר שטיקס העובר לפני הגיהנם*); הנשמות האלה ישלמו לו שכר עמלו ויתנו לו את המטבע אשר קרוביהם ושאריו בשדם ישימו לחכלית זאת בעת מות גופותם ושרם בואם בקבר תחת לשונם. מזה נולדה אמונת בעלי הקבלה מנהר דינול וגם מנהגם לשים חרס או מסבב למתים. איזה מהפילוסופים הקדמונים טעו לחשוב כי ימצאו בעולם ארבעה עולמות, באחד ישכון האל, בשני ישבו המלאכים והשכליים הנפרדים, בשלישי ימצאו הגלגלים, והרביעי שהוא העולם השפל והתחתון מיוחד לבני האדם לשבת עליו. מזה התחדשה הדעה לבעלי הקבלה שיש ארבעה עולמות הנקראות אצילות, יצירה, בריאה ועשיה. כת הפיטאגאזערער החליפו שיש בעולם עשרה ענולים הנמצאים סביב האש, שהוא הנקודה שלהם ומרכזם וגם מקור הבריאה, ובתוכם נמצאים זכוכים והארץ ואויר וך סובב אותם וממנו נבראו רוחות קדושים; וכמו כן האמינו רבים מהחוקרים הקדמונים כי בעולם יש עשרה גלגלים וכל אחד מקף חביו. דעת המקובלים מעשר ספירות היא דומה להדברים האלה ואולי היא נולדה מהם.

כל איש אשר יחקור אחרי דעות המקובלים ואחרי הדעות הנמצאים בספרי הגוים מעובדי ע"ז ויערוך אלה לאלה וישוה אותן בכור השכל, ידע ויבין כי כלן נבעו ממקור משחת הזה ואיך כמעט שוות זו לזו. ואשר יש ביניהן איזה שינויים, הוא בעבור אורך הזמן שעבר מעת התחילו הדעות המשובשות האלה להתגלות ולהתפשט בקרב בני ישראל עד הזמן שנכתבו בספר מאיזה סופרים. במשך העתים הללו הוסיפו עליהן מחברי ספרים ביריעה הזאת בכל דור ודור הבלים חדשים אשר

(*) ע"ז צענזיקלאפדעיע לערס וגרונצער צונלח סכערלן.

בני אדם יצטרכו למלאך אמצעי אשר ימליץ בעדם ויעלה תפלותיהם לפני מלכותא דדקיע; וכמעט כמו כן היא אמונת בעלי הקבלה, הגם שחכמינו הזהירו על זה כי בירושלמי בפ' הרוואה אמרו: מי כה' אלהינו בכל קראנו אלו, ר' יודן אומר בשר ודם יש לו פטרון אם באה לו צרה איננו נכנס אצלו שתאום אלא הולך ועומד על פתח חצרו של פטרונו וקורא לבן ביתו והוא אומר לו איש פלוני בחוץ; אבל הקב"ה אינו כן, אם בא לו צרה לאדם לא יקרא לא למיכאל ודא לגבריאל אלא לו צוה והוא יענה הה"ד: מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו, ואמר קרוב ה' לכל קוראיו, לכל אשר יקראוהו באמת (*). היונים הקדמונים האמינו, שהאוויר הוא מלא רוחות אשר עוזבו גופותיהן אחר מותם והאיש שיש לו עינים בריאות ונפשו טהורה היא מחטאות נעורים יוכל לראות אותן (**). לפי דעתם יתהפכו וישתנו נפשות האנשים אשר לא סרו מדרך הצדק, אחרי הפרדן מגופותן בעת מותם, למלאכים

וכתב אומרים, לגלות שדעתו איננה עומדת, אך הוא לועג על דבר זה, כדרכו תמיד לכתוב על דבר זה לשון אומרים, שהוא המלאך הרוואה תמיד פני המלך ית', ועליו נאמר, כי שמי צדקו, ששמו כסם רצו, נעטרין בגימטריא שדי. ושמועתי מהקדינאל תלמיד, כי נעטרין בלשון יין סליה דאולי כן הוא עכ"ד.

(*) כתב צעל לזה לדרך ונאמר ד' כלל ד' דף ר"ד: אומר אצרהם מריצית לרפתי בפר רצינו מנחם מרקאנטי בפרשת שלח לך כתוב שמואל לוואר על המלאכים ונכניסי רחמים הכניסו תפלותינו לפני צעל הרחמים, ואני כתבתי שם הנחה ארוכה כונה דפין כנגדו ודחיתי ראותיו, והבאתי ראיות הרבה נגדו ועת לקצר, לכן אין להחרים ולא להשגיב צדס מלאך, ולא מלאכו בכל התפלות של משה ולא נביא אחר, זכר רק לשם לצדו ומעשנו יקרצנו ולא מלאך וסדק, וזה שאמר יעקב המלאך הגואל אותי מכל רע הוא יצרך את הנעדרים וגו', אל תסס הים אומר, כמו סקדס אלהים הרועה אותי מעודי, או יהיה המלאך רלון השם, כי כן אומר לרלנונו וספלו: אלהי שלח מלאכה וסגר פוס אריותא ולא מלאכי, ולא קדס שם ספור מלאך. עכ"ד הנחמדים.

(**) עיין בקורות הפילוסופיה: החדשה לבוסלע חלק א' דף ל"ד, ובקורות הסכלת בינת האדם שלו דף רכ"ג.

שיש ביד איזה אנשים לשלוש על הרוחות ע"י כח השבעותיהם (*). בני ערב ופרס האמינו כי יש מלאך אחד אשר יתן לכל איש לפני מותו כוס מלא סם המות לשתות ממנו למען לא יחיה עוד. וכן החרישו בני עם פרס כי יש לשדים זכרים ונקבות אשר פרים ורבים כבני אדם כמו שהאמינו בני יוון כי יש להאלילים נשים רבות ובנים. כל בני קדם האמינו כי אלהים ברא לו רוחות טובות שיהיו תמיד סביב כל בני אנוש ולא יסורו מהם מימינם ומשמאלם כדי שישמרו אותם מרעות השדים המשתדלים להרע להם ולמען יועילו להם לעשות הצדק ולשמור אותם מהמסית הגדול והיצר הרע. ובלעדיו הרוחות הטובות הנזכרות יצר עוד הרבה לשמור ע"י שאר יצורי עולם מפני רעת המזיקים (**). רפי אמונת היוונים תלקחנה נשמות בני אדם אשר פעלו רשע בחייהן, אחרי מות גופותיהן, מהרוחות הרעות הנקראות בלשונם דעווס מקברם לשאול, למען תקבלנה עונש שמה בגלל חטאם (***). איזה מכהני הכשדים האמינו שיש אל אחד עריון על כל, שהוא ראש קדמון לכל דבר, אך יחרישו ממנו בספריהם לפי שלא היה להם שם לכנותו וא"א לצייר אותו, בעבור שהוא נסתר ונעלם מדעת בשר להשיגו. ובלתי ספק יצאה מזה דעת המקובלים ממציאת אדם קדמון אשר אין להם עדיו שם עצמי, כ"א יקראוהו בשם טמירא דכל טמירין או סתום דכל סתומין ואומרים שאין לכנותו במלת אתה שהוא לנוכח כ"א במלת הוא שהוא לנסתר (****). כהני בני קדם כנו את הרוחות הרעות והטובות בשמות ומהם קבלום בעלי הקבלה וכבר רמזו ע"ז חז"ל במאמרם: אף שמות המלאכים עלו עמהם מבבל (*****). בני ערב האמינו שכל

(*) עיין צענליקלחפעדיע צוולה צעשווערונגסקונסט לערש וגרונצער.
 (**) סיסטעמע דער גנאסטיקער לעאלנדער דף ח'.
 (***) ונזא לספרי החלונים לאייכהארן דף קל"ג.
 (****) עיין צספר חז"י ונסיסטעמע של כה גנאסטיקער לעאלנדער אלל דעות פהילאן היהודי, וכן צעהעאלאגיע דער שפעטערן יודען דף קל"ז.
 (*****) הנזלה אשמדאי היא אחת עם הנזלה אזמידאן כלשון פרס, ספירוסה הוא הסטן והננסית הגדול (עיין צספר הקדונויות על תנ"ך חלק שני אלל ענין שדים ליאהן). הנדקדק ר' אליהו צחור צספר התשצי שלו צאות ו' כתב חז"ל: מטטרון שר הפנים, אונגרים (כונתו על צעלי הקצלה,

ממשרא דמטאבא ; וכמו כן האמונה, שהשם ברה שלשה ספירות כתר חכמה ובינה לעשות ע"י העולם ועניניו *) , ושאר דעות אשר יחשבו אותן לאמתיות .

כל בני קדם האמינו בעתים הראשונים , ולא פסקו מלהאמין עד עתה בכשוף , עין הרע , וכי תבוא על האדם רעה אם חברו יהלל אותו לפני אחרים , גם ביכולת הקמיעות , הנקראים בלשונם אמולעטען , אשר יקנו מכהניהם לשאת אותן על צוואריהם למען ישמרו ע"י את נפשותיהם מהרעות שתבואנה על האדם בגלל חטאיו , וגם בהאמונה

שקר היא הדעה נחמטא הנלאכים , כי נמנע היה ציד שכלם לעמוד עליה ולהשיגו צעזעור חסרון החושים והשם לא יענוש על הטעות .

*) צעל שפע טל שער שלישי פ' צ' וציא צסם תיקוני זהר , וז"ל : צראשית תמן איש דאחמר ציה ויעקצ איש חס ודא תליתי דאח תלת אונגין הוי וכו' , ההוא דרגא דאקרי אין כליל תלת ספירין א' כתר ' חכמה כון צינה ע"כ . כחצ ווענלעל צציאור ואלות הפילוסופיהם שלו חלק א' צמלה גייטערלעכערע , וז"ל : הכסדים האמינו כי לרוחות יש כחות הרבה ושונות אשר כל אחת מהן תתעסק בדבר מיוחד אין לאחרות חלק צו . לכת אחת הנכבדה ווכלן צוועלחה , כיחנה יכולת לראות על עיני העולם כלו ולאיזה משאר הכחות לא ניתן הכח רק להשיג על אחד מחלקי התצל ומומשלתן היא מוגצלה מחד , ועוד תמלא כת אחת צעולם אשר היא ממונה על כשמות צני אדם , לשוט צארץ ולראות מתי ימות גוף אחד מאלה לנען יהיה צידה לקחת כשמותו לשמים לפני וקוס המשפט . גופות הרוחות של כחות הללו כצראות נעלם ונחומר זך כמו אויר ואש . דעות צני פרס ויון צענינים האלה הנה כוועט דונות להצלי הכסדים הללו , צני מלרים האמינו צמליאות דוחות טובות , אשר כל מוגעת פניהן לשמור את צני האדם מרעות שאפשר לצוא עליהם . הרבה נחכמי יון שקצלו הדעות הללו צנעטותיהם ונעם פרס , מלרים וכסדים , גלו אותן לצני עמיהם ; ע"י איזה מהפלאותם ואנשים שצצו את ארץ מולדתם וצחרו לשבת צארץ יון ורומי , צאו והתפשטו הרבה דעות והאמונות הנזכרות צמדינות האלה והא"כ התפשטו ע"י השתלשלות הסבות צכל שאר מושלכות תצל , כידוע מספרי הפילוסופיהם של הקדמונים והאחרונים , אין קצלו כ"א מהחכמים דעות נחצרו שהיה לפניו עכ"ד .

והרעות בתות הרבה ושרים עליהם, ובי האנשים אשר לא ילכו בדרך ישראל אינם בכלל בני אדם; ודעתם מרעות הבאות על העולם שיולדו

השליכן משמים ויסיון גופות שהנה להן כקצר וכצית חסור לזמן יקצלו עונסם כראוי, ואלה נצני אדם אשר כל נוגמתם ועמלם צורך, להתגבר על ילדם הרע ולהטות תאותם וללכת בדרך הישר, ינקו נחמטם הראשון ויטהרו מנומאמם ויתקדצו ע"י פעולותיהם הטובות לזועלתם ולמדרגתם אשר נפלו מנוהם, ואז אחרי מותם יתחברו ויתאחדו למקורם ושרשם עכ"ד. וכן תחליט נ"י דארשזאן צאגרות הקבלה שלו חלק ה' דף ס"א: כי הדעה שנשמות בני האדם היו צראשונה רוחות וגלגל חטאם צמנים נקברו בגופות והושלכו לארץ אשר בגלגל נצראה לזמן יקצלו זה על דבר עונם ויטהרו ונחמטם, קצלו האחרונים ונחמטו יון הקדמונים, אשר ירשו אותה עם שאר דעות הצל, כמו האנונה בצבאן והרוחות, נאצותיהם עוזבי ע"ז ע"ס. (עיין צקורות השכלת צינת האדם לכוהלע דף ל"ד, וצקורות הפילוסופיאה החדשה שלו חלק ה' דף קל"א). אבל כל איש אשר יש לו לב לדעת, יראה שהדעה מתטא הונלאכים, היא נגד דעת הנוקוצלים ונעלם הונלאכים וכי הן קותרות את עלזמן מוטעמים שונים, כי לפי דצדיהם הונלאכים הם חלק אלוה מנועל ועוד צהחלט ואין להם גופות עם חושים, ונחמת שהמה רק שכליים נפדדים לצד, ואנחנו נדע ע"פ השכל והנחיון שנטצע השכל הוא תוניד לחשוב ולחקור כפי חוקי החכמה והאמת, ויען שאין לו מניעות חושיות שינניעו אותו מלערוך כל מחשבותיו ופעולותיו כפי חוקים האלה לפי ערך כח עליותו, לכן כל מנמתו ועוליו הנה רק לעלות למעלה מנדרגתו צצחית המוסר"י והשכלי אבל לא לזוטת מנמה היפך טצעו צצחיתה הזאת. גם נודע לנו שמקור כל הדעות הכוזבות והמחשבות הרעות וקצות כל הסגילות החטאים והמנעשים אשר אינם צלדק, הנה רק החושים אשר יעורו עיני השכל ומחעים אותו בקור מחוקיו ללכת בדרך חסך ועקלקלות ולנלאות תאות לצו הרעה. גם לא יכחיש שום אדם שהאל האמת והלדק לא יעניש עלם שכלי אשר עמל ודרש צחקירות רצות לדעת חיזה דבר על נכון ועשה כל מה שציד שכלו להשיגו וצכל זאת טעה וטעה צדעתו, אם נחמת ציריעת דבר הזה היא למעלה מנחם הסגות ואיננה מוכשרת להיות מושגת מנמו, או צעצור שמדרגתו הקטנה ציריעת הענינים אשר הם הקדמות לציריעת דבר הזה, היא המניעה אות לעמוד עליו ולהשיגו היטב. ועתה יען שכל הדברים האלה הם אמת, לכ

הומר, אז תלקחנה משם. מהדברים האלה נולדה לבעלי הקבלה האמונה כי בראשית הבריאה מרדו איזה מלאכים בכבוד השם וכי עי"ז השליכם משמים לארץ בהרין אפו ונתהוו שדים ואיזה מהם נסגרו בהומרים והיו לבני אדם כדי שיקבלו עונש על חטאם (*), ושיש לרוחות הטובות

(*) קאנט צונתצו על דבר קץ העולם בהערה לדף ה' כתב: כי ניינוות עולם עד עתה חיו בארץ אנשים רבים המתפלספים (שלא שמו לבם להקור אחרי תכונות וכשרון האדם טמיתן לו מה' לעשות הטוב ולהשלים ע"י פעולותיו ודעותיו להמשיל את נפשו למען ישיג תעודתו ותכלית זריחתו) אשר צדו מלצם ומשלים הרבה, להמשיל ולזייר לנו על ידם את רוע מלצ בני אדם עלי הארץ. כהנים המכונים צטס דערווישען, יאמרו: הארץ היא דומה לבית מלון אורחים אשר כל איש הלך שוכן בתוכה ידע כאמנה, כי בקרב יהיה תוכרת לעצוב אותו מפני איש אחר אשר ימלא את מקומו ולא יניחנה כשת צו עוד ולהתמנהגה שמה. המתפלספים מוצי טייעט, והאצטראמאנין ומשאר בני מזרח וגם המכס פלאטו, האמינו כי הארץ היא בית כלל ומוסד זה יעבדו בעצור חטאם וינקו מעונם הרוחות שהושלכו משמים בגלל פשעם ונתינו לפשטות בני אדם וחיות (עיין מה שכתב המכס הזה בספרו המונות: רעליגיאן אינגערהאלצ דער בלאטען פערנוכפט, בהערה לדף ע"ה). ואיזה המתפלספים אמרו: כי הארץ היא בית משוגעים אשר מלצר כי כל אחד מוצי אדם המתהלכים זה הוא לצדו המשקית את חפצי לבו אשר מגמתו עליהם להשיגם, עוד יתאונן ואחל לתת מוקשים לרגלי חצריו ולסבב להם רעות אין מוסר. לב האדם הוא נשחת כ"כ עד שיתהלל ח"ע וימסוב לעשות נכבדות וגדולות אם ידע למלא תחבולות רעע וצידי לנחלות רלונו הרע עכ"ד. מיינערס צונתצו פילוסופיה שלו חלק ג' צוגאמרו על דבר סודות העמים הקדמונים צעניי האמונה הנקראות בלשונם מייסטעריען (אשר הצאתי למעלה) דף ט"ד, וצייל הדעה נחטא המלאכים צין הדעות שהורו כהני עם יון צוויסטעריען שלהם לתלמידיהם, אשר מלאו אותם מוכשרים לדעת הסודות שהעלימו בכוונה והמוקן העם. ח"ל הם: חכמי יון כמו פלאטו ופיתאגורס קצלו הדעה הזאת ונכחי עומם. כי אנחנו נדע והספרי קורות המייסטעריען שגם הכהנים אשר חיו יוניס רבים לפני המכמים האלה, ידעו מוננה ולמדו אותם לתלמידיהם, כי גם הם דרשו לפניהם שכסמות בני אדם היו רמות טובות אשר חטאו נגד השם ועצרו על דצריו טרם צואן הכה וכי בגלל עונותיהן

העברים לחם כי תועבה הוא למצרים (*). בני הודו, טיבעט ומצרים האמינו, בעת שהחלה להתגלות ולהתפשט בקרבם האמונה שיש אל עליון גבוה על כל אליליהם, שהמלאכים הרעים השיאו והסיתו הרבה מלאכים הטובים למרוד באלהים; וכאשר מרדו בו חרה אפו בהם והשליכם מעל פניו ממרחם שמים לתחתיות ארץ ולתהום רבה, למען יענוש אותם עי"ז וישלם להם גמולם. מהמלאכים הטובים אשר לא שמעו להמסיתים לסור מחוקם ומדרבם ומלאו את רצון אלהים וחפצו, בחר שלשה היושבים ראשונה במלכות ובהם ברא ועשה כל מה שחפץ לעשות (*). כמעט כל בני קדם האמינו שהרעות אשר יש בעולם נולדו משנאת השטן לבני אדם שלא יוכל לראותם במצב האושר, ויעמול בלי הפסק להוסיף רעה על רעה ולהשחית מעשי ידיהם ופעולותיהם. הרבה מחכמי יון אשר קבלו רוב דעותיהם מכהני עם פרס, הודו ומצרים (בעת שהתהלכו עמדם במסעותיהם אשר נסעו למדינות העמים האלה לדעת דתם ומנהגיהם) האמינו שיש בשמים באיזה מקום אוצר הגשמות אשר שמה יש רוחות העתידות להיות בני אדם וכאשר תגיע העת לסגור אותן בגופות ובבתי

(*) כתב צעל טע טל צהקדנחו : נפשות האוונות הנה נוכחות חילוניות כחות הקליפות, אבל הכשמות של אווה ישראלית אלולות נקדושה האלילות וכו'.

(**) כתב פעלין צספרו הפילוסופיה האלהית של היהודים אשר חיו בצית שני דף ק"ס וז"ל : לפי דעת הכסדים והפרסים נצראה וילאה התכל ונהנאל האין סוף שהוא ראשון לכל דבר ונעלם ונהשגת האנושי ואור קדמון לבשו; זה יש דברים רוחניים וגשמיים אשר לא ידלו זה וזה צנחית עלמותם (יען שעלמות כלם הוא חומר האור הקדמון), רק שחומר הרוחניים אשר קרוצים לנמלל הקדמון ונהגשניים הוא זך ודק ונחומרם. רבים ונהרוחניים השפיל האין סוף ונדרגתם העליונה, יען שלא שמו פקודתם וסרו ונדרגתם הישר אשר ליה אותם ללכת זו ונהפילים האלה נכזה צעולם הרעה והחשך. כי הנמלל הקדמון צורא האור, לא ינלא חפץ צרעה, יען שסותרת צנע עלמותו הטוב). ונשכס הוא איכנו עוד צונשכן העליון צין הרוחניים היושנים אלל האין סוף ויתענגו וזיו פניו, כי הוא גרשם ונשם והפילס לארץ. יכלתם על צני האדם רנה היא וואר, כי צידם להזיק את גופם ולהשחית נעשי ידם ולעשות להם רעות ע"כ.

שיש כחות שונות ורבות דהרורות הרעות , אשר לכל כת וכת יש שר מיוחד וכל השרים האלה נכנעים תם תחת ישר גבוה עליהם הנקרא אומאד (*). בני קדם ומצרים האמינו שכל בני האומות אשר לא יעבדו לאליליהם , שמאים לנפשם הם ואינם ראויים להתהלך עמם בחברה ולהקרא בשם אדם כנראה מהכתוב : כי לא יוכלון המצרים לאכול את

דע מאל היפך רגון וטצע אורנוולד . מנוסלת כל אחד מהם היתה נמוקם מיוחד , ולא השיגו גבול זה לזה , וכאשר החלה מנוסלתם להתפשט והתקררה מנוסלת אחד אל מנוסלת חברו , התחדשה עי"ז הצריחה . אכן צטרם שגברא החבל עם כל הילוריס אשר עליה , נבראו הרוחות הטובות והרעות מההרימאן ואורנוולד ונהיו כשתי כחות מתנגדות זו לזו (עיין צענליקלאפעדיא אשר הוניהו לאור ערם וגרונער , ננולת אהרימאן , וכן צנאור ונלות הפילוסופיה צנולה הזאת לווענלעל , ובסיסטעווע של כת גנאסטיקער דף ל"ו לנעאנדער אהמזוא לספרי החלונים דף ת"ע לאייכהאדן). הרוחית הטובות יחטפו וילקחו ההפשות שפעלו צחייהם לעשות טוב ולדק ופעלו פערולות כגד רגון אהרימאן . אחרי מות גופם לשונים , והרוחות הרעות יחטפו הנפשות הטובות שפעלו רשע בקרב הארץ , לשום אותן צנאול ולעשות להן רעות אין נוספר , וכאשר חאץ האין סוף להיות צנאולים ונעטלים ונחשבות אהרימאן , הלביש הרוחות הטובות שצנאמים צגוף צנר , ולזה אותן להיות להן אש תמידי תוקד לא חצנה , כי האש היא לעם פרם היסוד הקדוש מחמת שאורו הוא קרוב לאור השמש הרומז על הטיב . וזאת היתה הקצה שהאמינו איזה כי הפרסיים עוצרים את האש , ואינו כן , אבל הוא יסוד קדוש צאמונתם . גם לזה האין סוף לצני האדם איזה נעששים ונולות לעשותם ולקיימם , ועי"ז יצטלו רגון אהרימאן . וליום האחרון יקומו כל שוכני עפר ואהרימאן יהיה נכנע ויפרד האור מן החשך ויהיה אור ומנוסלת שלום ולדק . צהרנה ספרי הקבלה חנאל יעוה מנוללות ונכויות על יסודות האלה , המכוונות אללם צנם סעריא אחרא , קליפות וצנירות ונפילות הספירות עכ"ל עם איזה הוספות . עיין עספר על מקור הלמנוס לקליקער וצמזוא לספרי החלונים לאייכהאדן דף ג' ודף קל"ח , וצדאגמאטיק לרעוועטעס חלק א' סי' ר"ה , ונספר הייליגע זאגען דעם לענדפאלקס לרהאדע .

(*) עיין בקורות השכלת צינת האדם דף ק"ע . וצדאגמאטיק סי' קע"ג לרעוועטעס .

ועוד יבואו ימים ימי חשך וצרה אשר תגדל ותרבה ממשלתו מאד על כל הארץ; אולם באהרית הימים, אחרי אלף שנים תמלא הארץ פאתה והשבת ממלכתו הרשעה והוא עם צאצאיו ידיו נכנעים תחת פועל הטוב הנקרא ארמונד (הוא האין סוף של בעלי הקברות) ומלאכיו הסרים למשמעתו, וכל רשע וענינים הרעים יכלו ויאבדו מן הארץ; הרוחות הרעות יתמו אז ממנה *) ומלאה הארץ צדק, טוב וחסד, כי לא ישלש בעולם רק הפועל הטוב (**). (ב) דאמינו אנשי המדינה הזאת

(*) כתב צעל שפע על שער שלישי פרק ד': וכשיכלה החטא והרשע, גם כחות הטומאה יכלו ויתמו, ולא יהיה להם כח וכו'.

(**) כתב הווסכיל רי"ז צקפרו א"ה: הפרסיים ונאומינים צנזיאיות עם ואור אין סוף, והוא אללם אלוה הגדול אשר ברא נעלמותו שתי אלהיות, לאחד קראו אורמונד, ולשני אהרימאן. אמנם כאשר אמר אלוה הגדול בלבד: צנה יודע איפוא כחי, גבורתי והשפעת עוצתי אם אין דבר נמלא ונתמנד לי? לכן נתן בלב אהרימאן לקבל צנעטה אורמונד לקור ודרך הישר ולהתמנד בלי הספק אל פעולותיו הטובות; אבל נעשיו היו ללא יועיל, כי בכל עמלו להתמנד אל פעולות הטובות של אורמונד, היה עוד קצה להגדיל תפארתו. אלוה אהרימאן, יכונה אלל עם זה צסם הפועל הרע, צענד שהוא שוכן את האדם ומבקש רעתו ונסייתו לקור נאורה הטוב וללכת בדרך רשע (הוא השטן אלל המוקוצלים אשר ע"י תולדנה הרעות צעולס ובכללם המות). נגור אהרימאן הוא בתחתיות ארץ ונקום החשך, קצינו ישנו שצנה שרים גדולים (מספר שצנה היה אלל בני נזרח ומספר קדוש, אולי בגלל שהאמינו כי הככבים הגדולים הנקראים ככבי לכת, הנה רק שצנה, או צענד כי דרכי יולכי פרם לשלוט על בני עמיהם צאלנעות שצנה שרי המדינה). תחת השליטים האלה נכנעים רוחות רעות לאין ומספר אשר ילכו צשליחותם. וכן ינושל אורמונד על שצנה שרים גדולים אשר יש תחת ידם כחות הרצה של רוחות טובות הקרות לנשמתם וישנורו פקודותם (ע"ז נבין עוד שצנה היכלות לכונה מיני השומלים אשר עבדות הקודש עליהם וגם עוד שצנה רואי פני הענף, וכננדס עוד שצנה היכלות הטומאה לכונה וויני ונלאכי הנלה ומזיקים להעניט את החוטאים). בתחלה היו אהרימאן ואורמונד שרים זה לזה צצחית ידיעתם הגדולה ויכלתם לעשות מה שלבס חפץ, ולצרו רוחות אין ומספר; אבל צצחית נזגם ומדות נפסם היה ציניהם הנדל רצ, כי שצנה אהרימאן היה

הפרסיום האמינו (בשעות שכלם ובגלל שהיה קשה רחם מציאות הרע בעולם ולא ידעו שבאמת לא נמצא שום רע מוחלט) במציאות שתי רשויות מתנגדות תחת אל אחד, אשר אחד מהן פועל טוב והשני פועל רע, שיעומד תמיד לשטן נגד הפועל הטוב למענהו מלגמול צדקה וחסד עם העולם כחפצו. הפועל הרע הוליד הרוחות הרעות אשר יעמדו בכל עת לימינו לשרתו ולהזיק לבני אדם; לפי אמונתם הוא היצר המפתה לבות כל אנוש לעשות רשע למען ילכדו ברשתו ויהיה בידו לשרם רחם כמעשיהם. מהפועל הרע הזה יצא כל נזק ונזק בעולם.

כי יען שלא ידעו עוד ויכולת הצורא ית' שהיא בלי גבול לעשות ולפעול כל מה שירצה והיה קשה להם צעזעור זה להזיק צריחת שמים וארץ מאין ליש, לכן חשבו שהוא צרא את העולם ועלמותו; ויען שכלתי אפשר וננוע הוא שיחדש ויעלם זך גשם עצ וחזק, שהוא התכל (עיין בשפע טל שער א' פ' ז'), ע"כ אמרו שאלל צראת הצריחה אור גדול (הספירות) ועלמותו שהיה דוניה לו צחכותו, ושם אותו צמחצ הפנוי והעיגול שהחדש ונעשה והלמותו שלו, ועשו אלה הטועים צמחצתם הצדל גדול זין חלקי האור הזה צמחינת עלמם ואיכותם. כי החלק ננועו שהוא רחוק יותר מנקומו אשר צרא ננועו וקרוצ לנקודת לאמלע המרחצ הפנוי והמרכז, הוא למטה צמחינת נדרגת תכונתו ועלמותו והחלק שהוא למעלה ננועו וקרוצ יותר להנקור אשר ננועו צרא האור הזה כולו והתחיל להתפשט, הצל למעלה צמדרגה והחלק האור שהוא למטה ננועו וקרוצ יותר לאמלע ונקודת המרחצ הפנוי שהוא המרכז. ועל דרך הזה ישתלשלו החלקים אשר מהם צרא העולם וכל אשר בו, כל אחד ואחד הוא למטה צמדרגתו ומהם שלמעלה ננועו ולמעלה ומה שלמטה ונקיף אותו, צענין עלמותו; והחלק האחרון ומהם העוקף וכלם, הוא למטה צמכותו ומהם, וננועו צרא הארץ אשר צינו וזין החלק האחרון אשר לפניו יש דמיון רב. הצל מי לא יצין כי לא הועילו צה עלוניה, ולא השיבו תשובה כלחת ע"ד השאלה צמחינת צריחת שמים וארץ עקצר רוחני. כי אף אם נכסים לצריחהם צרא השם צראונה האור הנזכר וכי החלקים (הספירות) שהחדשו ננועו, היו צמכותם כל אחד ואחד למטה צמדרגתו ונקומו העקיף אותו עד אין סוף, בכל זאת מוכרחים אכחנו לאמר שצרא צרא אחד גשמי נדרג רוחני אשר ציניהם הפרש רב מאד צמחינת תכונתם ועלמותם.

מקום פנוי להבריאה (אשר ברא ויצר מעצמותו שהיתה סגורה וכלולה בתוכו מאז *) . מהאמונה הזאת נולדה אמונת הקבלה בצמצום ובספירות **). כי גם בעלי הידיעה הזאת יאמינו שקודם בריאת העולם היה כל דבר בו ית' בלי שום הברל או חלוקה בין דבר לדבר , ואחר הצמצום ברא מעצמותו הספירות אשר כל אחת ואחת מהן נסבה ממה שלמעלה ממנה , ואח"כ נבראו השמים והארץ וכל אשר בה ***).

עליהם וינהיג אותם כנוֹלֵךְ המנהיג את עמו , הולך כציכול ללונס א"ע . קודם צריאת עולם למס עלמו צחוק עלמותו כציכול מעלמו אל עלמו וצחוק עלמו , ופינה מקום פנוי צחוק עלמותו כציכול שצו יוכל להחלל אלילות וכו' . (* רבים יחליטו כי להדעה מלמלים יש רנוו צדצרי החורה והנציאים , אבל צאנות איננה כן , כידוע להנשכילים החוקרים אחרי הענין הזה (עיין צפילוסופיאה האלוהית להיהודים שחיו צצית שני דף קל"ח לפעליץ) . (** עיין מצוא לכפרי החלונים לאייכההרן , מדף ק"ד עד ק"ז , וצהירה לדף קפ"ח , וגם צסיטענוע של כת גלאסטיקער דף ח' ודף ל"ג לנעאנדער .

***). כתצ צעל שפע טל צהקדמותו : הנה מדע , כי אלו רצוי ירידת המדרגות ומדרגה למדרגה ומעולם העליון לעולם שלמותה ומעולם שלמותה מוננו לעולם שעוד יותר לונטה ווננו עד עולם התחתון צצחחחחחחח , הם כדי שיתגשם ויתעצב השפע והאור הרוחני הפשוט הצ"צ , צאלין שערותני יעשה גשמי וכו' . וצשער א' פ' א' : הכל כשתלשל מוננו והכל כצרא מוננו והכל נולד מוננו והכל נעשה מוננו וכו' . שס פ' צ' : כל דצר הנאלל ירד צאלילות ומדרגה אחת לונטה מלת פני הנאלל צ"ה וכו' . השיה הדעה הזאת לדעות הגוים שצצצאן הנחצר ומראה איך דונות הן . אכן כל נשכיל יראה צנקל טעותם ואם יחקור אחרי הדעה הזאת יצין שצאו לירי טעות הזה : א) מחמת שההשגה והליוור שקנו מעלמות הצורא שצאנו צעל גשם , היא איננה ע"פ האמת וכל ההגתם מוננו הוא שקר . כי יען שחצצו שחלל הוא גשם (כי גם האש , האור והאוויר הם גשמים כידוע לצעלי חכמת הטבע) אשר מלא קודם הצריאה כל המרחצ , לכן היו מוכרחים לאמר ולגזור שחלל מלא אה עלמו צעת חפץ צהצריאה . כי אם לא עשה זאת , מוננו היה צידו לצרוא את העולם מחמת שלא היה לו מקום פנוי לשים אותו צ"ה . ב) צעצור שלא היה להם השגה אמתית ומעלת השם ומחארי שצאין מונצלים.

הבים מהם בעיר אלכסנדריאה של מצרים ובמדינת ארם נהרים (סיריען) בימי בית שני ואחריו .

במ"ה . אמנם במה נדע ברור , כי דעות הראשיות הנמצאות בספרי הקבלה , לקוחות הנה מאמונות עובדי ע"ז ונולדו מדתות ההבל ? האם יש לך מופת נכון או ראיה מהשכל הישר על זה ? רמב"ם . המופת הנכון על אמתת דברי הוא מה שכמעט כל הדעות הראשיות מידעת הקבלה נמצאות ג"כ באמונות האלילים הישנות ובהבור צאראאססער מחוקק דת פרס , גם בספרי פלאשו ובשאר ספרים מאיזה חכמי יו"ן * , שקבלו ולמדו הרבה דעות משובשות מכהני עובדי ע"ז של בני קדם ** . אבל אין גם אחת מהדעות האלה שתמצא באחד מספרי הנביאים הקדמונים , כי אבותינו הראשונים לא ידעו מהן מאומה *** . ולמען הראותך אמתת משפטי אזכיר לפניך איזה מהדעות שיצאו ממקורות הנזכרים ומהן תוכל לשפוט ולהקיש על השאר אם תבחון דברי בטוב טעם ודעת ואם תחקור אחרי הדעות האלה ואחרי אמונות בני קדם הנמצאות כתובות בדברי הימים לאומות ובספרי קורות אמונתם והפילוסופיה הישנה , ותשוה זו לזו **** . (א) המצריים , כשדיים , פרסיים והודיים האמינו שאל העליון (אשר לפי דעתם המשובשת עצמותו הוא אור וך) כאשר הפך להראות טובו ונדלו ונלחין להשפיע , החקמין וצמצם את עצמו באמצעותו ***** , למען יהיה

(*) הרב ר' נחש אלקסר נתשו' קי"ז כתב : הלא מלינו רש"י שהציג דברי ספר חנוך והוא כלו פילוסופיה קדומה .

(**) לדעלונג נקורות הפילוסופיה שלו חלק א', ובספר הפילוסופיה של דברי הימים דף רכ"ה בהערה .

(***) עיין בנצוא לספרי חנ"ך לדעוועטטע חלק א' דף של"ו .

(****) עיין נקורות הפילוסופיה חלק ששי לבזאלע ; ובסיטעטע נצח סנאספיקער לנעאנדער , ונקורות אנונת הנזכרים לשפיעלער חלק א' נצ"י ס"ו עד י"ה , ונקורות הפילוסופיה חלק ראשון לדעלונג , ונדברי ימים להאנונת לפעלין חלק א' , ובספר הייליגע זאגען דעם לענדפאלקס לרהארט , ותנין כי דברי הנחצר נוסדו על האמת .

(*****) כתב צעל שפע טל שער א' פרק ה' ח"ל : כשעלה רלון הפסוק צ"ה לצדא עולמות , באופן סיגלה להם אלחותו וגדולתו , וינשול

מאומה ולריק היו פעולותיהם; יען שרוב הלומדים והרבנים חזקו ואחזו בו מאד ועיניהם סחו מלראות האמת. גדולי בעלי הקבלה פרו וישרצו מאד בעם וליחמו בעבור אמתת ספר כזה נגד המשכילים אשר עמדו לגלות הבליו. והמון העם אשר לא השיגה ידם להכיר האמת מחמת ערלת לבם ושגעון שכלם, המו אונס לדברי רבניהם המקנאים קנאת הוזהר והקבלה בכלל. ויען שלא ידעו המקנאים האלה ובפרט הרמאים שבהם להשיב תשובות נצחות ונכוחות על הסתירות שכתבו החכמים נגד הספר הזה ולתרץ השאלות ששאלו בענין הזה על מחברו להוכיח על ידן כי מזויף הוא ממנו, אמרו הטפשים והמסיתים במחנות ישראל ודרשו בספריהם בלי הוכחות השכל והתורה ששקר הם דברי מתנגדי הוזהר, ובראיות הנכוחות נתנו דופי. כנו את החכמים המתנגדים האלה וכל האנשים ששמעו לדבריהם ולא אחזו בתבלי הספר הזה, בשם אפיקורסים המכחישים בעקרי התורה. הריבה מספרי המתנגדים שרפו באש ובערום מן העולם, כי פהרו פן יפקחו ע"י איזה מהעם את עיניהם לראות האמת. ולמען שלא ידעו דור אחרון דבר מן המחלוקת עליו וישכחו מפי זרעם הספקות נגדו, לא הניחו אף רמז באיזה ספר מגדולי ישראל אשר יורה על זה; וגם כתבו ספרים הרבה בעניני הקבלה שהגדילו בהם את הספר הזה והשפילו עד לעפר את מתנגדיו.

רמב"ם. (אחר שקרא באיזה ספרי הקבלה של הקדמונים והאחרונים) החכמים אשר דברת מהם לא אחזו הדרך הנכונה. כי לא די לנו בהראות ובהודיע לבני ישראל שר' משה דיליאן בדה מלבנו כל דברי הוזהר וזייף אותם בשם רשב"י, אבל עוד צריך להוכיח בראיות נכוחות שרוב דעות הראשיות והעקריות אשר נמצאו בספר הזהר ובשאר מכתבי הקבלה מהאחרונים והקדמונים, שקר והבל הנה, וכי הריבה מהן נבעו ממקור אמונת הבל האלילים שעבדו אותם בני יעקב בעתים הראשונים, והנה אמונת עם מצרים, כנענים, כשדים, חודו, פרס, מדי ויון. ומאד נכון הוא להראות, כי רבים מההבלים האלה באו לישראל מהגוים שהתערבו והתחברו עמם בהלכס אחרי אלהים אחרים וגם ע"י רבים מהגוים ההם שהתיהדו והביאו עמדם הרבה הבליו שוא, וביחוד קבלו ב"י אותן ההבלים בימי גלותם בארצות האומות האלה (*) ובזמן שישבו

(*) עיין במנזר לספרי החלוקים נדק ח' עד ח' לאייכסלדן.

חכמי ישראל (*), ואך המה לבדם טובים. הרבה פעמים ידבר בלשון דמשתמע לשני אופנים, ומלא את ספרו בעניני רוחות ושרים, ופירש דברי התורה שלא כהלכה. מהספר הזה יצאו רעות רבות לבני ישראל, כי הרבה מנהגים נולדו ע"י כידוע.

רמב"ם. מדוע החרישו לזה חכמי ישראל ולא קנאו קנאת ה' צבאות ללחום מלחמת התורה ולגלות הכוזבים והבלי שקר הנכחבים והגדרשים בספר הזה ולהסיר התועבה והפגול מישראל? למה לא השתדלו תיכף בעת התגלה, לבער אותו מקרב מחנות אחיהם?

במ"ה. יען שבראשית צאתו לאור בעת חי מחברו, בעוד לא נודע רק לקצת בני עמנו וגם לאלה היו ספקות הרבה נגד אמתתו ולא האמינו בקדושתו כ"כ, בעתים האלה לא חשבו משכילי בני יעקב אותו לדבר גדול שיהיה ראוי לשום לב עליו ולחקור אחר מקורו; לא רצו לבחון את דבריו ולקום עליו ללחום נגדו מלחמת האמת, כי לא עלתה אז על לבם הרעה הגדולה אשר יצאה ממנו אחרי כן לבני ישראל (**). אולם אחרי ימים רבים, כאשר ראו החכמים האמתיים ההפסד והרעה הגדולה, שיצאה ממנו לאמונת ומצב עם יעקב, גברו חילם ושמו נפשם בכפם ולא פחדו מקנאת שומרי ציון הפתאים ומחרמאים שבהם, לכתוב ספרים נגד הקדושה הזאת לבערה מתוך בני ישראל ונתנו ראיות חזקות מהסברא כי לא חובר ספר הזהר מיד רשב"י רק סמור הוא ולא יבוא בקהל ישרון! אבל לא הועילו בדבריהם

(*) מהכחרי מו"נ ונשאר ספרי פילוסופים גם טבעיים וספרי דקדוק עיין צנ"ס חלק א' דף ו'. והערה דברי צעל שפע על שער א' פ' א', עם דברי המורה על דבר כחות הגלגלים, ודבריו על אורות עלמות השם ונודותיו עם דברי הזהר המוצא שם.

(**) וצאננות עשו חכמי ישראל אז שלא כהוגן צנחניה הזאת, כי נהגו צו כדרך איזה המשכילים אשר לא ישימו לבם על איזה דעה משובשת צעת המחדשה לפניהם ולא יתעסקו לעקור אותה ולשרפה מלכ אחיהם ויחשבוהו לזכר קטן שלא יאות לאיש כנון להטגית עליו, אשר נדולאי יעשו זאת ונחמת שלא ידרשו אחרי נקור כל השמות והמונות הסקר המשחיתות את אופר האנושי, לדעת ולהנין כי גם הן לא הזיקו לבני אדם כ"כ צעת ילאו וצאו לעולם.

שיהיו דבריו לפני הרוב מהעם כספר התום ואז ימצאו חן בעיניהם ביותר. כי דרכיהם תמיד להפליא ולכבד הדברים הסתומים והטודות. רוב הענינים אשר ברה האיש הזה מלבו נוסדו על אבני תווה ובהו ואין להם יסוד אמת. את כל דעותיו יסד על הדמיון, ולא היה לו מהן ידיעה ברורה, לא בחן דבריו היטב בשכלו כראוי לכל מחבר ספר, כ"א רצה בהתגלות רוחו להטעות את העם ולהסיתם ע"י נפלאות אין מספר שיספר להם, לא חדל מלגנוב ענינים רבים מספרים אשר חברו

אותי, ולא יתנו לי נחמות צהם, לכן אני תולה אותם צרצ"י וחצרי". ואח"כ דברתי עם צה ר' נשה דיליאן, ואנאל דצריהם נכונים. אלה הדברים אשר דבר אלי החכם הזקן ר' דוד, ואסע אח"כ נאולא, ואבוא אל טאלאצוריא, ונאלתי עם חכם נופלא ונענו ר' יוסף הלוי בן ר' עזרם הנקובל, ואחקרה עמו לדעת מה סידו נגנעו צדיעת ספר הזר, ויאמר אלי: דע צאנת שיה ציד ר' נשה הנזכר ספר הזר האנתי וסנת אננות דצרי היא, כי היה נותן לי קונטרסים, ואני לצחון ספר הזה, לקחתי קונטרס אחד מנין הקונטרסים, ואנתי לר' נשה שנאבד אנני, וסיתן כי ננאל מקומו, ויאמר לי: הלאה לי אחרית הקונטרס הקודם לו (לזה הנאבד) וראשית הקונטרס הננאל, ועשיתי כדצרי, ויכתוב לי קונטרס, וארא שאין צליהם טיוי כלל, אפילו תיזה אחת, ורק שפה אחת ודברים אחרים. היט כסיון גדול וזה? אח"כ צאתי לטוליטליה, ואננו טצנינת החכם ר' יוסף הלוי איננה צנינה, שאולי קידם שנתן הקונטרסים לחדם היה כותב העתקה אחת לעלמו, ואח"כ נמך אותם הקונטרסים אשר צניתו היה כותב לאחרים. ע"כ דצרי ר' יחזק הנ"ל. כל זה העתקתי נספר ונטפחת ספרים אות צאות, ולא שניתי שום דבר מהם. ובספרי היוסין הננאלים ע"פ הרוב נשמנו הדברים האלה צכונה ע"י הנדפסים הננאלים שהדפיסו את ספר הזר ודנו שיהיה קדום צעיני ישראל, לנען יאספו צנחירו הון רב, או ע"י הננאלים לאור את ספר היוסין אשר היו שונאי האננת והאנני הפחיות, ואלה שנדפסו צקונסטאנטינא טרפו אנשי כח צעלי הקצלה צאס וצערס ונן העולם, עד שגם צעיני הגאון הנ"ל היה יקר צנליאות והוא יגע מאוד להסיגו צדונים רבים (עיין צנעפחת ספרים דף פ"צ ע"א). ואני הכותב זכיתי לראות אחד נאלה הנדפסים צקונסטאנטינא צעקד הספרים של ידידי השר דורס פוז לעמו וי' יוסף פערל כ"י.

בכונה, אם למען שיחשוב ההמון כי נכתב בזמן שהיה ביד בני ישראל לדבר ודקדוק בלשון הזאת כראוי ולכן הוא חבור ישן נושן או כדי

להציגם. זכור הצמיחה לחקור אחרי הקול דלא פסיק, אם יש נמשך צדד או אם הכל הכל, דבר צדד מרחק ספק ועבר, ולצ חכם סומע לספק צין האמת לסקר, להבין דבר מתוך דבר. וז"ל בעל היומין דקום קונספאנטינא: ולמען תספר לדור אחרון, אודיעכם מה שמלאתי כתוב, שה' יחקק דמון עבו הכל לחקור אחרי ספר הזהר שכנראה שהיו דבריו ונפלאים נשארו ונחקר עליהם, ואשק הוא לשון ירושלמי, נראה שדבריו דברי קבלה ואמת, ואשר הוא ל"הק הם דברי זיוף. אמר: ואמלתי את התלמודים אשר נמלא בידיהם ספר הזהר, מאין בא להם? ולא ראיתי דבריהם וכוונתם. יש מי שאמר שהרמב"ם מלא אותו בא"י, ושלחו לקטלינא (קאטאלאניען) והביאו הדום לחבון ונפל ציד ה' משה דיליאן, ויש אומרים שמעולם לא היה חבור של רשב"י, רק שה' משה דיליאן ידע שם הכותב, ונכחו כתב דברים נפלאים, ולמען יקח בהם נחיר רב, היה תולה עיניו באילן גדול שהוא רשב"י ור' אליעזר זנו וחבריו. ואז בא אל העיר ואלאחאליד ואמלא שם ה' משה דיליאן, וישב לי' מספר רשב"י הנו צבית ישיבתו באילא, ושיארוהו לי בלכתי שם, ובשובו לניחו עת בארציאן, ואז בא אל עיר אילא ואמלא שם חכם זקן ושמו ר' דוד רפאן קרובו ואמלא חן צעיקו, ואשביעהו לאמר: אם היה יודע אמתת ספר הזהר, אם היה אמת או לא? ואמר החכם כי כתבאר לו בודאי שה' משה צמם הכותב (רשב"י) היה בודאס וקצת האמתות היא, כי ה' משה המוכר היה כותב סודות ונפלאות לעשירים אשר במלכות ההיא, ולקח בהם מתנות רבות זהב וכסף, ואותו היום כל מה שהיה מרויח היה מפר עד שצוים מותו לא נשאר לו אפילו פרוטה, ואשתו ובניו נשארו צרעב ובגוע, צערים וצחוקם כל, וכשמעי מיתתו קומתי והלכתי אל הר"ר יוסף דיאחאליד שהיה עשיר גדול, ובחיינו לקח ממנו מנוח הרבה, ואמר לו: עתה הנה עמך עת דודים נזכר לספר הגדול, ותקח הספר צממה יפה, שתשלח ציד אשתך, וייה אשתו שהיא כעת ערומה, וכן עשה, וישלח מתנות ציד אשתו אל אשת ה' משה הר"ל, ותשבע לה אשת ר' משה (צוה"ל): מעולם לא היה ספר לאיש, רק מלצו ודעתו היה כותב, ואמר לאיש: למה אשת תולה עיוןך בכתב אחר? הלא טוב היה לומר שמעכלך אשת כותב, ויודוך כי תיעזב לך? ואיש עניי: אם הייתי אומר שמדעתך הם, לא יסבנו

האלה ושמו ר' משה דיליאן חבר הספר הזה בתחלת אלה השושי ע"ש
התנא ר' שמעון בן יוחאי בלשון כשרי (*); ובלתי ספק עשה זאת

וציא מהזכר שמות חדשים אשר נחדשו בצית שני, גם לשינוי לא ככון עמו
באמרו: כאשר צא אברהם אבינו, וזה לא יתכן שיקרא את עלמו אברהם
אבינו. גם הלשון אינו נלחם ל"הק, לכן הוא מזויף וכו'. בעל המזכר
המורה והפילוסופיה וציא צם מהר"מ לנחלנו צספרו דרך מיים דק קל"ט
ו"ל: ספר הישר נכונה לר"ת ואינו נוננו, ואמת שר"ת חיבר ספר הישר,
אך הוא חיבר תלמודי ע"כ. מצי"ע על המורה הוא ג"כ מזויף, כי מהזכר
וציא שמות נדירים חדשים שגולדו ימים רבים אחרי מות יונתן, כמו
צשמות כ"ו ט' וציא סית קדרי נותניתא, ונמדצר כ"ד י"ט העיר קאנסטאנ-
טינאפאל, וידוע שהעיר הזאת נקראת עד הנה השלישי למשכן הגולרים
צם צילאנץ, וצונן וילך קאנסטאנטיין נתן לה השם הזה (עיין צמזא על
המורה לאייכהארן חלק א' דק תכ"ג). היוסיפון לעצריים הגמלא ציר כל
הוא ג"כ מזויף (עיין צמולדות רש"י להמשכיל והנצקר לוכן). ספר התפוח
המיוחם לאריסטוטלס, הוא ג"כ מזויף (עיין צאגרות הרמז"ס דק י"ג).
צמזא לספרים המלונים לאייכהארן דק י"ד נמלאים דברים נהמדים ע"ד ציון
הספרים צעמים הקדמונים, עיין שם ותצין האונת.

(*) כתב החכם ר' יהודה אריה נמודינא (בעל מהזכר ספר לחם יהודה
והצונה שהוא פירוש על איזה אגדות וספר מדבר יהודה) צספרו ארי נוס
פ' כ"ב ו"ל: המאסף דברי רש"י ומציריו ועשה ספר הזה והתקונים,
מי היה? ומאין ילא המזכר הזה? אם נמלא צמעה ווי מלאו ומתי? אם נפל
מן השמים, אנה נפל? אם נגלה ונאליהו או ממלאך עליון, לני נגלה?
ודאי שפתים תשק ולא תענגי, ואם אנכי אגיד לך את הרשום צכת צמת,
מה תענה ומה תדבר ומה תלמדק? הסכת ושמע נש"כ צספר יוחסין דפוס
קאנסטאנטינא וכו'. כתב הגאון והנצקר ר' יעקב עמרן, צספר המטפחת
שלו ח' צ' פ' כ"ו ס' ל"צ דק ל"ז ע"א וע"צ דפוס אלמונא צשנת תקכ"ט
ו"ל: אונס לאהצת האונת האהוצה אללי וכל אהצת חמדת תצל לא אכחיד
אמרי קדוש מדבר צענין ונליחות חבור ספר הזה והראותו ממחלמו אשר
הודיע החכם המסיד צעל ספר היוחסין צם הרצ ר' ילחק דמין עכו (שהיה
תלמוד חזר וצעל קודו על רמז"ן עיין צספר כה ה' שהוא צסוף ספר נוצלות
חכונה), ואני אליגם הנה כלם צשלמות צכתצם צלשונם וצהוייתן, כד

שייך ובעת היותך מתהלך בתוכם בעתים הראשונים, בזמן שלא דרשו אחרי הידיעה הזאת ולא התעסקו בה כל כך כאחר כן (הבמ"ה הגיד לו בקצור כמעט כל היסודות שיאמינו בהם בערי הקבלה, והראה לו איזה מספריהם הקדמונים והאחרונים שהביא עמו).

רמב"ם. מי זה איפוא האיש אשר חבר ספר הזה?

במ"ה. הספר הזה חבר אחד מהרמאים אשר כתבו ספרי הבל ידעות רוח אם לקנות שם בישראל או לאסוף הון רב במתירים. ויען שידעו כי מכתביהם לא יהיו מכובדים בעיני העם אם יגלו שהם בעצמם תברום, תולין אותם באילן גדול ויאמרו בקהל: הספר היקר והנכבד שנתגלה עתה ע"י, חיבר פלוני הקדמון אשר שמו נודע בישראל, ומאז ועד עתה היה החיבור הזה נסתר מעיני בשר, בעבור שהדורות הראשונים לא זכו לראות אותו ולבוא בסודותיו; אבל עתה בימי הגאולה אשר בהם יתגלו כל סתרי התורה, וזכינו, בחסד האלהים על הדורות הקרובים לקץ, לגלותו ע"י ולהוציאו לאור, למען ידעו ישראל האמת, רבים המה הרמאים אשר זיפו ספרים ע"ש גדולים ומלאום בדברים שלא ערו על לבם שר הראשונים לחשבם ומכ"ש רכתבם (*).

(*) כתב צעל שתי ידות דף קל"א וז"ל: ונעיד אני עלי דורא עולם שראיתי צניח אדם חשוב צעיר הזאת (עיר מוסדו) ספר שהיה לוונר שהוא ספר ריאל ונלחתי כתוב צו: ותסיס קטורת ולצונה על הגמלים לשם העלאך, ואמנתי לו זה ע"י, ויחר עלי אפו עכ"ל. הגאון ר' יעקב צספר תורת הקנאות דף מ"ט כתב ח"ל: גם ספר ריאל נלוי לכל, אך נראה שהוא צוויק ע"כ. ונעטפתה ספרים שלו חלק א' דף י"ז ע"כ כתב: ואין זה דבר חדש צחצורים, שכתב נעלאו לרוב, שכתלו צאלין גדול, כמו שקרה צכמה פירוטים ויוחסים לרש"י צזיוק (עיינ צפירות לדברי הינוים צ' ג' ע"ו וכ"צ י"צ, המיוחס לו ומראה שמתצרו מציא רש"י), וכן לרצ סעדיה הגאון, ופולחם רצים עכ"ל. צעל ספר היוחסין צדק כ"צ ע"כ כתב ח"ל: כצר ידוע שאע"פ שהספר פרקי דר' אליעזר מוכנה לר' אליעזר, האחרונים עשו אותו כמו הזהר המוכנה לר' שמעון; וכן נעלא ספר הילירה המוכנה לצדקהם אצינו עכ"ד. הרי"ס צפירותו על הכוזרי כתב: ידוע כי הוצאו צספר ילירה מקראות שהמה צכתוצים שכתבו כמה דורות אחרי אברהם אצינו, כמו צעלג יאמר הוא ארץ (איוצ): ונאמר עושה ונלכיו רוחות (סהלס), ונס

אחרי כל הסבות האלה, אז אין לנו להתפלא על מצבם השכלי ולהשתוקם בראותנו איך החכמה הולכת הלוך וגדול ומרחבת ממשלחת בתוכם והשכל הישר מתגבר על הסכלות.

במ"ה. אך מה יוכל להעלות רפואה למחלה המוסרית אשר הלך בני עמנו? במה יוסר מסוה החושך והסכלות מעל פניהם למען יפקדו עיניהם לראות איזה דרך ישכון אור החכמה?

רמב"ם. רבים המה התחבולות והאמצעים הנצרכים לזה, אולם בראשונה נכון הוא להקים בכל קהלות ישראל בתי מדרשות, שמה ילמדו כל נעריהם תנ"ך ע"פ דקדוק לשון עברית, גם איזה סלשונות העמים והתחלות חכמת הנפש, הטבע, המוסר הטבעי וקיצור מקורות העולם בכלל ובפרט מקורותם. (ב) לכתוב ספרים חרבה בלשון עברית קלה או בלשון שידברו בה בזמנים האלה נגד הדעות המשובשות והמנהגים המקולקלים אשר דבקה נפשם בהם. ע"י הדברים האלה תאבד במשך הזמן ובקרב הסכלות מבני עמנו ותגדל ותרבה הדעת בתוכם. ואז יבחרו בודאי דרך חדש להם בכל עניניהם, ואף בעסקיהם החיצונים ילכו בדרכי האנשים אשר עליהם הופיע אור השכל; יתהלכו במישורים ודא יהיו עוד ללעג ולקלם בעיני חכמי ושרי האומות, ויקוים המקרא רק עם חכם ונכון הגוי וגו'.

במ"ה. אך עוד חולה רעה תמצא בהם וצריעת נושנת דבקה בנפשם שתהי' לשטן לחכמי לב אשר ישתדלו לחקן העותיהם ולהטיב דרכיהם! הרעה הזאת היא אמונתם הנטועה בלבם בהבלים רבים שייכנו אותם בשם ידיעת וחכמת הקבלה. וגם חוזק דבקותם בקדושת ספר הזהר. לכן חשבתי נכון, כי מודם כל דבר ראוי הוא לאיזה ממשיכילי בני עמנו לכתוב איזה ספרים נגד תוכן ספרי הקבלה החדשה והישנה ובפרט נגד הזהר ולהוכיח ע"פ התורה והשכל איך שקר והבל דבריו וכי כלם מלאים שטויות ואפוקורסות (*). יען שע"י הלמוד בהם השחתו בני ישראל את דעותיהם וקלקלו את דרכיהם עוד יותר ממה שהיו בימי

(* הגאון והענק ר' יעקב עמודן צמטפת ספרים שלו דף ל' סלק צ' כתב: רבים ונמכתני עוול של שנתל לצי סר"י ותלמודי האדורים, התעורבו צין ספרי הקבלה. ציחוד כתבי האר"י כדרישמו עאלד ע"י כתבי האדורים הללו עכ"ל.

כונתם ואינן כנשים הפתיות אשר יספרו לבניהן ספורי מעשיות של
הבל וישימו מניעות רבות לבעליהן כאשר יחפצו שבניהן ידרשו בחכמות
ויהיו לאנשי רוח (*). שמינית). ההבה מחכמיהם אשר השתדלו להרבות
הצלחת בני עמיהם, ידעו כי כמעט לכל אדם שיבין לקרוא בספר יש
תשוקה טבעית לקרוא בספרים הבאים לידו, למען לא יהיה לפניו שום
דבר בעולם נעדם, וזרות צמאונה לדעת עניני הברואה, אבל לא יחפץ
למלאות תשוקתו ע"י עמל ויגיעת נפשו, כ"א בנקל ובאופן שישיג
בקריאתו בספר מה נ"כ עונג רב. כאשר חקרו את הדבר הזה ודרשו
את הענין אשר ע"י אפשר יהיה בידם לגלות דעותיהם לכל יודע ספר
על דרך נקל ויפה, עמדו ומצאו לכתוב ספורי מעשיות הנקראות אצלם
(ראמאנע). בהספורים האלה קשרו ע"י המצאות נפלאות ענינים נכבדים
ודעות אמתיות אשר יאות לאדם לקנות אותם. גדולה היא התועלת
שיצאה להם מהספרים הנכתבים בהם הספורים הללו, כי רבים מהם אנשים
ונשים הקוראים בהם. ע"י העונג אשר ימצא דמיונם ושכלם בהמעשיות
האלה (מחמת שנכתבו ע"פ הירוב בלשון מליצה ונעימה ומחמת שאר
סבות אשר אין לי להאריך פה בהן) ידבקו בנפשם בלתי ידעוהם ורצונם
גם הדעות המוסריות והשכליות הנמצאות נקשרות בהן. תשיעית) רבים
מהדרשנים שלהם היו חכמי לב ודרשו בבתי כנסיותיהם לפני אחיהם
אשר שמעו לדברי פיהם בכל עת ובשעת הכושר ובימי הגיהם בעניני
הדעת בבחינת חכלית בריאת האדם ותעודתו בארץ; הם לא הניחו שום
דבר הנוגע לעניני השכל והדעת אשר לא דרשו בו כראוי לפני העם,
ולא חדלו להעיר אותם לשום לב עליו ולחקור אחריו; לא שבתו
מדהלחיב בלבם תשוקה ותאוה לדרוש ולהעמיק בחכמה, ולהוכיח להם
בראיות השכל כי שקר נחלו מהנשים הזקנות ומעובדי ע"ז. אם נחקר

(*) גדולה היא התועלת שילאס להם צמיחה הזאת מתקון דתם ע"י
המתנגדים הידועים. סקרו נקצצו לגלות דעתם צהרצו דברים ולתקן אותם
ולקסיר מנהג זה שהתעוררו זה צונסך הזמן ע"י סבות רבות. נעת הזאת
התעוררו רבים ממכמי לב ולנשי עוז, אשר נפקחו עיניהם ע"י קריאתם
בחיבורי המתנגדים והעמקנים, למור אחרי דברים הרבה יקרי הערך שנוגעים
לעניני האלוהות והתחילו לדרוש דעותיהם ולגלות אותן צוקהלות וצספרים לפני
העם.

ובחפץ מה , ואם לא יהי' לו עסק להתעסק בו , יבלה זמנים האלה בדברי לצנות ופעולות הרעות ובבתי השכר והיין ; בכל זאת אין ספק כי שמו בבתי השחוק האלה מגמתם ג"כ להשיב ולתקן ע"י מחשבות בני עמיהם בעניני דרך ארץ ואמונה , ולהורותם האמת בדברים המועילים להם להשגת הצלחתם האנושית למען ישכילו בדרכיהם . פה הוא המקום הנכון ושעת הכושר לפעול על נפש האדם ע"י איזה פעולות וספורי מעשיות שיתראו לפניו ע"י המשחקים המהירים במלאכתם וידעו לצייר הדברים הברויים כדברים האמתים לפני עין הרואים . כי בעת שישגיח האדם על מעשי המשחקים וישמע דברים הטובים והרעים בבחינת המוסר וישכח את מצבו החצוני והפנימי ולא ידע איך ואנה הוא ימצא ומי המה האנשים אשר יפעלו פעולות האלה לפניו , בעת הזאת נפשו היא מוכנת להתפעל מאד מהמראות הנפלאות האלה ולהרגיש הרגשה נעימה ועונג רב בראותו פעולות היושר מהמשחקים ובשמעו דברי אמת וצדק ; ובהיפך יכאב לבו עליהן וישנא את האנשים ותהלוכותיהם (הגם שנפשו היא מלאה בהבלי שוא ויצרו הוא רע מנעוריו) , בעבור כי בעתים האלה ישכח את כל אשר לו ואת כל עניניו , ודעותיו שהורגל בהן נמחקו מזכרונו ע"י גודל יכולת של המראות האלה על רוחו . שמה ישמע מהמשחקים דברי שכל , אשר מחברי ספרי המיאטריות שמו בכונה בספורי מעשיותיהם שברו , ויראה את גודל הנזק אשר יולד וישובב לאיש ע"י דעות ההבל שנחל וקיבל ממניקות ונשים זקנות ; יבין מה גדולה היא תועלת החכמה ליודעיה ואיך רבים מחכמי לב הצילו את נפשות ביתם , ע"י ידיעתם אותה , מהרבה רעות ; שמה יראה עד היכן הדבר מגיע אם ישנא איש את חברו בעבור דתו שנחל מאבותיו . ולכן אין ספק כי מבתי המיאטריות שלהם נסבו להם בבחינת השכלת בינתם טובות רבות , יען שהאנשים אשר יבואו שמה הרבה פעמים וישימו לבם על הדברים שיראו שמה בעיניהם , וישימו על ידם את מחשבותיהם , יתקנו את דרכיהם ויתחילו להתעסק בחכמה . שביעית) יחנכו רבים מהגוים את בנותיהן מנעוריהן כראוי , ילמדו אותן לרביץ בלשון ולקרוא בספרי בינה , גם הורשה להן לדרוש בחכמות , וכאשר תגדלנה ותלקחנה לנשים , אם יקרה שבעליהן לא ידעו דבר מתבונה , או הן מתאמצות מאד לתקן דעותיהם ולהוליכם בדרך השכל ; ואם המה חכמי לב וירצו לחנך את בניהם ע"פ הבינה וללמדם עניני החכמה , או לא ימצאו מניעות מנשיהם המשכילות , כי אדרבא הן מועילות להם להשיג

קנאת האמת ועמדו לדרוש נגד הסכלים והרמאים המתחסדים , כתבו את ספריהם בכונה ברשון קלה מאד שדברו בה בני עמיהם בומנם למען יהי ביד כל אדם אנשים ונשים מהם להבין את דבריהם בנקל .
 (ששית) יצאה להם תועלת רב בבחינה הזאת מבתי הטיאטריאות שלהם אשר הורשה לכל איש מהם להתעלם שמה באות לבו *) . הגם שחכמיהם אשר מצאו ותקנו אותם לא כונו בהם בעצם ובראשונה לפעול ע"י על דעות בני עמיהם בעניני האמונה , כי כל עיקר כונתם היה בהם לתקן בתי ועד ואוסף לפני אחיהם למען יתאספו שמה ויתעלסו בלי פשע וימצאו עונג בלי עמל גופם ונפשם ע"י המשחקים (שוישפילער) בשעות אשר ישבתו בהן ממלאכתם . מחמת שידעו המתקנים האלה כי האדם מטבעו יתפוג בכל עת להתעסק בעשיות

(*) ספרי הטיאטריאות הנה חזורים אשר נחזריהם לקחו ונדברי יסורים לבני אדם ונקורותם איזה הנעשה סקרה ציניהם צומן וצמקום מה , אשר יש לה יכולת רצ לפעול פעולה מה רעה או טובה על נפש הקורא אותה צמקם וכ"ס על האיש הרואה אותה צעיקו , ונחנת שטניניה הנה יקרי הערך ולצ אדם יתפעל מהם נאד . הרצה פעונים קרה שמוחזריהם לא לקחו את חומר הנעשה וענינו נקורות העולם , כי אם נאלו אותו צמכלם וצדו נלכס איזה דבר שאפשר להקרה לבני אדם . עד"נ : הנעשה נצת יפסח או נמלכות שאלו , עשו ולקחו איזה נשוררים לחומר ולעלם ספריהם . זה קשרו גם נמלכות ונעשיות קטנות אחרות אשר צמנת לא קרו אז לאנשים המיוחסים לדבר הנעשה הזה , עד"נ לדוד ושאלו , אצל חיק צמנע להקרה אצל אנשים הדומים להם צמחית נלכס המוקרי והסכלי , אם יצאו צמנעוד החילוני שלהם וצקרב אנשים שדצקה נפסם צהם או יסנאו אותם שכת נות . המוחזרים האלה יסיעו צפיהם ונמלכים שצדו נלכס , אף שלא עלו על נחשצות אלה האנשים הנכונעים צדד , וייפו אותן הנעשיות צדדים הרצה נאד על אופנים שונים . כל זאת לנען יתגלה ע"י אמריהם , אשר יספרו זה עם זה , נמנת רלוס , תכונות נפסם ונודותיהם אשר נכצו על ידן לפעול פעולות נוראות שיתפלל עליהן לצ הרואה אותן . נמנאות הפעולות האלה תולדנה צלצ אנוס צעת יראה אותן חיק תעצורה לפכיו , הרגשות נעימות נמנת סצות הרצה כידוע לצעלי חמנת הנפס .

המקולקלים אשר לב כל משכיל יכאב עליו בעת יערו על מחשבתו .
 אולם בשאר העמים אשר בני יעקב יושבים בקרבם בפרט במדינות
 אייראפא , לא די שלא היו אצלם כל הסבות הרעות והמניעות האלה
 אלא שעוד היו אצלם בהיפך סבות רבות להתפשטות החכמות בתוכם ,
 כי ראשונה) לא שבתו מהם בתי מדרשים רבים ללמוד בהם לשונות
 וחכמות , אשר התחילו להקים בקרבם כבר בימים הראשונים עוד קודם
 בנין בית שני . בהם הורשה לכל איש ואיש שהשתוקק והתאוה לאסוף
 דעת ובינה , ללמוד ולשמוע שמה דברי התבונה מפי גדולי חכמיהם
 אשר דרשו הנם בלא כסף בכל עוני חכמה . החוקרים למדו אותן
 הידיעות את תלמידיהם בסדר הראוי ובהדרגה הנכונה ולא קפצו
 בלימודיהם על הקל לבוא אל החמור , כי לא זה דרך הנכון להשיג
 איזה ידיעה כראוי . שנית) ידוע הוא כי כהני הנוצרים מוכרחים היו
 ללמוד לשון יונית למען יהיה בידם לקרוא בספרי דתם שנכתבו בלשון
 הזאת ; ומזה יצאה להאומות אשר נמנו עליהן והיו מורי ומלמדי ילדיהן
 תועלת רב בבחינת השכלת בינתם . כי ע"י ידיעתם בלשון הזאת ידעו
 להבין בספרי פלאטו ואריסטו ובשאר ספרי חכמי יון ולקנות נפשם
 ידיעות מועילות ; אבל בני עמנו לא היו נצרכים לזה , כי ידעו לקרוא
 בתורתנו בלתי ידיעת לשון אחרת . שלישית) רבה היא מאד התועלת
 שהשיגו מאז החכמים מהאומות ע"י לימוד הידיעות האנושיות . כי יכלו
 להחיות בהם את נפשם וביתם בקבלם די שכל מעבודתם שעבדו למלכיהם
 בעבור שנמנו מהם ליועצים לשופטים ולפקידים לנהג ע"י את עמיהם ,
 ובלתי אנשי חכמה שידעו איזה ידיעות מועילות , א"א הי' להמלכים
 למלוך על המדינות . רביעית) רבים מכהני הגוים ומלכיהם אהבו את
 החכמה מאד והתעסקו בה כל ימיהם , הקימו בתי מדרשים לילדי ולנערי
 בני עמיהם , גם חברו איזה מהם ספרים בכל עניני התבונה , ופורו מכסף
 אוצרותיהם לתמוך ולהחזיק בידי החכמים אשר הקדישו את עתותם
 לדרוש אחרי כל חפץ ודבר חכמה ; לא הניחו להמון העם ולהמתקדשים
 להרע להנבונים . ואם איזה מהמלכים לא יכלו או לא רצו להציל את
 החכמים , שגלו בספריהם האמת , מאכזריות ורדיפת הסכלים והמקנאים
 קנאת הפתיות , אז מצאו הנרדפים מחסה ומסתור במדינה אחרת תחת
 מלכי חסד אוהבי השכל . ומלבד שאלו הרשו להם לכתוב ולדרוש
 ברבים מה שלבם חפץ , עוד היו משענת להם כל ימי היותם והתהלכו
 עמם בחברה . חמישית) נודע לכל , כי כמעט כל חכמיהם אשר קנאו

רבים מגדולי ישראל לא יאבו לשמוע לדברי דעת המתנגדים לפשטות מאמרי ודרשות חז"ל אשר עפ"ה מתנגדים לשכר הישר *) ומשבישים הדעות . אבל מלבד הצרות והסבות שהזכרתי לך עד הנה , יש עוד שתי סבות אשר הסבו לנו לסור מדרכי השכל ולאחוז בשטויות ; והמה : (א) יחסו בישראל ספרי מוסר וחכמה אשר עניניהם יהיו נדרשים בהם ע"פ השכל הישר . כמעט כל מחבריהם אף החכמים שבהם , יסדו את דבריהם על יסודי הדת והאמונה ועל דברי התלמוד ; ואיזה מהרבנים בנו וכוננו את דעותיהם על יסודי ידיעת הקבלה . לא נמצא אף ספר מוסר אחד , אשר מחברו יורה בו את העם ללכת בדרך החכמה והמוסר ע"פ חוקי התבונה בלבד . ואף שכונת החכמים היתה בזה לתכלית טוב , והיא כדי שיקובלו דבריהם מבני יעקב ; בכל זאת נסב לנו בזה נזק גדור , כי ההרגל הישן פעל על לב בני עמנו כ"כ עד אשר לא ידעו עתה לשמוע לדברי השכל אם לא יחזקו בדברי התורה , והתלמוד . וייען שא"א לחזק כל דברי התבונה על פיהם , לכן יפחדו לקרות בספרים אשר מחבריהם לא מישראל המה ולנגוע בספרים אשר נכתבו ע"פ השכל לבד מהאגשים אשר התעסקו בספרי עמים אחרים ; ונשארו עיון חמור במצב אחד בבחינת דעותיהם המשובשות . (ב) בנות ישראל אשר מעולם לא ידעו לקרוא ספר כ"א להגות המלות וכל ספרי החכמה היו חתומים לפניהן (מתמת שאנחנו נוהגים בזה כאנשי קדם אשר מכניעים תחת ידם את נשיהם) , מחנכות את בניהן מנעוריהם בדרך סכלות ומספרות להם סיפורי מעשיות של הבל , עיין ישחיתו את לבם הרך . וכאשר יגדלו ויהיו לאנשים , קשה הוא להם לעזוב את הדעות הכוזבות והנשחתות , שנחלו מאבותיהם והרגלו בהם מאז , ולא ידעו לשמוע עוד לדברי שכל .

אלה הן הסבות הראשיות והעיקריות אשר הסבו העדר החכמה האנושיות מהמון ישראל והולידו הדעות המשובשות שדבקו בהן ודרכיהם

(*) כתב הרב צהקדמתו לנו"כ : וראינו עוד שסדרשות הסם חס יענין צהס סכל מהמון הרצנים , לא יקשה עליו מלומד , כי לא יחמיק הסכל סכנוסר , הערוס מן ידיעת הסכס , סכנועות וכו' . עיין מ"ס סרלס"ד צהסגותיו על סרנוצ"ס צהלכות ססוצה פ"ג ומרלס כי גס סול סלסר סדצרי סדרשות וסצצסס סדעות .

נסב מהם נזק גדול לבני עמנו *) , מחמת שקבלו כל דברי חז"ל בעניני החכמה לאמת ולא ידעו שזרא דברו בענינים כאלה רק כשאר חכמי העמים שהיו בימיהם, ולא הבינו כונתם האמתית בדברי חידותיהם ורמזיהם , כי נשתכחה מהם באורך העת וע"י סבות אחרות , והשבו עי"ז מאמריהם כפשוטים, כמו עד"מ האמונה במציאת מלאך מלא עינים מכף רגלו ועד ראשו ובירו חרב שלופה הנקרא מלאך המות , נולדה בקרב ישראל בעבור שלא ידעו כונת חז"ל במשלם אשר כנו בו כח המשחית והמות בשם מלאך (כי כל כח שבעי נקרא אצלם מלאך) וציירו אותו בהרבה עינים , מחמת שלא יוכל שום אדם להמלט מפני המות , כאלו היו לו עינים הרבה לראות בהם לכל צד ועבר, ונתנו חרב גדולה בידו , בעבור שישהחית וימית כל יצירי עולם מבלי שיתיצב איש נגדו, וכדומה לזה משלים וחרות הרבה לאלפים בתלמוד ובמדרשים , אשר הרבנים , הדרשנים והבטלנים הקדושים ידרשו בהם בכל שבת ושבת לפני ההמון , ואשר בני יעקב יתעסקו בהם הרבה שלא כדת מבלי להבין תוך כונתם ; וגם המורים והמלמדים , אשר רובם המה שוטים , בלמדם עם בני ישראל מקרא יפרשו ויבארו להם תמיד דברי הכתובים ע"פ דרשות חכמינו המלאות משלים , או ע"פ מפרשי התורה שהלכו בפירושיהם אחרי פשטות הדרשות ; ומטבע האדם הוא שכל דעה או אמונה שתכה ישורש בלבו בימי נעוריו גם כי יזקין יחזיק בה מאד עד שקשה וכמעט נמנע הוא לו לשרשה ולהסירה מנפשו . עי"ז רבה והתפשטה כ"כ הסבלות בקרב ישראל וגדלה השנאה להחכמה עד שאף

לסוף דעתם מכל וכל ולידע מה היתה סגרתם. כי לא היתה מנוחתם ללמוד את עם ישראל לא פילוסופיה , לא לעודיות , לא תשנורת , אלא פירוט תורת ה' .

(*) כתב צעל המצטר התורה והפילוסופיה דרך קכ"ט: סוף דבר כל אותם האנשים העוזרים אחרות יוסר צפירושי הכתובים והולכים צנחיות עקלקלות שזכרנו , הנה קצת טעותם היא ההרגל צנדרשים והחידושים שהם שומעים עליהם מדי יום ציומו, והאצת המדרשות גדלה כ"כ צינים האלה עד שרוב המעסקות רבני זמננו, הוא רק צהנניא פרפראות חדשות ודברי חידוין על הפסוקים , וקראו להם פסטים , הגם כי הפסע האמתי רחוק ונהם כרחוק נזרח ומערב עכ"ד .

אותם המאמרים ברבים למען ידעו העם הדרך אשר ילכו בו ; הם השוו
 אוזן להם , כי דבריהם היו בעיניהם מחמת התרגל בדברי אלהים חיים .
 גם נודע כי אחד הרבן הבית לא הי' בקרב קהלות ישראל בתי מדרשים
 לפני נערי העם ללמוד בהם חכמות וידעויות . ואם נוסדו איזה בתי ועד
 במושבותיהם , לא דרשו מיסדיהם בהם רק מחוקי ומשפטי התורה בבחינת
 המעשים ; כי האמינו שאסור ללמוד דברי חכמת הפילוסופיאה בגלוי
 ובפרהסיא כמו שאמרו : ולא במרכבה ביתיד (שהיא חכמת הפילוסופיאה
 לפי דעת הרמב"ם) ולא במעשה בראשית בשנים שהיא חכמת הטבע (*).
 ואף שאיזה מחז"ל דברו מאיזה עניני חכמה בש"ס ובמדרש , לא הועילו
 בזה מאומה להמון העם , בעבור שלא דרשו מהם שם רק מעט מועד
 ודבריהם המה כפי דעות החכמים שחיו בזמנם , אשר טעו בהרבה ענינים
 מחמת חסרון הנסיונות . ואף דברים המעשים האלה , המה מפוזרים
 ומפורדים בהרבה מקומות ובלי סדר הראוי , וא"א לאיש ללמוד מהם
 איזה חכמה בשלימות ; והמעט הזה לא כחבו באר היטב , כ"א כל
 דבריהם בענינים כאלה נאמרו מהם במשלים וחדות ופרמזים ועליהם
 קליפות הרבה אשר קשים מאד להבינם אף לאיש משכיל שלמד איזה
 חכמות ומכ"ש שנעלמו מאנשים חסרי תבונה . גם לא כיונו ללמד העם
 רק פירוש התורה המעשית והמנהגים החצונים כאשר אמרתי לך אבל
 לא פילוסופיאה (**). ולא די שלא יצאה ממשליהם תועלת כי גם

הוא קוטר ונה טיפסו נענו צמקום אחר צמקו : נהירא לי טצילי דרקיע
 נטצילי דנהרדעי . כי א"א לשום אדם צעולם , אף ששכלו גדול ונאד צטנעו ,
 להגיע אל נעלת ידיעה כזאת , טלריכה התנגדת הדריסה צטנים דצות , צעיון
 דגע . ע"כ אין לנו להטגית ע"ז , אס לא כאנור טהי' לו צמקום דנפקא
 לעינ' תיבה נללסה ספרי חכונה , וטהה צלחתו טמה איזה טעות למען יתעסק
 צחכנות הטכונה .

(*) יתכן שכונתם צמאנרס הוא רק על ראשי יסודות חכמת הטבע
 והפילוסופיאה , אשר גם חכמי יון לא גלו אותם לכל איש ואיש ערס טצנתו
 צנחיות הרבה היסב את חכונותיו ומדותיו , אצל לא על כלל ידיעות האלה
 ופרטיהן .

(**) צעל כוזרי חלק טני ויכוה רציעי סי' ל"ד כתב : ולכן כיון שלא
 נעלם צכנני מחז"ל אלא ראשי דברים ורוב הפעמים צלי הקדמות , א"א לירד

לים היא, לא תמצא התורה לא בסהרנים ולא בתגרין ולא באסטרולוגין, אמרו לי לשמואל: והאמר אסטרולוגוס הוא, אמר להו חזיתי לי דלא מעינא בהו, אלא בעידן דנפקא למיא. כאשר מצאו המאמרים האלה טעו (*) לחשוב שהכונה בהם על החכמות האנושיות, ודרשו

כנוו ספירס רס"י סס ע"כ. הנושכיל הנוחצונן שנה צלמוד יצין הדבר לאשורו. וכן כתב הריצ"ש צחצחתי ס"י מ"ה וז"ל: כראה לי שחכמה יונית הוא לדבר צלטון יוני צחדות וצלסון סחוס שלא יציו אותו, רק אותם צלמוד וסרגלו צלותן סחדות עכ"ד.

(*) טעותם היתה כי כונת חז"ל צחכמה יונית היא על לשון מיוחדת שדברו זה רק יועלי ופקידי וכלכי יון, כנראה מודברי הסכמים שהצאתי. ואף אם נסכים שחכמינו ז"ל כינו צחצחתי דצריהם על הסכמות האנושיות, צכל זאת אין לנו להסגיה על זה. כי הלל איזה ונהאנארים האלה אינם אלא דברי יחיד, גם לא קצלו זאת ונסיני, ואינם כדברי משה האומתים, רק כדברי אגדה, וכבר אמרו חז"ל צעלום: אין מסיצין על הוודס, ואין מוקסין צהגדה; ואמרו רצנן: אין סוומין על דצרי אגדה; ואמרו: וכי דרסה אומה הוא? וצירושלמי דשצת וצומסכת סופרים פ' א' איחא אמר ריצ"ל: הדא אגדתא הכותבה אין לו חלק, הדורסה ונתחרך, והסוומעה אינו מוקבל סכר, ושם צירושלמי אמר ריצ"ל: מן יוני לא אסתכלית צאגדות, וחד אמנא אסתכח כתוב קע"ה פרשיות צחורה כנגד סנותיו סל אצרהם אציו, קנ"ח וצחורים כנגד סנותיו סל יעקב יוסצ תלות ישראל, קכ"ג פעמים עויין הללויה וכו' ואפילו הכי אומנא ונחצעית צלילה (כלומר אף שראיתי צאגדה זו קלת נעיונות או יופי, צכל זאת אמרתי שהיא ראויה להצבולל ולהתגולל מן הספר. דצרי צעל מזור עינים) וצומסכת סופרים פ' ז' אמרו אגדתא לא נחנה לכתוב: ר' צעירא הוא מוקטער לאלין דאגדתא, ולוח לן ספרי קסני. והר"א הסקה שהנאנארים המזהירים וצלמוד הסכמה הנה צכלל אגדה, היא ונה שאיזה ונהאנאים וגם הרצה ונגדולי ישראל שהיו אחרי סחיונות הסלמוד כצעל סחורי, צעל ח"ה, הרד"ק, הרלצ"ג, האצרבנאל, צעל העקרים והרצה ונהאנאים שהתנהגו צכל דרכי הסלמוד צחצחתי ונהאנאים, לא נזהרו צחצחתי אותם ונהאנארים והתעסקו הרצה דצרישת הסכמות, ולא ונענו א"ע ולקרוו צספרי חכמי יון, כידוע ונהאנארים סחצרו. ונה סיספרו ונמואל שומר: כי לא התעסק צחכמת הכוכבים רק צומן שהטיל מנינו,

אבל מלבד הרעות שבאו על ישראל ומנעו אותם מלדרוש בחכמה היו עוד מניעות רבות אשר על ידן לא היה בידם לחקור אחרי מקור מחשבותיהם. ואם נדרוש אחריהן, אז נראה ברור כי לא בודון ובפשע הרחיקו העם את עצמם מדרכי השכל, וכי רק ע"י איזה אנשים אשר משלו על לבם לא רצו ללכת בהם. הגם שבאמת גם מורי העם רובם לא חטאו בכונה, כ"א טעו בדעתם ולא ידעו אמתת פירוש של איזה מאמרים וענינים הנמצאים בתלמוד ובמדרש, והיה נעלם מהם תכלית בריאת האדם על הארץ, שהוא לקיים המצות אשר בין אדם לחבירו. כאשר מצאו האנשים האלה איזה מאמרי חז"ל המזהירים בהשקפה הראשונה מלמוד החכמות, כמו מאמרם בב"ק שבאותו שעה (בעת שצרו החשמונאים זה לזה) אמרו ארור האיש שילמד את בנו חכמת יונית; והא דאמרו במנחות דף צ"ד: שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל כגון אני שלמדתי כל התורה כלה מה ללמוד חכמת יונית? קרא עריו המקרא הזה: לא ימיש ספר התורה הזה מפך וכו', צא ובדוק שעה שאינה רא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בחכמת יונית (*); וכן מאמרם: לא בשמים היא ולא מעבר

על"ז לידידי הסופר ר"ע יאסע), כי כ"י פחדו ונאחד לנפסם לנגוע בסקפרי הסכמה ויתעצבו בלמודיה ולוועדיה בגלל שהיה נודע להם כי אחד ונראשי הגדולים שבהם שפך צח ורונג על הסכמות באגרותיו ששלח לכל קהלות ישראל להאדיען את חרעיו וגזירותיו, ולעורר אותן שיזכרו בשמירתם.

(*) החכם ר' אברהם ציצלגו בסקפרו דרך אמונה ונאמר ב' שער שלישי כתב: הסכמה היונית איננה חכמה שכלית שהוא לאדם צוה שהוא אדם, כי א"כ היא חכמה אנושית ולא חכמה יונית, אבל הסכמה הנקראת חכמה יונית היא דבר ניוחד לאומה יון ולא לאומה אחרת וכו'. וראה והפלא מה עזיאר רש"י ז"ל צוה, אמר צוה הלשון: חכמה יונית בני פלטרין הקרוצים לעולות וספרים צה. ולא אמר יודעים צה, לפי שלא היתה כ"א לשון לצד וכו'. וכן הוא דעת בעל הכוזרי חלק שני ויכוח רביעי ק"י צ' ז"ל: ועל סקורא בסקפרים החילוניים שפירש הרב צרעטורא, שהם ספרי אריסטו וחנניו. בקשתי לו חזר ולא נאלתי, שהרי רש"י ז"ל לא פירש אלא ספרי חנין (הם האנשים שספרו מה' והניחו דתם צדת עוצדי ע"י), ועל מה נאמרו ארור איש שילמד צו חכמה יונית, היינו שהיו מדברים צרעיות

מאוד (**). ולא היה בימים ההם אף אחד בין מלכי הגוים שיחפון בהצלחת בני עמנו ומעמדנו יהיה נוגע בלבנו ושיהיה עזו ומחסה להמשכילים הנרדפים מהרמאים והמכילים. וע"ז פחדו מאוד אלה מהמשכילים אשר אהבו הכבוד והמנוחה יותר מהאמת, לכתוב ולדרוש נגד הדעות הכוזבות והמנהגים הנשתלים (**).

(*) זה מאוד הוא להשתוות על האנשים אשר יערכו את לבם לקבל קבלת ה' לנאות באהיהם על דבר שלא יאמינו באיזה דעות הניחותות לעיני האמונה, אשר שכלם לא יוכל לנהוג חפץ בהן בגלל הסתירות שיחגלו לפניהם בהן! האם לא נודע להמקבלים האלה כי השם יתברך, אשר לא נמחר ונמנו שום דבר ונפעולות בני אדם וחוקר לבותם, הוא כל יכול וצידו לשלם לאיש כמעטו? הרי לא יעשו הדורשים עול ורשע אם יעשו את איש אשר לא יזדון לבו פעל פעולות עקלקלות? האם נעלמה מהם כי האנשים אשר אינם מאמינים בדבר זה ולא יקבלוהו לאמת, מוכרחים לזה נוכח שכלם ולא צרכו נפשם יעשו זאת, וכי כל עמלם להאמין בו הוא לשוא ולריק? אם נחקור אחר סבת קבלתם, אז נדע באמונה, כי לא נוחתת יראת אלהים האמתית ונאחזתם אותו יעשו זאת, כי אם נאחזתם עלננו ונודע לבם ונחמת דעותיהם הנושזזות, ינדרו את נפש אחיהם בלא פגע. הם נוגדל באותם יונלחו חפץ לראות ברעת אנשים אשר דרכיהם לא יונלחו הן צעיהם, וישנאו את אלה אשר ע"י דרכיהם יתגלה טעות שכלם. הם יונלחו עונג רצ לערוך מלחמות לקראתם ולראות באדם מן הארץ. נפשם תבאז עליהם לדעת כי יונלחו אנשים אשר יגלו איזה ספיקות נגד דעותיהם, וישנאו אותם, הגם שלא נעלם מהם כי החוקרים האלה, כל נגממת היא אהבת האמת והללכת אחיהם.

(*) גדולה היא הרעה אשר באה לבני ישראל בצחינה הזאת ובהחרם שילא מלפני הרשע"א וקיעתו אשר גזרו צקאלתם קבלת הדת לכל ילמוד איש נצית יעקב ניום החרם עד חנושים סנה חכונת הטצע והפילוסופיה עד היותו בן חנושה ועשרים סנה. איזה מאוהבי הצלע והכבוד וסוכאי החכונה דברו לפניהם עתק ודופי על החכונים שחיו צימיהם, והם (הרשע"א וחבריו) האמינו צחונת לבם לדברי נוקטיני החכונה וסוכאיה מכלי לחקור אחריהם היטב. החרם הזה פעל וכצד רעה גדולה בישראל גם אחרי הזמן אשר הגבילו לו הגדולים האלה (עיין בדברי הימים לבני עוננו חלק שלישי דף

נגד מחברי הספרים אשר עמדו ללחום מלחמת השכל לקנא קנאת האמת ולכתוב נגד הפתיות והרמאות, והשתדלו להבאיש את ריח החכמים והוציאו דבה ופערו פיהם עליהם לבלי חוק לאמר שסרו מדרך דת ישראל ועברו על מצות ה'. גזרו על ישראל שלא יקראו בספרים ההם וכינו את מחבריהם בשם טינים (*). ואם לא הי' ביכלתם להוציא דבה על המחברים החכמים ולהבאיש ריחם בעיני ההמון, מחמת שמעשיהם ודרכיהם הישרים היו נודעים לכל העם, אז השתדלו לדבר עתק ודופי על ספריהם בעצמם ואמרו, איזה במבוכת שכלם ואיזה ברעת לבם, כי באמת מחבריהם היו בעלי תורה והלכו מעורם בדרכיה, אך מרוב עסקם בספרי האומות טעו בעצמם וכתבו דברי אפיקורסות שאסור לחשוב בלב ולהאמין בהם ומכ"ש שאסור להעלותם על ספר בלשון עברית. איזה מהחכמים החרדו, ואת ספריהם דנו לשרופה והזהירו את העם מלקרות בהם, הסרי התבונה המו אונם לכל דברי אונתם ולהזויתיהם ונתפתו בהן, כי משפטיהם היו חשובים אצלם כדברי אורים ותומים, ולא די שפחדו מלנגוע ולראות בספרי חכמה ודברו תועה עליהם, אלא שעוד האדיבו והעציבו את רוח מחבריהם ופעלו להם רע ורדפו אותם עד

(*) ובעו"הר הסניגו חפלים, כי רוב מצני עוננו לא יקראו, צעזור פתיות לזם, רק צספרים אשר מוריהם וגדוליהם יסכימו עליהם, אזל לא ינלאו חפץ צהספרים אשר מנחריהם מנאקים צעיני הרצנים. כל איס מיהמון לא יראה על ענמות דצר מה צעת יצא לפניו לשפוט עליו, כי אס יתן אחן לדצרי מנאסריו, שלא ידעו לצחון צין האמת והסקר, הסוך והקליפה. דרכו תמיד צזה, לשאל את מצרין לאמר: מה יאמרו הרצנים על דצרי המחצר הזה? גם לדאות צראשית דצרי הספר אס ינלאו צו איזה הסכמות מנדיקי דורו, אס יהללו אותו או לא. ואס יצא לאזניו צזס דצר רע על המחצר ירחיק את ספרו מידו, אף שכל דצרי נוסדו על התורה והסכל. ואס יסנע אף דצני דורו נתנו הסכמות עליו, אז יקרא צו ויקצל למודיו לאמת, הגס סהנה דצרי צטות והנאי. מה גדולה היתה הסועלת אשר ילאה מזה אס דצני צני ישראל היו מלא ועד עתה חכמי לצ וכצוי דעת שהסיגה ידס לעמוד על דצרי הסכל והסכמה, ולהצין מתי נכון להסכים על דצרי המחצרים.

אנשים מעטים, בעבור שנכתבו ספריהם בלשון ערבית אשר לא ידעו אותה בני ישראל שישבו במדינות אחרות, ואף לאלה אשר הבינו לקרוא בספרי ערב היו כספר חתום, כי כתבו אותם בלשון פילוסופיאה שהוא קשה*) לאיש להבינה, אם לא נודע לו מקורם דרכי הפילוסופים ולשונם בספריהם וההקדמות מהכמת ההגיון ושאר ידיעות הנצרכות לזה. הגם שנכתבו איזה ספרים בענין הזה בלשון עברית ואיזה מספרי ערב נעתקו ללשון הזאת, בכל זאת לא מצאו ההמון גם בם תועלת, כי רובם לא הבינו לשון עברית, ואלה אשר ידעו לקרותה לא השיגה ידם להבינם על נכון מפאת לשון הפילוסופיאה שלהם (**). כי מחבריהם שמו כל מגמתם להועיל רק ליחידי סגולה (כדרך כל החכמים הקדמונים) אבל לא לכל העם ההולכים בחושך שלא למדו עוד שום דבר חכמה. גם נודע לנו איך איזה מהמשכילים נהרנו בגלות ספרד ורבים מאלה אשר תיקנו איזה מדעותיהם ע"י החכמות נכרחו לעזוב את אחיהם, ומעט מזער נצלו מהמות ומהרעה שקרה להם במדינה הנזכרת. ב) הגה בזמן שכתבו איזה מחכמינו נגד דעות הסכלות והשקר והמנהגים המקולקלים, כבר היו נשרשים ההבלים ההם כל כך בקרב ההמון עד אשר נמנעו ה' להם לעקור אותם מלבם מכל וכל ע"י איזה דרשות וספרים מעט במספר, הגם שהוכיחו בם כירוב דעות ואמונות ישראל נבעו ממקור משחת. ג) היו אז כמו שנמצאים עתה ובכל דור ודור, בישראל הרבה טפשים, סכלים ורמאים בני בליעל ובלי שם, חכמים בעיניהם המטהרים והמתחסדים אשר היו נחשבים בעיני ההמון, המאמינים בכל דבר מבלי בחינה, לגדולי ארץ וחכמיה. הרמאים והשוטים האלה המציאו בחרון אפם עלילות דברים

(*) כתב צעל נוצלות חכמה (צפוף ספרו): ועוד רעה חולה ראיתי אלל רוב הנוצרים ונצני עוננו, שאינם כותבין צלסון לה כדרך כל האמונות להיות כל איש נדצר צלסון ענו אשר שפתיים צרור ונללו, והנצין צלותו לשון יצין לאשורו עד שירון הקורא צו זקנים עם נערים וכו'.

(**) כתב הרלב"ג צהקדמה לספרו ונלחמות השם: ונזרח הוא שהנחצר לה יחצר לענונו אלל להספיע לזולתו, ולזה ראוי לו שישים השתדלותו למדד דצריז דדרך יגיע זה הנעניין אל תכלית הכונה צספר הסוף, ומפני זה יחויצ לו שיחמיל הלימוד צקל וכו'.

לעניני חוקי האלהים ותורתו, למען יסבבו ע"י הלימוד את הגאולה, וינהלו עכ"פ במותם שכר, ובפרט שלא נשארה להם מכל קניניהם שהיו להם רק התורה לבדה, ולא היה נמצא שום דבר אשר יתן עונג לנפשם יותר ממנה. כי ידוע הוא שמדרך האדם לאהוב בכל נפשו ולאחוז בכל יכולתו בדבר אשר נשאר לו מכל קניניו שהי' לו בעת מה שהצליח בה וגאבדו ממנו על ידי מקרי הזמן ופגעיו, כל עתותיו הוא מקדיש לו ולטובתו ולא ישתעשע רק עמו וכל עונג שיתמצא רוחו בדבר אחר מעניני העולם לא יערך לזה אשר ירגיש לבו בעת התעסק בו. אבל לא התעסקו באמיתות חכמת התורה ולא דרשו אחרי חוקי השכל אשר משפטי חז"ל הראשונים נוסדו עליהם ולא התאמצו להבין על נכון מקור עניני הידיעות האנושיות המובאים ונדרשים בתלמוד, עד"מ בדיעת טבע הבעלי חיים, הצמחים ובקורות העולם, בחכמת משפט הטבעי והמוסר השכלי, כדי לעמוד על מקור דברי ודעות חכמי התלמוד בראוי, כי אם כל עסקיהם היו לדעת דיניו עם הפירושים אשר עליו, לשאול ולהשיב מענין לענין וממאמר חכם לחכם ולמפלל בהם ודחבר פירושים לפירושים, ולקשור בהם דעות חדשות אשר לא עלו על לבם של הראשונים ואשר באו לישראל ממקום אחר וממקור משחת; לא נשאר להם ע"ז פנאי לחקור בענינים אחרים מחמת שרבו הדברים האלה וכלו הימים והם לא כלו (*). וכאשר קמו במשך הזמן איזה חכמי לב בארץ ספרד בישראל (והם היו מעט מזער) שראו השחתת דורם ומצבם הרע בבחינת המוסרי והשכלת בינתם, ודעותיהם המשובשות ומנהגיהם המקולקלים העציבו את רוחם, מלאו את לבם וקנאו קנאת האמת והי' צבאות לכתוב איזה ספרים ולדרוש בהם נגד אמונות ההבל, לישר על ידם המסלה הנכונה ולהורות לעמנו את הדרך הטוב אשר ילכו בו. אבל לא השיגו כונתם ולא הועילו בספריהם מאומה להמון העם ולדיק היה עמלם מחרבה סבות. כי א) לא הבינו דבריהם רק

(*) נאז ועד עתה הוא דרכם כן, כנראה מנצרי האפודי בסקדמתו הנכבדת לספר מנעשה אפוד טוניאס ז"ל ספר התורה והפילאזאפיע דנך קס"ו ח"ל: והרבה מהם (מהלומדים) יכנו אל השגת עונק הנ"ל ולהקשות קושיות ולפרק פרוקים לאלפים ולרצות, לא להסגת תכלית הדעת מהידיעה ממשפטי התורה והעולה מהסוגיות וכו'.

להשתמש באיזה מלאכה מן המלאכות מחשבת המעשיות והיפות , והרחיקום מכל עבודת הממלכה . לא היה דבר ראוי לעורר אותם ולהלהיב תשוקתם שישומו לבם על איזה ידיעה מחכמות האנושיות , ואף שקרה כי לאיזה מהם היתה תאוה וחשק לדרוש בתבונה , גמנע ה' בידם למלאות חפץ נפשם ; כי רבים משרי וגדולי האומות לא הניחו אותם לבא לבית מדרשי החכמות ללמוד ולחקור בהן . גם מאטו בני ישראל בדיעות אנושיות בעבור שראו כי החכמות אשר יתעסקו בהן העמים , לא הועילו להשיג כלום לבם ודרכם של הגוים האלה היוודעים אותן , כי לא חדלו מלשנוא אותם ומלהרע להם , ושפטו בני עמנו שכל הידיעות חוץ מדיעת התורה , הבל ורעות רוח הן ואינן ראויות לחקרא בשם חכמות (*) . ובלתי ספק הקדישו רבים מהם עיני כל ימיהם רק

(*) ווי לא יראה טעותם זאת ? כי אהנו נדע וכל נשכיל יסכים לדברינו , כי החכמות צעלמן צאנות טובות ומועילות מאוד לאיש אשר יחפץ צחם לצדו להטות חוץ לדברי חכמות הפילאזאפיע המעשית (חכמות המוסר) ויתאונן לשמוע לנאותי וללכת דרכי . ומה שאהנו רואים כי הרוב מהגוים , אשר לא נעלמה מהם החכמה הזאת וצכל זאת לצם רע לנו , הוא יען שאך נעמים היו ונאז ועד עתה האכסים צחך האומות אשר ידרשו אחרי החכמה צאנות וצכל שלם לדעת לשמור נאותה , והנה צאנות לדיקים וישרים היו דרכיהם . ונלצד שלא הרעו החכמים האלה לשום אדם , עוד השתדלו מאוד צעמל שכלם ע"י נוכחציהם להטיע לצות צני עניהם חסרי הדעת ולפעול על נפשות האכזרים , הם הונלילו צעד צני ישראל לצעל הגזירות הרעות מהם . וכן יורה הנסיון שצכל עת וצכל העמים רוצ דורשי החכמה לא הועשה עיקר אללם כי אם המדרש , שלא ישימו ונגומם צלומם אותה לנען ידעו לעשות את כל מעשיהם עם צני האדם לפי פקודי ונאות החכמה , רק כל נגומם צזה אם שיאכפו דעת ולצבור ננאון נפסם לידיעות חדשות אשר עוד לא נודעות להם , או לנען שיהיו נופארים ונעצוצחים אלל הסגון לחכמים . וכאשר עינינו רואות איך רצים וצני ישראל שמתעסקים צלימוד התורה ולא נעלמות מהם נאותי , יעצרו על והצתה לרעך כעוך , לא תשנא אחיך צלצנך ושאר פקודיה צין אדם לחצרו ננחמת שילרם הרע ננחצר עליהם , ככה איך לנו להשתפל צראותנו איזה ננשכילי האומות שלא ישמרו נאות החכמה כי איך להם רלון טוב לצבור על ידם הרע , גם לא יחקרו אחרי הסבות אשר ע"י נסצ ונלצנו המוסרי .

הצרות והמאורעות האדה הכניעו והשפילו את נפש בני עמנו עד לעפר ומלאו את לבם בעצבון ויגון עד אשר לא קם בהם רוח תשוקה להתעסק בחכמה מה . עי"ז נשקעו הרוב מהם במצולות הסכלות והבערות עוד יותר מאשר היו כבר נשבעים בהן . ואם לא היו עוד סבות רעות אחרות אשר הסבו מצבם הרע בבחינת החכמות ובבחינת השכלת בינתם , די לנו הרעות שהזכרתי לך , לברר זאת לנכון ולהבין חסרון תשוקתם לתבונה . כי ידוע הוא שא"א לאדם ללמוד בחכמה אם לבו יכאב בגלל הרעות שבאו עליו ואין לו צרכי ביתו ועול הפרנסה מוטל על צוארו . יען שדרך האנוש הוא להשתדל בראשונה להסיר מלבו הצרות ולהיות חפשי מרעות ולהשיג את הדברים אשר הכרחיים לו מאוד להיות בהם נפש ביתו , ולחפוף אחר כן גם הענינים המרחיבים דעתו ולבו יתענג בהם , ואז אם ידע נאמנה כי אין לו מחסור באושר הגופני והזמני , יעלה על מחשבתו גם הצלחתו המוסרית והשכלית ויתאמץ להשיגה ג"כ ולהוסיף לקח . ועתה אין לנו להתפלל על חסרון התבונה בישראל , כי כל ימיהם היו מאז רעים ורובם המה מחוסרי הפרנסה , ומעמדם הזמני הוא רע מאוד , ובודאי לא התעסקו כ"כ אף ביריעת התלמוד , אם לא היה נודע להם שהאיש אשר לו ידיעה רבה בו יוכל להיות רב באיזה קהלה מישראל ולהשיג עי"ז הצלחתו הזמנית ולהסיר משכמו עול הפרנסה (*). לא הי' בידם לחשוב בדבר אחר מחמת מצבם הרע והיו מוכרחים להתעסק רק במסחר וקנין למען יוכלו לאסוף די כסף , לכלכל ולפרנס בן את נפשם, נשיהם וטפם ולא ימותו ברעב בגירושם ובגלותם ממקום למקום וממדינה למדינה , ולחת מסים וכפר בעדם לשונאיהם . ע"י ידיעת החכמות א"א הי' להם למצוא התועלת הזאת , כי מלכי הגוים שמשלו בם אז לא הניחו אותם ע"פ הרוב להיות שופטים ופקידים ובזו מלשמוע עצה מפי חכמיהם . גם לא הרשו להם

(*) כונו שבזמנינו הרוב מישראל אשר יתעסקו בתלמוד ואלה אשר יתנו כסף רב להנאלגדים אותו לצניהם , כל כונתם היא להשיג הרצונות צעדים או צעד צניהם , ויזעזע ויזעזע סוה אלה ויער יכתנס אשר ילמודו זו לשמה בידוע . כתב צעל נוצלות חכמה (צסקדנתו) : בני הרצנים חשקם רק בתלמוד וצפוסקים , ויפה עושים כי לחנך הם שדרך רצנות או דיינות הם חיים ונתפרנסים זה מזה וכו' .

הרומיים. וכאשר גלו ישראל מארצם, הרעו עמהם בני האומות מאוד, אם מחמת קנאת הדת או מרעת לבם, כידוע מקורות מלכי הרומיים ובפרט מלך האדריאן, ולא הדלו מלגזור עליהם בכל יום ויום הרבה גזירות חדשות אשר לא נשמע כמותן כנודע מדברי הימים לישראל.

עליהן נרמזים הכתובים הסתומים ולא על דעות חזרו, ועי' כולדו כתוב חדשות. ב) איזה והכתות התחדשו ונחמת שמיסדיהן לא הבינו כונת תורתם האמתית והיו יראי אלהים אבל פתאים וחכמי התבונה שטעו לחשוב כי כל מה שלבם נאמין בו וכל מעשה ונחג אשר תלכו הנון ויאות לאדם לעשותו, הוא בלתי ספק נרמז בחזרה. וכאשר הסתדלו לחפוש זה הרמזים האלה, נאלצו כל מה שלבם חפץ. כי הרבה מדבריה יוכלו להתבאר ולפרש על אפנים שונים כידוע. וכאשר ראו את זה נאלצו את נפשם לדרוש דברים דעותיהם ולהורות לעם הדרך ההדש שהתחילו ללכת בו ולהוכיח עי' ראיות הכתובים שמשפטיהם ונעשיהם נכוחים הם. (כי ה' נתן כמעט לכל אדם תשוקה גדולה לגלות לאחיו נחשבותיו החשובות צעיקו). הרבה מההמון אשר דברי ונעשי השוטים האלה עשו רושם בנפשם והאמינו בכל דבריהם, שמעו לעלמם, התחזרו להם והנחילו לבניהם הפתיות אשר קיבלו ממאשריהן, ונפרדו אח"כ משאר העם לכת מיוחדת ולא רצו להתערב עוד עמו. ואיזה מגדולי העם לא רצו לשמוע להם וללכת בדרכיהם והיו כבדלים מהם ואחריהם הלך עם רב. ג) גם התחדשו איזה והכתות עי' איזה רמזים, אשר צמרמת לבם פרשו את דברי התורה דברים על אופן כזו, והיו מגלים פנים זה שלל כהלכה ככונה בכרי שלא ידע העם האמת ולנוען טיף צחצח צעיקי הדת, ועי' יאחר תמיד בחקרון דעת ואי יח' נקל לדמות אותם ולהכניעם ולעשות עמהם כל מה שלבם, הנולד תרמית, חפץ. הרשעים האלה צדו מלבם דרך חדש והתנהגו צנעיהם החילונים על אופן שימלאו חן אלל העם. ויען שפירושי התורה נעלמים הנה מההמון ועיניהם טחו מלראות, כי תכלית כונת מעשי המנעמים האלה הייתה לרמאות אותם אם לקנות שם או לאסוף הון עי' מנהגיהם ולחיות צנעיים בלא עמל רב, לכן אהבו אותם בכל נפשם שמעו לפקודיהם והלכו בדרכיהם אשר הוליכום הרמאים האלה. ואולי כולדו הכתות האלה צבית שני נחמת שנשתכח אז פירוש התורה מפי הרוב ולא הי' ציד להשיגה על ככון, ופירשו כל דברים עי' פ מה שעלה על לבם כפי ערך השגתם וידיעתם זה ובאשר עניני הידיעות.

או לא. המריבות והמחלוקות שלא שבתו מקרבם והמלחמות שעשו עמהם עמים אחרים וגם המסעות והמעברות שעשו בארצם בני עמים אחרים אלה לאלה לעשות מלחמות זה עם זה כמו מלכי מצרים לפרס מדי וארם ומלכיהם למצרים, לא נתנו להם מנוחה להתעסק בדברים הנוגעים להם לעצמם ולהצלחתם האמתית. כי מיד שבאו לארצם ברצותם לבנות שם את היכל ה' עמדו והתיעצו נגדם צורריהם השמרונים ורפו ידיהם מלעשות במלאכת הבנין, שכרו עליהם יועצים כל ימי כורש וכתבו שטנה אל המלך אחשורוש ולשאר המלכים על יושבי יהודה וירושלים והציקו להם מאוד ככתוב בספר עזרא. וגם אחר זה לא ה' לנפשם שלום ומרגוע בעבור רוב עמלם ועבודתם בבנין בית המקדש, המבצרים ובית מגורות לשבת בהם. וכאשר החלו אחרי איוזה שנים לשאוף רוח שלום ושקט, קם עליהם המלך אנטיוכוס הרשע והרע להם מאוד בגזרו עליהם שלא יעבדו את אלהי האמת, הכריח אותם לעבוד את אליליו, והעמיד פסילים בבית מקדשנו ובכל ערי יהודה, אשר רבים מעמנו עבדו אותם מחמת פחד והשתחוו להם ועשו כמנהגי הגוים וקבלו מהם דעות משובשות. אף שמתחלה היתה עבודתם שלא לשמה, בכ"ז אח"כ נהיתה לשמה ע"י ההרגל, האמינו בם והנחילו את ההבלים ההמה לבניהם לדור אחרון. וגם רבים מגדולי ישראל ומוריהם שהיו אז, התאמצו והשתדלו להוליך את העם בדרכים מעוקלים כידוע מספרי החשמונאים ומיוסיפון לרומיים, לכן לא היתה ביד בני ישראל אז לקנות חכמה. הגם שגברו אז על מלכי יון החשמונאים וגרשו את חילם מארצנו, בכל זאת לא שבתו המלחמות שנדחמו עם בני יעקב עם פרס, מדי, אדום, יון ורומיים. וכמעט כל משך בית שני מצאו אותם תלאות רבות והיו נכנעים תחת ממשלת מלכי הגוים, ולא מצאו מנוחה מהם ומהמריבות שנתהוו ונתחדשו ביניהם בעצמם, בעבור הבדל ושינוי הדעות מהכתות (הפרושים, הצדוקים, הביתוסים, והגבולונים) שנתרבו והתפשטו בקרבם (*), עד שנחרב בית מקדשנו ע"י

(* ח"זה נוסכמות האלה כמחדשו : א) נוסכמת סרזים וניסרלל קנלו דעות חדשות ונלונות אחרות, אשר לא עלו על לב אבותינו. הללו קשרו עם אותן שהיו להם נלז מעתים הרלסונים וסנכלו מלזנותיהם. הדעות האלה היו סונות זו נלז וכל אחד מנני יסרלל הלנעין סדעותיו הן אמתיות, ורק

אלהי נבר : שיוגמלו רע דעצמם כי צרות רבות תשיגנה אותם בגלל דרכיהם המקולקלים , בכל זאת עוד נשארו בידיהם הרבה מדעותיהם המשובשות וממנהגיהם הרעים שדבקה בהם גפשם מאז , וגם הרבה דברים מהבלי האומות אשר ישבו בקרבם בעת גלות בבל התערבו במחשבותיהם והכו שורש בלבם . כי בזמן הזה קיבלו ישראל הרבה דעות ומנהגים מהעמים שהיו תחת ידיהם (*) , בעבור שלא דרשו וחקרו מקודם אחרי החכמה , והתבונה היתה נעדרת מהם מכל וכל ; יען שלא הבינו לקרוא בספר ולדבר באיזה לשון כראוי , ואף לשונם אשר דברו בה בעת היותם בארצם שכחו כמעט כלה וערבו אותה בזמן הגלות עם מלות לשונות אחרות , כמאמר הכתוב בנחמ' י"ג - כ"ד : ובניהם חצי מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם . וע"כ לא השיגה ידם להבין בספרי התורה והחכמה , והיו נעלמות מהן מצותיה אשר צותה לנו , כאשר נראה כל זה ברור מהכתוב בנחמיה ה' י"ד : וימצאו כתוב בתורה אשר צוה ה' ביד משה אשר ישבו בני ישראל בסוכות בחג בתורש השביעי , כי לא עשו מימי יהושע בן נון כן בני ישראל , וי"ג שם : ביום ההוא נקרא בספר משה באזני העם ונמצא כתוב בו , אשר לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' עד עולם . קרוא במלכים ב' כ"ב מפ' ח' עד כ"ג ד' , וחבין אמתת הדבר (**). ובלתי ספק שכחו גם רוב דברי הקבלה ופירוש התורה , כי א"א לזכור פירוש של דבר מה אם הדבר הזה בעצמו נשכח מהזכרון וגמחק ממנו . כי כאשר העיר ה' את רוח כורש משיחו מלך פרס , לקרוא לכל בני ישראל , אשר היו אז תחת ממשלתו , דרור לדת ולשוב אל ארץ אבותינו ולבנות את בית האלהים בירושלים , הביאו עמם שמה כל דעות ההבל שדבקו בלבם מעבודת האלילים ואותן הדעות המשובשות שנחלו בגלות . א"א ה' אז להם לעזוב את אותן ההבלים , על כי לא השיגה ידם לראות בשכלם שהן הפך האמת והתורה , בגלל חסרון התבונה שבא להם ע"י שלא היתה להם עת נכונה ופנאי לדרוש בה ולהיות מוכנים לבחון דעות מחשבתם ולראות אם הן מסכימות לשכל

(*) אייכהאדן צנצוא לספרי המילונים (הנכונים אפאקריפין) מדף

ד' עד ח' .

(**) עיין צמאסף דעפערטאריס לראזענמיללער חלק ראשון דף כ"ט .

שקרו להם מעת נהיו לעם, אז נראה ברור כי המה בעצמם לא פעלו והולידו את מעמדם השפל. ואם קרו הרעות, אשר באו על בני ישראל, לבני אומה אחרת, בודאי ה' מעמדם השכלי ומצבם המוסרי יותר רע והיו כלם פראים כחיתו יער. שים לבך לדברי אשר אניד לך ותדע כי כן הוא! הנה נודע לכל קורא בדברי הימים לישראל שמיד אחרי מות שלמה בן דוד המלך, כאשר סר אפרים מעל יהודה והממלכה נחלקה לשתיים, סרו מהר בני עמנו מן הדרך הישר (אשר גם מאז לא הלכו בו תמיד), וזנו מאחרי אלהי אמת ולא אבו ללכת בנתיבות החכמה והמוסר, רדפו אחרי תועבות והבלי האלילים, גנבו, רצחו, נאפו והעבירו את בניהם באש ויבערו ויבסלו עד מאוד (*). כי לא ידעו מהחכמה מאומה ועיניהם טחו מלראות האמת, מחמת שלא ה' להם עת נכונה ושעת הכושר לדרוש בתבונה, ובגלל שלא שבתו מקרבם המלחמות אשר עשו יהודה עם ישראל ועם העמים האחרים. ואף אחר כן כאשר גלו ע"י מעשיהם הרעים והנוראים לארץ בבל והתערבו בעם כשדים, פרס ומדי, הגם שהתחילו אז לשוב מדרכם הרעה אל האלהים להאמין בו ולעבדו (בעבור שהעמים האלה ובפרט מלכיהם ושריהם, שינו את אמונתם הראשונה ויאמינו באלהים שנים אשר תחתיהם נכנעים שרים רבים), בראותם שהאלילים לא הועילו להם וראו השיגה ידם להצילם מרשעת אויביהם האכזרים (**), וכי אמת ה' בפי הנביאים בהוכיחם אותם על רוע מעשיהם ובאמרם אליהם תמיד בעת שעבדו

(*) אייכסהרן צונזא על התורה חלק ראשון סי' א'.

(**) נענע הסגון אשר דמו נוסדה רק על האמונה צלצד ולא על מופתי שכל הישר, לשנות דרכיו ומעשיו ככל עת וללכת בדרכי האנשיה אשר ילליחו ככל מעשי ידיהם, אם יראה שנמצו הוא רע. כי הוא תולה הללחתו ומקרי יוני חיו צונעשו וצונגהיו החילוקים שהתנהגו צם צעניי האללות, והנה לפי דעתו קצות נעמדו ואשרו צעולם הזה. לכן סינו צני ישראל צצית הראשון הרצה פעונים את דרכיהם והלכו בדרכי הגוים שהלליחו אז, כי האמינו סדרכי עזודתם צעניי אללות אינם ישרים ועי"ז צאו עליהם לדות רבות. ואחר כן כאשר גלו מארצם וראו שלא הועילו צזה נאומם, ואושרם ונצטם היה יותר רע צערך ססיה צעת טשכנו צארלס, סרו מהאלילים וצצו אל ה' ואחזו צדרכי אלותיהם כנראה צדרכי סיונים.

פעלו מאז ועד עתה על לב בני עמנו להוליך אותם תהו, לשנוא את אחיהם חנם ולמנעם מהשגת הצלחתם הזמנית.

במ"ה. דעותיך מסבות קדושת המנהגים ומשנאת ההמון להחכמים ולהאנשים אשר ישנו את דרכיהם בדברים החיצונים מתהלכות הרוב, נראות קרובות אל האמת ונבחנו בכוור השכל; אך מאוד אשתומם על המראה הנפלא הזה: איך רוב דעות בני ישראל בענינים הנוגעים למוסר והאמונה משובשות והפוכות הן, ומחשבותיהן נשחתו עד מאוד לחשוב העיקר לספל והטפל לעיקר, לאמר לשוב רע ולרע טוב, לשים חושך לאור ואור לחושך!

רמב"ם. אם נתבונן היטב בשום שכל על טעות ומבוכת השגתם ומחשבתם מעצמות הבורא ומיעוד האדם ותכלית בריאתו עלי ארץ, אז לא נתפלא עוד על מחשבותיהם המשובשות ועל דרכיהם המקולקלים. במ"ה. מה הדיח והתעה את לבם לסור מדרך האמת בענינים יקרים כאלה, ולהוליכם שולל לאחוז בשקר והבל? האם לא ה' נודע להם בעתים הראשונים האמת בדברים האלה?

רמב"ם. מקור וראשית טעותם ומבוכתם בהענינים האלה, הוא סכרותם בכלל בבחינת הידיעות והעדר החכמות מהם מאז וגם חסרון השכלת בינתם אשר זאת היתה חלקם מעת נהיו לעם.

במ"ה. מדוע שאר העמים אשר היו ג"כ בעתים הראשונים אסורים בכבלי האולת, השליכו מהם כמעט כלם את מוסרותיה ובכל יום ויום הולכים ומצליחים בדרך התבונה ואוספים חכמה ודעת עד שנדפסים ממחבריהם בכל שנה ושנה כמה מאות ספרי בינה, תחת אשר הרוב מבני עמנו ישקעו יום יום יותר במצולות בור הסבלות, ושונאי ומקשיני החכמה יתרבו בקרבם וכמעט כל הספרים אשר יוציאו לאור גדולי העם בלשון העברית, המה מלאים דברי רוח וענינים של מה בכך, אשר רא יועילו לאשרם, או עניני הבל שמשחיתים את לב הקורא בהם ומבלבלים שכלם (*).

רמב"ם. אין לנו להתפלא על זאת, כי רבות הנה הסבות אשר מהן נסב מצב הרע הזה לבני עמנו. ואם נחקור אחר הצרות והמאורעות

(*) הנאמר הזה נדפס ונקדש בספר הפקידה, חזל יען שהוספתו עליו וסניתי בו איזה ענינים. לכן לא חוננו מלהדפיסו סנית.

אלה הנה הסבות אשר מולידות ומסבבות השנאה בלב המון העם לשנוא המשכילים ולהרחיק את האנשים מחברתם אשר ישנו ויחליפו מנהגיהם באיזה מנהגים ומעשים חצונים מעמים אחרים, אף בדברים שאינם נוגעים לדת. ומה שיתהלכו הרבנים והגדולים ע"פ רוב עם אנשי רשע, אשר בשדירות לבם ילכו וכל עמלם רק למלא תאות לבם? הוא: (א) מחמת שנודע להם כי גם הם בעצמם לא ישמרו המצות השכליות כראוי ויעברו ג"כ על ואהבת לרעך כמוך. (ב) כי החוטאים האלה נזהרים באמת ע"פ הרוב במצות השמעיות שהם אצלם העיקר, או עכ"פ לא יעברו עליהם בפרהסיא, גם ידעו רבני ומורי העם כי נכבדים המה בעיני הרשעים האלה וישיגו מהם כבוד. (ג) כי לפי דעתם המשובשת יעבור איש יותר על פקודי התורה אם יעשה איזה מעשה אשר היא נגד מצוה מחמת שישכלו הרשה לו לעשותה והורה לו שלא יעבור בזה על דברי ה', מהאיש אשר יחשוב המעשה הזאת לעול אבל יעשה אותה בכל זאת מחמת שישמע ליצרו הרע המסיתו לעבור על פי ה' (*). אבל מי לא יראה טעותם, כי השני הוא החוטא האמתי, מחמת שהוא יעבור בזדון לבו על מצות ה' ולא ירצה לכבוש את יצרו ולהתגבר עליו אף שידע מצות התורה ופקודיה. אבל הראשון כונתו היא שהורה, כי כל מגמתו היא להבין ולשמוע מצותיה, רק שרף דעתו לא יעבור עדיהן, אף אם יעשה היפך דבריה, אם בעבור שיפרש דברי התורה על האופן אשר פעולותיו לא יתנגדו ולא יסתרו אותם, או בעבור איזה שגיאות וטעות השכל, שלא יוכל להבין אותם על נכון אף שישתדל בכל כחות נפשו להשיגם, כי שגיאות מי יבין? ומי האיש אשר יעשה טוב ולא יחטא? כל הסבות אשר הזכרתי לך

נחקותיהם לא תלכו, ולא תלכו בחקות הגוים, והם אשר יקראו ז"ל דרכי אמורי, ומפי שהם סעיפי נעשי מכספים וכו'.

(*) רבים מהרשעים האלה יתגללו על דבר נעשייהם הרעים בחומרים: כי ילמד תקפס; אצל התגלותם נוסדה על קורי עכצים, כמו שכתב החכם ר' משה אלבזילה בספרו דרש משה דף ק"ד ח"ל: אין ראוי לאדם שימנעל בחומר כי מחומר קורץ והוא מוכרח דרעוה, כי זה סקר כי האל יתברך עשה את האדם ישר ונתן בו הסכל להמלט מפח החומר, וכמ"ס בתורה ראש נחתי לפיכך וגו'.

ישנאו את האיש הזה וירחיקוהו מחברתם, אף שלא חשאו באמת ולא עזבו עמו להמיר דתו בדת אחרת.

המחבר

ואח"כ העירו את בני עמיהם לסים לז עליו ולקבלו, והוכיחו צפריהם צריהם המועלת אשר ינלא האדם צמורו אותו, והם שמועו לעלתם ועשו כעוהם. והכמוז הזה צעלמו עם חיבור הפסוקים שלפניו ושלאחריו יעידו על אמיתת דברי ועל עוהם. כי שם תזהיר המורה את בני ישראל שלא יעשו כעשה ארץ נגרים וארץ כנען, אשר המה המעשים המועזים כמו לשאול צאצא או ידעוני ולדרוש אל המתיס ודומיהם תועבות הרבה אשר צגללס המרים ה' אותם מפני בני ישראל. והרבה כתוצים יוכיחו כי רק על הדברים השייכים לע"ז מורה ומזהיר הפסוק וצחוקותיהם לא תלכו, יען שצכל המוקומות אשר המירה המורה מחקות הגוים תדבר צכל עת אך מונטהגי עזרות האלילים וסאר מועשים רעים המעשכים מונטה ויכצצו חזק רצ לחצרת המין האנושי, אצל לא תזכור אף פעם אחד איזה דבר מועגיני העולם, עד"מ על איזה אופן התנהגו צעניני דרך ארץ וצסאר דברים השייכים להללחת ולתענוגי הגוף, אשר נוכל להוכיח מזה סכונתה היתה ג"כ על הכינוסס והענינים שלא נוגעים לדתם ולהתועבות אשר המצרי (עיין ויקרא י"ח ג' ; כ' כ"ג. דברים י"ח י"צ. מלכים ז' י"ז, ח' ט'). ומקור אמרי הכתוצים אשר יהירו מופני תועבות הגוים עם קסור הפסוקים שלפניהם ושלאחריהם ותדע האמת). וכן מלאתי כתוצ צסם ומהר"ק צסו' כ"צ וז"ל: אין לאסור נשום חק אלא צא' מצי' חלקים: הא' הוא הדבר אשר טעמו לא נגלה כדמסמע לשון חק, וכפירוש רש"י והרמב"ן צפ' קדושים, דכיון שהזא עושה דבר מנסוה, אשר אין צו טעם נגלה אלא שהם נוהגין כן, אז נראה וראוי כנמסך אחריהם ומורה להם, דאל"כ למה יעשה כדצריהם התנוהים ההם. וכן כתב הכ"מ פרק א' מהלכות עב"דים: אינו אסור נשום צחוקותיהם לא תלכו, רק הדבר המיוחד להם מופני גיוותן ר"ל שהוא עיקר לאמונתם, ודרך הישראל לפרוש מזה נשום יהדותו, אצל דבר שאין אללס אלא כינוס צלצד, אין צו נשום צחוקותיהם לא תלכו ואין ישראל חייב מזה להסתנות וכן העב"ם כלל. וכנראה מדברי הרמב"ם צמורה חלק ג' פרק ל"ז: ולהרחיק מכל מעשה הכיסוף המזהיר מועשות דבר וצחוקותיהם, ואפילו מזה סכיתלס צמעשה העבודה וכיולא צהן, ר"ל צכל מזה שיאמר שהוא מועיל מונטה שלא יגזור אותו העיון הטעני, אצל נוהג לפי דעתם כענהה הסגולות והכחות המיוחדות, והוא אמרו:

ישראל ערבים זה לזה, אשר בלתי ספק יש לו כונה נסתרת, והמה יחשבו אותו כפשוטו ויבינו שיענש איש בעבור חטאת דעוהו, ואם יקרה מקרה דע או נגע לאיש אחד אשר חשוב הוא בעיניהם בגלל מעשיו החיצונים, או שימותו הנערים והילדים מחמת מחלה מה, או שדבר בא באיזה עיר אשר ישכנו שמה בני עמנו, תולה כל אי מהם הרעות הללו בעונות האנשים אשר סרו מדרכיו, כי את עצמם יחשבו בשביל מעשיהם החיצונים לצדיקים. הגם שהוא סכלות ואפיקורסות גדולה לחשוב זאת על השם ית', כי הלא גם מלך ב"ד לא יעשה עולה ואכזריות כזאת לענוש איש תמים וצדיק ויונקי שדים בעבור פשעי ועונות הרשעים, ומכ"ש האל הטוב שבטובים הצדיק בכל דרכיו ומשפטי וחסיד בכל מעשיו; וגם הוא נגד הכתוב ביחזקאל י"ח כ': הנפש החוטאת היא תמות, בן לא ימות בעון האב ואב לא ישא בעון הבן, צדקת הצדיק עליו תהי' ורשעת הרשע עליו תהי', בכל זאת מחלימים כי המאמר הנ"ל הוא כפשוטו. הדעה המשובשת הזאת הסבה בלבם שנאה גדולה נגד אלה האנשים המסככים להם לפי דעהם נזק רב בבחינה הזאת. (ד) הלא נודע כי המון העם המה במענות (בגלל שלא יחקרו אחרי דרכיהם ולא יערכו אותם בשכלם לתהווכות עמים אחרים) לחשוב ולדמות, שרק מדותיהם, מנהגיהם ומלבושיהם המה הגונים וגאים לאדם מפאת שהוא בצלם אלהים, אבל אלה הענינים אשר בני אומות אחרות ידבקו ויתנהגו בהן בבחינה הזאת, אינם ראויים לו כ"א ישמאו את נפשו מאוד, ויחשבו שהאיש מאחיהם אשר יהפוך בהם, הולך בדרך עקלקלות ויעבור לפי דעתם על בחוקותיהם לא תלכו, כי לפי דבריהם כונת הפסוק בזה אף על הדברים שאינם נוגעים בדתות הגוים (*), ועי"ז

(*) מי לא יראה טעותם בזה, כי אכחנו כדע שזולת חוק נזרה נלשון עברית, אם על איזה ונהג שכלטו בני עם אחד מנחוקק דתם לשמרו והעלים פהם טעמו לאיזה קצה וכונה, או על דבר אשר שונני דת אחת נלטו מנחוק דתם לקיימו ולהתנהג זו רק אלל עבודתם לאלהיהם. אצל לא יוכל איש, אשר יצין וזה שידבר, לפרט זולת חק על דבר אשר באמת איננה כלטו איזה אומה מנחוקק דתם לעשותו, רק שאלכיש ונתנהגים זו אם צעזור שזולת חק צענייהם לאיזה קצה, או צולל סליה חכמי הדורות הסטוצים והנכזדים ונלכו אותו הגון ויאות לאדם להתנהג זו ותקנו אותו להם לעלמם

מחשבות ההמון אין בר ישראל יכול להיות ישר וזכאי כי אם בקיימנו ובשמרו כל המצות וביחוד המנהגים (*). ויחשבו שמאמר חז"ל: אין משיח ב"ד בא עד שיהי' כולו זכאי, הוא כפשוטו, אף שהוא נמנע בטבע מין האנושי וגם נגד הכתוב: אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. וכאשר יתגלה להם שאיש אחד לא ישמור איזה מצות יחשבוהו לדבר אשר ע"י אי אפשר שיפדו מהגלות וישובו לארצם, לכן ישנאו אותו שנאת מות. ג) מחמת שנודע דהם מאמר חז"ל: כל

מלא צנן חזי שוא ופי חכמים צעיניהם דעת רוח, צדמותם ערכנו כגד האלהים כערך האדם כגד האדם, ויחשנו עצות הלדיק לאלהיו כעצות העבד לאדוני ויראת הכנרת ופני הצורא כיראת החלש מפני הגבור! וזכת הרעיון הזה טעו רבים, ויחפאו על ה' דברים אשר לא כן ולא טעו את לבם לתור עוד אחרי עיקרי הענין והיי צעיניהם איש מוסר ומשלחן גבוה כמסר ומשלחן הדיוט, וישימו עונש אחד לשניהם ונצלי לרוך כליותם, להצין כי הסומר מורדות אל לא יפעל לו כי אם מטיב נפשו וממלא מדת שלימותו, והפוכה עורק ומסיר עלונו ונשמוע לא יחסר מלאו מלאוה, כי אם נשחית נפשו ומחסר מדת שלימותו (המליץ ר' חילק אייכל צהעתקתו המפוארה של ספר הכחמד והיקר ירושלים והרמזות"ן דף ס"ה).

(*) כתב החכם ר' נחש אלמושנינו צפפרו חפלה לנשה דף ס"ז ע"ב וזה שהסם יתצרך כחן לנו חורת אמת רחצת ידי, חלק נמנה עיון וחלק נמנשה, הוא יען רלה לזכות את כלם כאשר יהיו הדעות רבות וכן הנאות, אם יקיים איש אחד דעה מן הדעות או נלוה מן הנאות כפי הראוי בחכמה, הרי הוא כאילו קיים כלה, וזהו המלקים רבים יוכלו לזכות זה רבים, כי אחד יזכה לחלק אחד ואחד יזכה לחלק אחר שיזדמן לו. והרבה להם שכי המלקים האלה, למען יהי אפשר צידם להשיג התכלית בחלק אחד וזהם אם צעיון או נמנשה וכדי שיזכו הכל כי לא רבים יחכמו. ויש וזהם שיש להם חכמה אל העיון וזהם אל הנאות, וזה יזכו הכל. כי הזוכה אל העיון ותהי' כונתו לעבודתו י"ת, הרי הוא כאילו קיים הנאות, וזה הוא הנראה לר' חנניא בן עקשיא צאנרו: רלה הקצ"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ונאות, כי הסם רלה שיהי' האדם נשיג את התכלית, והוא לאהוב את הסם יתצרך, כי האהבה הוא הסודם הכולל לכלם וכו' (כי ע"י אהבת ה' ישמור את מלותיו הסכליות).

ואופני עבודותיה לבני אדם התועים אחריהם ; ולדברי רוח אין קץ .
ואולי הוא הטעם בזה , כי בעתים הראשונים בפרט במדינות קדם , לא
חיברו החכמים את ספרי המוסר באריכות על דרך שכתבו דברים הנוגעים
למנהגי הדת . דרכם הי' אז וכן יתנהגו שם עוד עתה , לדרוש בעניני
המוסר בפני העם ולכתוב אותם לדור אחרון במאמרים נפדיים קצרים ,
אשר מכל אחד ואחד מהם יש ביד כל משכיל לעמוד על ענין מיוחד
בחכמת המוסר על דרך שנכתב ספר משלי שלמה וס' ב"ם (*).
הגם שאם שמת לבך לדברי והקרת אחריהם , בודאי ידעת מדוע
ישנאו המון העם את האנשים אשר המנהגים אינם יקרים בעיניהם כ"כ
כמו המצות השכליות , כי השנאה הזאת נמשכת מהמעשים שיקדישו
את המנהגים , בכל זאת לא אמנע מלגלות לך עיד סבות אחרות לזה .
א) מחמת שיאמינו ההמון מישראל שיש תועלת ועונג גדול להשם
כשיקיימו המנהגים וכי בזה יעבדו אותו ואם לא יעשו אותם יש לו
עצבת רוח ונוק רב , הכל כמו אצל מלך ב"ד . ומטבע האדם הוא
רשנאו כל איש שישבב איזה רעה להעצם אשר יקר הוא בעיניו ויאהוב
אותו בכל רבו , לכן יקנאו קנאת ה' צבאות (**). (ב) בעבור שלפי

(*) כתב צעל הנוחזר ספר התורה והפילוסופיה צדק כ"ו : רצוננו
צעלי המוסר לא נחנו אל לצם לכתוב בספר (טעם הנוחזר כי חכמי המוסר
כתבו פרקי אבות , ולריך להיות : חכמי התלמוד) לזכרון אלא אותן המלות
שהן מועיל לשיקול דעת האדם , לפי שאם צאריך הימים היו צאים לידי
טכחה , לא הי' אפשר לחכמי לצ להמליחן מדעתן , כי צינת האדם לצדה
לא תחייבן ולא תרחיקם , ולכן הולחנו להינתן לנו מהשם צדק הנצחית והן
המלות השנוניות , אצל לא כתבו המלות השכליות (באריכות כי צקילור דרשו
גם והמלות האלה הרבה בתלמוד ובמדרשים) שיסודן דעתו של אדם , לפי
שהחכם יצינס מדעתו כסיתצוקן צמלות התורה וכסירצה העיון צחכנת הנפש.
ולכונה זאת חדלו לכתוב פרטי חונות הלצנות , כדי להודיענו שלא תושלם
הנועשה הזאת צקריאה צלצד , אלא לריך להרצות צה החקירה והעיון מרס
יזכה צה האדם לדכא תחת רגליו כל התאוות החונריות שהורגל צהם ציני
עלומיו וכו' .

(**) הצלע לשדי צספוק לפניו דס עתודים והקטר חלב מריאים ? הספך
לו צפעל כף חנוס וכחותיו צתת לפניו מניטצ כרנוו ? ידעתי כי רוח קדים

יתעסקו בהם כל ימיהם ומכ"ש אם מחבריהם מקדמוני ארץ המה (*). וידוע הוא שרוב ספרי ישראל מלאים רק דיני המנהגים, אבל הספרים שידרש בהם מעניני המוסר ותוכחת השכל מעט המה; לכן יחשבו שהמנהגים המה העיקר והמצות השכליות שפלות להם. ואם חכמו ישכילו לדעת שהטעם על מה שכתבו חז"ל הרבה מהמנהגים, הוא לא מחמת שהמה העיקר, כי אם בעבור שהוצרכו לכתוב כל האופנים ולדרוש על הפרטים והדרכים, איך, מתי ואנה יעשו אותם בני ישראל ויתנהגו בהם. אבל במצות השכליות הספיקו הקדמונים והיה די להם לכתוב ולצוות אותן להעם, להזהר בהן ולשמרן בכל עת ובכל מקום שיש לאל ידם לעשותן ולקיימן. גם יתכן שהרבה ספרים אשר נדרש בהם מעניני המוסר נאבדו, כמו שנודע לך איך רבים מספרי הנביאים נאבדו מאתנו. ואף אם נדע ברור שלא חיברו הקדמונים ספרים הרבה על עניני המוסר, לא נוכל להודות לדברי הכת הזאת בעבור זה. כי רבוי המכתבים והספרים על איזה ענין לא תוכיח כלל את קדושתו ואמתתו (**). מחמת שידענו כי יש ספרים לאין מספר בעניני ע"ז, אשר יצו חוקי

(*) הרצ צאיגרותיו דף ג' דפוס צרין כתב: והוא החולי הגדול והרע שכל הדברים שניאלו הסכלים כתוצים צספרים, יעלה על לבם שהם חזות, וכ"ס אם יהיו הספרים חלה קדמונים ואם יתעסקו חנסיס רצים צחות הספרים ונשאו ונתנו צהם, וניד יקפון דעת של נמהר לאמר שאלו דברי חכמה. ויאמר צלצו אכן לסקר עשו עט סופרים וצחנס נשאו ונתנו חלה צהם? וזאת היא טאצדה ונלכותנו וסחריצה חת ונקדשנו וסחריצה גליותנו וסגיעתנו עד הלום, שצבותינו חטאו ואינם. ולפי שניאלו ספרים רצים צחלה הדברים של דברי הסוים צכוכצים, דברים חלה הם עיקר ע"ז כמו צציארנו, עשו חסריהם ודמו שהן חכמות ופוארות וסיס צהם תועלת גדולה, ולא נתעסקו ע"י זה צלניידת ונלחנה וכיצום חרלות, חלה דמו שחות יועילו להם. ולפיכך קראו חותם הנציאים ע"ה סכלים ואוילים. ודאי סכלים ואוילים היו, ואחרי התהו אשר לא יועילו ולא ילילו, כי תהו הנה, הלכו וכו'.

(**) הרצ צספר ונאמר תחיית הנותים כתב: הענינים לא תוכיף על חמתתן צכפול וצסנותם פעמים רבות ולא תחסר צסלא יוכפלו ולא יושנו. וזמה יודע שצכרון פנות היחוד, והוא חנרו ה' אחד, לא נכפל צמורה וכו'.

לכבד ולאהוב את הדבר אשר הוליד ופעל אותה בלבו . מטעם זה דרכו להתענג מאוד בעת שתתעסק נפשו בכל דבר אשר לא ידע זמן הולדו ומעת שבא והתחדש בעולם עברו וחלפו שנים הרבה עד שא"א לו לעמוד על סבת מקורו וזמן התחדשו ולקנות ממנו השגה ברורה ושלימה . ויען שהמנהגים הם ישנים ומקורם נסתר מאוד מההמון , לכן קדושים ומכובדים המה בעיניו ונפשו תתענג עליהם בעת יקיים אותם . (ה) יש רבים מישראל שיאמינו באמת כי תכלית כוונת ה' בנתינת תורתו לנו , היא רק שלימות והצלחת חברת בני ישראל , ובכל זאת המנהגים יותר קדושים בעיניהם ממצות השכליות , יען שבאלה נראה ברור לעיניהם כי נסבו מהן טובות רבות לגוף האדם , אבל במצות השמעיות (המנהגים) נעלם מהם תועלתן לאושרם והצלחתם , ונראו להם כמשא כבד ועול גדול על האדם , אשר ישביתו ויפריעו אותו מעסקיו וממעשיו , הנצרכים לפרנסתו ולהצלחתו ההומריות . ולפי שדבר זה הוא לכל איש לחשוב שה' יצוה איזה דבר ללא תועלת , לכן ישפטו בשכלם שהמנהגים החיצונים , אשר יתנהנו בס בני עמנו , מסבבים ומביאים תועלת רק לנפש , לא התועלת האמתי שהיא שלימות המעלות והמדות , אשר ע"י ילך האדם בדרך הצדק והישר עם חבריו , כי אם לצרף ולזכך את עצמותה מזוהמת הנפש הקדמוני או מעוונותי' שחטאה טרם עזבה את אוצר הנשמות , אשר בגלל זה שולחה לפי דעתם אל עולם השפל , להיות שם ימים רבים בזיקי הגוף . ואולם בעבור שהנפש היא יקרה וחשובה מחגוף שהוא עפר מאדמה ; לכן נחשבים וקדושים בעיניהם אלה המצות שהן תועלת לנפשו יותר מאלה שהן תועלת לגוף . אבל טעותם הוא מבואר לכל משכיל ; כי באמת המצות השכליות מועילות יותר להנפש ותסבבנה אשרה יותר ממצות השמעיות , בעבור שהראשונות הנה בעצמן התכלית , אבל המנהגים אינם רק אמצעיים להשגת התכלית וידוע הוא שהעיקר הוא התכלית ולא האמצעיים (*) . (ו) הוא גודע שדרך ההמון לחשוב כל דבר הנכתב בספרי גדולי עמו לדברי אלהים אשר שם אותם בפייהם , ולא ישתדל לחקור אחרי אמתתו ובפרט אם גרש ממנו בספרים הרבה רב הכמות , הכל באריכות , ואנשים הרבה

(*) עיין בהערה ה' בסוף הספר , ותגלה ראיות הרבה נתי"ך על אמתת הדבר הזה .

ראוי להיות נאהב מכל בני האדם המתהלכים עמו בחברה, וכי כל אי מהם מחויב להשתדל ולעשות לו צדקה. גם דרכו לשפוט מאיזה פרטים של המין האנושי, אשר יחיו בדורו, על הכלל כלו, ולגזור משפטו עד גודל שכל איש מפעולותיו אשר יעשה עמו ועם האנשים הישרים בעיניו, ולאמר על זה שיפעל צדקה בבחינה הזאת כי הוא חכם, ולכנות את זה הפועל פעולות המזיקות לו ולהם בשם סכל. ויען שע"פ הרוב ידמו ההמון כי הרעות הבאות עליהם מאחיהם, אשר יחיו אתם עלי הארץ, גדולות ויותר הנה מהטובות שעשו עמהם, לכן יאמינו כי שכלם הוא קטן במעלה בערך שכל הראשונים, ויאמרו בלבם: לו לא הי' שכלם נשחת כ"כ, אז בודאי הי' בידם להשיג את גודל ערכנו ולא השתדלו לעשות לנו רעות. ואין ספק שבימים הקדמונים החליטו ג"כ בני אדם, כי אבותיהם היו גדולים מהם בשכל בבחינת מעשיהם, יען שכל דור ודור לא ימצא חפץ בהדברים ההיום לפניו ביחוס כל עניני העולם. וכנראה ברור מהפסוק פסו אמונים מבני האדם ומהשירים שחיברו איזה ממשוררי יון, שקוננו בהם על הדורות שחלפו, ובפרט על הדור המכונה אצלם: עת הזהב. ודברי המלך: אל תאמר מה הי' שהימים הראשונים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת על זאת, סותרים משפט זה ויוכיחו כי בכל דור ודור יתקרבו בני האדם יותר אל השלימות, כי רק חסרי חכמה לא ימצאו חפץ בהדברים ההיום וידאגו על מה שעבר. אבל אין ספק שיש בכל דור ודור טובות ורעות מתחלפות המשיגות את האדם. (ד) מטבע האדם להתפלא ולהשתומם על כד דבר שיש לו מרחק רב וגבוליו נסתרים מעיניו, אם בבחינת המקום או בבחינת העת, ולהרגיש בנפשו הרגשת ההשתוממות בעת ירצה להשיגו ולקנות ממנו ציור חושי, ואף שאי אפשר לו להשיג הדבר הזה כחפצו, בכל זאת ימצא עונג רב בהתעסקו בציורים ובמושגים כאלה, מחמת שהחסרון הזה הוא לו רק בעבור כי דמיונו הוא מוגבל אבל לא בעבור השכל שיש בידו לצייר ע"י המדה אף הדברים אשר מרחקם הוא רב מאוד כידוע למחקרים (*).

(* עיין נ"ס שכתב קלנט צספרו צקור כח הנושפט (קריטיק דער אורטטיילסקראפט) על דבר העונג שיש לאדם ווענינים הענגזיס, וכן צונכתצ על אודות הסנגז לסיללער.

ישראל להתנהג בהם לא התקינום. אבל טעותם בזה מבואר, מחמת שלשה טעמים: (א) כי לא יערכו ההמצאות שהמציאו החכמים הקדמונים בשכלם לאלה שהתגלו ע"י האחרונים, לשקול אותן יחד במאזני התבונה. ולו יעשו זאת בודאי לא הי' נעלם מהם שע"י האחרונים התגלו בעולם דברים ונפלאות אין מספר בכל חכמה וידיעה שלא עלה על לב הקדמונים, כמו שנראה ברור מקורות ההמצאות שהתחדשו ע"י חכמי לב מאז ועד עתה (*). (ב) בעבור שהדעה המשובשת מגודל שכל הקדמונים עשתה שורש ברבם מנעוריהם כ"כ, יבכל דור ודור יורישוה האבות לבניהם אחריהם, עד כי בכל עת כאשר יקראו בספרי הקדמונים, אשר ע"פ רוב דבריהם נעלמים המה ואינם ברורים, ישעו למצוא בהם רמזים על ההמצאות שהידשו האחרונים, אף שבאמת נבאו הראשונים ולא ידעו מה נבאו, ולא עלה על מהשבתם שום דבר מההמצאות האלה, ולא כיונו אליהם כלל בדבריהם הנסתרים. (ג) ידוע הוא כי בטבע האדם הוא, ראהוב ולכבד את נפשו מאוד ולחשוב שהוא

הרגישו אלה מהקדמונים, אשר הי' נתן להם לב רגש להתפעל ונפלאות ומקורות הצריחה, את יופי הוד ופאר של ענייני התצל יותר וצמדריגה גדולה ואלה האחרונים, אשר צנחנית הסנות לזם המה דומים להם. וכאשר ליירו וגילו הקדמונים מושגיהם והרגשותיהם צעט, צמסור וצמקצת לפי עינינו, לא עדצנו אותן עם חקירות שכלם, כי לא ידעו עוד מהן הרבה, וידעתם צחכמה היתה אז מוגבלת מאוד, רק ליירו לפנינו הרגשות, דומות להדברים הטבעיים שהעלו אותן על רוחם וכמו שהרגישום. עי"ז תגלל נפשונו עונג רב אם נראה צעין פקוחה וצניימת לב את מנשיהם צמללכות וצחכמות היפות, וכמעט הוא גורל מהעונג אשר תרגיש צעת תתפעל מענייני הצריחה שתשיג צחשים. לא כן הוא אלל האומנים והמסוררים האחרונים צנחנית טיריהם וצנייניהם, הם לא ירגישו ענייני העולם כראוי ולא ישיגו אמיתיות מהם מחמת חולשת דמיונם, שנשחת ע"י עסקיהם הרבים צחקירות הפילוסופיה, לכן אין לאל ידם לצייר לפנינו ענייני התצל כראוי. כל מנשיהם ודצריהם המה ע"פ הרוב רק ליורי וחקירות שכלם, אלל לא ליורי העולם וצריותיו, כי יערצנו חקירותיהם עם הרגשותיהם שנפשו להם מעניינים טירלו צעיניהם וצלות צנפסם על ידי החושים.

(*) עיין צהפילוסופיה של דצרי הימים דף שכ"ג.

את דעותיהם ומעשיהם בפרם השכל, וכל מה שחדשו בעניני האמונה
בחנו היטב מרם שעשו אותם לחק עליהם ואם לא מצאום הגון לבר

וכתז צעל הממזר ספר המורה ופילוסופיא דף קל"ח : ידוע שכל
עוד סיתרצה הכסיון ויתארכו הדורות ויתרצו ממספר השוקדים על הלימודים,
יתרצו יותר גבולות החכמות, אשר מקורם השכל האנושי, לכן אין נחפלא
אם נחגלה לאחרונים כמה ענינים שנעלנו לקדמונים, בכל מה שמוגע
לידיעות האנושיות עכ"ד. וכן הוא דעת רבים ומחכמי ישראל. ר' שם טוב
פלקירה צספרו אגרת הויכוח כתז : לא ידעו הקדמונים עוד האמת בכל
החכמות, אצל האחרונים השיגו את העיון האמיתי, כי זה לא יתכן אלא
צומן רב ארוך, כמו שהוא מוצא למעיין צספרי חכמה וכו'. הקאנדיא
צאילים דף נו"ן: וכמה דברים נגלו לאחרונים לא ידעו הקדמונים ולפנים
היו קורות נוראות וכו'. ומה שנאמר על שלמה ויחכם וכל האדם כצר
פירשו הרצ צעל כפתור ופרח צדף ת"ח ע"א, ר"ל : וכל האדם שצדורו
(עיון סס).

הגם שאין להכחיש כי איזה מפעולות הקדמונים צצחינת הענינים
שנאלו צשכלם, טובים ויפים צערכם ונאלה של האחרונים, וצפרט גדולה
היא מנעלתם אשר השיגו צמלאכת הצנין, המליכה והסיר, וכי האחרונים לא
עלו למדריגתם צחכמה הזאת, ולא הי' לאל ידם להיות מפוררים מפוררים
ואמונים מהירים כמותם, צכל זאת אין צזה סתירה להחלטת הממזר, ואין
ראוי צעצור זה להגדיל צזה את עולם כח שכלם צכלל. כי הלא נדע צדור
מהנסיקון ומחכמות הנפש, שרק האנשים אשר כח דמיונם הוא חזק ומאוד יוכלו
להנליא ענינים ומכודים ולעשות גדולות צחכמות היפות והנעימות (כמו
מלאכת המליכה, הצנין, הליור, הכגון ודומיהם), ואין הכרחי הוא זאת
לצעלי המלאכות האלה, וצלעדי עולם של הכח הזה אינם מוכשרים להיות
מפוררים וגדולים צזה. גם מוצא צחכמה המוכרת, שהשגות השכל והליורים
הכוללים של הפילוסופיא (הנקראים צלשונם אולגנעמיינע אצטראקטע
צעגריפטע) מנלישות מאוד ע"פ הרצ את דמיון אנשים המתעסקים צלימודם
ומעוריהם הרצה. ואנחנו נדע כאמנה מודצי היינים להאומות ומקורות
המסוררים, כי צינים הראשונים לא חקרו צעלי הסיר והמליכה אחרי עניני
הפילוסופיא ולא התעסקו צהשגות השכליות כ"כ כמו אלה מהם הצאים
אחריהם ואשר חיו צמונינו, וכל זה צגלל חסרון החכמות אז כידוע, לכן

מהם (*). ולכן אין לנו להתפלא אם אנחנו רואים, איך ההמון יקדישו את המנהגים אשר תיקנו אבותיהם. כי לפי דעתם שקלו אלה המתקנים

(*) הרבה מגדולי ישראל זמננו יוכיחו יתרון הקדמונים והאחרונים
 מנאמר חז"ל: אם הראשונים כולאכים אנו כבני אדם ואם הראשונים כבני
 אדם אנו כחמורים, ולא כחמורו של רש"י, וכן לבסוף של הראשונים
 כפתחו של אולם. אבל אין ספק שחז"ל ראו בזה להורות לנו שההבדל שיש
 בין הקדמונים לאחרונים, הוא רק בצחינת הנצואה, ולא בצחינת הסצרה
 כהוכחת צעל ומור עינים פ' י"ד חז"ל: האונס, אחרי הגיעה לאחרונים
 מה שהשיגו הראשונים, לבד מהשגתם אשר קנו לנפשם, נראה דהוה ליה
 כמשל הנכס הרוכז על הענק שזכר צעל שצילי הלקט בהקדמתו על שם אחד
 מחכמי קדם באופן שיאות להאמר: כי היתרון אשר אונה נולד לקדמון
 על האחרון, הוא בדברים הנחלים בנצואה מלד היותו יותר קרוב לנצליה,
 הוה לאחרון על הקדמון בדברים אשר חטטם ילא מנעו העיון והנסיון, יען
 היותו תמיד הולך ומוסיף חבל לחבל ונוסיחה למסיחה, עד כי צעור
 הראשונים עלוהם אשר כללו סצירות היאורים להוליא להם ויט, אומר יאמר
 הכורה אחר כורה: אני קרתי וסתיתי. וכבר ידעת מה שכתב הרב הגדול
 רמב"ם ז"ל בהקדמתו לפירוש הנוסחה חז"ל: וזה שיעשה יהושע ופנחס צעין
 העיון והסצרה, הוא מה שיעשה רבינא ורצ אשי. ע"כ יהי איפוא ההפרש
 בין חכמי קדם לבנינו צורה אשר צינס לבניאיים ההנה, הלל עוד דב צד
 מלאכי העיונים ישאו יחד עכ"ד. וכן נראה מוסוף המאמר: אם הראשונים
 כבני אדם אנו כחמורים אבל לא כחמור של פנחס בן יאיר שהכיר את השעורים
 אם הוא טבל או לא. וזה א"ל לשום אדם צעולם ע"י השכל בלבד, אף
 שהשיג שלימותו הראויה לו, כ"א ע"י השפעת הנצואה, וכל עמל אדם
 לדעת זאת ע"י כח ההכרה וחקירה, לשוא וריק הוא, ואין לאל יד השגתו
 לעמוד על אמיתת הדבר הזה מלד התצווה, ונחנות שלא תשנה מראה השעורים
 ע"י המעשר ואין להם סוננים שמורים על זה. ומה שאמר קהלת: אין
 חדש תחת השמש, כונתו בלתי ספק על התחדשות דבר מה צעולם בצחינת
 טבע הנצריאם והצריאה בכלל, אבל לא בצחינת ההמלחות שכולור ע"י חקירת
 בני האדם ושכלם. צעל כוזרי חלק שני ויכוח שלישי ס' כ"ח כתב: מיעוט
 הלז שאמרו על עלוהם האחרונים מנח"ל: לבסוף של הראשונים כפתחו של אולם
 וכו', אינו אלא מרוב הלדות והערדות והגזירות ולא ממיעוט השכלי עכ"ד

ב"וד שכל יושבי ארצו מחויבים לשמור ולקיים חובות הרבה לצורכנו ולתועלתו, מלבד המצות והחובות שמוטלים עליהם לעשותם לטובת ולקיום חברת בני המדינה, לכן יטעו ג"כ במצות התורה ויחלקו אותן לשתי מחלקות, איזה מהם אשר תועלתם לבני האדם מבוארת להם בעצמם, יקראו בשם מצות שבין אדם לחברו, ואלה אשר תועלתם לחברת בני האדם נעלמת מעיני שכלם כמו ציצית מזוזה תפלין ודומיהם יקראו בשם מצות שבין אדם למקום, ויחשבו כי מלבד אלה המעשים אשר יעשו לטובת אחיהם ע"פ דברי התורה, מוטלים עליהם עוד חובות פרטיות אשר מהויבים המה לשלם לאלהים לבדו, ואין לאדם חלק במו, והמה המצות השמעיות (*), עד ישנה' להם למשל והורגל בפיהם לאמר: מה לה' הוא לה' ומה לאדם הוא לאדם (**). ואולם בעבור שהחובות שבין אנשי מדינה למלכם מוטלים עליהם יותר לקיימם ולעשותם מהחובות שביניהם זה לזה, וגם העונש על עזבם אותם וחטאם למלך הוא יותר גדול ורב מן העונש שיוסרו ויענשו על עזבם את המצות שביניהם וחטאם זה נגד זה, בעבור שבביטול המצות שבינם למלכם, עונם הוא כפול כי מלבד שיעברו פקידת המלך ודתו, עוד יזיקו במעשיהם לו ולעצמו; אבל בעזיבת המצות שבין האדם לחברו, לא יחטאו נגד המלך כי אם במה שיעברו על מצותיו אבל לא יזיקו לו ולעצמו כ"כ, ע"כ יחשבו ג"כ בעבור הדמיון שימצא לפי דעתם בין מלך מלכי המלכים למלך ב"וד, שהמצות אשר הנה לפי דעתן בין אדם למקום יותר קדושים הם ומוטלים עליהם לשמורם ולקיימם מהמצות שבין אדם לחברו, עד שיעזבו אותן השכליות מפני הראשונות השמעיות. אבל לא ישיכילו לדעת שעי"ז יגשימו הבורא יתברך ויתארוהו בתארים ובתכונות גשמיות; כי מהדעה הזאת נסב המשפט לאמר: שיש להשם ח"ו חסרון לדבר מה והצטרכות לעזרת בני האדם. (ד) נודע לך איך כמעט כל בני אדם ובפרט בני עמנו לא פסקו מלשעות בכל דור ודור לחשוב ולהאמין, שהקדמונים אשר היו לפניהם זמן רב היו גדולים מהם בכל דבר חכמה וכל רז לא נעלם

(*) עיין תכונת הרזנים שהערה לך למ"ד.

(**) עיין מה שכתב הסכם קאנט בספרו רעליגיאון אינפערסאלז דער זלאסען פערנופט דף קי"ד.

וחכמיהם לא כתבו ודרשו מענינים כאלה מאומה, לכן נעלמה הידיעה הזאת מבני עמנו. וידוע שרק הידיעה הזאת תלמד לאדם לדעת את מצב ומנהגי כל עם ועם, ולראות איך התהדרשו הרוב מהם ע"י סבות קטנות ונולדו ממקור משחת, ותורה למצוא הסבות אשר הסבו את בני עם אחד לסור מדרכיהם שנחלו מאבותיהם וללכת בדרכי אומה אחרת אשר התהלכו עמה בחברה, ולהבין למה איזה מהעמים לא שנו מאז ועד עתה את רוב מנהגיהם הישנים ותכונותיהם אשר נחלו מאבותיהם, אף שדורות הרבה עברו מעת שנוסדו ונהיו לעמים, וצרות רבות אין מספר השינו אותם, ולראות מדוע תהלוכות רוב אומות שונים אלה מאדה בכל דור ודור. ע"י הסרן הידיעה בדברים האלה א"א לבני ישראל לדעת המקורות אשר מהם נודדו דרכיהם, מעשיהם ומצבם המוסרי, ויחשבו כי מנהגיהם אשר התנהגו בהם עד עתה, הנה אלה בעצמם שהתנהגו בהם אבותינו הקדמונים, ושדורות הראשונים עד הנה לא השתנו מאומה וכי כלם יצאו ממקור התורה, לכן קדושים הנה בעיניהם ואוהזים בה מאוד. ג) הנה נודע לכל משכיל שהמון רב מישראל יציירו בלבם מלכותא דרקי' כמלכותא דארעא (נגד הכתוב המבואר ואל מי תדמינו ואשנה יאמר קדוש), ויען שהדרך אצל מלך

אותם. ואין זה הסרן צישראל לנר, כי גם רוב חכמי סאר האומות הקדמונים שחיו צימי הראשונים ולאמריהם וצפרט אלה נעם ערב, אשר צעקנותיהם הלכו הרבה ונחכמי ישראל, לא התעסקו ע"פ הרוז רק צענינים אשר יועילו להצין ע"י צנל חכמת הפילוסופיאה (עיין צקורות ספרי הקדמונים להחכם העערען חלק א' דף קכ"א, קכ"ט וקמ"ד), ואף אם נמלאו איזה ספרים הדורשים ונקודות העולם, לא נוכל לנלוף צהם תועלת הראוי, כי לא יספרו לנו רק מה שקרה לישראל צעניני הלות וצצניית ונאשריהם אשר כונו עליהם צכל דור ודור, ואף נאלה הדברים דצרו ודרשו ונחצריהם צכלל ולא צפרטות, אצל הדצרים הנוגעים לנאר ענינים יקרי הערך, ולנאר הנוים, לא יזכירו צם רק צהעצרה. ואף אלה החכמים צישראל אשר למדו החכמות והתעסקו צהן ונחמת ונאמר הנוסנה: דע מה סתציז לאפיקורוס, גם הם לא למדו ג"כ רק חכמת הפילוסופיאה, כדי סיהי נקל להם להחוכה עם המינים ולדעת להסיז על הוכחותיהם ונאלותיהם צעניני אלהות.

מהסבות אשר הסבה קדושת המנהגים : א) קשה לאדם יותר לשמור מצות השכליות ולהטיב את מעשיו הרעים , מלהאמין באמונת הבלִי שוא ולקיים המנהגים ולעשות המעשים החיצוניים , כי יצר לב האדם לא יהגבר כ"כ עד השכל בעת חפצו לעבוד עבודות חצוניות האלה ואין לו נזק אם יקיימם כמו בהמצות שבין האדם לחברו , יען שבכל מעשה ופעולה אשר יעשה האדם לטובת רעיו יכאיב את לבו , מחמת שיצרו הוא מנעוריו רע מאוד , וכל תשוקתו למלאות תאוותיו . ב) מחסרון הספרים בעינים הנדרשים בהם מעיני דברי הימים בכלל ומקורות עם יעקב בפרט , בבחינת האמונה ובבחינת מנהגיהם איך התחדשו והשתנו . הרוב מגדולי ישראל לא התעסקו בזה כמעט כלום (*).

ע"ד הסיבה הנזכרת את פועלי האון ההולכים אחר יצר לזם הרע לטנף את אכסס תמימי דרך אורזי הלך והאמונה .

(*) וכן נראה צדור ודצרי צעל ונאור עינים פ' כ"א שהרצה וגדולי ישראל לא קראו צדצרי הימים ולא ידעו מהידיעה הזאת , כי הוא הוכיח שם איך רש"י וצעלי חוספות טעו צזון שחיו צו הילינא הולכה ומונצו , מחמת חסרון ידיעות קורות העמים וז"ל שם : איך ספק כי אלו צעלי החוספות קראו את ספרי העמים (אשר לא קראום כללתי סור ודיני התורה כרגע) נבלה עליהם תוכן הדצר שהילינא וצנה היו גרי לזק ונגויי הארץ וכו' . ולפי דעתי יש טעם ונדוע אף החכמים הקדמונים צצני עוננו לא התעסקו צידיעה הזאת , והוא צעצור שחצצו כי חכלית האדם היא לקנות לו ידיעה מוגללות הצורא יתצרך , ויען כי אי אפשר לדעת זאת כללתי קנין שאההחכמות לכן מחויב האדם ללמוד אותן טרם שיתחיל ללמוד חכמת הפילוסופיה . הידיעות האלה הן לפי דעתם חכמת המדידה התכונה והטענע צכלל , גם ההגיון , וידיעות הראשיות מחכמת הנפש (כנראה ונדצרי המורה חלק א' פרק ארצעה ושלשים) , אבל אלה הידיעות , אשר לא היו נלרכות לזה לפי דעתם , אינן מוטלות על האדם לדעת אותן , לכן לא התעסקו גם צידיעת דצרי הימים . ומה שהתעסקו צחכמת הרפואה הוא צעצור הפרקסה , וגם צכלל שהשתדלו להיות חסוצים אלל הולכים וגדולי המדינה . וכאשר נחקור על החכמות שנכחצו צהן ספרים ונחכמינו אז נראה , כי צהרצה ונהם לא התעסקו כלום , ורק לאלה אשר הזכרתי היתה חשוקתם , וצהן חיצרו ספרים הרצה ונעט מוציר הן הספרים אשר ידצרו ונשאר ענינים הנלרכים לאדם לדעת

בעבור שני טעמים : א) כי המון העם בבחינת הגופני והשכרי , הוא דומה לבהמה אשר תאהוב המנוחה , המרגוע והשקטה (רוהע), בכל עניינו , לא יחפוץ ההשתנות ולא ימצא עונג בה , ולכן ישנא מאוד את כל דבר המשביתו ממצבו אשר ימצא עונג בו , וימנע אותו מלהשיג המנוחה ולא יניחו לשבת בטח במעמדו (*). ויען שדרך המשיכל האמתי לחקור אחרי מחשבותיו ותהלוכותיו , ולבחון אותם בכור השכל, לדעת ולראות אם הנה נאות או מגונות , טובות או רעות , אמת או שקר , ולתקן אח"כ מנהגיו ולהטיב דרכיו כפי הרעיונות אשר תולדנה מחקירותיו , ולגלות בספר או במקהלות מדוע שינה דרכו , ע"כ אין לתמוה על שנאת אנשי ההמון את המשיכלים . כי ע"י נשבתו בהשגת הצלחתם ובמנוחתם , מחמת שמוכרחים המה לשים לב על דעותיהם ומעשיהם ולחקור אחריהם וע"ז יכאב לבם . ב) בעבור שמטבע כל איש מהמון העם הוא לחפוף , שכל בני אדם ובפרט בני עמו ישתוו לו בדעותיהם ויהיו דומים לו בהנהגותיהם, ולשנוא את אלה אשר דרכיהם שונים הם מדרכיו . על כי איש ההמוני יחשוב את עצמו לחכם וצדיק בכל דעותיו ומעשיו , ואם יקרה שיראה איש שעושה היפך מעשיו , או שיגלה דעות אשר יתנגדו למחשבותיו, ידמה שהאישי הזה יחשבהו לסכל ונבער מדעת , אשר כל מעשיו המה מעשה סכלות ורשע , וע"ז תדאב נפשו מאוד , כי לא יוכל לשאת את ההרגשה הזאת, לכן רעים המה בעיניו דרכי חברו ויגעל לבו בהם (**). ועתה אבאר לך איזה

העם מחמת שהורו להם האמת והדרך הישר , ומלכד סלא הטו חזון לדבריהם סקלו אותם באצנים .

(*) ומה נחמדו דברי הסכם קרוג . נספרו ע"ד הדעות המפשיות , צאנרו , כי האדם הוא מוטעו מפאת חוונרו על כל עניינו ולא יכלה לשנות דרכיו צטוס דבר ולא ימלא חפץ צזה עכ"ד .

(**) וכן נראה מדברי פיקטע . נספרו על דבר האמונה (רעליגיאנסלעהרע): גיימות עולם עד עתה נולדה קנאת האמונה צין צני האדם וסנאחת זה לזה צצחינת המוסרי , מוטעפטס אשר יגזור סכלס לאנר : אס נאמין סלדקו דברי המונגידס לנו צעניני הדת , וכי צמיסריס סתהלכו , אז לסוא כל מעשיו , ואך אחרי סהצל סלכנו מאז וכל פעולותינו עקלקלות סמה , כי יסודס סוא אפס וסוהו עכ"ד . עיין סס מרף כו"ן עד כ"ג , וסמלא דצריס נחמדיס ,

על דבר המנהגים, העירוני עוד על שאלה אחת לשאול מפיך והיא :
 מה זאת עשה המנהגים קודש בעיני רוב ישראל כ"כ עד שיהיה
 בשמירתם ויחזיקו בהם יותר מבמצות השכליות, שהמה עשיית המשפט
 והצדק ? ומדוע יאהבו ויכבדו את האנשים אשר ישמרו ויקיימו את
 המנהגים, וגם יתהלכו עמם בחברה, אף שלא נעלם מהם שהאנשים
 האלה יעברו על רוב מצות שבין אדם לחברו, ולהפך ישנאו ויחזקו
 אנשי ההמון את אלה האנשים, אשר לא ירפו מכל מצות השכליות
 ולא יחדלו מלקיימן, אם נודע להם שהאנשים האלה לא ישתדלו לשמור
 המנהגים ? מה היא הסיבה אשר תוליכם שולל ותתעם בדרך תועה
 ועקלקלות, ולשנוא ולשמוס יותר את האיש אשר יגלה דעותיו החפשיות
 וישר הולך עם חברו ועושה חסד לבני אדם ואך במנהגים לא ימצא
 חפץ, מהאיש אשר כסוס ופרד אין הבין ילך בדרכיהם שנחלו מאבותיהם
 ויתנהג כמוהם, אף שיראו בעיניהם, כי לא ישמור עקרי התורה ויעבור
 על לא תגנוב, לא תרצה, לא תנאף, לא תענה ברעך עד שוא,
 לא תקום ולא תטור, לא תשקר ולא תקח שחד, אל תונו איש את
 אחיו ועמיתו, לא תשנא את אחיך בלבבך, את כספך לא תתן לו בנשך,
 ובכלל נקל הוא לו לעבור על ואהבת לרעך כמוך (אשר הוא כונת כל
 התורה כלה במצותי כמאמר הז"ל הידוע) בעת שימנעו המצות האלה
 אותו מלהשיג חפצו ולמראות תאות לבו הרע ?

רמב"ם. רבות הנה הסבות אשר ע"י נסבה זאת, ומי הוא אשר
 יתהלל לאמר: יגעתו לחקור אחריהם ומצאתי כלם, ולא נעלמה ממני
 אף אחת ? כי מי לא ידע שלב אדם אין הקר וא"א לראות בחדריו ?
 לכן לא אניד לך כלם ואל תבקש ממני גדולות ! אך זאת תדע שלא לבד
 בעם ישראל תמשול הרעה הזאת בעתים האלה; כי אם מאז ועד עתה
 לא פסקה מלמשול בנו וגם בלב כל העמים, אשר עיני שכלם טחו
 מלראות האמת ועוד בחשך ילכו, השרישה ועשתה פרי. דרוש בדברי
 הימים לבני האדם, חקור אחר תהלכותיהם ותראה איך מאז ועד עתה
 לא חדלו אנשי ההמון מכל האומות מלשנוא, לבזה ולהשמיד את
 המשכילים, אשר כל מגמתם והשתדלותם היתה לעורר אותם שיחקרו
 אחרי מקור דעותיהם וללכת בדרך אמת (*).

(*) כידוע מדברי הרבה נביאים איך לא נאלו רצים מהם קן צעיני

בנתינת תורתו, הוא קיום המנהגים הרבים? וכל א' מהדומדים אשר לא נעלמו מהם דברי הפוסקים יקום לשטנה לו (*). ויאמת ע"י כי שקר בפיו והוא מגלה פנים בתורה שלא כהלכה. אך זאת תוחלתי לה', שיתן בלב המשכילים, שימצאו בכל דור ודור ומדינה ומדינה מבני עמנו, חפץ ועוז לקנא קנאת ה' צבאות והחכמה, לכתוב ספרים בלשון עברית וקלה להבין, או בלשון אשר ידברו בה בעסקיהם בכל מדינה ומדינה כלשונם נגד המנהגים המשובשים והנפתלים שלהם (**). והגלות בספרים האלה האמת בעינים אשר דברנו מהם, ולאמת את דבריהם ע"י מופתי השכל והתורה למען ימצאו הן בעיני נערי בני ישראל וצעירי הימים, אשר לא השרישה עוד האולת בלבם ולא עשתה בם רושם כך כבאלה שהזקינו בפיתות ובלו כל ימיהם בדברים של מה בכך.

במ"ה. יאבה ה' שיהי' כדברך! רבו הנה הרעיונות אשר תעלינה על לבי בעת אדבר מענינים כאלה, ואחזור אחרי האמצעים שיוכלו לסבב הצלחת בני עמנו. מה גררה תשוקתי לשמוע מפיו דעתך באריכות גם בעיני הזה! אך אין לי עתה עת נכונה לזה, כי דברך הראשונים

(*) ואחד נתייחד עי העירני על הנעשה סיספר צעל סדר הדורות אלל קורות ר"ת, להוכיח ע"י אונת דברי הרונצ"ס, צאנזר, כי כל א' מהלונדים יח' לטון, וכו' וז"ל הנחצר סס דף ל"ט: והסיד ר' יעקב להנציח, תשאל את נשה רבינו ע"ה שהוא צכאן, וכן עשה הנציח ושאל נוננו האיד קושרין קשר של תפילין, אמר לו נר"ע: אין אחס קושרין כדת, כי הקטירה לא צלל יד הוא, אלא צלל ראש ולריך לקשור צכל יוס, וירד ר"ת בארי ואמר: נשה טעית.

(**) ונה נוללו דברי גילערא על סוקראטוס, צאנזר עליו שהוא הוריד הפילוסופיה ונזרוס טמים ארלה, ויטע אותה צלהלים וצנתי עוצדי האדמה, לנען לא תהי' עוד אך נחלת המשכילים צעס כצראטונה. כי החכם הזה דרש צנקהלות וצצית נודרשו לפני הנערים והנחורים את דעותיו, שקנה לו ע"י החקירה צענינים יקרי הערך הנוגעים להללחת מין האנושי צלשון פשוט וקלה, וגלה אותה להעם על דרך היותר צדור, לנען לא תהיינה האנחיות צענינים האלה לפניהם כספר חתום. וע"י סדרכי לימודיו היו טונים נודרכי החכמים שחיו לפני זננו, פעל רצ טוב לענו כידוע וקורת הפילוסופיה לעם יון.

האלה ואיזה מהם משחיתים את לבם . חקור אחרי דברי , ותראה איך כמעט כלם נוסדו אם על הבחינה והנסיון או על החקירה . אם תבחון אותם היטב , בטוח לבי שתשקיף מן הדברים האלה , אף שהמה בקיצור , על דברים גדולי הערך .

במ"ה . שמחתני ידידי בדברך הנעימים ! מאוד תתענג נפשי בהם , הבנתני שגם המנהגים הטובים אשר הכרחים המה לבני ישראל להתנהג בהם , אינם בהחלט ובעצם העיקר כי אם אמצעיים להשגת התכלית אשר בעבורו נברא האדם , שהיא עשיית הצדק הטוב והישר עם בני אדם בכלל ועם אחיהם בפרט . וזאת היא כוונת השם בבריאתו את האדם , וכי רק בפעולות האלה ימצא חן בעיני אלהים ולא בקיימו מנהגים אין מספר , כמאמר הכתוב : הכזה יהי' צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו ? הלא זה צום אבחרהו פתח תרצובות רשע וגו' , כה אמר ה' צבאות לאמר : משפט אמת שפמו , חסד ורחמים עשו איש את אחיו וגו' , גם ידעתי נאמנה , כי רוב מחשבותיך יסכימו בכלל עם מחשבות כל משכילי בני עמנו אוהבי האמת . רבי בטוח שאם יתגלו דעותיך בקרב עם ישראל , כי לא יכחישם רק המתעקש והאיש אשר השע עיניו מלראות בנונה השכל הישר , או האיש אשר הרפה היא לו להודות על האמת ונפשו תכאב עליו אם יראה כי מאיש אחר ולא ממנו תצא טובה לבני אדם . מי יתן ויקום איש אביר לב , אשר יהי' שמו בכל ישראל , שיתאמץ בכל לבו לתקן דרכי העם וישים לפניהם הדרך שילכו בו , למען לא נהי' עוד רחופה בגוים .

רמב"ם . שאדתך ובקשתך לא תתמלא במהרה , כי עמנו עם קשה עורף הוא , ולא ירצה לשמוע לדברי שכל , ואף אם יבא משה רבינו ויגלה להם כוונת ותכלית אמתית שר התורה , יאטמו אזנם מלשמוע דבריו ויכחישו בו בפניו לאמר , כי לא הוא האיש אשר הוציא אותם מעבדות לחרות וחורם הדרך הנכונה מפי ה' ויאמרו לו : היתכן כי דבריך יתנגדו לדברי הגדולים , אשר יחלישו כי עיקר כוונת אלהים

תלך ותפרד ונעל ישראל ונהר ולא תניח את הס"ם עם הכת דילי' לנא אל ציתם ולשלוט צה"ס . ואין להאריך צה"ס יותר , כי לצי יכאז נאז צעת יעלו הסטותים הללו על נחשצתי .

במעט מקור כל המנהגים, אדע נאמנה כי נקל הוא לנפשך לידע את ערכם ולראות בשכלך איזה מהם ישרים ויועילו להצלחת בני עמנו בימים

בתקיעת שופר הוא כדי לעורר את בני יעקב צחצוק קולו הכורא, למען יתזכרו על כל מעשיהם שעשו כל השנה מעברה ולשוב מדרכיהם הרעים ולהתגבר על התאוות החושיות, שהנה צאמת לשטן להם המפריעות ומנועות אותם מלעשות הטוב והישר, ונפחות את האדם ללכת בדרך רשע. ומה נעימים דברי חז"ל: הוא השטן הוא היגר הרע וכו' (עיין צמ"כ חלק ג' פ' כ"ג על איזה דרך הוא נמצא מלת שטן הנמלא בספר איוב). זאת הוא דעת החכמים. ויתכן שיעקר תכלית תקיעת שופר היא להודיע לעם כי מיום שיתקע צו תתחיל שנה חדשה. אבל השוטים צעלי הקבלה המאמינים שינוא ונלאך רע שנקשרג על בני ישראל לפני הש"ת, ונוסית אותם לעשות רע כדי שיוכל להזיקם (כאמנות עם פרס באיזה סינוס) לא מלאו דברי החכמים לאמת וחשבו, שכונת הפסוק ושל החכמים התלמודיים צמלת שטן היא על אותו ונלאך הרע הנ"ל, ותכלית השופר הוא לערצב ולהנעם אותו. ויען שלפי דעתם השטן וכל נשרתיו נכנעים תחת הנלאכים הגדולים והעליונים, ע"כ ליוו לוור בשעת התקיעות איזה תפלה הנלאה שמות, אשר לפי דעתם מוכנים זהם הנלאכים הנמונים על התפלות לקבל אותם והנעתפללים, למען יעשו הנלאכים האלה הנפתלתם עטרה להוסיפה על ראש השם, כדי שיפחד השטן עם הצרה שלו לגשת לפניו יתצרך ולקטרג עליהם. ולא לצד תפלות הרבה נולדו מדעתם הנשוצשת צענין מושלת אלהים עלי אדם, כי אם גם מנהגים רבים התחדשו ע"י, כנו עד"ו לכחוצ איגרות הנלאות שמות הכל והשנעות וחרונות נגר השדים, ולשום אותם צהצתים אשר יש זהם יולדת, למען ינללו ונרעת השדים האלה, שכל השתדלותם ותשוקתם אף לגנוב ולשדד הכשמות הקטנות והעוללים ויונקים הטורדים ונקיים מכל עון, להשתעשע בהן. כתב צעל התשבי צאות למ"ד: ובספר צן סירא צשאלה הששית ששאל נצוכנלר אותו, וזה לשונו: מפני מה הצנים נותים כשהם בני שונה ימים, אור לו מפני שלילית הורגת אותם, והאריך אם הרבה, וקלתי לכותצם כי אינני מואמין זהם. אף מנהג פשוט צינינו האשכנזים לכחוצ צענול על הכותל צצית היולדת, אדם חוה חון לילית, וצפתה החדר ונצפנים כותצין שמות שלשה מלאכים אלו סנוי וסנסנוי וסונגלף ע"ש מי שמואמין צו וכו'. וכן הלויית המלכה צמ"ש, לשחד את השכינה, שלא

ואחרי כן יושבי עירם, ומהם נשתרבבו בכל מושבות ישראל. ואיזה מהפיוטים חברים כדי להראות עוצם ידם בחכמת המליצה והשיר, ולא כיונו כלל שיתפללו בהם המון העם. ובודאי עברו שנים הרבה מזמן שנכתבו התפלות והפיוטים האלה עד שנתקבלו מרוב העם לדברים קדושים אשר ראויים להתפלל בהם ולהתחבר עם שאר התפלות הישנות שתיקנו הקדמונים ואנשי כ"הג (*). ועתה ידידי! אחרי אשר גליתי לך

הוא אללי וכלל מי שנאמר זהם ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם, ולאמר ולדבר על ה' תועה. ואם תהי' זמני שיחוס על כבוד קונו, אין לריך לך שתשנעם נשום פנים, כ"ש שתאמרם וכ"ש שתעשה כמותם. וכבר ידעת שיעור אשנות מי שיעיח דברים כלפי מעלה. ואין לריך לך נשום פנים שתכניס עליוך לאחר השם נחיוז, להגדילו בנחשנותם, ולא תלא וינה שסדרוהו אנשי כנה"ג בתפלות ובנכרות. וזה די לפי ההכרח ויותר מדי עכ"ד. הרד"ק נשרם עתה כתב: והלשון קלרה אללינו וטוב הוא להרחיבה בדמיון הנמלא, אך שלא נלא ונדרך לשון המקרא, כמו שעשו קלח בני עמנו הנקראים פייטנים בקרובות אשר חזרו, והוא הטא גדול עליהם, והמתפלל זהם נזכיר עונם ונחדש עון לעלמנו המוקם ילילנו ונוכסול הלשון לבלתי נכשיל זו סוגים.

(*) החכם ר' אהרן ענריך נספרו ונגלה סוד דף ז' ע"צ כתב: ובאמת נראה שרוב הפיוטים והנפשות שנחשזרו בכל דור ודור, לא נאמרו בדברים תיכף כי אם אחרי זמן מה שנחקצלו זה אחר זה עד שנחפשו הנמה ציינו לאמרם בדברים, כדי להרצות נשמות ונחלות עכ"ד. והתפלות האלה הוא זמר שלום עליכם, שכיון נחשזרו להתפלל זו לפני ואלאכי השרת שיצאו לצקר אותם צביתו לצרכו ולתת לו הנשמה היתרה, היושבת כל ימי הנולדה באולר הנשמות ומלפיה ליום השבת להשענו זו ולאכול מעדנים (כתב רס"י צילת דף כ"א ע"א יז"ל: נשמה יתרה, הוא רוחצ לצ לננוחה ולננוחה, ולהיות פתוח לרוחה ויאכל וישתה ואין נפשו קלה עליו עכ"ל). וכן הי"ר של ספירת העומר וזה של תקיעת שופר, חזרום ג"כ איזה נחשזר חזונה לעלמם להתפלל זהם נעמים ידועים, נחנות אנוחם שיונחו הרצה ואלאכי השרת ואלאכי חזלה בעולם, אשר ננושלחם גדולה על האדם לעשות לו טובות ורעות, וע"י התפלות האלה יקצלו הטוב וינלכו ונהנוק אשר צידם. ומדי דברי בתקיעת שופר אחר לך דעת החכמים צה. עיקר כונת החזרה

אשר בודאי בתחלה כתבו אותם איזה מחברים לעצמם למען יאמרו אותם בימים מיוחדים ולהתפלל בהם בימי החג ומועד; מהם קיבלום בניהם,

דבר זה. ואנכם כאשר הלך הכרח הדיבור לפני האדם צוה שיתקיים להם ונעט ליד ויה' כמו שאמרו: דיצרה תורה כלשון בני האדם, כדי שיתואר להם הצורא צלילותיהם, ותכליתו שנועמוד על המאמרים ההם, ולא נקרא שמו זהם אלא נקראנו אותם צורה לד. אנכם כאשר צאו אנשי כ"ה וסדרו זכרם צתפלה, תכליתו שנאמר לד. ועיקר זה הנאמר, צא ששני הכרחים הוצרכו להתפללו זהם, האחד מפני שצאו צורה, ושני סדרו הנציאים התפלה זהם, ואחרי נוצה צתוארים? הנה כבר התצא לך ג"כ מאלה הדברים שאין כלל ויה שמואלהו צתוארים המיוחסים אל השם בצפרי הנציאים, ראוי לנו להתפלל זהם ונאמר, שהוא לא אחר: אלמלא דאורינהו ושה רצינו לא הוי יכליך לנורינהו, אלא תנאי אחר יאמר: ואחי אנשי כ"ה ונקורו צתפלה, ואז נותר להתפלל זהם. ולא כמו שעשו הפתאים צאמת אשר הנרילו צצחים והאריכו והרצו דברים צתפלות חצרו ומלילות קצום להתקרב זהם לצורא לפי נחשצתם, ותארו השם צתפלות צתוארים, אלו יתואר זהם אחד ונני האדם, ה' חסרון צחקו. הם לא הצינו אלה העניינים הגדולים והחשובים הזרים נשכל הסגון ולקחו הצורא יתצרך מדרך ללשונותם ותארוהו וספרוהו ככל ויה שיחשבוהו ראוי וינרילו לשבח זה, עם שיעורוהו להפעל צוחשצתם. וכ"ש אם ינלאו האנשים האלה כתוב מוצרי הנציאים זה, יה' הענין נותר להם שיציאו לכתובים לפרשם על כל פנים, וישיצו לפשוטיהם, ויגזרו ויהם ויעשו להם קעיפים, ויצנו עליהם ונאמרים, ויצה היתר זה אלל המסוררים והמליצים ואלל נוי שיחשבו שהוא עושה שיר, עד שיתחצרו דברים קלחם כפירה גמורה, וקלחם יש זהם מן השטות והפסד הדמיון, ויה שראוי לאדם שיחשוק עליו לפי טבעו צמועו, ויצה עם התבוננות: איך נאמר הדברים צחיק ה' יתצרך. ולו לא חולתי על חסרון האומרים, הייתי מגיד לך מהם ונעט, עד שתתעורר על נוקם החטא זהם, אלא שהם נאמרים חסרונם נראה נואר לפני שצין. ולריך שתבונן ותאמר אם ה' לשון הרע והולאת שם רע נרי עולם, כ"ש התרת הלשון צחיק ה' ונתארהו צתארים, אשר נתעלה הוא נהם. ולא אומר שהם נרי, אצל חרוף וגדוף צגוגה מן הסגון השומעים ומן הפתי ההוא האומרים. אנכם נוי שהשיג חסרון הנאמרים ההם ויאמרו,

תע"ב. וכאשר ראו בני הסכלים האלה וכל משפחתם את דרכם, מצאו את הרברים האלה לדבר טוב והגון ועשו כמעשה ראשי אבותיהם והתנהגו כמוהם, אף שהם לא העירו אותם עליהם. ובקרב הימים הלכו כל אנשי עירם בעקבות משפחתם, לפי שחשבו את מציאיהם לקדושי עליון, אשר מהם לא תצא שגגה וכל מעשיהם הם ע"פ סודות התורה, שאין ביד כל איש רהשיגם. ובלתי ספק יש להצדיקים האלה (כן דימו אנשי עירם) סבה מספקת שמסבבת אותם ללכת בדרך הזה. אחרי איזה שנים למדו מאנשי הערים האלה להתנהג כמוהם גם שאר העם אשר שכנו רחוק הרבה מהם במדינות אחרות. כי התחתנו והתערבו אלה עם אלה, וע"ז פשתה הצרעת בכל יתר העם ונתפשטו מנהגי ההבל האלה בכל תפוצות ישראל ונעשה להם לחק לעשותם ולקיימם כאילו קבלום מסיני. ועתה אחר אשר עברו איזה מאות שנים ונשכח מקורם המשותף, קדושים המה בעיני המון העם כל כך עד שמי שאינו נזהר בהם, נחשב אצלם למין ולאפיקורס. מן המנהגים האלה המה התפלות הסליחות והפיוטים, המחיברים מן המחברים האחרונים ע"פ הרוב בלשון עלגים ומלאים דברי הבל ושקר, ולפעמים חרוף וגידוף (*).

(*) הראש"ע צפירושו על קהלת צפ" כי חלקים צטומים ואתה על הארץ קורא תגר על הפיוטים ונתרעם עליהם מאוד. עיין שם צאריכות וסוף דבריו הנה: ולא אוכל לזכר אחד וניי חלק מטעיות הפיוטים, והטוב צעיני שלא נתפלל זהם עכ"ד. הרצ צנורה חלק ראשון פרק ל"ט כתב וז"ל: והטופל צעיני הזה אמרו צתהלים: לך דוניה תהלה פירושו השתיקה אללך הוא השבח וכו', וכבר ידעת אמירתם הנפורסמת, אשר ניי יתן והי' כל המאמרים כמותם, ואני אזכרה לך צלשונה, ואע"פ שהיא ידועה וא"ל להעירך על ענינה. אמרו חכמינו ז"ל: הלא דנחית קנייה דר' חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר והאמין, אמר ליה סיימיתיהו לכלהו שצחי דמך, השתא ונה הכהו תלת אי לא דאורייתו ונשה צאורייתא ואתי אנשי כנסת הגדולה ותיקנוהו צתפלה חן לא הוינך אמרין להון, ואת אמרת כולי האי? ושל לנה הדבר דוניה לנלך צ"וד סהי' לו אלפי אלפים דיגרי זהב ונוקלטין אותו צשל כסף, והלא גנאי הוא לו? עד הנה הגיע ונאמר זה הספיד. והסתכל תחלה שתקר ונאסר רצוי תוארי החיוז, והצנזון איך הראש כי התוארים האלה אלו הונחו לשכלנו לצד לא אנרכוס לעולם, ולא דצרטו

ובצרות רבות, למען ישיגו ע"י הרעות האלה את העו"הב, וכפי ערך הרעות אשר תבאנה על איש, כן יתרבו תענוגיו בחיי נצח. לכן גמרו בדעתם לפרוש את עצמם מתענוגי החושים, אסרו על עצמם מאכלי בשר ושתיית יין, גם ענו את גופם בתעניות ובענויים קשים וזדים (*). הגם שלא נסתר משכלם, כי ה' ברא את האדם למען יקיים מצותיו שצוה אותו; אבל לא ידעו הרבנים הללו, כי מצות ה' כוללים גם החובות המוטלים על כל איש ואיש לעשותם לטובת גופו, ונעלם ה' מהגדולים האלה, כי גם ע"י ימלא האנוש את רצון קונחו והוא מחויב לקיים מחמת שהאיש אשר ימנע את גופו מתענוגים שאינם אסורים ולא יתן לו כל צרכיו ויענה אותו בענויים קשים, הוא מהאנשים המאבדים את עצמם לדעת, כי מחליש חומרו ומקצר עתותיו הנקצבים לו מה' לחיות בארץ, וממית את גופו בלא עתו, ויעבור בזה על גזירת אלהים וחפצו. וגם א"א להאיש הזה לקיים כל החובות שה' בידו לעשות ולשמור לטובת חבריו אם לא קיצר ימי חייו ולא התחייב בנפשו, ויעבור בזה על מצות ה'. ואין ספק כי לכונה הזאת אמרו חכמינו: הנודר מן היין עובר בעשה. אבל רוב המנהגים למדו בני ישראל מאיזה אנשים יראי ה', אבל שוטים וחסרי חכמה שהיו נכבדים ונחשבים בגלל מעשיהם החיצונים ועבודותיהם הנראות בעיני ההמון לאנשי אלהים לקדושי ארץ ולצדיקי הדור. השוטים האלה ברו מדבם להם עצמם דרך חדש ללכת בו, והמציאו בטעות דעתם מנהגים הרבה לקיימם בעצמם, בחשבם שה' חפץ בהם מאוד ויש לו תענוג ונחת רוח מאת בני האדם בעשותם אותם ויעמול נפשו בהם וכל המחמיר

(*) הרבה ונהגתמודיים עשו חיזוק לזה והסכתו: כי אם לעמל יולד, ופירשו אותו שהאדם כולל להיות נעונה ומוכס ציבורין, אבל טעותם הוא מנואר, כי פירשו השומתי הוא, שתכלית צריכתו על האדמה תלכד שלימותו העוסקית, היא להתעסק צה צחיה ענין וטלא יחפון בעללות ולעצת צטל כדרכי בני אדם הפראים הסוכסם צמדצר, טלא יחפלו צסוס עסק ועסיה, ולא ידלגו על העוקריים העתידים לצא עליהם, כי אם ירחו על הסוס ועל הדברים שלפניהם, להיות להם לחס לטכול, ולא ינלאו בגלל זה רלון ה', כי נטאלרו תמיד ע"י עללותם צמעמד וצמדריגה אחת, צצקנית שלימותם והטכלת צינתם כידוע.

מדות הרשע שנדבקו בנפשם, ולא התעסקו רק בהמנהגים האלה. ולכן לא נשאר בידם רק הענינים הללו והמעשים החיצונים, שהם קלי הערך ואינם נחשבים בעצם למאומה. מזה נולדו ג"כ המנהגים שהתנהגו הרבה מבני ישראל להגות כל ימיהם בספרים, ולהרבות בתפלה. כי אלה מהעם אשר לא ידעו להבין בספר, בחרו בספרי התפלה וספר תהלים לקרוא בהם. ואולי כונו חכמינו ז"ל במאמרם: לא המדרש עיקר אלא המעשה, לעורר את לב העם על טעותם בזה הענין (*). הרבה מהמנהגים נולדו בישראל ע"י שהלכו בדרכי מוריהם ורבניהם, שלא ידעו הסבה מדוע רבים מבני עמנו יסבלו עול הגלות וצרות רבות ושאר האומות יחיו חיי נעימים ושלוה. כי בחקרים על הענין הזה, עלה על מחשבתם שעניני העולם הזה הבל, והאדם ובפרט בני יעקב נבראו להיות כל ימי היותם על פני האדמה מוכים ומעונים ביסורים

(*) ידעתי כאמנה כי עקטי הלז, אשר נוספתי הסכל הישר לא ישרו צענייהם, יכחישו זאת ויחליטו שנה שיתעסקו הרבה וצניי ישראל צקריאת הספרים, הוא נחונת שנלטו לדרוש ולקרוא בהם כל ימיהם, כנאמר הכתוב: והגית זה יומם ולילה, ולא ינוים ספר התורה הזה ופיך. אבל אין צפיהם נכונה כי הכתוב הזה אינו נזהיר רק ליהוטע שלא ינוים ספר התורה הזה ופיך, לנען ישכיל וילליח צכל דרכיו, אשר יעשה ויתקן צקרב ישראל, כנראה צדור לנעיין צפרשה הראשונה לספר יהוטע. ולא יתכן לפרש אותו על כלל העם. גם מודעת זאת שפירוש הנכון של הפעל הגה ציחוס הצי יורה על חקירת וצינת הלז צדצר ונה, כמו והגית צכל פעלך, אבל לא על חניירת וקריאת איזה דברים צלי הצינת הענין היטב. ונלעדי זאת ואף אם נסכים לדבריהם, כי צני ישראל נלעוו לקרוא צתורה כל ימיהם, הלז החלק השני ונהכתוב הזה יוכיח שהתועלת אשר תלז להקורא צה, הוא רק שנוציאו לידי ונעשה, אשר הוא תכלית המכוון צדצרי חכמינו ז"ל על זה הכתוב, אבל הקריאה והלמוד צה צלצד אינו שזה מאומה, ולא יתן שליונות לו. יען שהמדרש אינו עיקר רק המעשה, כי שם נאמר צפירוש: והגית צה יומם ולילה לנען תמנור לעשות צכל הכתוב צו, אז תלליח את דרכך. גם נודע ונאמר ר' יוחנן ונאום ר' שונעון צן יוחאי, אפילו לא קרא אדם אלא ק"ס שחרית וערבית ונקיים ולא ינוים, וכן ונאמר: כל העוסק צתורה צלצד דומה למי שאין לו אלוה.

בשכלם כי רצונם הטוב ללכת תמיד בדרכי הצדק והמוסר ימצא תמיד מניעות מפאת חמרו אשר כל תפצו הוא להרבות העונג ולהיות במצב התאווה והתענוגים; וידעו שאי אפשר להם להשיג מעלה גדולה בבחינת המוסרי ולעלות עליה כל זמן שיהי' לגופם כח רב למנעם מלעשות המשפט והצדק. כאשר דרשו וחקרו אחרי התחבולות והאמצעים אשר יש ביכולתם למנוע את החומר מלהתנגד לרצונם הטוב ולתת מתג לו לבל יפעול עוד נגדו, עלה על לבם כי רק אז אפשר שיצליחו בהפצם וישיגו מנמת שכלם, אם יתעסקו כל ימיהם רק בענינים אשר הנפש לבד תתענג בהם ותתחזק ותוסיף אומץ ע"י, ואם ימנעו מחומרם המותרות וינידו את עצמם מהבלי התבל ולא יתנו לגופם רק הדברים אשר הכרחים המה מאוד להתיות, מחמת שע"י ימיתו כמעט כל כחו ולא יהי' בידו אז יכולת להתגבר על שכלם. להשיג הכוונה הזאת בחרו לאמצעים התעניתים, הנזירות והפרישות משאר עניני העולם אשר לב האדם דבק בהם מאוד, ולדרוש כל ימיהם בספרי החכמה. אבל לא הסתפקו בזה בלבד, כי בלעדי הדברים האלה לא חדלו ג"כ מלשים לבם על דרכיהם ולבחון אותם בכור השכל, והשתדלו מאוד להיטיב מעשיהם אם רעים היו, ולעשות אך טוב וחסד כראוי לאיש אשר בצלם אלהים נברא. הגם שלא טעו החכמים האלה בחקירתם, כי מצאו באמת הדרך הנכון לבא ע"י לתכלית הנרצה מהם, בכל זאת אין לנו להכחיד תחת לשוננו, כי עברו בזה גבול הראוי במה שפרשו עצמם מכל תענוגי העולם ומנעו מחומרם כל טוב. יען שענו ע"י גם נפשם מאוד והחלישו את שכלם כל כך, עד שלא הי' בכחותיו עוד יכולת וטעם להרגיש כראוי את יופי ושלמות עניני הבריאה, להשיג השגות ברורות ולהפשיט ציורים נכונים מהמושגים ומדבריהם הנמצאים בעולם, כאשר כל זאת נודע דבעלי חכמת הנפש. התעניתים, היסורים והעינויים הקשים והרבות הלמוד בספרים אשר בחרו החכמים הנזכרים רק להיות לאמצעים, אשר ע"י השיגו תכלית כונתם הטובה, ר"ל שהתגברו על יצרם הרע, נתהוו במשך הזמן וברבות הימים למנהגים, כי ההמון אשר לא ידעו לאיזה תכלית התנהגו בהם החכמים ולא חקרו אחרי מקורם לדעת שהם בחרו רק בעבור התועלת שתצא מהם, חשבו אותם לדברים אשר הם בעצמם התכליתיות ודענינים קדושים, וגורו בנפשם להתנהג בהם ג"כ. אבל כל עמלם בהם הוא להבל וללא יועיל; כי לא שמו אל לבם, בעת בחרו הפרישות והמעשים הללו להתנהג בהם, על תאותיהם הרעות ועל

עניני שטות. ונקל הוא לכל איש משכיל להכיר אותם אם ידעה לחקור אחרי דרכי ישראל ולעמוד על מקורם המשותח; ובדתי ספק א' מהדברים האלה הוא לשמור את המים ושאר דברים ע"י חתיכת ברזל בעת תקופת השמש (*). מנהגים רבים באו לישראל ע"י איזה אנשים, יראי ה' וחכמים ואנשי מוסר שיתאמצו בכל ימיהם להתהלך במשרים, ועשו כל מה שבידם למען יוכלו להשיג תכלית בריאת האדם ותעודתו אשר שם לו אלהים בארץ, והוא לעשות הצדק והטוב. החכמים האלה ראו

שנו צונסך הזנון את הנושעים החילונים של דתם ועזרו לאלהיהם צעזורת אחרות, אשר צייתן וצין העזזורת הנקדש ה"י הצדל, כידוע נקורות האמונה לעם פרס ונורי, עיין ונגלל אסתר ג' ח'), לכן אחזו בני ישראל צעיקר תורתנו הקדושה אף כי קיבלו הרצה דעות הצל נאומות האלה. (ד) צצית הראשון ילאה הרעה הזאת לישראל גם נשנאח ונלכו זה לזה שהיו יחד צארלנו. כי נעת נחלקה האוונה לשתי נחלקות רלה כ"א וננלכיהם להפריש ולהפריד ענו ונאחיהם שלא היו כנענים ת"י, לנען לא יסורו ונמור ויתחצרו לשונאיו, וזאת הסצה להם לצנות היכלות לאלילים, כנראה ונהכחצו: ויוען הנלך ויעש שני עגלי זהב. ועל וזה שנאלנו כי גם גדולי העם עזרו לגלולים והקריבו לפניהם את קרצנותיהם, יתכן לומר שלא עשו זאת ונחומת כפסס ונקירות לצם, רק אם ונחמת הפסד שלא יתרגום אנשי ההמון שדצקו אחרי ההצל נאור, או גלל סיהיו נחשצים ונכצדים צעיני הפתאים ויסיגו ע"י עזזרתם החילונית כצור ועושר רצ, לנען יהי יכולת צידס לנשול על העם כחפץ לצם צשאר הענינים. כנוו שננלאים צעתים האלה לצועים ורנאיים רצים צכל כחות ישראל, אשר תהלוכותיהם ורצריהם שונים נאור מדעותיהם הלפנות צלצם, שיחניפו צכל ונעשיהם את העם כדי שייסיגו איזה תועלת וזה. ונני לא ידע שרק לכוונה הזאת עשה ירצעם עגלי זהב והעמרים צצית אל וצדן. עיין נלכים א' י"צ תפ' כ"ו עד סוף הפרשה ותראה כי כן הוא.

(*) צעל נאור עינים וציא צסוף ספרו צסם ר' אצריהם הנשיא סכתצ צספר העיצור ונאור ג' צסוף שער ג' וז"ל: כל אשר תשנע אומרים אם התקופה נופלת צשעת כוכצ פלוני יהי כך צעולס אל תחוש לו. וכן הונחג צארלות האלה היינו לרפת ונולדתנו להסנור ונשתיית המים, לצרי הצאי הם וכו'.

ולא לבד מהאומות הקדמונים שהיו סביב ארץ ישראל קבלו מנהגים הרבה, כי אם גם מהאומות האחרות אשר התערבו בהם, למדו הרבה

לכן לא נפתח עוד בני יעקב לספור ונה' וללכת אחרי הגלולים. והנה לא לבד צעתיים הקדמונים הלכו צ"י אחרי הרוב, כי אם צכל זמן נמשכו אלה מהם, שלא ילמדו צחכנה ולא יחקרו אחרי דעותיהם אחרי הרוב צעניגי האמונה. וכמו שענינו רואות ג"כ ציינו כי רצים וצניי ישראל (אף כי גדולים הנה צדיעת התלמוד ונועוריהם היו ונתגדים להצ"שטיים, אבל לא התעסקו צייניהם צחכנה האנושית, וכל התנגדותם לכת הזאת לא היתה נוסדה על חוקי השכל רק על הדעה שונהגי ודעות גדוליה והנכרחים להם קותרים דצרי חז"ל) אם ישנו ימים רצים צקצ הרצה צעש"טיים ויתהלכו עמהם צחצרה וישמעו ופיהם צכל עת נכונה סיפורי נפלאות ורציהם וגדוליהם, שצקוף יקרה ע"פ הרוב שנתתם לצם להאמין צכל הצליהם ולספור ודרכיהם הראשונים, דרכי התלמוד, ולהתחזר עמהם ולהתחזק כמותם ולהקדיש גדוליהם. ב) נודע לנו כי האדם, צפרט אם הוא מהנוון העם, מנצנו הוא להסוב את אמונתו לאמונת אונת ודרכו לדרך ישר ולדבר יקר נאד, אם יראה כי רצים ונגדולי ארץ ישצחו ויפארו ונעשיו ויתנו כבוד לאמונתו, ולא לבד שלא ישנה את דרכיו כי אם עוד ידבק בהם יותר צכל לנו, וישים נפשו צכפו ללחום צעצורם, וכל האנשים אשר לא יתנהגו צונהגיו ולא יאמינו צאמונתו שפלים וחסרי דעת הנה צעניו ולא נחשצו אללו כלום; ואנחנו נדע צדור מדצרי הימים לצני ישראל (עיין ציוסיפון לרומיים ספר י"צ פרק ג' וספר י"ג פ' ה' וצפאר פרקים) כי צצית שני כצדו הרצה מומלכי אומות את ונקדשנו ונתנו לו יקר וכבוד רב מה שלא ונלחנו צצית הראשון, לכן היו בני ישראל אז יותר דצקים צנעשיהם וצראשון ולא הניירו דתם שחשונה היתה ונאוד צענייהם. ג) צעצור שצצית הראשון היו העצודות החילוניות והנעשיים הנלרכים למוקדם כמעט שוים למעשי עצודת האלילים, שצצדו את הגוים אשר ישנו אז סצצז לארץ ישראל כנודע לנועיין צספר המורה חלק שלישי וצקורות אמונות אונ"ם (וכן הוא דעת החכם קרוב צספרו על דבר דעות החפשות דף וי"ג חז"ל: דרכי עצודת בני יעקב צצית ראשון היו שוים לעצודת הגוים והי' נקל להם לעצוז את עצודת השם ולאחז צע"ז צעצור הדמיון הרב צצניהם, לא כן הי' צצית שני, כי אז העמים ששכנו סצצז עם יעקב והנה פרס ומדי, וצפרט ונלכיהם ושריהם שונעלו צימים האלה עליהם.

בעיני אלהים ואיש משכיל, שעריהם הוזהרה אותנו התורה באמרה, כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו ובחוקותיהם לא תרכו.

צית הראשון כל העמים ששכנו סביב לארץ ישראל, האמינו כלם בצלילים, עזרו אותם וזכו היכלות והעמידו אליהם כסף וזהב צחוכס, וצני עמנו התחתנו עם עוזרי הפקילים, ושלמה הולך בנה צמות לכל נסיו הנכריות לזמן יהי' צידם להתפלל שמה, אשר הרבה מננות גדולי ישראל צאו בודאי ג"כ שמה להתפלל, לכן גם עם יעקב שהורגלו מאז צזה, והיו צעתיים האלה נצברים ומדעת יותר ומאשר הנה עתה, ולא היו עוד מוכשרים להשיג ולהצניק סה' אחד ולדעת כי עצודת האלילים הצל היא ולא ראוי' לאדם לעזבה, ומחמת שלא הכה עוד שרש דת ונשה בלזס, כי לא עזרו שנים הרבה נעת שכתנה להם, ולא נודע להם עוד שום דבר נמחנות הפילוסופיה האנושית, ובלימוד וידיעת התורה לא התעסקו, גם לא היו צתי כנסיות ומדרשות בכל עריהם לזא שמה להתפלל אל ה' ולקרות בתורתו בשבתות וצייני החגים, ואם ראו צני ישראל לשמוע דברי התורה נמנע ה' צידם, כי מוכרחים היו ללכת לירושלים, וזאת היתה להם טרחה גדולה בגלל עסקיהם הרבים, ואף אם צאו שמה לא שנועו דבר ומנלות תורתו הקדושה, כי לא נקראה התורה לפניהם רק פעם אחת בשבוע שנים, כמאמר הכתוב וילו משה אותם לאמר: וקץ שבוע שנים צמועד שנת השנוטה צחג הסוכות צבא כל ישראל לראות את פני ה' אלהיך צנוקם אשר יצחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל צאזניהם — עיין צפירוש על התורה לפאטער חלק שלישי דף תקס"ד, ותראה הוכחתו כי גם צעת הזאת לא קיינו המנלה הזאת, לכן הלכו צייני צית הראשון צעקבות עע"ז ואחזו צדרכיהם הרעים ומעשיהם הנוקולקלים. לא כן ה' צייני צית שני, העומים שהיו יושבים סביב ארלנו לא עזרו ע"ז, כי עם פרס ומדי היו מאמינים אז בצלהי שמים, אך חשבנו שתחת ומשלחו יש עוד שנים, אחד הוא הפועל הטוב והשני הפועל הרע, ועם יון האמין ג"כ צאל אחר אשר רבים יסורו לנשומעתו, ואנשי כנסת הגדולה עשו חק כל יעצור שלא יתחתן איש מישראל את צני עם אחר וענקו את אלה שעזרו על דצריהם, ופקרו לצנות כנועט צכל עיר ועיר צתי כנסיות וצתי תפלה וצתי מדרשים לזמן יהי' צידם לקרוא ולדרוש צתורה צכל שנת וצנת ולשמוע פירושה מפי מורייהם, ומתקרי דתינו עשו חוקים הרבה וגדרים על מלות התורה העקריות, והרבה מנני עמנו התעסקו צחכמה שצאה להם מהיונים,

רפואה מידם ולקחת קמיעות ועצות מהם אף שהדברים האלה הם נגד הלאוין המבוארין בתורה, כמו שכתוב: לא ימצא בך קיום קסמים, מעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אויב או ידעוני ודורש אל המתים, כי תועבת ה' כל עושה אלה, ובגלל התועבות האלה ה' מוריש אותם מפניך. תמים תהי' עם ה' אלהיך כי הגוים האלה אשר אתה מוריש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו, ואתה לא כן וגו' (*). המנהגים האלה, המה החוקים הנמאסים, הנשחתים והנתעבים

ואודע איזה זעזועים ואיך הי' דרכם להתפלל בעד הנחשים. וכלתי ספק למדו מהם בני ישראל צעת שהיו נכנעים תחת ידיהם ונחשים הרבה וצפרו המנהג ללכת צערצ ראש השנה לצית הקצרות, כי לא נמלא צתג"ך אף רמז עליו, ועיין בהערה ו' לדברי קונפטיאס להנעתיק ווילהלם שאטט.

(*) וכן נראה ונדברי הכחרי שנסארו לבני ישראל הרבה דברים של הכל מעבודת האלילים, כי הוא כתב במאמר דביעי ס' כ"ג: אילו היתה עבודת אלילים היום מפורסמת כנו צינני קדם לעבודה המעשרת ונכדחת ומללחת את האנשים העובדים אותה, אז היית רואה אותנו וגם חכמי העמים נפתים להם וזוגים אחריהם, כאשר באמת אנחנו נפתים עתה לשארית ההזלים שנסארו מעבודת אלילים, ומאילטונות ולחשים וקמיעות, ונסיונות רחוקות מהעצב והסכל. וזה הוא ג"כ מחמת שפורסמים המה צעיני המון העם לזעזעים ולדברים אשר יש בהם תועלת רב להסיר חלאים ולרעות רעות מהאנשים אשר יד ה' נגעה בהם, ולהלליה העוסקים בדברים כאלה עכ"ד. ע"י דברי הכחרי כצין מאמר חז"ל סנהדרין ק"ג ע"ג: למחר נפתח בחצרי' אתה מנסה איתחזי בחלומא אמר ל' ומחר דחכימי כולי האי נאי טעמא קא פלחיתו לע"ז, אמר ל' אי הוית התם (צעת הזאת) הות נקיטנא צסיפולי דגלימא ורהטת אצתראי. ומדי דברי צענין אשר הסבה את בני ישראל צינני צית ראשון לעבוד ע"ז, אמר לך הדבר הזה באריכות. לפי דעתי יש הרבה תשובות על השאלה: מדוע עבדו בני יעקב רק אז ולא צבית שני האלילים. א) ידוע הוא שאיש המוני לא יקור אחר דעותיו, כ"א יקבל כל דבר המוגע לאמונה וגם שאר ענינים לאמת, אם ישמע ויראה כי רוב האנשים אשר התהלכו עמו וקוצצים אותו יאמינו בו, אף שנודע לו כי הם לא ילביחו בנעשה ידיהם. גם מוטעו לחשוב את אלה הסרים מדרכי הרוב ולא יאמינו באמונתם לחכמי דעת ולכנס צעם משובעים או אפיקורסים. ויען שאז צינני

ביום מעת שהלכו אחרי האלילים ועבדו להם ; כי אז רמדו מהם ע"פ הרוב רק מעשיהם הרעים והמותעבים כמאמרם בסנהדרין דף ל"ט ע"ב : כתוב א' אומר וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם , וכתוב א' אומר וכמשפטי הגוים עשיתם ? אלא כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם ; וכמו שמבואר בהכתוב : ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם , אשר כונתו בלתי ספק רק על המעשים הנפתלים והמקולקלים . מהמנהגים הללו המה אלה : להתפלל אל המתים בעד החיים בערב ראש השנה (*), ללכת אל המכשפים והקוסמים ולבקש

(*) כתב החכם ר' יוסף קאחי אציו של הרד"ק צמפר הצרית שהוא על דבר האמונה דף ל"ז ע"ג וז"ל : והרי אתה מאמין אמונה שאין השכל נולדך אותה , ואף הכתוב נכחיש אותה , כמו אמונתך צננים שהם עושים נסים ונפלאות ושהם מתפללים לאל צעד החיים , ראה כי הכתוב קורא אותם שהם דורסים אל הנותים צעד החיים : הלא עם אל אלהיו ידרוש צעד החיים אל הנותים , ואמר הכתוב לא הנותים יהללו יה ולא כל יורדי דומה . והנה הנציאים הקדושים כמו אברהם יצחק ויעקב , נסה וכל הנציאים לא נעלאו שעשו גופתים ואתות לאחר מיתתן . ונה שמתאמר כי הנותים ונצקשים תחנונים על צני אדם כמו שדרך צני אדם לחלות ולנצקש פני שרים ונכזרים וסגנים שידברו זכותם לפני המלך , זה אינו דומה לו , כי צמר ודם גופיים לשר אחד שידבר זכות עליו לפני המושל , ויאמר השר לפני המלך : אדוני אם חטא עליך זה האיש לא יוסיף לחטוא לפניך עוד ונהיום ואילך יהי לך עזר לאמן , ועתה סלח חטאתו והעצר פשעיו , והמלך שאינו יודע לצות צני אדם יאמין צפי השרים . אזל מלך מלכי המלכים יתעלה שמו , לא יורו אותו צדקרים , כי הוא יודע תעלומות לצ צני האדם אם תשובתו שליונה או לא , אם תשובתו שליונה אין לריך פיום הקדושים צעד החטוא , כי הצורא יתנרך בצר הצטיה לכל ניי שישוב צתשובה שליונה שיקבלה , ואם צנורמה וסקר תשובתו , ונה תועיל תפלות נותים וחיים אם התפללו וניקשו רחמים , כי כל נותי עולם וכל מלככים העליונים לא יקבלם הצורא , אם צרור לו שלא עשו תשובה שליונה , ואם ישבו איש ודרכיו הרעים , אינו לריך לעזרת אחר , כי תשובתו שליונה תהי לו לעזרה . עיין צחלק צ' מספרי המוסר והפילוסופיה להחכם פלוטרכ אלל . מנהגי הרומיים דף ט"ד ותראה שצני האמונה הזאת התנהגו לעשות ולפעול צסוף השנה וצסוף כל חודש

משומאתה ומתקרב ע"י לה' ; ומחמת שכל מגמחם ותפצם הי' להוכיח לעם גודל ההכרח של קיום ושמירת התקנות והמנהגים שהתקינו וציונו להם, וכך השתדלותם הי' לעזור את לב בני יעקב לשום עין עליהם ; רכן התיגעו ובקשו למצוא רמזים עליהם בתנ"ך או בתלמוד, וע"פ הרוב מצאו מה שחפשו. כי דברי התורה המה סתומים בהרבה מקומות, ויוכלו להתפרש על דרכים ואופנים שונים, וכל איש ואיש מאיזה דת ומאיזה כת שיהי', יוכל לראות בהם דעתו ולמצוא בהם מה שלבו הפך, כנודע מכל גדולי ומיסדי הכתות בין מישראל ובין מנוצריים, איך דרשו ופירשו אותם לפי כוונתם ודעתם וכל אחד מהם הוכיח ע"י שרק דעותיו ומנהגיו המה אמת (*). וכאשר מצאו עניי הדעת האלה ראיות ואסמכתות לתקנותיהם ומנהגיהם, דרשו לפני העם, אם בקהל או בספרים בעינים האלה, והוכיחו את יושר מנהגיהם ודבריהם מן המקרא והתלמוד, וכל העם אשר לא היו להם עינים לראות שמעו לעצתן ועשו כמעשיהן. הרבה מהמנהגים הרעים הנמצאים בישראל קיבלו מהגוים ע"ז ונשארו

(*) וזה נענינים הנה דברי החכם נאטעהם ווייזער צאנורו : כל איש אשר יקרא צחורה יצין אותה כפי נועמורו ונלצו הנותרים והסכלי, אם הוא פילוסוף ינלא זה דעות החכמה, ואם הוא נכת צעלי הדנוין יראה זה פליאות אין נוספר לנו, ובכל חלה ונלה יסקיף דברים נסתרים ונעניי צצר ע"כ. על כל אלה דברי החורה והנציאים אשר קשים להננים צהשקפה ראשונה, נוכל לוונר דברי הר"י ערנ"א צהקדמתו לשיר השירים : זה יתהלל החכם צחכמתו, הנקוצל צקצלתו, האלהי צאלהותו, והפילוסוף צפילוסופותו. כונו נסתפרסם ונן פירושיהם ע"כ. וע"ז כיונו חז"ל צאנורם : שנעים פנים לתורה, ואחזו לשון שנעים אם לרמוז על האומות אשר לפי דעתם שנעים הנה, ורלו צזה שציד כל אחת ונהן לפרש החורה כפי דעותיה, או צעצור שהורגלו ג"כ להשתמש צנוספר הזה, כדרכם להשתמש צנוספרים אחרים צנוספר שאינו מוגצל. גם יתכן שכונתם צהנאנור הזה על שנעים פנים לשונות של העמים שנכתצה צה החורה לפי דעתם ואנורו : כי שנעים פנים לה, ללו לוונר כי צכל לשון ולשון יש לה פנים אחרים. אצל אין לנו לשמוע לדברי הנקוצלים הנחליטים שיש שנעים פירושים להחורה וכלם הנה אחת, כי האמת אחת הוא, והפירושים נסתפרשה צם החורה נאלו ועד עתה קותרים כנענו כלם זה אחת זה.

בהם דעה. כי ה' בעם יעקב בכל עת ובכל מקום שושים ועניי השכל , שהתעו בלי דעת את העם והולכיכזהו שולל בדרכי תהפוכות . עליהם אמרו חז"ל : כל ת"ח שאין בו דעה נבילה טובה הימנו . כי הנבילה לא תזיק רק לגוף , אבל הוא משחית גם נפש תלמידיו וחבריו (*). הסכלים האלה התעסקו כל ימיהם רק בדברים אשר יכנו אותם בשם תיקון הנפש. הם לא למדו חכמה מעולם ולא קראו רק בספרים מבעלי הדמיון , אשר מהבריהם דרשו בהם בעניני של הבל ומה בכך . ויען שכל כונתם ה' לטובת בני עמנו ולהורות להם הדרך אשר ילכו בה למען ימצאו חן בעיני אלהים ; וחשבו בדעתם המשובשת שעיקר דת ישראל והיהודית הוא שמירת המנהגים אשר תיקנו הגדולים שהיו לפניהם, לכן הוסיפו גדר עד גדר ומחיצה על מחיצה להיות להם למשמר , והמציאו עוד תקנות חדשות ומנהגים אשר לא ידעו אבותיהם , והאמינו שאיש ישראל המקיים אותם ויתנהג בהם , יתקן ויטהר את נפשו

(* כוונת מאמר חז"ל : כל ת"ח שאין בו דעה וכו' הוא , שהאיש אשר לא ילמוד רק בתלמוד ולא ידע מלאכה נעשה חסיד , נסתרה ונמנו דעת אלהים נחמנה שלא חקר אחרי מדות ה' שהם חסד , נשפט ולדקה ; ולא ידע שרק צאלה יחפץ , וכי רק לנען יסמור האדם אותם צדא אותו עלי האדמה , כנראה מהכתוב : הלל עשה נשפט ולדקה אז עוז לו . דן דין עני ואציון אז עוז לו , הלל הוא הדעת אותי כאדם ה' , (ירמיה' כ"ג ט"ו ט"ז כ"ח) , צדא יתהלל הנהללל השכל וידוע אותי, כי אני ה' עושה חסד נשפט ולדקה צדא , כי צאלה חפלאי כאדם ה' . החכם ר' משה אלבילדה מציא בספרו דרש נשה דף כ"א דברי הנדרש חז"ל : לדעת חכמה ומוסר , אם חכמה למה מוסר , ואם מוסר למה חכמה ? אלא אם צדאם חכמה הרי הוא לווד מוסר ואם אין צדאם חכמה אינו לווד מוסר ע"כ . ולמען תצין דברי חז"ל : כל ת"ח וכו' אציא כך דברי צעל יפה תואר על זה הענין : צנדרש פ' ויקרא רצה פרשה א' כתוב : ויקרא אל משה וידבר ה' , ומכאן אנו כל ת"ח שאין בו דעת נבילה טובה הימנו . מדע כך שכן , לא ולמד משה אני החכמה , אצי הנציאים שלא ככנס לפני ולפנים עד שקרא לו שחאמר ויקרא אל משה וידבר . על זה יאמר הנפרש הכ"ל שאם היתה נבילה מלאכה ומוסרהת צכל זאת טובה הימנו , טע"י שמוסר דרך ארץ ומוסר נזה ומאק לפני הכל ומחלל את התורה עכ"ד .

ורק שנשכח במשך הזמן מקורם המהור; ולכן השתדלו לחזקם ע"י איזה ראיות מתנ"ד, ולהראות איך נרמזו המנהגים האלה באיזה אותיות מפסוקי התורה, והמון העם האמין לדבריהם. גם אלה המה בלי ספק מהמנהגים הללו, שלא להתחיל איזה מלאכה או עסק, ולא לנסוע מבית לדרך רק בימים ידועים (*). הרבה מנהגי שטות התרבו ביעקב על ידי איזה רמאים שהיו מורי וראשי עם, אוהבי הכבוד, השררה והגדולה; אנשים אשר כל מעשיהם וכונתם היו להגדיל את שמם בקרב ישראל, ולהיות נחשבים ונכבדים אצלם לקדושי עליון (**). המתעים האלה בחרו להם דרך חדשה ללכת בה והתנהגו במנהגים זרים ופליאים אשר לא ידעום הקדמונים, וחדשים אשר לא שיערום אבותינו; כל זה עשו בכונה למען יעוררו ע"י לב ההמון לשים עין על תהליכותיהם ומעשיהם, לראות שלא כדרכי כל איש דרכיהם; ועי"ז השיגו חפצם, כי דרך וטבע חסרי החכמה (שלא ימצאו מרגוע ותענוג בעניני השכל, וכל תשוקתם לראות נפלאות אין מספר וכל חפצם לשמוע פליאות אין חקר), להקדיש את האנשים אשר יעשו פעולות שאין להם טעם ושחר ומעשים אשר לא נוסדו על מוסדי התבונה. ובלתי ספק עשו מעשי תעתועים של הרמאים האלה רועם גדול ברב בני יעקב כל כך, עד שלמדו מהם הרבה מנהגים, יען שדרך כל האדם ללכת בדרכי איש אשר קדוש יאמר לו. אולם בראשונה לא נפתו אחרי המתעים האלה, כי אם אנשים מעטים מהעם, אם ע"י פתיות לבם או ע"י סבה אחרת, אבל אחרי כן כאשר נשתכחו מעשיהם קימו וקיבלו עליהם כל היהודים לעשותם, והנחילו אותם לבניהם אחריהם עד שיחשיבו לדברי תורה.

מנהגים לאין מספר באו לעמנו ע"י תלמידי חכמים שלא היתה

(*) עיין בספר המוסר לפלוטארך, חלק שני במאמרו ע"ד מנהגי הכרומיים, ותמצא שגם הם התנהגו צימיו שלא להתחיל עסקיהם רק צעמים ידועים.

(**) הקורא אשר לא נעלמו ונמנו המנהגים החדשים שנחדשו ע"י כח ש"צ לז"י ואלה שצאו לישראל ע"י ראשי הנצטט"נים ידע ויזין שגם צימים הקדמונים היו כן, כי לא חלונן ישראל בכל עת ובכל מקום וממאים וממעים הרבה, ואין חדש תחת השמש.

הדרות אשר בעיניהם מצאו חן המנהגים האלה, כי לב רוב בני יעקב דבק אחריהם למאד, עשו חיוזק להם ועמדו מאוד למצוא ראיות מהמקרא עליהם, כדי שיחשבו בני ישראל כי מקור קדוש להם, ורא יהיו נראים בעיניהם כנוספות על דברי תורה (*). מלבד המנהגים הטובים נמצאו עוד מנהגי שטות ורע, אשר קיבלו מהגרים אשר נתיהדו ונלוו להם מעת נהיו לעם. כי ידוע שבזמנים הראשונים נתגייירו ונתיהדו הרבה אנשים מאומות. אלה הגרים התנהגו במנהגם הישנים שנחלו מאבותיהם עובדי ע"ז ולא היו בידם להסירם מנפשם, וכל עמלם למחות אותם מזכרונם היו לריק וללא יועיל; כי לבם דבק בהם מאז מחמת ההיגר הישן. ובאשר התהלכו בני יעקב עמם בחברה קיבלו מהם הרבה מדרכיהם, אף שלבם כל עמם היו להתנהג כמותם וללמוד ממעשיהם, כי כן דרך האדם ללמוד דרכי חברו שיתהלך עמו. ובלתי ספק כי נהנו חז"ל בדבריהם: קשה גרים לישראל כספחת (**), על הרעה אשר תצא מהמנהגים הרעים שיקבלו בני עמנו מהגרים. רבים מהמנהגים המקולקלים האלה התחזקו במרוצת העת ע"י מורי העם, אשר שמו להאמין שכל מנהגי בני יעקב חסד בודאי ירושה להם מאבותיהם (***)

(*) ועיין בספרי המוסר והפילאזופיה לפלופארך, חלק ה' ספר ז' שאלה ד' צונתנו על דבר מנהגי הרומיים להשאיר על שלחנם דבר מה והמאכלים אשר ניתן לפניהם לאכול. וצונתם סנהדרין דף קי"ט והקם על השאר. ועיין צונתנו על דבר משפט הירוסה להעניק גאון ותראה, כי דנים הנה הדברים אשר קיבלו בני ישראל מהגרים צונתם הקדמונים.

(**) פירוש רש"י סם: שאינם כ"כ זעירים צונות, והרגילים אללם ר"ל האנשים אשר יתחזרו להם נמשכים אללם ולומדים מן מעשיהם. וכן דעת ידידי החכם יאסע צדכרי הימים לישראל חלק ד' דף קס"ג ע"ס.

(***) צבל זמן וצבל מוקם ינאלו צישראל אנשים דנים, המוכנים אללם הסמון צסם גדולי הדור, אשר יאמינו כי כל המנהגים שייתנהגו צני יעקב קדושים הנה, ונחמת המאמר: מנהג ישראל תורה הוא. ונעתים האלה בדפס ספר מאחד מכת הצעשט"נים הנקרא גאולה ישראל, אשר בו יתאזרו הטעמים על רוב מנהגי השטות, אשר לפי דעת הממזר הן דברים התלויים צרונם של עולם. עיין סם ותראה כמה גדול כמו של מאמר המלך פתי האמין לכל דבר.

ובמועדים המרמזות על דברי משה, שנוהגים בה בני עמנו עד היום הזה, הגם שכבר בשלה הגזירה שגור מלך רשע באומות, שלא יקראו בני ישראל בתורה בזמנו (*). גם קיבלו בני ישראל מנהגים רבים טובים מהעמים שישבו בקרבם כמו מעם פרס ויון ורומי. וכאשר ראו חכמי

בסתתה הענין נאשר הי' צומן הראשונים, ראשים לשמות המנהג כפי הזמן. ובתב צעל הענין יעקב צגמרא ירושלמי סוף נוסחת עירובין, אלל מואמרס אמר ר' ישעי' צן לוי נופי ויה נערצין בחירות ח"ל: ר' ישעי' צן לוי המסיל תקנות ר"ל לנתיבות קלרים עשויים להשתנות כפי מקרי הזמן, כי תקנות חכמינו ז"ל העשויים ללורך השעה לניגדר מילתא, לפעמים יראה כי טוב לצטל אחת מהנה, וכסס שנקצל סכר על הדריסה כך נקצל סכר על הפריסה; כי חכלית חכמינו ז"ל צין צחקון התקנה וצין צשעת ציטולה היא אחת, להעמיד ולהתמיד השלום ולהעמיד הסדר הנודני, וזאת היתה כונת שלמה צחקון עירובי חלירות וכו'. כתב החכם ר' נשה אלצילדה צספרו דרש נשה דף קט"ז: לעה שהיה האדם תחת הזמן ככל העון שאר הנמלכות שתחת גבל הירח, לכן יתחייב שיעשה כל פעולותיו ונסכיונות אל הזמן. ואיפשר שזה רמז שלמה ע"ה צאמרו לכל זמן ועת לכל חפץ וגו', שירלה כפי הכונה שאחר שכל דברי העולם הזה הם תחת הזמן, לכן יתחייב שחפלי האדם זרלונו ג"כ יהיו צעת צלתי עת כפי סיכוי העתים וחלוק הזמנים; כי כנו שהזמנים נשתנים, כן יתחייבו שישתנו החפלים. וזה תחת השמים שהם הדברים הנכללים תחת הזמן וכו'. החכם ר' חייא כהן דילארה צספרו תשמרת כהונס דף כ"ד ע"צ כתב על מואמרס (חולין דף ו') נקוס שאצותין ואצות אצותין כהנו צו איסור אתה תנהיג צו היתר: ומכאן ראה שאלס כהנו צאיה מדינה מנהג טעות שראוי להסכם לפי ראות עיניו להעביר ולצטל המנהג ההוא.

(*) כתב המדקדק ר' אליהו צחור צספר התשצי צמלת פטר: והנה אכתוב מה היה קצת ההפטרס כפי ויה שונלתי כתוב שאנטיוכוס הרשע נולך יון גזר על ישראל שלא יקראו בתורה צרים. ויה עשו ישראל? לקחו פרסה אחת ומנציאים שענינה דומה לענין ויה שכתוב צפרסה של השבת ההוא, והנשל צצבת צראשית יקראו כה אמר האל צורף שנים, ועתה אף שצטלה הגזירה הנמנהג הזה אינו צטל וכו'. עיין צמנול על התורה לאייכהארן חלק א' סי' י"ח.

מנהגים רבים תיקנו חכמינו, בעת שראו כי בזמנם גזרו מלכי האומות על בני ישראל, אשר היו נכנעים תחת ממשלתם, שלא יקיימו ישראל את התורה או אלה המנהגים אשר החכמים הקדמונים שהיו לפניו מצאו נכון לחקן אותם, כדי שבקרב תשכח התורה מהם וילכו אחרי אליליהם. למען לא ישיגו המלכים האלה כוונתם, קבעו ותיקנו חז"ל מנהגים רבים חדשים, המרמזים על המצות שהיו אז נזהרים מהם מלקיימם, כי עי"ן לא ישכחו העם דברי התורה ותקנות חכמים, ופקידת מלכים האכזרים לריק יהיו. בהמנהגים האלה יתנהגו בני ישראל גם עתה, אף שכבר נתבטלו הגזירות הרעות, ולא פסקו מלקיימם הגם שהותר להם ללכת בדרכי התורה ולהתנהג במנהגיהם הישנים, כיון שמאז אחזו והורגלו בהם; כדרךם תמיד לאחזו במנהגים, אשר התקינו איזה חכמים בזמן מה, מחמת שהי' אז בני עמנו נצרכים להם מאוד, אף שכבר בטלו סבותיהם (*). כמו עד"מ קריאת ההפטרות בשבתות

ולגדרים שהיו לה מאז; קיצלו על נפסם להרחיק את עצמם מכל מה דאפשר והפוקדים של הכת הזאת, וסיני נכונה כל ונהגיהם נדרכה, וגדרו את דרכיהם מכל זניי סיגים, ועשו הצדל רב ציניהם וצין האנשים האלה, לנענן יהי' נונע צידם ללכת עושה, לאכול ולשחות ולהתחצר עם אנשי הכת הזאת, ולשבת צמוצצם ולקבל דעותיהם המנוצצות, וללווד ומהלכותיהם. ויען שרצים והפירושים האלה היו אז ראשי העם אשר יכלו לעשות עמו כל מה שלצט חפץ, וכונעט נודרך כל איש ללוות ולפקוד את הנכנעים תחת ידו, שיתנהגו מכל מהלכותיהם כעוהו (נחמת תלוות המנועלה, הנעועה מלצ איש אשר לא יתן חוץ לשכלו), לכן לא חדלו הראשים האלה לעשות את הגדרים שגדרו והנהגיהם שצחרו להם לנענע ללוות וחוקים לפני השונעים להם ולנכו את אלה לשמור אותם וללכת בדרכיהם וכו'.

(*) כתב הזונה מוחלת ומסכת שבת, אלל נאמרס נאיינתי המחלת אכילה: יש ללווד ולספוט נאכץ, שכל חקנות חכמים המלויות צמודות, אמונה או הרגל, הנה כפי האנשים והנעומוות. וננאל זה צנעומוות הרצה צננר. לא נולער היא הערה זו, אם היו רולים חכמי הדורות לשם אליה לז וכו'. וכן נענע צהרצה נעומוות מלמוד שצני ישראל שישצו צאיה ערים לא התנהגו כשאר העם, עד"נ צאמרד דר"י הגלילי אכלו צצר עוף מלצ. צעל נוגן אצרהם נוציא צסס נהר"י קולין דצרים הראוים לקבלם ח"ל: אם

אלא כדי להרחיק אותנו מכל הדברים שאפשר לבא ע"י אפי' בדרך רחוק, לידי מעשים רעים אשר יזיקו להצלחת האדם. הסינים האלה הם הכרחים מאד להמון העם אשר לא ידעו דרך הנכוהה, ותמיד בחשכה יתהלכו, כי ע"י ישמרו בני ישראל את נפשם מלעשות דברים שיוכלו לסבב נזק גדול להם. והמה לאיזה ענינים אשר יאות לכל אדם לשומרם, כגדר לגן, אשר יעשה בעל הגן מסני הבהמות והחיות שלא ישחיתוהו. מהמנהגים האלה המה פרטי הלכות נדה. רבים המה המנהגים בבני ישראל, אשר תיקנו החכמים רק להרחיק את עמנו, על איזה אופן שאפשר, מע"ז. כי ראו שבימיהם רבים מאחיהם, שהתערבו בגוים, נטויים היו לעזוב את אלהי האמת. כאשר ראו זאת החכמים פחדו פן באורך הזמן תאבד ותושבת דתנו הקדושה, ויפסוק ישראל מלהיות עם ח"ו, גזרו גזירות ועשו משמרות וגדרים כדי לעשות ע"י הברילה ופירוד גדול בין עם ישראל ובין האומות עובדי ע"ז שבימיהם, ולמנוע אותם מלהתחבר עמהם, לעשות כמעשיהם ולהתנהג כמנהגייהם ולהתחתן עם בניהם, כנראה ברור ממאמרים: אסרו פתם משום שמנם, שמנם משום יינם, יינם משום בנותיהן וכו' (*).

וכוונת הכתוב: עצרו את ה' ציראם, הוא לעורר אותנו שלא נעשה גלות ה' שזין האדם להצרו ונחנות קצלת הסכר, רק צעזעור יראת הכבוד ואזהרה כמאמר חז"ל: אל תהיו כעצדים וכו'. כי הנקיים איזה גלות ואזהרה ישיג ע"י תועלת יתירה והננקיים אותה ונחנות הפחד ויראת העונש; יען שיתענג ג"כ צעת שיעשה אותה, ודבקות כפשו זה היא גדולה מאוד כידוע. והחלק השני מהכתוב: וגילו צרערה יוכית, שהיראה הזאת היא יראת הכבוד, כי ח"א לשמור צעת הפחד.

(*) ומה נחמדו דברי הנחצר ספר הפילאזאפיה של דברי הימים (פילאזאפיה דער געשיכטע אדער איצער דיא טראדיליאן) הנדפס צפראנקפורט א"ד מיינן בשנת 1827 לנאספרס דף רי"ב צאמרו: כי ציני בית שני נולדו מנהגים רבים מכת לזק וצינות. כאשר התרצו צין צני ישראל הפוקרים, כן התגזרו ויפרלו האנשים הפרושים אשר צמרו להם דרך חדש ללכת צו. כי דרך כל אדם להתרחק ככל ניני התרחקות מאלה אשר דצריהם לא יונלוו קן צעיניו, לונען לא ילמד מאלוה מנהלכותיהם המוקלקות צעיניו. הרצה מרצני עמנו תיקנו אז לעלום תקנות חדשות, ועשו גדרים לנלות התורה

חנוך (*), כי זה הוא יעוד האדם. יש מנהגים רבים אצלנו שאינם רק סיגים וגזירות, או גזירות לגזירות, אשר לא תיקנו אותם הראשונים

(*) אצל צענוותינו הרצים לא חושג עתה התכלית המכוונת מהתפלה, כי רוב בני ישראל לא יצינו כלל לשון עצרית, ולא ידעו צלצ מה שפיהם ידבר, אשר עליהם אמר הנביא צפיו וצפתיו כצדוני ולצם רחק ומוני. ולכן טוב ונכון מאוד עשו בני ישראל באיזה ערי נדיבות אשכנז, שתיקנו להתפלל בלשון ארמם שיצינו בהם, וני יתן והיו כל עם ישראל חכמים לראות התועלת הגדולה שתלך וזה בקרב העת לעולם המוסרי בצחיות הרצה. יואל ה'! שיאצו הרצנים, אשר עליהם מוטל לעשות כל דבר טוב הטובע למעמדם, ללכת צעקבות המשכילים של המקומות האלה. ואגב אורחא אבאר טעות המחליתים, כי התפלה היא אחת מהעצודות אשר יעצוד האדם בהן את האלהים, וכי עיקר תכלית בריאתו עלי ארץ הוא לעצוד אותו זה, ולעסוק בלמוד הספרים. כל איש ידע, שהענין עצודה הוא מועשה אשר יעשה אדם (הנקרא בצחיה הזאת צמס עצד) למלא רנון איש אחר, מאחת הסבות האלה: אם בגלל שיפחד מפני זמנו, או בעצור סכר מה שיקבל מונו בעצודה, או מאהבתו אותו, והאיך אשר למענו יפעל העצד את מועשהו, יקבל טובה מוונה וימלא תועלת וזה, אשר לא הסיג אותו טרם נעשתה הפעולה בעצורו, ונמצא הוא עתה יותר טוב מאשר הי' מלפנים. וזה נראה ברור, כי רק האיש והעלם המוגבל מפאת עלמותו וכחות נפשו, שיש לו לרכים רבים הנמלאים חוץ מונו, וירגיש איך חסר הוא מהם, וא"ל לקנות אותם בלי עזרת אחרים, הוא מלערך לעצודתם ומועשיהם, אכן לא כן הוא אצל העלם, שדי לו בעלמותו לצד ואין לו שום הלערכות, ולא ירגיש בגלל זה בעלמותו חסרון מה. ויען שהאלהים הוא השלם בכל מיני השלמות, ולא ילערך לעזרת אחרים, להיות ע"י מאושר, כי איננו מוגבל, וצידו הכל, לכן טעות גדול הוא לגזור אומר, שהשם יתפוך צעודת בני האדם למענו. כמאמר הכתוב: הקפץ לה' צעולות וחצחים? כי לי כל הארץ. הגם שחז"ל דרשו מניין להתפלה מן התורה שכתוב ולעצדו בכל לצבכם, צב"ז איך ספק שלא עלה על לבם, כי אנחנו עובדים את ה' בגלל שנגשמיים אנחנו אותו עי"ז; אך ראו זאת להוכיח מהתורה, כי מוטל על האדם להתפלל, למען יסיג ע"י תפלתו, אם יתפלל אותה כראוי בהתפעלויות הכפס, התועלת המכוונת לו לעמנו; והשתמשו צולת עצודה ע"ד דברה תורה כלשון בני אדם.

עתה, ולהתבונן בגדולת ארזה בחפצת שרימות, יופי, וחכמת מפעליו
בתכל ובכל בריאותיו, למען נשים לבנו על מדות השם, אשר בעצם
ובמספר הן בלתי קץ ותכלית, איך יתנהג ה' בשובו עם כל בריותיו
בכלל, ושכלם נזונים ושבעים מחסדו ויתענגו במציאותם בעולם, ועל
האדם הוסיף חסדיו וחננהו דעת ותבונה, ונתן לו בחירה הפשוט ורצון
לעשות כל אשר לבו יחפץ, אשר היא הגדולה מכל השונות והחסדים
שעשה לו. וגם תכלית התפלה, למען נחקור ונדרוש אחר תהלוכותינו
בעת שנתפלל, לראות אם פעולותינו ומעללינו המה לפי חוקי הצדק
והשכל; ואם יקרה שנמצאו מעשינו מתנגדים להתורה והחכמה, אז
נתאמץ ונגמור בלבנו לשוב מדרך הרשע, ולהשיב לכת בנתיבות הצדק;
ולתקן את אשר הבלנו והשחתנו. גדולה היא התועלת היוצאת
מהתפלה, אם היא בעיון ובתבנת הלב כראוי, כי ע"י תתלהב ותבער
בלבנו יראת כבוד גדולת ה' אליהו, ואהבה עזה אליו, בעבור חסדיו
הגדולים שישפיע עלינו בכך עת ורגע. ע"י תזדכך ותשחר תבונתנו,
וישתלמו השגותינו מהאל יתברך, ואז תסור מגפשו כל מדה רעה
ואכזריות וכל מחשבות הבל וסכלות, אשר תוליכנו בדרך עקלקלות
נגד ה' ואדם, ונשחר לבני לרחם על כל ולא לאטום אוזן, לזעקת דל
ואביון מבלי לראות מאיזה עם שיהי (*), ונשתדל לערוך כל פעולותינו
ודרכנו כפי החכמה, למען נתקרב ונתדמה אל השם יתברך בכל מעשינו
ומחשבותינו כפי האפשר לאדם אשר מעפר יסודו, כמאמרם הידוע
על ולדבקה בו: מה הוא רחום אף אתה רחום מה הוא חנון אף אתה

(*) רבים המה האנשים אשר יטעו לחשוב, שאין צני ישראל נחויצים
לעשות חסד רק עם צני עמנו וכי לא נוטל עלינו לאהוב צני עם אחר.
אבל טעותם זאת להם נחמת שנעלם מהם פירוש האמתי של הכתוב וההצח
לרעך כמוך, אשר כל איש שיצין היטב צדצרי התורה ידע, כי כוונתה
צמורה הזאת היא לנזות אותנו לאהוב את כל צני האדם בכלל, ולא עם צני
יעקב צפרו, כי פירוש והוראת מלת רע, הוא על איש אשר אנחנו
מתהלכים עמו בצדקה יחי' נאיה עם שיהי, כנראה מהכתוב: דבר כל
צמחי העם וישאלו איש מאלה רעהו וכו'. וכן נשמע מהכתוב: והצמתם
את הנגר כי גרים הייתם בארץ מלרים. ולא יתכן לפרש מלת גר על איש
סהתייד וקיצל דת ישראל, כי אנחנו לא היינו גרי מלרים ולא קצלנו דתם.

ובהשקפה הראשונה ובהעברה יהיו דומים להם בצד מה, ושלל כל איש יוכל לראות ההבדל האמת שביניהן, וע"י יחשוב ואמין ההמון שיקיים וישמור כל מצות התורה ולא יעבור אף על אחד מהם. מהתקנות האלה המה ערובי הצרות (*), והתר עיסקא. במנהגים רבים יתנהגו בני ישראל בעבור שגזרו מוריהם עליהם, למען ישאר ע"י בינינו זכרון של איזה נסים שנעשו לאבותינו אחר חורבן הבית, ושל איזה צרות שקרה להם אז בעבור עזבם את הדרך הישר והלכו בארצות עקלקלות ורשע, כמו פורים, חנוכה, תשעה באב וכיוצא. תועלת הזכרון בפורים וחנוכה היא, למען שנזכור ע"י בהשגם, שהטיב לעמנו אז והצילם מיד שונאיהם, אשר חשבו להמם ולאבדם מתחת השמים. האזכרה הזאת תעורר אותנו להודות לה' על חסדיו, ולשמור מצותיו שצוה לנו לטובתנו, ותוליד בלבנו אהבה עזה לו ולמדותיו שנרדק בהן, ונשתדל כפי היכולת להשלים את נפשנו. והתועלת מתשעה באב היא, שנחשוב ונעלה בלבנו, איך נהרסה העיר ירושלים, ובית מקדשינו נה"י לשמה, ואיך חדל ישראל להיות עם הפשי בארץ, וכי אנחנו מפורדים ומפורדים באומות שונות, ונזכור את הצרות "שעברו על אבותינו, בעבור שסרו מדרך הצדק ועברו אלהים אחרים ועשו מעשים רעים הנמשכים מהם; מאסו בחוקות השם הישרים, ולא אבו לשמוע לדברי הנביאים שהעירו אותם משנתם, למען ישימו לבם על הריבוי הנשחתים. ע"י המחשבות האלה אפשר, שאנחנו נעשה לנו להק שלא נעשה עוד הרשע יותר ושכל השתדלותנו תהי' להיטיב דרכינו ולשמוע בקול השם לעשות אך צדק וישר כל הימים, למען לא נסבב לנו עוד צרות ורעות חדשות בעתים האלה מלבד הצרות אשר נסבול בעון אבותינו מפני רוע מעלליהם. ואולי ישקף ה' ממעון קדשו, וירחם עלינו בראותו את מעשינו הטובים ויתן בלב המלכים מחשבות צדקות עלינו, ויעורר הגוים אשר אנחנו יושבים בתוכם, להיטיב עמנו ולהתהלך עם בני ישראל כעם אחיהם. ותכלית מנהג התפלה היא, להודות לאל על הטובות והחסדים שעשה לנו מיום צאתנו מבטן ועד

(*) וכן נראה ונחזק חז"ל על הסקוק צני אס חכם לנך יסמך לצי גם חכי, כי סלנה סנלך תיקן עירוני סלרות נחמט סרלס איך ס' קסס על ססס לסמור סת ססנת סנלס סמורס.

מפי זרעו, ויפרקו עי'ן גם שאר מצות התורה עד שתשכח ח'ו מהם כלה. אחרי חקירתם על דבר הרעה הזאת, דרשו למצוא רפואה נגדה ועלו על לבות איזה מהם, וכלם הכבימו, לתקן תקנות ומנהגים חדשים, אשר לא ידיו ב"ב קיטה לקיימם כאלה המצות והמנהגים שעברו עליהם,

המודענים לנו במסך זמן חיינו, אי אפשר לנו לעשותם. גם יתכן שע"י הדברים שאמננו נקשרים צם ונותהססים להם ציחם ונה נונוע הוא לנו להשיג המכלית הסכלה ונאמנו בעשיותם ולא אין לנו לורך להם, כי הם ללא יועיל ולריק. עד"נ התפלה כלסון אשר אין ציד השגתנו להצינה מוחנת שנסכת מנונו הכלסון הזה ע"י נוקרי הזמן שצאו עלינו, הוא דצר אשר לא כראוי. כי אכחנו לא נשיג המכלית אשר מתקניה כיונו זה והמוכוונות נוכל מתפלל. ולכן אמרו חז"ל שנוע כל לסון שאתה שונוע וכו'. נוכל זה נראה צרור איך לא נכוון וראוי לתת חוקים לא עקריים, ולתקן תקנות ומונהגים לפני העם וללוות לו סיקיינוס תנויד וכלל נוקוס אשר יסב שונה, ולפקוד שאין עליהם להוסיף ואין ניהס לגרוע; כי זאת היא דצר מנוע והסם לא יספון ויורה המנוענות. והפסוק לא תוסיפו על הדצר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו מנונו, נודצר מנולות העקריות והסכליות שלא ישתנו; וכנראה מהכתוב הסמוך לו: ועשיתם כי היא חכונתכם וצינתכם לעיני הענוים אשר ישמעון את כל החוקים האלה, ואמרו: רק עם חכם ונוון הגוי הגדול הזה, אשר כלתי ספק יסודשו על מנולות שצין אדם לחצרו ולא על מונהגים. וכן מונוע נודצרי הנציאים וחז"ל: צני ישראל לא וולו את צניהם צנוסך ארצעים סנה סהיו צמודר, כונאמר הכתוב: וכל העם הילודים צמודר צדרך כלאתם מונצרים לא וולו. וזאת היתה צעצור שלא הי' אז ציכלתם לקיים המנהג הזה, כמאמר חכמינו ז"ל: מופני שלא נצצה להם רוח לפוכית. וכן נראה מנועשה אליהו (ונלכיס א' י"ח) שהקריב על הצמה, אף שהתורה אסרה זאת, ונחנת סהיו הדצר נחוץ. וכן עשו חז"ל הרבה פעמים. הגם שאמרו דברים שצב"פ אי אתה רשאי לאמרו צכת, כל זאת כתצו אותם מופני עת לעשות לה' הסרו תורתיך ואין ספק כי הרבה מונחמינו ז"ל צעלו תקנות ישנות ותיקנו חדשות צנוקוסם רק צעצור שונוס ונוקוס מוסצותם גרעו לעשות זאת; וסיא היתה הסיצה אשר הסצה את ד"י הגלילי להתיר צצר עוף צחלצ צנוקונו, עיין צספר הנחמד אגרת אלכסף להרצ הנושכיל היקר ודורס סוב לענו ד' אהרן אהרין אצ"ד דק"ק אראד ותנולא הדצרים האלה צאריכות.

להכות שורש פורה ראש ולענה בלב בני ישראל, ופחדו מאוד, אם יחרישו וישתקו לזה ולא יעשו מאומה נגדה, יחשבו אנשי ההמון שתקת מוריהם כהסכמה למעשיהם, ויאמינו עי"ז שכל דברי התורה ומצותה יוכלו להשתנות במשך העת ולהשתכח מלבם, אף שהכתוב אמר לא תוסיף עליו ולא תגרעו ממנו, וכן חוקת עולם לדורותם (*) ורא תשכח

(*) עיין ויקרא י"ז פ' ז', וצדברים י"ז פ' כ"א, ותניין כי חקת עולם אינו פירושו עד כלח כי אם עד זמן גדול. ראה וזה שכתב החכם דוד מייכאלעליס בספרו נשפט ונשה חלק א' סי' ט'. ונדי דברי זה אצלר להקורא, אשר ישאל שאלות אשר לא כן על הנחצר ונחנות ונאמר הידוע: אין צ"ד יכול לצטל כו' — ע"פ השכל החורה והתלמוד, כי אין זה חטא אם נצטל איזה ונהנהגים ונתקן תקנות אחרות צמקונן. ידוע הוא כי השם צדא את האדם כדי שיקנה לנפשו נדות טובות וישתדל ונאד להשלים אותה בכל מיני שלימות, ולהיות דושה צמקונו להס"ית. ויען שילר לצ האדם רע ונעוריו, ונחנות שהרגיל את נפשו צהרגשות החשוניות, ולא כל איש יתאנץ לחקור אחר הדרך הישר הראוי ללכת זו, וגם רבים ונחפלים צחקירה הזאת לא ישיגו אותה צגלל קולר השגתם ושכלם הנוצנל; לכן נתן לנו ה' הטוב החפץ צהללחתנו, ונשפטים טובים ולויה אותנו לעשות וולות שכליות, למען יסי' נקל לכל איש ישראל ללכת צנתיצות הנשפט והלדק גם צלא חקירה ועיין רב. אם אונס טובה גדולה עשה לנו ה' צזה, צכל זאת לא הסתפק ללוות אותנו וולות השכליות לצד, כי אם פקר עלינו עוד לקיים איזה דברים אינם תכליתיים צעלום רק אונלעיים, אשר ע"י יסי' צידנו להשיג צזמן וזה וצנוקוס וניחוד התכלית הברלה ונמו. האונלעיים האלה הנכונים צש וננהגים, יוכלו להשתנות כפי יחס הנקוס והנעמד הנדיני והמוסרי, אשר צו ינלא עם ישראל צכל זמן. כי הנולות השכליות לצד ווטלים על האדם לקיימם תניד, ונחנות שים צידו לעשותן כל ימי חייו ולא יונע לוותו שום דבר ונלעשות לדק וחקר לאחיו ולהיות צכלל ונארהצי ונשפט ונשרים, הגם שנונעודו הפרטי צנחית הדברים החילוניים השתנה צנושך הזמן ע"י צצות שונות, עד"ו שירד ונכסיו ואצד הונו, כי אז אין צידו להשפיע וטובצו לאחרים צנחיתה הזאת; אצל צכל זאת יש ציכלתו להועיל להם צנחיתה אחרת. לא כן הוא אלל הנולות השנועיות, הללו עומדות תחת ונקרי הזמן, אשר צכס לננוע אותנו ונלקיימם כאשר עם לצנינו צכל ונקוס וזמן, ועל ידי הריצה ונהנלקיימם,

עליהם לאכול אותו מטעם ידוע, כנראה מהכתוב על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה על כף הירך עד היום הזה.

ועתה אבאר לך אלה המנהגים אשר באו לישראל ממקום אחר ולא מהתורה, כי אין לי צורך לדבר עוד מאלה הכתובים בה, מחמת שכבר נבארים המה במ"נ חלק ג' וגם בשאר ספרים מחכמי ישראל תמצא באורם. רבים מהם חידשו חכמינו ותיקנו אותם, למען ימצאו בני ישראל בכל יום בכל עת ובכל מקום סבה ושעת הכושר לזכור ע"י בה' ובחסדיו אשר עשה ויעשה עמם, כאשר ראו כי רבים ממנהגי התורה אשר היו בכחם לעורר לב בני יעקב לזכור בחסדי אלהים, נתבטלו בעבור חורבן המקדש וגלות ישראל מעל אדמתם ולא נשארו רק מעטים בעת הגלות אשר יהיו מוכשרים לצייר ע"י בנפשם תמיד את השם והסדיו. ואין לי צורך לבאר לך הדברים האלה ע"י משל, כי מבוארים המה כך ולכל איש אשר יש לו לב להבין. ורבים מהמנהגים תקנו חכמינו ועשו חיזוק להם, בעבור שראו בשכלם גודל הצורך להם ושאי אפשר לחיות חיים נעימים ואושר אם לא ישמרו. ובאמת הכרחיים הם מאוד לכל אדם מאיזה עם שיהיו, אבל לכל אומה ואומה בשינוים אחרים כפי מזגם וכפי מעמדם הרוחני והמדיני, וכפי תכונת ארצם; ע"י יכלכל ויחיה איש את נפשו וישמר מפגעים רעים אשר בכחם לחבל ולהשחית את גופו. מהמנהגים האלה הם הלכות טבילה, והלכות נקיות ורחיצה ודומיהם הרבה, אשר על איזה מהם העירה התורה ועל איזה רמזה בלבד. ואם אמנם השם מנהג לא יאות להם, בעבור שכמעט כל בני אדם אשר לא כדרכי חיתו יער דרכיהם, ואשר הרגילו את עצמם ללכת באורח החכמה, יתנהגו בהם, בכל זאת לא אמנע מלכלול אותם תחת השם הזה, יען שהמה רק אמצעיים להשגת אושר החומרי, ולא התכליתיות אשר בעבורם נברא האדם; והמון העם יחשבו שהדברים האלה נתקנו לתועלת הנשמה וע"י קיומם מתקן האדם את נפשו ויטהר איתו מטומאתה, ולא יתעסקו רק בהם, וע"י טרדתם בשמירתם ישכחו בשמירת המצות השכליות, כי לא ישאר להם עוד פנאי לקיימם. מנהגים ותקנות רבות התקינו גדולי ישראל הקדמונים ואחרונים בעת שראו את רוב בני ישראל יעברו על איזה מדברי התורה אשר היו קשה עליהם אז בימים ההם לשמור, מחמת איזה מניעות וסבות חדשות שנוולדו והתחדשו בעתם ולא היו אז בזמן מתן תורה. בעת הזאת התיעצו הגדולים האלה מה לעשות נגד הרעה הגדולה הזאת שהתחילה

התורה, אם בעבור שהם סיגים למצות שכליות, אשר נקל הוא להמון העם לעבור עליהם אם לא נגדרו מגדרים אשר מחוקקנו צוה לשומרם, או בעבור שדמנהגים האלה המה כמו אמצעיים הכרוכים להשגת איזה אושר והצלחה. עד"מ מצות שבת היא, בעבור שבני האדם המה חלושי כח וצריכים להנפש מעבודתם, אשר יפעלו ויעבדו בימי המלאכה יום א' בשבוע למען לא יחלישו כח גופם וישיגו מחדש כח רעשות מלאכה כבדאישונה (*); גם נדי שיהי' להם עת נכונה ופנוי' לרחוץ ולנקות את גופם מזהמתו וחלאתו, אשר מגואל בם מחמת עבודתו; ובעבור שישמרו לבם בעת הזאת עד מעשיהם, לדרוש אחריהם ולראות אם המה ע"פ הצדק, ולגמור בנפשם ללכת בדרכי הטוב והשכל, ולעזוב את אלה אשר יתנגדו למצות ה' והתבונה, ולטהר את נפשם מהחטאים שגטמא בהם בימי המלאכה. ע"כ לא נמצא בארץ אף עם אחד אשר לו חוקים ומשפטים ישרא ישובות יום אחד בשבוע ממלאכתו. ויש מנהגים שיקיימו אותם בני ישראל בעבור שאבותינו עשו אותם לחק עליהם לשמרם בעת שקרה להם או לאבותיהם איזה נס, והתורה וגם החכמים לא רצו לבטלם מחמת סבה מה, אם כרי שלא ישכחו בני עמנו את הנס הזה, או בעבור טעם אחר; עד"מ מצות איסור אכילת גיד הנשה ישמרו, בעבור שאבותינו שחי' קודם מתן התורה, אסרו

אמו, והענין הזה התבאר אחרי שידעתי שזנזון ההוא הי' וננה קדוש צכל רועי לאן שהם יתקבלו לדבר צעניניהם ותקון ההנהגותיהם, והי' וואכלס אז גדי צחלצ כפסגו, וכן כל ויני תצטיל צצר וחלצ, וגם היום הזה כוונת הנהגה צדועים אשר צקאסמיליא, כי כן ציוס הזה יתקבלו ציוס אחד לדבר ונהנהגותיהם, וקוראים לו צלשונס וייטע"ה, וצו ציוס התבאר צלי ספק הזה וואכלס ונן הצא צידס וננה. הנה לצצה הזאת הססיר האל סלא יצטלו גדי צחלצ אנו וה"ה לכל צצר וחלצ כמו סצא הקבלס צכל זנז, וצצרט צחה הסוכות כווננה הענויס ע"כ. (עיין צמורה חלק ג' פ' ו"ח וצכלצ"ג על הצורה צציאורו על הספוק לא תצטל גדי צחלצ אנו).

(*) ואחד וווכירי האיר עיני ע"י הפסוק סשת יניס תעשה וועש"ך וציוס הסציעי תצצות, למען ינוח סורך וסוורך וינפס צן אונתך וסגר (סמות כ"ג י"צ) החלק הסני וונוו יורה צדור כי תכלית הסצת סול רק צעצור סינחו סעצדים וסנהמות וועצורתם אשר יעשו צימי הוולאכה.

הקרבנות שהיתה מנהג עובדי ע"ז, אמרה התורה כי יקריב קרבן לה', כונתה אם יחפון איש בדבר הזה או אם יעשה איש חטא, אשר בשרם שנתנה התורה ה' המנהג כבר או החוב על האדם להביא קרבן, לא יקריבוהו לאלילים כי אם לה' לבדו. וכנראה ג"כ מהכתוב, ולא יזבחו עוד את זבוחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם. ויש מנהגים שנצטוו בני ישראל בתורה בשמירתם, בעבור שהם סותרים ומתנגדים להמנהגים שהתנהגו בהם בעת שהיו עובדי ע"ז, כמו עד"מ: אסור ב"בחל, הוא מחמת שעובדי האלילים בימים הקדמונים אכלו מאכל כזה בעתים קבועים ומועדים ישלהם להיות מנהג לאליליהם (*). איזה מנהגים ציורתה

הנצוארת בכל צריכתו שילוונו להניח נייני העצודות הקרצנות כלם ולצטלם, כי אז ה' ויה שלל יעלה כלל לקבלו כפי טבע האדם שהוא נוטה תמיד להמורגל והי' דומה אז כאלו יצא נציא צומנינו זה שיקרא לעצודת ה' ויאמר, השם לזה אחכס שלא תתפללו אליו ולא תלונו ולא תצקשו תשובתו צעת לרה, אבל תהי' עצודתכם נחשבה עלי נעשה; ונפני זה השאיר ה' נייני העצודות ההם, והעתיקם ונלחיות הקרצנות לנצראים ולעניי דמיונים שאין אנותיות להם — לשנוי יתצדק, ולזה לעשותן לו ולצנות לו היכל כנו שנאמר: ועשו לי מקדש ע"כ. צעל וקור חיים נציא צפ' חקת דברי הדי' דוד כון ציליא וז"ל: החכם הזה כתב שהוא שמוע שקיאר אחד נחכניי הכולרים צא לידו ספר אחד נאנסי סודו, ונאל צו הטעם על נלות ערה אדומה נגל היות כתוב צספר ההוא, שצומן נעשה ע"ה היו לוקחין עובדי ע"ז צומן ידוע וצמוד ידוע אללם ארי אדום והיו שורפים אותו, וכל ניי שהי' נחעסק צשריפתו הי' טונא, ונאפרו היו נעשהין הטונאות והנדות שהיו נעורין אללם. והיו אונורים טעם היות כל העומק נעונא, והוא צעצור שכל ניי שהורג כפס צהנא אז חיה הוא טונא אללם, אך אחרי היותו שצ לאפר נשאר צו טונאא שהרי הוא כנו עפר. והקיסר היה אונר, שכלה ארון הנציאים לקחת פרה אדומה צנקוס הארי, כדי שלא יסתכנו ללוד ארי אדום, (עיין צדצרי הימים לשינץ אלל מנהגי נעריים ומראה שגם הם היו נוכחין כן). (* כתב החכם צעל הספורני צפרשת נשעטים: לא תצטל גדי צחלב אמו לא תעשה כנו אלה הפעולות להרצות הפירות כנחשבת ע"ז, אלא ראשית צבורי אדונתך תציא צית ה' אלהיך וגו'. האצצנאל צספרו עטרת זקנים דף כ"ז כתב: וצענין חג הסוכות אור הכתוב לא תצטל גדי צחלב

ומעשיו להעצם המטיב עמו, אם ידע ברור שהמסבב אושרו והצלחתו והמשפיע עליו מטובו לא כיון בפעולותיו רק להטיב עמו. תכלית הטוב אשר יצא מהמנהגים ומשאר המצות הדומות להם, הוא כדי שיחיו בני ישראל יחדיו במנוחה ושלום ויצליחו במעשיהם בארץ, וישיגו ג"כ ע"י את האושר הנצחי, כי בעבור זה התכלית נברא האדם, כמו שנאמר גם כן שם: ויצונו ה' אלהינו לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים ורחיותנו כהיום; וכמאמר הכתוב: ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך, לשמור את חקות ה' ואת מצותיו אשר אנכי מצוך היום לטוב לך. כי השם לא יצטרך להם כמו שאמר הכתוב שם: הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים, הארץ וכל אשר בה. המנהגים האלה כתובים בתורה רק דרך כלל, אבל החכמים תיקנו לכל מנהג ומנהג פרטיו, למען ידעו ישראל איך להתנהג בהם. מנהגים רבים ימצאו בתורה אשר התנהגו בהם בני ישראל בעת שעבדו אלילי מצרים ואלהי שאר אומות, כי בני יעקב האמינו אז באלילים רבים כנראה מהכתובים: ועתה יראו את ה' ועבדו אותו בתמים ובאמת, הסירו את האלהים אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים ועבדו את ה'. והתורה לא ביטלה אותם בכונה, בעבור שהורגלו בהם בני עמנו מנעוריהם בכל לבם, ולא הי' אפשר לבטלם ולשרשם מהם מכל וכל, ולהעתיקם מהמורגל בבת אחת. כי הוא נגד טבע האדם לעזוב פתאום כל הענינים והמנהגים שנפשו דבקה בהם שנים הרבה. וע"כ הניחה אותם התורה, ועשתה בהם איזה שינויים ותיקונים, אשר ע"י ישיגו בני ישראל איזה טובה, וציוותה להתנהג בהם אצל עבודת הש"ת, למען לא יפותה לבכם ע"י שינוי ההרגל וביטול המנהגים הישנים, אשר הי' דבוק בהם מאוד, לסור מה', ולסוג אחור ממנו ולזנות אחרי אלהים אחרים, ולעשות המעשים הישנים אשר היו נחשבים בעיניהם לקדושים והדברים הרעים הנמשכים מהם. ועל דבר שלא בטלה התורה אותם, השיגה תכלית כונתה שימחה זכר ע"ז מלב בני ישראל לאט לאט ויתקיים אצלם היסוד והשורש הגדול, והוא אמונת אחרות ה' אשר תוליד את בני האדם בדרך הישר והטוב, לעשות כמעשיו וללכת בדרכיו (*). מהמנהגים האלה היא הקרבת

(*) כתב הרב צנורה חלק ג' פ' ל"ז: לא גזרם סכנותו ותחבולתו

וחסד כמו שהוא מתנהג עם ברואיו במאמר הכתוב: שוב ה' לכל (אף על אלה אשר לא יקיימו המנהגים הכתובים בתורה משפיע טובו) ורחמיו על כל מעשיו. כי מטבע האדם הוא להשתדל להיות דומה בכל מדותיו

צעלי חכמה הוא, כשאנחנו נתקן עלמינו ונשתנה אל הטוב, יגיענו טוב ונהא, והשינוי לא יבא כי אם מלד הנוקבלים. גם לא אמת שבמלות נוריד הרוחניות (כמשפט צעלי הנורות והטלסם וכו' כן צעלי הקבלה), כי כאשר כעין דצרי התורה, נמלאים חולקים ע"ז נמאד והם נודרכי ע"ז. וג"כ א"א שנאמר כי הטעמים של המלות הם ענינים ורננים כמעט לא יוצנו לצני האדם, נעצור מדצרים האלה הם נגד השכל, כאשר התנצל זה כולו צנה שאמרנו שלמלות טעמים ידועים לשכל, או אפשרים שידענו לנו. וזה כי לא יתבאר נהרציות ההנה לצד שלמלות טעמים שאפשר לדעתם, אונם יתבאר מהם ג"כ שהטעמים האלה הנה לקוחים ונענינים אשר אמרנו, ר"ל אם לקיים דעת אמת (אשר תעורר אותנו ללכת בדרך טוב) ולהרחקת דעת הכוזב (שתליכנו צנתיצות עקלקלות ורשע), ואם למעשה טוב. וזה יראה כי צחפשו הטעמים שנתנה התורה צמלות רצות כמו שאמר הכוזב: לא ירצה לו סוכים ולא ישוב את העם ונרנינה, ולא ירצה לו נשים ולא יסור לצנו מה', אז נמלאים הולכים ע"ז הדרך. וזה כנצואר צענונו כאשר יסתכל האדם היטב דצרי התורה (עיין צמורה חלק ג' ונפרק חנשה ועשרים עד סוף הספר ותמלא טעמים על כל מלות התורה ע"פ השכל). ואין ספק שאילו מלאנו דצרי חכמים ענין יורה צהכרה או קרוב להכרה על מה שיאמרנו צעלי הקבלה צדעותיהם הרחוקות ונהצנת השכל האנושי (עיין צשפע טל שער שני פרק ראשון), היינו חושדים שכלנו והיינו ננושכים אחר דעותיהם ועקצותיהם עכ"ד הנחמדים. וצעל נוצלות חכמה כתב דף פ"צ: וכל עוד שהאיש גומל חסדים ואוהב ומרחם על הצריות יקרא ריע לאל, ואוהב את המקום ושותף של יולר צראשית, וזה עיקר השכל וכל גופי התורה תלויין צו, וכו' שכתצו רז"ל אחרי ה' תלכו וצו תצקו ונה הוא חנון וכו' עכ"ד. וכנאמר צעל אליהו רצה סוף פ' כ"ו: וצאו עליך כל הצרכות, אינתי יצאו עליך כל הצרכות האלה אם תשנוע צקול ה' ותלך בדרכיו שהם דרכי שמים, ונה הן דרכי שמים שהוא רחמן ונותן נחמות חסם ליודעין ולשאנו יודעין אותו. ד"א ונה דרכי שמים שהוא רב חסד כך אתם תהיו וכו'.

על הכתוב ולדבקה בו, דהיינו שיתנהג כ"א וא' מהם עם חבריו במדות האר הישורות ולעשות כמעשיו ולהשפיע בכל ימיהם אך צדק, טוב

לפעולותיו וכו'. וצחלק ג' פרק כ"ד כתב: ואמר הכתוב: כי אם נזאת יתהלל הנותה'לל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד ונשפט ולדקה צאריך כי צאלה חפנתי נאום ה'. כל כוונתו, שילא נאום חסד ונשפט ולדקה צאריך כונו שציארונו צ"ג נדות, כי הכוונה היא להדמות צהם וצחלק על דרכם ע"כ. כתב צעל לדה לדרך וואמר צ' כלל א' צדק ע"ט: אצל יש להנלות מעם וחועלת לתיקון האדם והעדינות (ר"ל לתיקון מצבת צני ישראל צצחי' שהם צני אדם שיחפלו ג"כ בהשגת הללחת הזונני). עוד שם: ואפילו הזכר שעשה לנפלאותיו כונו זכר ליליאת וולדים וזכר למעשה צראשית, אין התועלת לו יתצרך רק שדע האמת ונדוע לצנינו ולצני צנינו, וזכרה צו סנהי' ראויים והגונים שיגן עלינו; כי סיפורינו צהלותיו, ונאפס ותוהו נחשצו לו וכו'. (עיין צחינד פ' חלא ותראה כי גס הוא נאפס לזה ודצרי שם הם שוים לדצרי צעל לדה לדרך). הולין ר' נשה חיים לולאטו צספרו דרך לחכמה דף א' ע"ב כתב: הלא ידעת כי תכלית ונה ששם הארון צ"ה את האדם צע"ה, הוא רק לסיקנה וישיג צענולו את השלימות האמתית, שהוא התקיר לו יתצרך תכלית הקריצות שאפשר, והתצדק צו תכלית הדצקות שאפשר. הפנה הזאת היא אונת אללי וצדורה, ונעטנות תוריות, דהיינו ונן הכחוצים ונקצלת הככונים, ונעטנות שכליות כונו כן ע"כ. הפילוסוף האלהי צע"הו צחינת הדת צדף ז' צזה הספר כתב: לא נפעל אנחנו צהתורה (צעשיית הנות) צעליונים, ולא נשנס כמו שיחשצו הנקוצלים, כי העליונים פועלים צנו ולא נחפעלים נאחנו והנה (כחות הטבע של הכוכבים) ינהנו העולם השפל צכח האל ולא נאחנו השפלים יתנהנו. וני האיש אשר יחשצו, כאשר יתחכל היטב צונה שיאמר ויצחון דצרי ויפסיע מעליו הנחשצות אשר לא חקר אחריהן והדעות ששנע וקיצל נאנשים אחרים — שהעליונים לא יחזקו ויקוינו כי אם צנעשי צני האדם, והנה אנחנו צני האדם לא נוכל לחקן את עלונו, ואיך נוכל לחקן את העליונים? ונה הוא התיקון ההוא אשר נפעל צם? ואשר יאמרו קלת צני האדם (הנקוצלים) צזה הענין, הוא דוניון נפסד צלתי ענין הוא לנפש. וני יתן ודע איך יחכן שיגיע צעליונים שום ענין או תכונה ואיכות נאחנו, צחשצו אנחנו צם או צסכפעל פעולות! ונה יגיעם נאחנו צצו נהי' ונהיניהם? ואולם ונה שיחשצו צזה

הרעות שגלה להם השם ע"י משה, ולמען שלא ישכחו הנסים והנפלאות והפעולות שעשה אלהים למונחם, שגאל אותם מעבדות פרך שעבדו בהם המצריים, לחיות, וטהר את רוחם ממחשבות הבלי שוא המחללות לב אדם, והאיר להם הדרך למען ידעו לסור מארצות הסבלות שהן עבודת האילים ושאר מעשים מקולקלים ופעולות רעות המשפילות את נפשו מאוד, וללכת בדרכי האמת וגתיבות החכמה אשר ע"י ישיג האדם השלימות האמתית והראויה לו, ויתדמה אל בוראו כפי שאפשר לו בארץ. כמו שאמרה התורה בפירוש: כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם, ואמרת לבנו עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ויתן ה' אותות ומופתים גדולים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו (דברים ו' כ'), (עד כ"ד). ותכלית הזכרון בנסים הוא למען ישוו וישימו תמיד בני ישראל לנגד עיניהם את האל הטוב שהפליא והרבה לעשות עמם טובות כאלה. אבל לא בעבור שיצטרך ה' לכל זה או שיתענג בו, כמו שיתענג אדם בידעו שאנשים רבים נכנעים תחת ידו, יזכרוהו ויראו ממנו או יאהבו אותו ויעשו רצונו (כי אין לו צורך וחסרון לשום דבר כמאמר הכתוב: אם צדקת מה תתן לו, וה' יתברך נתעלה מתכונות גשמיות ומדברים כאלה ולא יחפץ במו), כי אם הכל לטובת בני ישראל למען תתעורר בלבבם ע"י אהבת השם המטיב עמם והתשוקה להדבק בו ובמדותיו (*), על דרך שדרשו חז"ל,

לא ליתוסה התורה לישראל, אם לא הורגלו בני יעקב ניימים רבים לעבוד את האלילים בעבודות כאלה, ולא ישבו צדקן אשר העמים קצינותיהם הלכו אחרי ע"ז והקריבו לפניהם קרצנותיהם, ולא הוכו צעורן הסבלות כ"כ (ע"י צמ"כ חלק ג' פ' ל"ג). ונאות חג הפסח לא היה משה אם לא היו נגאלים ונעלרים לחירות. וכן חג הסוכות כלטו ג"כ נחמדת הטעם הזה, כמאמר הכתובים: צוקות תסצו טצעט ימים, לענן ידעו דורותיכם כי צוקות הוטצתי את בני ישראל צהולתי אותם ונאכץ ונלדים. הקורא הנשכיל יקיש וזה על השאר ויזין הדבר לאשורו.

(*) כתב הרמב"ם צמורה נצוכים חלק א' פרק ל"ד וזה לשונו: תכלית מעלות האדם הוא ההדמות צו יתעלה כפי היכולת, והוא טכרמה פעולותיו

וזמן לנו אם לא נקיים אותם ולא נתנהג בהן; כי ההנהגות האלה הן בלתי ספק אמצעיים הכרחיים להשגת הצלחתנו, ובלעדיהן נמנע ה' או בידינו להשיג אותה. איזה מהם היו מאז בישראל עוד קודם מתן תורה (ובודאי נהגו בהם אז הרבה מבני קדם), ולא בטלם ה' ולא רצה להסירם מבני יעקב והניחם כאשר מצאם אצלם, רק עשה בהם איזה שנויים ותיקונים, וציוו לקיימם ולשמרם בהשנויים האלה; יען ראה בחכמתו הנפלאה, כי מלבד שלא יזיקו לתכלית כונתו עוד יוכלו לסבב ודהביא תועלת רב להצלחתם. עד"מ מצות יבום היא איננה מצות חדשה, רק התורה חדשה אותה וציוותה לקיימה כבראשונה עם איזה שנויים, כי אנחנו נדע מהתורה שעוד קודם שנתנה לנו מפי ה' ביד משה התנהגו בני יעקב בה (כי יהודה אמר לאונן בא אל אשת אחיך ויבם אותה), וחז"ל בטלו המצות הזאת בעבור שראו התולדות הרעות אשר נולדו ממנה בימיהם. וכן לא תקנה ענין הגט בעצם רק הניחה אותה כאשר היתה מאז מנהג בישראל, כנראה כל זאת מקישור הענין המדבר מזה, ומתפסקים המורים עליו (*). יש מנהגים שהם לאות ולזכרון על הטובות שעשה הש"ת לנו בעתים הקדמונים. ד"מ חג הסוכות, הפסח, השבועות וכיוצא בהם (**). הרבה, נצטוו בני ישראל למען יזכרו ע"י

(*) עיין בדברים כ"ד ונפ' א' — ז' ותראה ונהנשך ונקיסור הכתוצים, כי לא היתה כוונת התורה לדבר צעניני הגט, רק רצתה לאסור לאיש, לקחת אשה אשר נתן לה ספר כריתות, והיא היתה לאיש אחר אשר הוטמאה (עיין במשפט נוסף לנביא אצלם חלק ראשון).

(**) אל יתפלל הקורא על נוס שכולל הנוסחא כל המקומים והמלות השנועיות תחת השם ונהג, כי צאנות כל חוק או מורה אשר השכל לדד איננו נחייב את האדם לעשותה, וגם לא יעשו אותה כל בני האדם רק אלוהים אחת יקיימוה, אם צעזור שאצותיהם התנהגו זה נוחמת איזה סבה שגללוה נספקת להתנהג בהם הזה, או צעזור שדחם ליותה לקיים ולשמור הנלוה הזאת ציחוס הזמן, העקום וצנחנית העמים שפוצצים אותם וצנחנית המלכ המוסרי והמומרי שהיתה האלוהים הזאת צעת שניתנה לה דתה, כדי שתשיג על ידי איזה תכלית והללכה אשר צלעדי הנלוה הזאת לא תוכל להשיגה, ונלוה הזאת תתכן וגם ראוייה היא להקרא צנס ונהג, אשר צלשון אשכנז יקרא (געצרויך), כנו עד"מ הקרצנות עם כל עניניהם הנלרכים להם צודאי

ע"י סבות שונות וע"י אנשים רעים וחסרי הדעת מנהגים נפתלים וחוקים לא טובים, כי כן טבע הענין הזה (*). אמנם בכלל המה מעשים אשר לא כל איש יוכל להבין לאיזה תכלית נתקנו, ובהשקפה הראשונה נראו ונחשבו לפעולות הבל וללא תכלית. אבל אנחנו מחויבים לקיים, כל זמן שלא נדע ברור לאיזה תכלית נתקנו, וכל עוד שלא הורגלנו היטב בעשיית התכלית והיא קיום מצות השכליות. לכן ראוי המנהגים להיות כלם נחשבים בעינינו רק כאמצעיים, סימנים ורמזים חושיים לדברים ידועים אשר מרמזים עליהם. ובמסרם שיתנהג איש ישראל בהם, הוא מחויב מן השכל לחקור אחריהם היטב לראות אם ישיג איזה תכלית ע"י אשר מביאו ידידי שלימות (**), כי רק באופן הזה הוא מנהג ישר וראוי לאיש משכיל להתנהג בו, ובאופן אחר הוא מנהג שטות שראוי להבטל. כל איש נבון אשר ידע תכלית כונת המנהגים בכלל, מחויב לחקור אחר עניני מנהגי עמו בפרט ולשפוט עליהם משפט נכון. ואם ימצא כי איזה מהם לא יועילו לו לשלימותו, או שמונעים אותו מהשגת הצלחתו, יגלה אותם לאחיו העניים בדעת ויודיע להם מקור המשחת אשר נבעו ממנו, למען ידעו לסור מדרך עקלקלות.

עתה אבאר דך מקור מנהגי ישראל ועבודותיהם החושיות והחצוניות בפרטות, למען תבין ערכם ותדע לשפוט עליהם. הנה בבני יעקב נתחדשו המנהגים ע"י סבות שונות, ואין ביד אדם לגלות מקור כלן ולעמוד עליהן, כי רבים מהמקורות נשכחו במשך הזמן ובמרוצת העת, ולא נרשם אף חלק מהם בספר; לכן לא תבקש ממני להגיד לך פה כלם. רבים ממנהגיהם צוה מחוקק התורה ע"פ ה' לנו בכונה, בעבור שראה בחכמתו, כי לא ה' בירדנו להשיג בארץ כנען ההצלחה אשר יעד

(*) צעל נוסף צערצ דך כ"ב כתב: אש גם חננים חכמים וכזונים כי נכח עיני שכל דרכיהם וכל מעגלותיהם מפלסים צמאזני נוספט, לו יהי' לקהל אחד צמקוס אחד, לקץ העתים שנים יליץ גם ציניהם חוקים לא טובים לא ידעו סחרס, ומה גם עתה צעס תועי לצב כי לא ידעו דרך ה' לעשות כוונה סכלותם ויוזרים עוול עלי חוק אחד עכ"ד.

(**) כתב הקאנדיא צאילים דך ג"ז: וצאננת הסוקר לדעת סצות הנימוסים ועעמי העולות הוא יותר מעולה וככד, מהפילוסופים הטבעיים הנוצקסים סצות הדצרים הסומריים וכו'.

הטובים המה מעשים הכרחים לכל עם ולשון, ושאי אפשר להיות חברה או אומה בלעדם, מחמת שעל ידם תשיג ההצלחה והשלימות הראוי' לה. כי ידוע הוא שהאדם נברא כדי שישגי הטוב והאזשר אשר ברא ה' למענו, אבל ההצלחה הזאת לא תוכל להיות חבלו ונחלתו אם לא יקיים מצות השכל אשר ציוה לנו ה'; ויען כי יצר לב האדם רע, מחמת שהרגיל את עצמו מנעוריו (בעת שלא יצא עוד בח שכרו לפועל) רק לאכול ולשתות ולהשיג תאות לבו, וכח בינתו הוא מונבל בעבור שלא למד עוד לחקור אחר תכלית בריאתו ותעודתו בארץ ועל הדברים הסובבים אותו, ואי אפשר לו לצייר השגות וציורים שכליות בלתי תמונות חושיות ומסעד גופני הנקשרות בהן, ואלה מבני אדם אשר יסורו מדרכי החושך והסכלות שיחקרו אחר תהלוכותיהם ומעשיהם לדעת את הטוב האמיתי, ויעשו את הצדק ואת החסד בעבור שהפעולות האלה הן הגונות ונאות לאדם הנברא בצלם אלהים, ויסורו מדרכי הרע בעבור שהם מגונות לו (*), אלה המשכילים המה מעט מועיר, אבל הרוב מבני האדם המה חסרי לב ותבונה שלא יעלה על לבם לחקור אחרי תעודתם ולא ידעו רק למלאות תאותם: לכן מוכרחים הם המעשים והענינים (המנהגים) אשר בידם לעורר את לבם לעשות הטוב, ולהוליכם בדרך הישר בלתי ידיעתם (**). וטובה גדולה עשו החכמים והקדמונים מכל אומה ואומה ומחוקקי דתם במה שתקנו לאחיהם איזה מנהגים. ובלתי ספק כיונו אז בעתים הראשונים בתקנותיהם, רק השגת וקיום אושר והצלחת עמם. אכן במשך הימים התערבו בהם

(*) כמאמר הסכס קאנט בספרו דיא רעליגיאן אינגנערסאלז דער צולאסען פערנוכטע זף קכ"ד וז"ל: קסה הוא לנני טאדס לחסוד כי מוטל עליהם ללכת דרכי הסכס וטיטט נלד שהם עלמים סכליים, ע"פ הרוז ידמו כי צעזודות האלה יעצדו את ה' ויחסצו כי לא היו מוחיצים לעשותם אם לא היה להם לורך לעצוד אותם צהם וכו'.

(**) כתב הרמז"ס צחיצורו סוף הלכות תמורה: כל אלה הדברים כדי שיכוף אדם ילכו ויתקן דעותיו, ורוז דיני התורה אינם אלא עלות ונרחוק וגדול העלה למקן הדיעות ולישר כל המעשים, וכן הוא אומר: הלל כתצתי לך שליטים צוועלות ודעת להודיעך קוטט אמרי אמת להסיצ אנרים אמת לסולחך.

שיתהלך בם עתה. ומי לא ידע כי סבת השנאה אשר ברב איזה מהנו לבני ישראל, הוא על פי רוב, בעבור שראו כי אנחנו מתנהג במנהגים רבים שאינם הגונים ונהיו בעיניהם ע"י ללעג ולקלס. כ זאת הקרתי וחשבתי ומצאתי כי כן הוא, על כן כלתה נפשי ליִשמו דעתך בזה, יען ידעתי שדרשת היטב עד תכלית הענינים האלה, וביז לגלות לי מקור כל המנהגים ותכליתם. אשר עד היום לא ידעתי ברור, ומחשבותי מהם הן עוד מבולבלות, ואך זאת נודעת לי, רבים הם המקורות אשר נבעו מהם.

רמב"ם. בטרם שנחקור ונדרוש אחר מנהגי ישראל בפרט, צרי לבאר לך ראשונה: מה הן המנהגים בכלל? דע שהמנהגים הישרי הם מעשים שעל ידם יזכרו בני אדם המתנהגים בהם, בענינים חשובי אצלם ובמאורעות שנעשו וקרו בהם ביניהם ובין אבותיהם, ואש פעל אלהים רמזנם. כי מטבע האדם, אשר שכלו מוגבל בגוף לשכוח הדברים אשר ראו עיניו והדעות שקנה, אם לא יתעורר עליהם תמיד ע"י מעשים וענינים, אשר מעוררים את נפשו לזכרם ולעורר א לבו עליהם (*). המשל בזה, המנהג כי ביום הולדת המלך יעשו לה כל בני עמו חג ומשתה, הוא למען העלות על זכרונם, הטוב שעש להם ה' ביום הזה, להודות לו על חסדיו שגמר עליהם בתתו לה מלך טוב ומושל בהם אשר יגן בעדם נגד אויבים וישם להם חוקי ומשפטים טובים וישרים. תכלית התודה הזאת הוא למען יתבוננו במדו ה' יתברך וירבקו בו, ילכו בדרכיו ויתהלכו עם אחיהם בצדק ובחס כמו שהוא מתנהג עם בריותיו. כל איש משכיל ידע כי המנהגי

והעמידן וכו'. ודבריו אלה לריכים עיון רצ, כי יש מן התינוק ונה של יעלם. אך עתה די לנו לומר שנודעו לנו שומעין שניקשו להקל צהמעט הנספר, אבל צנאך הדורות לא די שנתרצה הנספר הסוף עד עלותו ל סך שלשה עשר אלף ושש ואלות ושנים (כך נוספר הסעיף) שנצמצמה חלג הש"ע, ונלמד הסגרות ושאר הספות), אלא גם כל נעשה של ונסה כינו אותה האחרונים צסס ונזה, ואננו ונזה לומר פסוק פלוני או יי דון פלוני, ונזה לעשות כך וכך צסדר הלציה והאכילה, או צהגיע זנני ידועים וכו'.

(*) עיין צספר הנומר לוואלף סי' ק"ע וקצ"ז.

על מצות השכליות וילכו בשרירות לבם לעשות רשע בעבור שיש מנהגים רבים שאין להם שום טעם שכלי ותועלת גופני או נפשי. וזה הוא בעבור שהאנשים האלה הונכו בלא חכמה ולא השכילו מנעוריהם להבדיל בין האמת והשקר, התוך והקליפה. עיניהם טחו מלראות, כי לא כל המנהגים אשר אנחנו מתנהגים בהם נבעו ויצאו ממקור אחד, ולדעת ההבדל הגדול אשר ימצא ביניהם בבחינת ערכם ותכליתם ובבחינת מקורם. לכן כאשר יקרה שהפקחנה עיני חסרי הדעת האלה פתאום ע"י איזה סבה לראות שהרבה ממנהגי ישראל המה נגד שכל הישר ודרכי העולם, ויחשבו בסכלות לבם ובחסרון ידיעתם שגם אותם ציוה לנו ה' ע"י משה, וכי כלם ממקור תורתנו נבעו; אז יאמרו בלבם: איך נוכל להאמין בתורת משה שהיא ע"פ החכמה האלהית, הלא בלתי אפשר הוא להאמין שהחכמה האמתית תצוה לבני האדם מנהגים כאלה אשר אין להם שום כונה טעם ותכלית; ועי"ן יעזבו מקור מים חיים, ימאסו בהתורה, ילכו אחרי שרירות לבם הרע, ויחטאו נגד ה' ואדם (*). ומלבד הרעות האלה יצאה עוד דעה אחרת מגדול משאת המנהגים: בעתים הראשונים בזמן שהיתה שבש המושל ביד הרבים, מישראל אשר קנו לנפשם איזה דעות הפשיות, פרקו עול המוסר מעל צווארם, כי לא כל איש יוכל לשאת את המשא הזה, ואין ביד כל אדם לשמרו ולסבול את כובד עול כלם, ולהיות המר נושא מנהגים שרבו עד מאוד ובכל יום ויום יתרבו, ואין לך אותה ולשון בעתים האלה שעמוס ושעון עלי' מנהגים, תקנות ואסורים הבה כמונו היום (**), עד שנפש כל משכיל תגעל בדרכי עמו,

(*) עיין בסוף חלק א' לספרי המוסר והפילוסופיה לפלוטארכ.
 (**) כתב צעל ספר התורה והפילוסופיה בהערה לדף פ"ב כפי סודלת
 שם ונראה, לא ה"י ראוי להקרא כן, אלא ונה שליוה אותנו ה' יתברך,
 כי לו לזרו נחמנו הליויים והאזרחות לעם סגולתו, כי ה' נחוקקינו. והנה
 הפלויים האלה הם צונקין תרי"ג כפי דעת ר' סנלתי (נזכות כ"ג ע"ב) הגם
 שאם צעלנו חנור כן דרך דרש, וגם נפסיעות הדברים שם נראה שיש
 חלוק דעת, שהרי אמרו בסמוך זא דוד והעמידן על י"א, זא ישע' והעמידן
 על שש, זא חזקוק והעמידן על אחת, ופירש דש"י על זה: צחלה היו
 לדיקים כל כך, ואם זאו לשמור כלם אין לך אדם שיזכה, לכן זא דוד

בחזן היטב דברי וחקור אחריהם ותראה כי כמעט כלם בנים
המה .

שיחה שלישית

במ"ה . מעת עזבתני , דרשתי וחקרתי אחרי הענינים אשר המה
עוד למוקש ולמכשול לבני ישראל , ומצאתי כי מנהגיהם יוליוכום שולל
ויזיקו מאוד להצלחתם . כי הרבה מבני עמנו ילכו אחרי ההבל ויהבלו
לחשוב בסכלות לבם שהאדם לא נברא רק לקיים מנהגים אין מספר
ולעמול את נפשו בהם , וכי זאת הוא העיקר המוטל על איש ישראל
לאחוז בו ; לפי דעתם המשובשת יתקן האיש ע"י שמירתו אותם את
העולמות העליונים , וינחל ע"י שרדתו בהם גן העדן , כי אך במו
בפרטות יחפוץ ה' ביותר . ולא די להם זה , כי אם יחליטו שהאיש
מבני יעקב , אשר לא יתנהג בהם , הגם שלבו שלם עם אלהים ,
איננו ראוי להקרא בשם אדם , ולכן ישנאו אותו שנאת מות ויהדפוהו
עד חרמה . הם לא יתאמצו ללכת בדרכי החכמה אשר תצוה לעשות
חסד וצדקה עם בני האדם , כי יבלו כל זמנם רק בשמירתם , והמה
כחמור למשאת המנהגים . לא יחפצו במצות השכליות ולא ישימו לבם
עליהן , אף שהן העיקר כפי דברי התורה והנביאים , ועליהם כיון הנביא
באמרו : הגנוב רצוח ונאוף והשבע לשקר , ובאתם ועמדתם לפני בבית
הזה אשר נקרא שמי עליו , ואמרתם נצלנו למען עשות את כל
התועבות האלה . מעת הלכו ישראל בגולה פסו אמונים , אשר הזהירו
אותם מלכת בדרך הזה , מעטים היו החכמים אשר גלו את אונם על
רוע מעלליהם , לכן שמן לבם מהשכיל וילכו עקלקלות . ועוד רעה
אחרת תצא מרובי המנהגים לבני עמנו , רבים מהם חסרי חכמה , יעברו

אחרי סיפורי נפלאות שיספרו הנוון העם ומגדולי הצעש"ענים , ונודאי יתנצל
לנו כי אין זהם טורח דבר .

הן, לכן בודאי גם סבות מאורעות אחרות, אשר לא נודעו עדין לנו עתה מהנסיון, טבעיות הן ואין לנו הכרח לומר עליהן שהן למעלה מן הטבע; ובלתי ספק נודעות להחכמים אשר גדולים הם ממנו בהכמה. ואם גם מהם נפתרות הנה, יתכן שזאת הוא בעבור איזה מונעים אשר ע"י קשה לעמוד עליהם ולדעת אותם לנכון. סוף דבר יען שנראה ומוכח מכל מה שהוכחתי עד הנה, שהחלמת המון העם ומשפטו רחוק הוא מהשכל הישר ומתנגד לו, גם לא נזכר בתורתנו הקדושה שנבראו, והדברים שמרמזים בה עליהם הם על דרך משל, ואין לנו מופת מהשכל על מציאותם כמו שיש לנו מופת על מציאות השם ועל נשמת האדם, אבל משפט והחלמת המשכילים בענין הירחות קרובה מאוד אל השכל ומסכמת עמו: לכן ראוי לנו לקבל דעת המשכילים ולהרחיק משברנו דעת המאמינים בהבלים האלה (*).

כתב: ונלאנו ראינו בדרך הנציחים ע"ה שלא לבטל הטבע בדברים רק לנורד גדול, ואף גם כשיצטלו אותו ישתדלו לקרצ הגם אל הטבע כפי האפשר, לפי שהטבע האלהי הוא צן ונלכו של עולם וכו'. וזה נעימים ואוניתיים הם דברי המוקד ר' יוסף ונקאנדיא צספרו אילים דף נ"ז וז": כן ארמות כל ונוסה להאנין בסיפורי ההגון, ונאחד תקים על כל הנאמרים צענין הגדות העתידות נפי הנשים הטפלות וכל הנועשים והמאורעות הליליות הקל הנה הולליות, ואין ספק אללי שרשצ"א צתצוצותיו כתב נפי השמועה, והנפורסמות אינן כנוחשות, ואולי נפתה גם הוא ככמה גדולי פולין שראו ונצלהו נחפזו להפליא כל צמר וכו'.

(*) צעל התורה והפילוסופיה דף פ"ז וצייל דברים נאמרים צסם הרשצ"א (שו"ת סי' תקנ"ה) תשובה להסואלים ונונו על דבר נציא אחד שהי' ציניו וז"ל: ישראל נוחלי דת האמת צני יעקב איש אמת כלו זרע אמת, נוח להם לצבול עול גלות ונה שגייעם, ונאנין צדצר עד שיחקרו חקירה רצה אחר חקירה להסיר כל סיג ונהדצרים הנאמרים להם, אפילו שיראה להם שהוא אמת ונופת, והעד הנאמן צאהצת עם אלהי אציהם דרך האמת, ולהרחיק אף הנסופק, כענין נשה עם ישראל, שהיו פרוכי עצודה קשה ונלעוה נשה לצסרם, ועם כל זאת אשר והם לא יאמינו לי, והולך לכנה אותות. וזה אמת אמת על עמו עם ה', שלא יתפתו צדצר עד עומם על האמת צחקירה רצה חקירה גמורה עכ"ל. וכן ראוי לנו לחקור

מראות רבות טבעיות (נאמור-עריינונגען), אשר לא נודעות לנו עד עתה סבותם, הגם שאין ספק כי נוסדו על חוקי הטבע, ובפרט שכבר מצאנו סבות טבעיות לפעולות ומאורעות רבות כאלה. עד"מ הסבה להפסקת תנועות הידים ורגלים ושאר חלקי הגוף, שקרה לאיזה מבני אדם בעתים מיוחדים, הוא קרירת הדם והפסק מרוצתו בגידו האברים הנזכרים. והסבה להשלכת אבנים באיזה בתים הוא יד אנשים פוערי און, אשר ישממו את בעלי הבתים האלה, או את אלה היושבים בקרבם; ולכן ברוע לבם ישליכו עליהם אבנים ממקום נסתר למען לא ירצו יושבי העיר אשר בתוכה נמצאים הבתים האלה, לשבת בס, ויהי דבעליהם ע"י הזק רב, כמו שהתודע הרבה פעמים ע"י החפוש והדרישה (*). והסבה להצלת הבתים מהשריפה הסמוכה להם, הוא הרוח והאוויר שהשיב והרחיק השלהבת והניצוצות מהבתים הקרובים אל השרפה לצד אחד. הסבה למה שאיזה אנשים (מלבד הנביאים אשר שמעו הנבואות כפי השם במראה הנבואה) גלו הנסתרות בטרם שקרו ויתחדשו בארץ, היא ידיעתם הישב הסבות, שיסבו ויולידו תמיד הדברים שגלו; או שאין בהספורים אשר יספרו המון העם מאנשים כאלו המגלים העתידות ומשיגים הטבע בכד רגע על לא דבר, שום שורש, וכי כלם שקר המה (**).

(*) נ"י דאדשזאן יספר צפירו אגרות סיהודים, טצעיר פארזי ילא הקול כי צאיה צמים מוננה ישכנו שדים טהשליכו אצנים צחלות לילה על צני האדם הדרים גתוכה, וזיקון להם מאלוד. כאשר נשנוע הקול צנוקס הונשפט של העיר הזאת, נתנה דת וחוק וטהנלך שלא יצאו עוד פעם שניה השדים לתוך העיר ולא יערצ לצס לשכון צצתי אנשיה; ואס לא ישנועו לדצר הונלך ודמו, אז יענשו טופטי העיר את הצעלי צמים טצצתיהם ימלאו שדים, צכסך וגס האנשים אשר יודרו וישצו צס יענשו צעונס רצ, כל איש כפי ערכו יתן פעם ראטונה איזה שקל כסף, ופעם שניה יהי עונסם לא צנוונס כי אס צנופס. הדת נתנה ונפי הונלך, ונעת הזאת לא נשנוע עוד צעיר פארזי טישליכו שדים אצנים על יושציה, כי השדים צרחו מוננה ולא ירנו עוד לשכון צעיר אשר טופמיה יתנו דתות רשע כאלס.

(**) הרצ ר' משה אלצילדס, צפפרו דרש משה צפרשת וירא דף ח'

נדומיהם, כי הרוחות הרעות יפעלו ויולידו זאת. או בחשבם וידמו בלבם: כי רפואת איזה חלאים, והצלת איזה בתים משריפת אש אשר נשרפו בה הבתים הסמוכים להם ועוד כיוצא בזה פעולות ומקרים טובים אחרים שיקרו בעולם, מבלי דעת בנקל ובהשקפה הראשונה סבותיהם הטבעיות, שכל אלה נסבו ונולדו ע"י פעולות הרוחות הטובות. הן אמת הוא הדבר, כי אם היינו יודעים כבר מהנסיון, שאין סיבות אחרות טבעיות בשום אופן נמצאות להמאורעות והמקרים האלה וראינו בעינינו הרבה פעמים שרוח רעה או שר נשא כנפיו ויעף בעד נחירי האף במוח האדם או באבריו ויטרוף דעתו, או הפסיק תנועותיו מכל וכל, או ששדים וקליפות אשר נושאים על שכמם אמתחות מלאות אבנים, עדו על עריות הבתים וישריכו משם אבנים לעינינו, או שרוח טוב התהלך וישוטט בארץ ויפעל לעין כל הפעולות והמקרים הטובים אשר לפי החלטת ההמון נולדו מהרוחות הטובות, עד"מ שבעת עלית השלהבת מהבתים אשר נשלחו באש ירדו בגלוי ולפני עין כל רוחות טובות מהשמים אל מקום השריפה ויפרשו כנפיהם סביב האש המתלקחת, למען לא תוכל הלהבה לאחוז בהבתים הסמוכים והקרובים לה ולשרפם (*), או שרוח טוב בא לאדם אחד לעינינו, וגילה לו סודות נסתרות אשר לא ידע דבר מהן איש מעת הוסד הארץ, אזי ה' המשפט על נכון בשפטנו פעם אחת על מציאות הרוחות הרעות והטובות, בעת ראותנו המאורעות והמקרים הרעים והטובים הנזכרים; אבל עתה שלא ידענו כל זה מהנסיון, ולא ראה את הדברים האלה שום אדם מעולם ולא החליטו זאת רק חסרי דעת שלא ידעו חכמה, המאמינים לסיפורי ההמון ולא יתנו אוזן לשיקול הדעת (**), אין בידינו לשפוט ולגזור מהענינים הנראים לנו בבחינה הזאת על מציאות הרוחניים הטובים והרעים. כי יתכן שיש להם סבות אחרות טבעיות, רק שהן נסתרות ונעלמות עתה מהחוש והשכל, כמו שידענו שיש

(*) כמו שיאמינו העון העם וישראל היושבים צנדינת פאלען.

(**) כתב ר' אברהם בן הרנצ"ס צספרו ונלמנות ה' דף ו' ע"ב וחלו עורי הלז לא ידעו חכמה ושיקול הדעת, עד שיצינו תכונת מענותם וסכלותם ושיקול הדעת ונלאזני חכמה, ונני שיש להם תשובה ושיקול הדעת ונלאזני חכמה ודקדוק צינה, ישיב להם תשובה שלא יצינו אותה וכו'.

עתה לראותו בשביל איזה דבר המונע אותנו מזה ; וזה ג"כ בעבור כי ידענו מהנסיון שאין ביד דבר אחר חוץ מנוגה השמש לסבב הקשת בענן . אכן אם לא הי' נודע לנו הרבה פעמים מהנסיון , כי סבת אור היום והקשת באו רק מזוהר וניצוצי השמש , אי אפשר הי' לנו לשפוט ממצאות אור היום והקשת על מציאות השמש בעת הזאת ברקיע , כי ספק גדול הי' לומר : אולי נולדו הפעולות והמסובבים האלה מסבות אחרות נעלמות . ועתה נחזור לענינו ונשפוט עליו ממה שאמרנו . הנה בידוע לנו שאין ביכולתנו לשפוט על מציאות הרוחניים בהחלט לא מסבתם ולא מתולדותיהם . מסבתם לא נוכל לשפוט על מציאותם , כי מלבד שלא ידענו ברור סיבה אמיתית ונכונה מהנסיון אשר הסיבה והולידה אותן לעינינו הרבה פעמים עד אשר נוכל לשפוט ממנה , בראותנו אותה הסבה עתה , שנמצאים הרוחות בעת הזאת (כמו שצריך להיות לפי ההצעה וההקדמה הנזכרת מקודם) , עוד לא ראינו מעולם בחושינו אף פעם אחת שום סיבה , אשר נוכל לחשוב עליה בדעתנו ויעלה על לבנו הספק לאמור : אולי ממנה יולדו הרוחניים . וגם מהתולדות והמסובבים אשר נולדו ויתחדשו בעולם מהרוחות (לפי דעת ההמון) לא נוכל לשפוט עד מציאותם ; כי מי לא יראה בעין שכלו את סבלות וטעות המון העם באמרם על מחלת הישגעון (*) והפסק תנועת האברים והשלכת אבנים באיזה בתים וחרבות בחצות לילה

a

(*) הנצקר יאהן צספרו הקדמוניות על התורה אלל ענין סדים , ונציא דברי היפאקראטוס וז"ל : המסוגעים אשר קולם כקול השעירים, סגת ומחלתם היא לפי אנוגות עם יון (צזון שלא ידעו עוד ונאומה מהסדים וחשצו כי האלילים יפעלו כל השינוים צעולם) , האלילה הנקראת אללס צסס יונא ; המסוגעים המנפלפים כלפדים עפות סגת ומחלתם היא האליל הנקרא כאנוים ; וסגת ומחלת האנשים אשר יפחדו תניד ויקומו ונונעתם צחלות לילה לצרות ונציתם וירולו הנה והנה מפני דמיונות מזהילות שיעלו צלצס מחמת עורקיהם המוקולקלים , הוא האלילה הנקראת העקאטע . סגת הדבר והנוגפה אשר ע"י ימותו הרבה ונצבי אדם , הוא לפי דעתם האלילים המוכונים אללס צסס אפאללע ודיאנא . וכאשר שינו היונים דעתם אחר כך והתחילו להאמין צסדים (וזה היחה צעת שנומללתם התחילה לצרות מהארץ) , אמרו כי כל המחלות האלה נולדו מהסדים .

שאין אדם יכול לגזור ולהחליט על מציאות והיות איזה דבר נעלם מחושיו רק בהשיגו סבת הדבר הזה, או בידעו פעולותיו ותולדותיו, רוצה לומר: אם שיישג בחוש הדברים אשר ידע מהם מנסיונות רבות שדרכם להוליד ולסבב את הדבר ההוא הנעלם ממנו, או שיישיג הדברים והתולדות אשר כפי הנסיון, השכל והטבע לא יוכלו להוליד רק מדבר הזה שהוא נעלם עתה ממנו; אבל אם לא יראה סבותיו ופעולותיו, או יראה וישיג איזה סבה או פעולות, אך לא ידע נאמנה וברור מהנסיון והבחינה שרק זאת הסבה תוליד תמיד הדבר הזה, ואין ברור אצלו שפעולות כאלה לא יוכלו בשום אופן להתחדש ולהיות מסובבים רק מדבר הזה, אז אין בידו לשפוט עליו ולהחליט הויותו ומציאותו, יען שדעת האדם מוגבלת וקצרה מאוד וכל המשפטים וההחלטות אשר יגזור שכלו ויחליט אותם על עניני העולם בפרטות ועל המאורעות שיקרו ויתחדשו בו, קנה מהטבע והבריאה, וילקחו לו רק מנסיונות הרבות מקשור והשתלשלות הסבות והמסובבים, שקרו לפניו וראה בעיני הרבה פעמים ועשו רושם חזק בלבו (*). המשל שנגזור עתה על דבר נעלם מחושינו, שהוא נמצא מסבתו הנגלה והנראה לנו, הוא כאשר ירגיש איש קרירה גדולה ונוראה בארץ, אז ישפוט בדעתו שמימי הנהרות אשר לא יראה אותם עתה בעיניו, נקפאו ונעשו לגשם מוצק לפי שידע כי קרירה הגדולה כזאת, היא תמיד סבת הכפור והקרה. אכן אם לא היה נודע לו זאת מהנסיון, לא הי' ביד שכלו להקיש מהקרירה על הקפאות הנהרות. והמשל שנגזור ונשפוט שיש איזה דבר בעולם, אשר נעלם ממנו עתה מתולדותיו והמסובבים אשר נולדו ממנו וממעשיו הנראים לנו, הוא: כי אם נראה לנו אור היום בתבל, אז נשפוט על מציאות זוהר השמש ועפעפי השחר בשמים בעת הזאת, אף שהשמש נעלם מעינינו מהמת מכה העבים והאדים שכסו פניה; וזה בעבור שמימי נעודינו ועד עתה לא ראינו שיסובב ויולד אור היום מסבה אחרת. ולמען חבין את דברי היטב אביא לך עוד משל אחר על זה הענין. הנה בעת נראה מראה הקשת בענן בצד אחד מהשמים אז נגזור על מציאת זוהר השמש בצד האחר שכנגדו, אף שלא נוכל

(*) עיין בספר דרישות על סכל האנושי, לחסוקר הנפלא דוד הומע, ותמצא הענין הזה ונצאך צארכות.

דבר ועצם רוחני אשר יכונה בשם נפש, ועל ידה ידע עניני העולם ויחקור אחריהם ויפעול פעולות אחרות בכחה. אכן בעבור שרעת האפיקורסים בזה מתנגדת אל השכל הישר והחלמת החכמים המאמינים במציאות נשמת אלהים באדם מסכמת עמו והוא יעיד עליהם, כי יוכיחו ויעידו על מציאותה פעולותיה ומעשיה הנפלאות והנשגבים, והם החכמה והרעת לחקור ולדרוש על כל הדברים הנעשים תחת השמש, ולהתבונן בהם ולמצוא להם סבות אמתיות, גם להבדיל ולהבחין בין הענינים המתנגדים והמשתנים, לדעת היטוים וההבדלים הדקים שיובדלו זה מזה, ולמצוא הדברים אשר הם שווים בהם, ולשפוט מדבר לדבר ומהנראה על הנעלם; וכה הזכרון והמדרמה לזכור, לחשוב ולדמות כל מה שהשיגו החושים כבר בימים רבים, וכיוצא בזה פעולות רבות ונפלאות ראין מספר, אשר אין ביכולת שום דבר המורכב והמקובץ מעצמים וחלקים רבים ושונים שאין בכל אחד מהם שום כח לעשות אחת מפעולות האלה (*); ע"כ נקבל דעת המאמינים במציאותה ונרחיק ממנו דעת המכחישים בה בעבור שהיא מתנגדת לשכל הישר. ועתה אחרי אשר התבוננת על דברי נחזור לענינינו. יען כי נמצאו לפנינו שתי דעות והחלטות על ענין מציאות הרוחניים שהן סותרות ומתנגדות זאת לזאת; הרעה האחת, שהיא דעת ההמון הנבערים מדעת אשר לא למדו וחקרו אחרי החכמה, היא כי נמצאים בעולם רוחות אשר בידם לפעול ולהשפיע על בני האדם; והרעה האחרת, שהיא דעת כל הפילוסופים והמשכילים אשר יבחנו דעותיהם שנחלו מאבותיהם, היא שלא היו ולא נבראו דברים כאלה: לכן גשימה נא לבנו לראות איזה מהדעות האלה מסכמת עם השכל הישר והמעשי ואיזה מתנגדת לו. כבר נודע לכל איש אשר הורגל ונסה ללכת בנתיב השכל ולתור בחקירה,

(*) עיין בספר היקר פערדאן על השארת הנפש ונאמר א' לסרונצ"אן. החכם הכולל ר' עוזרי' וספורני' בספרו אור עינים (נדפס בצולניא בשנת ר"י לאלף השש"י) ונציא דברי אריסטו"ו בספרו הסוי' והספסד ונאמר ז' פרק ו"ה ח"ל: לא יתכן שהנפש תתהווה והסיקודות, כי פעולות הנפש נאין יצואו אליה, ודבריו אלה ציאר אצן רס"ד צאמרו, כי הי' נונע לתת סבה לפעולות הנפש ולעניני התפעלויותיה טיהיו וין הסיקודות, והוסיף ונאמר אין ליחס שום אחת מפעולותיה לפעולות הגשמיים עכ"ד.

מבוכת וטעות שכלם, במציאות האל הבורא כל מאין ליש (*), וישפטו שכל העולם כלו נתהווה ונתחדש על דרך המקרה ובלי שום סיבה ועלה; ואיזה מהם יחליטו כי מאז ועד עתה לא נברא שום דבר, וכל הנמצאים נשתלשלו על דרך אחד כמו שהמה לפנינו. אמנם החוקרים האמתיים, אשר העמיקו לחקור ולדרוש בדעתם הזכה והנכונה עד תכלית הדבר, יאמינו שיש אלהים אשר ברא העולם מהעדר ואפס הגמור למציאות ויש, וכי הוא שליט מושל מנהיג ומשגיח על כל דבר ודבר שבו ומקיים אותו. אולם בעבור שמשפט האפיקורסים בזה הענין הוא מתנגד אל שכל הישר, אבל משפט החכמים האלהיים מסכים עם הדעת והשכל המעשי (פראקטישע פערנונפט), כי אנחנו לא נוכל לצייר שיתהווה אף דבר קטן ע"י המקרה, גם מציאותו בלתי סבה אי אפשר לשכל להשיג, ומכ"ש עולם גדול ושולם כזה, שמלא משלימות ומנפלאות אשר אין חקר ומספר להם; ע"כ נקבל המשפט השני, רצוני לומר משפט החכמים המודים במציאות בורא שמים וארץ וכל אשר בהם, ונחליט שהוא אמת, אבל על משפט האפיקורסים נגזור שהוא שקר ושוא ונרחיקהו. ואביא לך עוד משל אחר על זה למען חבין על נכון את דברי. הנה יש לפנינו שני משפטים על נפש האדם, האפיקורסים יכחישו מציאותה, והפילוסופים האלהיים יאמינו שיש באדם

(*) קורא ונשכיל! ידעתי שאתה תתפלל על דברי הרוזנ"ם צום טאנר כי אפיקורוס כיחש צה' ית', וזה נחונת טנודע לך נקורות הפילוסופיאם שהחכם הזה חונר שיש אלהים צעניים. אצל אס קרית לא שנית ולא חקרת היטב אחרי הדבר הזה, כי ווי לא יצין מוצרי הפילוסוף הזה שכלב ולב דרש צענין הזה, וצאונת לא האנין צה' כלום, ורק נחונת הפחד ונשנאת ההמון לא כיחש צפרהסיא צו צפיו וכיחד האונת חחת לשונו. כי הלא הוא לא האנין לא צבורא שמים וארץ ולא צמקיים את העולם, גם לא צהשגחה הכללית, ולפי דעתו הנושנצט לא ידע ה' נאונות מעניני הצריאה, ולא ישיג שום דבר ונונה (למען לא ישנמו הנאורעות שנה הללחתו ואושרו, שהיא לשנצ ולשהיות צלום שלום והסקט) כנראה צרור נשטת הפילוסופיאם שלו. וא"כ הוא ווי הוא הפתי אשר נודע לו דעות החכם הזה וצכל זאת יחשוב עליו כי הוא האנין צה'? הלא הדברים האלה קותרים זה את זה. עיין צקורות הפילוסופיאם לטענענאן צשיטת החכם הנ"ל).

הנביאים שהי' הכל במראה הנבואה כידוע עיין במורה חלק שני) , והשדים אשר שמענו וידענו אותם , קבלנו רק מנשים זקנות ומאנשים שהיו או זקנים בעלי פחד חלושים ונבוכי החושים , או כסילים ונבערים מכל מדע ובפרט מחכמת הטבע והנפש ; אנשים אשר לא ידעו לבחון דבר מכל צד על נכון , שרמאים רמו אותם או טעו בעצמם לחשוב לדבר הזה בפועל , מה שבאמת לא נמצא רק בדמיונם , והטעו גם אותנו בתומת לבם . או שהיו אנשי מרמה שונאי האמת והצדק , ואוהבי הרשע והשקר שרמו בני האדם בדבר הזה לאיזה תכלית , אם למען לאסוף להם עי"ז כסף רב , או לקנות להם שם טוב וכבוד בין יושבי תבל , שיאמרו עליהם כי הם קרובים אל האלהים ומלאכיו , או שהיתה להם כוונה אחרת בדבר הזה . אמנם המופת השלישי שהוא מן השכל לא יוכיח על מציאות השדים והרוחניים ; כי כבר נודע לכל משכיל , כי כאשר יש לו לאדם שני משפטים על דבר מה אשר סותרים זה את זה , אולם האחד מהם מתנגד לשכל הישר , והשני מסכים עמו , אז ראוי לאיש הזה אשר יחקור אחריו , לגזור ולהחליט שזה המשפט אשר מסכים עם הדעת הוא אמת , והשני אשר מתנגד לשכל הישר הוא שקר וכזב . המשל בזה הנה נמצא לפנינו כידוע שני החלטות ומשפטים שסותרים זה את זה בדבר חרוש העולם . האפיקורסים (המה אנשים אשר ילכו בחקירתם בכלל בעקבות אפיקורס היוני) יכחישו עי"

שיחשבו לראות רוחות וסדים ולהרגיש כלצם פחד גדול צעת ילכו יחידים צמקום חושך או צמקונות חרצות , כי אז יעלו על דמיונם עי" כל דבר ודבר שיתראה לפנייהם היפך האמת ושלא כהויותו וישיגו מומנו השגה מבוזבלת ומוחמת החשך — דברי סיפורי ונעשיות ששנעו צנעוריהם מנשים זקנות , ושאר עניני הכל שקצלו ונחצרת הפתאים שדצקו כלצם מלאז וילויירו לפנייהם כדצרים אומיתיים הנמלאים צעולם ותתפעל נפסם מהם מלאז עכ"ד . (ועיין צספר על דבר פאנטאסטיסע וגעזיכטערשיינוגען ליאהאנעס מיללער מראשיתו עד קופו , ותמלא ענינים נכצדים אודות מראות הנשוגעים ושאר מראות שיראו לאדם היפך האמת ועיין צמאגאלענן דער ערפאשרונגס-זעעלענלעסערע לומאריץ) . ואולי כיוונו חכמינו צמאנאנס : אל ילא אדם יחידי צלילה , להזהיר את העם הנאמניים צדצרים כאלה שיאמרו א"ע מלעשות זאת כדי שינללו מהרעה אשר תולד לאדם עי" הרגשת הפחד שתתפעל נפשו מומנו פתאום .

שוא מימי נעוריהם. גם המופת השני לא יוכיח על מציאות הרוחות, כי כל הסיפורים הנפלאים מהתגלות וממחזה המלאכים (חיוץ מהזיונות

חלו ונחלת ראש, וירגישו בו חמימות גדולה וחזקה, יחסצו לראותן עוצרות לפנייהם. עיין בספר היקר להיצטרט המכונה (אנדריטונגן לור פיליפאפיע דער גייסטערשטייגונגן), בהספר הזה יצאח החכם בלסון קלה ע"י חכמת הרפואה, הכעמיא והנפש את הקצות הטבעיות, אשר על ידן נקצה לאדם איזה פעמים לראות חוץ לנפש דברים הנמלאים רק בדמיונו, וגם לחשוב כי יראה נגד עיניו דברים אשר אינם צמליאות ונמנעים להיות, כמו הסדים והרוחות הטובות. הסצות האלה הן (לפי דעת הנחצר) כועטו בכל עת: א) הנחלות אשר ע"י תשתנה נורולת דם האדם ויבולבל נומו. כי אז יראה הדברים החילונים היפך האמת, ואין צידו להסיגם כראוי. ב) הנחלות אשר צידן להשחית סדר וערך חלקי גופו הפנימיים, ולננוט בכלל את כחות טבעו לפעול פעולותיהן שיפעלו בו צעת אשר לא הוכה צסום ונחלה ונחלת הגוף והנפש. החוקר הזה נציא ראה על דברים הללו ונקורות אנשים רבים אשר איזה נהם היו ונהנון העם ואיזה נאנסי הדעת והעם, שראו דברים חוץ לנפשם אשר אין להם ישות ונליאות צעת שחלו ונחלת לב אז ראש, וכאשר נתרפאו וננחלתם ע"י חכמת הרפואה חדלו ונלראות אותן. צספר הזה ננולא נאמר יקר על אודות סצת החלומות. צדק של"ג נציא דברי הרופא הנפואר צראון וז"ל: נטצע כח הזכרון של האדם הוא לזכור צהענינים הנודעים לו - נכצר ע"י החושים ולהעלותם על דמיונו, הגם שנשכחו נמנו כועט ונחנת אורך הזמן אשר עצר נעת שהרגישם והסיג אותם, אם ירגיש ויסיג עתה איזה דבר צעניני או צאציו, אשר צינו וציניהם יש דמיון נועט ודומה לו צצחינה וכלד נה; הרצה פעמים יקרה לאיש אשר יש לו דמיון חזק שיחשוב בלבו כאלו יעצרו לפניו הענינים האלה, וצאציו ישומע אותם כדברים נמלאים. ואם נקצה לו צעת ששומע או ראה הענינים ה"ל פחד או צהלה או שאר הרגשה אשר נפש האדם ננוכשרת להתפעל ונננה, אז ירגיש בלבו אחת ונהתפעליות הללו וננהתפעל ונהרגשה הזאת, כאשר תעלה על דמיונו ע"י הדברים אשר נהם נקצה וננציאים אותו לזכור צה; כי נולצ רוחו צעת הזאת, הוא דומה לנולצו שה"י בו אז צנען שהרגישם צחושו כיודע לצעלי חכמת הנפש. ולכן יקרה על הרוב לנאמינים צהצלי שוא, ולאילה אשר נפשם ננללה חיזות ושקרים של סיפורי נעשיות הצל אשר שומעו וננשים זקנות צנעוריהם

מהדברים שאין ביד השגת האדם להשיגו ע"י החושים רק ע"י השכל , או צריך שתהי' לו ראי' ברורה ומופת חותך ונכון על אמתות מציאותו . ועתה נחזור לעניננו להוכיח מניעת מציאות הרוחות כדרך שיאמינו המון העם . כאשר נחקור היטב אחר זה הענין , נמצא שלא הוכיח עליו אף מופת אחד מן המופתים הנזכרים . המופת הא' לא יוכיח עליו , כי כל חכמי לב בעלי שכל הישר והברור שחושיהם בריאים ולא נבוכים ע"י סבה מה , הגם שנסעו וחלכו בכל הארץ ביום ובלילה , וגם במקומות רבים אשר היו נסתרים ונעלמים מבני האדם , ותרז כל החרים הרמים וכל היערים , כל המדבר והמקומות החריבות והשוממות , שהם מושבות ומשכן הרוחנים לפי דעת החמון , יספרו שלא ראו מימיהם שום ריח או שד ולא נתגלה אליהם מלאך ; אבל בהיפך הוא אצל כל אלה אשר חשבו שראו איזה רוח ; כי אלו הי' ביכולתם ובחפצם לבחון ולבדוק היטב את עצמם באותו הרגע , אזי ראו ברור וידעו ומצאו בעצמם , שהוא אם בעבור שדעתם איננה ברורה ושכלם איננו נכון כ"כ , כמו דעת ושכל החכמים הנזכרים , למען יהיו מוכשרים להבחין ולהבדיל בין דבר מדומה לדבר נמצא בעולם ובין האמת והשקר ; או שחושיהם חלושים ונבוכים בעת שדמה נפשם לראות הרוח או המלאך מחמת פחד ובעתה שנפל עדיהם ; או ע"י מחלה גדולה שהסבה השתנות מרוצת דמם (*) ; או ע"י התלהבות בעבור אמונתם בהבלי

שלו קרוב להיות , שאחרים הטעוהו צעקין הסוף . אם הוא חכם וקנה לו ידיעות רבות , או אם חסרו מוננו איזה ידיעות הטוגעות אל ונה שהוא יספר . אם שכלו הולך תמיד צדק ישרה , או נודע כי לפעמים יגזר עליו כח המדמה וילייר כפסו ונה שאינו צמליחות כאלו ישנו . אם נודע לו הדבר שהוא ע"י חושים , או אם טוע גם הוא כן מאחרים . אם התבונן היטב צנה טראה או טוע , או אם בחפזון התנהג וצדק הנקרה . אם חלקי הסיפור ותאלימים יחדיו , או אם יש פקפוק שיסמרו זה את זה , ושאר צדיקות הדוגות לאלו , כדק שצודקין את העדים צכמה מיני צדיקות לדון דין אמת , כי גם המספטי החלוי צעדים להלדיק את הלדיק ולהרשיע את הרשע ע"פ עדותן , הוא דבר נכנס תחת גדר האנוסה .

(*) ומופת חותך , שמעלות הרוחות דברי הכל הם וכי מליחות אינן רק צנוח אלשים שידעו ויחליטו לראות אותן , הוא כי רוב החולים אשר

ההשגה או שהדבר אשר חקר עליו לא הי' במצב הראוי , או שלא הי' בידו לבחון הדבר היטב בשכלו הברור , או איפשר שיטעה בו ויחשוב מראה או צל בעלמא , לדבר נמצא בפועל . המופת השני , שיקבל או שישמע מאחרים , אשר יספרו שהשיגוהו , ואז יצטרך לדרוש בשכלו אחר אלה האנשים , ולבדוק אותם היטב למען דעת : (א) אם חושיהם היו חזקים וברואים ולא נבוכים ע"י איזה סבה ולא טעו אז בהרגשותם בעבור חולשת ומבוכת הרגשותיהם וחושיהם , או בעבור סבה אחרת , עד"מ מחמת שהדבר המושג והמורגש לא הי' בעת שהשיגו אותו במצב הראוי והנאות לו (* . ב) אם הם פקחים שיש להם דעת ברורה וישרה , לשפוט משפט נכון ואמת על הדבר שיאמרו עליו שהשיגוהו , ולנסהו היטב בכל האופנים , להבין כי לא רמו אותם האנשים הרמאים , ולא טעו ג"כ בהשגתם . ג) אם היו האנשים האלה צדיקים אוהבי האמת , וחקרו אחר הדבר הזה בתומת ובשימת לבם ; אנשים אשר שנאו כל בצע וכבוד שלא רמו ודטעו שום אדם אף פעם אחת כדי למלאות בתייהם הון , או לעשות להם שם בין בני האדם לאיזה תכלית או בעבור סיבה אחרת נעלמת . אם חסר להעדים הללו אחת משלוש אלה , או אין ראוי להאמין בדבריהם ולשים לב עליהם , כי שוא ושקר ידברו (**).

(*) כתב החכם ר' נחמן אצלדא נספרו דרש נחמן דף ל"ז : עם היות שהסקדנות הסכליות הלכותיות נהסות הן אמיתיות צרוז , הנה לפעמים איפשר שיכזב החוש לא מולד עלמנו , אצל להיות הנזיט או המוצט (המוטט) צמולז צלתי נאות , וכמו שיקרה לסולכים צספינה ציראה להם סהארץ ונתנועעת והיא נחה , וכן צהיות הנטה היסר צמוך הנוס , יראה עקוס להיותו צמולז צלתי ראוי . אשר על כן ראוי לאדם הלוקה הקדמותיו נסחוש , סיכוין וידקק סיהי הוא והמוצט צסדר נאות , כי צזה לא יטעה וכו' .

(**) כתב צעל התורה והפילוסופיה דף ל"ט : הנאמין , כל עוד שיש לו מוח צקדקו , יצקס תמיד טעמים טעליהס יצנה אמנתו ויצדוק היטב טורס הסמועה סתצא ללזניו , כגון יצדוק אס הנגיד הוא איס טוז ויסר , אוהס האנת או איס רע ונעללים ורגיל לכז , אס אין יולא לו טוס תועלת וננה ססיפר , סאז אי אפשר לו סיחליף האנת צסקר צעצור הסגת התועלת הסוא . אס הוא פקס וצעל סכל , או אטוס סלצ ואיס סוגה ופסי ,

לא אמנע מלהראות לך טעות האמונה והדעה הזאת ע"י ראיות השכל ומופתים נכוחים, אשר לא יוכל להכחישם רק המתעקש שיאשם אזנו משמוע דברי שכל. דע כי אין ראוי לו לאדם להחליט שיש דבר מה בעולם ולהאמין במציאותו רק כאשר יוכיחו עליו אחד משלשה המופתים האפשריים: המופת הראשון, שישגיחו היטב וירגישוהו פעמים הרבה באחת מהמש חושיו בעת שהמה חזקים ובריאים, ואינם נבוכים, הלשים ומבולבלים כאשר הם תמיד בעת ימצא אדם במצב הפחד והבהלה ע"י דמיונות מבהילות, גם בעת המחלה והשגעון או בזמן השמחה והתלהבות ע"י סבה ידועה. ולא די לו בזה אלא שצריך עוד להיות לו איזה ידיעה בחכמות הנוגעות להשגה הזאת, וגם דעה זכה ישרה וצלולה ושכל טוב, למען יהי ביכולתו לחקור היטב אחרי הדבר אשר כבר השיג אותו בחושיו הברואים והנכונים, ולבחנהו אם הוא באמת כמו שנראה לו ע"י החושים ואינו דמות כוזב ותמונת מראה בכח דמיונו בלבד; וגם ידע נאמנה כי לא נעשה לרמאות אותו, לאיזה כוונה שכיון בה אחד מהרמאים. כי אם יהיו חישיו הלשים ונבוכים בעת

צני האדם צעונקים צלתי קץ וסוף וללא תכלית טוע על פשעיהם שהונה צעלי התכלית ונוגזלים צונספר וצונן. (עיין ויה שכתב ציילע צקורות אריגענום על ענין זה; ומה שכתב החכם קאנט צונכתצו על דבר קץ העולם, וצנספר ירושלים חלק שני להרנצ"מן, וצונכתצ על השארת הנפש לזייללער). וכן טועה הנאמין כי צני עם אחר לא יקצלו סכר טוע צעולם הצא על נעשיהם הטועים והישרים, אם יקיימו הנוגות רק לפי שהשכל נחייבם אצל לא ע"פ התורה, כי זה הוא היפך מודותיו יתצדך אשר גדול ועל סנים חסדו ועד שמקים אמתו שאינו נקפח סכר וכל צדי, וסותר ללדקו וישרו לננוע הגמול והטוב מלדיקים עושי הטוב והמשפט נספי שלל זכו להיות נצני יעקב; שהרי הם לא גרמו זאת לעלום ולא נהם נסצה הדבר סנולדו ונאצות אשר אינם ישראלים וכי אין ציד השגתם מופתים על אמתת תורתנו סמיד ה' היא. וכן הוא הדבר צענין שלפנינו: יען סנופתים רצים ונכוחים יש לנו על ידיעת יכולת וחכמת השם שהן צלי קץ ותכלית, וכי אין לו הסטרכות כלל לעזרת שום דבר, לכן צלתי ספק הוא כי האנוס צנליאות הרוחות שוא היא, צעצור סמלצד שאין עליי שום מופת, ססתור עוד להליורים הללו שיש לנו ויה'.

להוכיח דבר ישראל שאמונתו ברוחניות, שוא הוא, כי האמונה אשר תסבב להוליד בנפשנו דעות שקר והבחשה בידיעת, ביכולת ובחכמת אלהים ובחסדו, היא בלתי ספק בעצמה נמנעת ושקר (*). בכל זאת

ראשונה כי הלא עיקר ותכלית העונש הוא שטיצו הנוקבלים אותו את דרכיהם, ולא ילכו עוד צדק רשע, כנאמר הכתוב: כאשר יסר איש את בנו ה' יניסר; ואנחנו נדע ע"פ השמועה והנסיון שלא יסצנו ויולידו נוראות השדים בלנות חגשים (אשר לפי נחשבתם יתראו אליהם) רק פחד ופענוים אף בלצל וערצות דעת, אבל לא שווענו ונעולט שאיש אחד תיקן את נעשיו והטיצ לבת צדרכי ה' ע"י נוראות האלה. ושנית נודע לכל כי ע"פ הרוצ הילדים הרבים אשר לא ידעו לעשות עול, וגם האנשים תוויני דרך שהלכו מנעוריהם צדרכי הדרך ולא פעלו נייניהם רשע, הם יאמינו כי יראו איזה פענוים רוחות ואדים; אבל האנשים, אשר לפי דעת הנוון העם הנה אפיקורקים ורשעים גמורים, והיו א"כ ראויים להענש צעצור שונכחיסים צדרכים כאלה, לא ראו אף פעם אחת רוח רעה, אף שהלכו בלילה ציחוד צונדצר וצנוקוונות חרצות ושנינוות אשר צתוכס ישכנו הרוחות לפי דמיון הנחליטים את נליאתם. ושלשית ידוע הוא, כי בקרב נחכה ישראל אשר עליהן נגה אור החכמה, כמו צעיר צערבין, לא כשנוע מלונה ונוראות השדים והרוחות, ורק צארץ פאלען ושאר מדינות אשר צחושך יהלכו שונה בני יעקב, נודעים ונחלהכים סיפורי נעשיות כאלה. ואף צערים אשר ראו יושציהן לפני שנים לא כציר נוראות כאלה, עתה אחרי אשר נפקחו עיני שכלס פחדו השוים ויראו נלצל עוד צקהלס.

(*) ידוע הוא צחכנות ההגיון שהליור והנושג אשר נשיג ננדצר ונה, איכנו אחת רק אם יסכים עם שאר הליורים והנושגים האנותיים אשר יש לנו כצר ננהצר הזה; אבל אם הוא קוחר לאיזה וניה, אזי נדע כאונה, כי שוא ונמנע הוא (עיין צספר הנחמד על דצר גלויצען, אצערגלויצען אונד אונגלויצען לקרוג דף כ"ז). והנשל צזה הנה כתצאר צחורה וצנופתי השכל, שהסם יתעלה הוא אל איונה ואין עול, גוונל לצדיק כלדקתו ולרשע כרשעתו נדה כנגד נדה כפי חוקי הדרך והיושר, וגם זאת נדע שכל פעולות האל ית' שיעשה לאדם לטובתו הן, לנען יהיו ונוכצר ציותר להשיג הללחתו. לכן הנאמין שהאל יתצרך יעניס את החוטאים אחרי נוחס לעולוני עולונים ולאין סוף, הוא טועה צלי ספק, לפי שהוא נגד נידות ה' להעניס את

בעולם שהן הסבות אשר ע"י יעשה ויפעל ה' כל מה שחפץ לעשות בקרבן; כי הלא חכמה גדולה ושלמה ממנה היא לברוא את התבל כלה ולתת בה רק כה אחד, והוא כה הטבע, והסיבה האחת, אשר ע"י בעצמם יתהווה ויתחדש כל אשר יעלה ברצונו הקדום כמו שיחלישו הפילוסופים וחכמי הטבע (*). גם בחסד ה' ובטובו מכתיש המאמין ברוחות רעות, אשר יחשוב כי ימצאו בעולם עצמיים שיכאיבו לבני האדם ויסבבו להם רעות רבות, מחמת שמרעם הוא רק רע. כי אנתנו נדע שלא ברא ה' שום רע בהחלט ובעצם (**). הגם שדי הוא בזה

(*) כתב המוקד ר' יוסף מקאנדיא בספרו חילוס דף ט: הפילוסוף האמיתי אין לו להרבות הנולדים צלי הכרח מלד ההקש השכלי, כדרך השוללים וכל חכמה שיציאו ראי' מן הנפוסות בקלה העולם, או נספורי הרצים יהיו נגרים או נכאים, או כורמים או יוגצים שיאננו שראו צעיניהם וכו'. שם צדק ל"ח: האדם השלם בשכלו אין לו לדחות תוקף ההקש השכלי מפני האמונה, כי הרבה דרכים לקיימה אלא שאינם ידועים; והאמונה האמיתית לא תנגד לאמת. ובדף ס"ג כתב: ואיך יגונה נ"י שאינו רואה להאמין מה שהוא נגד דבר חקוי דמיוניו, או נ"י שהיקש השכלי הראה מניעת מציאותו; זה חולי רע הש"ית לא יעניסו ע"י, חלילה לאל מרשע ושדי ועול וכו'. החכם ר' יוסף קמחי חזי הד"ק בספרו הצרית, אשר כדפס בשנת ת"ע בקונטנטינה דף כ"ג ע"ג כתב: לא יאשימני הצורא על אשר לא האמנתי חקרוננו והספלת גדולתו ותפארתו, ואיני בזה כופר באמונתו אם לא אאמין במיעוט יקרו וגדלו ע"כ. ואף אם יקרה שאינני ח"י ישנה באיזה דיעות ולא יאמין כדאוי, ודעותיו צעיניי האמונה הם היסוד האמת, אין צו חסד צעזור זה, כי עיניי האמונה אינם תלויים בריון וצמצירת האדם כי אם בשכלו כמו שכתב החכם הכולל דצינו עוזדי' ונספורי בספרו אור עינים דף ד' ע"ג: ונ"י כוונתו מורה יודע אל נכון, כי אין צמצירתו להאמין מה שגילה כ"ס ונ"י שילוח המנהיג להאמינו, ולא תלא בזאת מלפניו כאמרו: לא אונתי לזרע יעקב תהיה בקשוני, חזי ה' דוצר לדקס; וכן העיד המוסרר באמרו: כי כל מלתויד לדק וכו'. ובדף ה': כי אונס האמונה לא תפול בתוך הריון. (עיין בתולדות רמב"ן דף פ').

(**) ידעתי שרצים מוצי' ישראל יאמינו שה' ברא את השדים בכוונה כדי לענוש ע"י את הרשעים החולכים עקלקלות. אבל גם זה הוא שקר.

שהוא בלי גבול לדעת בעצמו כל מה שיקרה בעולם, ולראות האמת בכל דבר טרם היותו והתגלה, אשר לא הצורך לשלוחים ומשרתים שיגלו לה את הדברים המאורעים והמתהווים בעולם, או לשופטים אשר יפלוטו אותם במאזני שכלם אם ישרים המה או לא, ולהתיעץ עמהם כמו מלך בוו'ד שדעתו קצרה ומוגבלת מאוד ואין ביכולתו לדעת ולראות בעצמו אפילו הענינים הנעשים בעיר מלכותו, אף כי בערים אחרות של מדינות ממשלתו והרחקות ממנו, אשר על כן אי אפשר לו להיות מושל בלתי שלוחים רבים שילכו וישוטטו תמיד בכל ארצותיו ויגידו לו החדשות, וגם יצטרך לשופטים שישקלו כל עניני מדינתו בפלס תבונתם, ויחקרו אחר האמת בכל דבר ממשלתו. שנית יכחיש המאמין ברוחות טובות ורעות, ביכולת ה' וגדולתו הבלתי בעלת תכלית וגבול, אשר זה הוא ענותנותו לפעול בעצמו, כל מה שיעלה ברצונו הקדום, בדי שום טורח וליאות, ולא יצטרך לעבדים ולשרים כמו מלך בוו'ד אשר כחו הוא מוגבל מאוד ואין בידו לפעול מעצמו כל דבר, אשר הכרחי הוא לתקן לטובת מדינתו, כי זה הוא מוכרח למנות ולהפקיד על כל עיר ועיר שבארצו שרים ופקידים רבים ולעשות בעזרם ובאמצעותם מה שלא יוכל לפעול בידו, למען תהי' נקל עליו העבודה והממשלה. שלישיית נראה ברור שהאיש המאמין בהבלים האלה, הוא כופר ומכחיש בחכמת השם, שהיא גדולה עד בלי קץ ושיעור ובלתי מוגבלת, ודכן היא שלימה מכל חכמה אחרת אשר בשכל האדם יכולת לצייר. כי ידוע הוא שהחכמה אשר בידה להוליד ולפעול דברים הרבה ע"י כח וסבה אחת בזמן מה, היא יותר גדולה ושלמה מחכמה אחרת, אשר תצטרך אמצעים, סבות וכחות רבות, לפעול פעולות האלה בזמן ההוא בעצמו; וכל איש יודע כי אצל מעלות שלמות ומדרגות הראשונה היא יותר גדולה מהשניה. המשל בזה כאשר אנחנו רואים שני רחיים הבנויים משני בעלי מלאכות, המה בכל עניניהם שוים זה לזה כמו ברחבם וארכם, אך באחד מהם לא נמצא רק רכב אחד ובהשני ימצאו שנים או שלשה אבנים למחון הדגן ובכל זאת לא יטחון השני יותר בזמן אחד מהראשון; אז נגזור ונשפוט, ששכל של בונה הראשון הוא גדול משכל השני אשר שם בבנינו שני אבנים. ויען שלפי זה ידענו ששלמות וגדולת חכמת הבורא היו יותר נראים וגברים אם לא היתה בעולם רק סבה אחת אשר ע"י נסבה כל מה שיקרה בו, לכן סכלות ואפיקורסות גדולה היא להאמין שימצאו שדים ורוחות טובות

ברא אותם השם הוא לפי דעתם המשובשת למען יהיו מוכנים ללכת
בפקודת ובשליחות בית דין הגדול היושב בהיכל ה' להזיק לאדם רשע,
ליסרו ולהוכיחו על פשעיו, גם לשום מעונם בגופות בני אדם, לטרוף
דעתם ולסבב לגפשם מכאובים ע"י פעולות מפחידות לב אנוש, לאיים
הבריות ולפעול רעות בעולם, כמו הדבר והמגפה וכיוצא (*). ויקראו
אותם בני ישראל, רוחות רעות או מלאכי חבלה (**).

רמב"ם. אוי לסכלות ולחטאת ישראל איכה הוכו עיני שכלם
בעורון הפתיות! איכה טבעו ביון מצולות כל פשע ועון הנסבה מעבודת
אדילים! מי לא יראה שהאמונה הזאת היא כפירה ואפיקורסת גדולה?
כי כל איש אשר יאמין במציאות הרוחות יכחיש ראשונה בדיעת השם,

(*) כתב צעל נודרס תלפיות גדף ר"צ: אלו כתות הטומאה לא נזראו
לנודך עלמון רק להעניס הרשעים וכו'. — החכם יאהן צספרו הקדמוניות
(ארכעאלוגיע) ונציל צסס היפאקראטוס כי צימיו היו שוטים רצים שהאמינו,
כי סנת הסגעון ורצו שאר ונחלות צני האדם, צאו מהסדים אשר ילכו בגופות
צני האדם וישכנו צתוכס לעשות להם רעה, ולטרוף דעתם. וכל זה יפעלו
צפקודת אליליהם אשר ינשלו עליהם.

(**) רצים מהנשכילים ונתפלאים לרעות, איך כונעט כל הדרשות
והספרים של צעלי הקבלה ונלאים רק אס מוצרים העתידים להיות צאחרית
הימים, או ונמלצ כסמות צני האדם אחרי עזצן אט הארץ ונעסק הרוחות
צטמים, או ונענינים הנמלאים צגיהנס וצגן עדן. אצל איך לנו להסתומס
ע"ז, כי צלתי ספק עשו זאת הקדמונים ונכת הזאת צכוונה, צמה שידצרו
רק מוצרים הנסחרים לנו, ודרשו רק ונענינים הנעלמים ונעני צסר והסכל,
ונחמת שידעו כאמנה כי נונע הוא להכחיש הנקדים העתידים להיות וכי איך
ציד שכלנו להוכיח צמופתים מהנליחות, כי סקר דצריהם והחלטותיהם על
דצר הענינים הנמלאים צגיהנס וצגן עדן וכדומה לדצרים כאלה שאינס נגלים
לנו, עליהם כאמר הרולה לסקר ירחיק עדותו. ומה שלא ינלא צספריהם
אף מאמר אחד אשר ע"י יהי צדינו ללמוד ולהצין איזה ענין שיש לפנינו
צארץ אשר כשיג מוננו תועלת ויה צעה"ז צצחית אושר האנושי ותענוגיו
שאינס אסורים לנו ומהתורה? הוא צגלל סנעלמו ונשכלס כל עניני הידיעות
והסכמות אשר ע"י תלא איזה תועלת להללחת צני האדם הזמנית (אשר איך
ראוי לפי דעתם הנפתלה לחסוד צה, ונכ"ס לעשות דצר צעצורה).

לשמים תפלתם, זה להיות ציר נאמן ללכת ולעוף חיש מהר, לחלוץ מצרה צדיק, לגלות לו סודות נסתרות וללמד אותו סתרי התורה, וזה לשוט ולתור ולהתהלך בארץ, ולשים לבו על תהלוכות בני אדם ומעשיהם לראות הישרים המה אם לא, למען יהי בידו להודיע כל אשר יראה וישמע לבית דין הגדול, אשר בהיכל העליון. כי יאמינו שבהיכל הזה ישבו שרים רבים וגדולים סביב לכסא הכבוד, לשפוט כל בני חלד והשם יקבר עצה מפיהם, וכל אחד מהם ממנה על כת אחת מן המלאכים אשר תחת ידו המה נכנעים. השרים האלה המה אשר יטפטו תחת פקודת המלך הגדול כל באי עולם, ויגזרו הגזירות הרעות והטובות (*). אולם תחת השם שדים יבינו ויצירו המון העם מישראל גם כן דברים רוחניים שנבראו מעצם זך, וכי אין ביד אדם לראות אותם, רק כאשר ירצו להתראות להם בגלל איזה תכלית או ישמוריהם הם ללכת בין בני האדם ע"י השבעות וחרמות אנשי אלהים או מכשפים; ואז יתחפשו וילבשו גופות קטנות או גדולות עד לב השמים בתמונת אדם או בדמות בעלי חיים אשר מבהילים לב הרואה אותם, ובצורות הדברים המרעידים מאד כמו הכלב, החתול, הזאב ודומיהם. מושבם הוא בתחתיות ארץ, בניהנם, בחרבות וביערים אשר לא יבא שם אדם ובכל המקומות אשר לא טהורים המה. קולם הוא כחיות הארץ, כי מצפצפים ומהגים כמוהם (**). ותכלית אשר בגללו

(*) הגם כי איזה נחמני צני עמנו הוכיחו צספריהם דצרים אשר יתנגדו לדעות הללו והציאו רא"י חזקה לדצריהם מנאמר חז"ל: אין למעלה לא עמידה ולא ישיבה וכו', ככל זאת לא הועילו כלל בזה, כי המון העם ורוב הרבנים לא יקראו כלל צספריהם; וגם אלה אשר יקראו בהם והנאמר המזכר שגור צפיהם, יאמינו ככל זאת בהצלים המזכרים צפנים הספר, בעצור שהורגלו בהם ונעוריהם, ולא חשצו וחקרו ונעורם צתומת לצם עד תכלית הענינים ועד היכן יגיעו הסתירות האלה, על כן טענו לצם מהצין דצר שפתיהם, ועליהם אנר הכתוב: קרוב אתה צפיהם ורחוק וכליותיהם (ירמ"י י"ג). (עיין בתולדות דעסטרליאום להחוקר ציילע, ובהקדמה לספרי לוליאן להמכס ווילנא. קראו צספרי המקוצלים סיפוריהם ונעולנות העלונים אז תראה כי כנים דצרי הנאמר).

(**) עיין צציאור על יסעי' לגעזעניאום חלק א' דף סו"ד וצדף תס"ג.

רוחניים אשר ברא ה' מדבר זך ובהיר מאוד מאש או מרוח. ע"כ לא יתראו לעיני בשר כי אם ברצונם או בהצטרכם להתראות ולהתגלות לבני האדם בעת שישלח ה' אותם להם; או ילבישו פעמים גופות גדולות כארזי אל. בתמונתם ותארם דומים מעט לתמונת אדם, אבל הם בעלי כנפים (*). משכנם הוא במרום שמים, כי יחשבו הסרי התבונה שהשחקים חזקים ומוצקים, נבראים מספירים או מזכוכות ומלאים היכלות גדולות מיופים ומקושטים בכל מיני יופי והדר כמו ארמון או מקדש מלך. בהיכל העליון מהם ימצא כסא הכבוד, שהוא רם וגדול לאין קץ, מצופה כסף וזהב ומשובץ כל אבן יקרה כדמות כסא מלך ב"וד ואלהים יושב עליו ועטרת יקרה על ראשו. משם ישפוט וינהיג את כל באי העולם. אולם בעבור ששפך מאוד בעיניהם לאמור שינהיג האל בעצמו בלי שום אמצעות שרים ועבדים את העולם הגדול הלזה, ונגד מעלתו הרמה הוא, להטריח עצמו ולפעול כל הפעולות והמעשים אשר מוכרחים המה לקיום העולם, ע"כ ברו מלבם ודמו שלתכלית הזה ברא את המלאכים והפקיד כל אחד מהם על דבר מיוחד בעולם (**), זה לפעול איזה פעולה קשה, זה להיות אמצעי בינו ובין האדם ולהביא

(*) הרצ צוורה חלק סני פרק ו' כתב: וזה וואוד רע עורון הסכלות ונה וזיק לנני האדם! אלו חננתי ללש אחד וואשר יחשנו שהם חכמי ישראל, שהם יסלח ונלאכו סיכנס צנן האשה ולייר שם העיזור, ייעצ לו זה וואוד ויקצלהו ויראה וזה עולם יכולת צחק השם וחכמה וננו יתצרך ויתעלה עם האמינו ג"כ שהנלאך גוף וואש שורפת ושיעורו כשליש העולם כלו, ויראה זה אפשר צחק השם עכ"ד. אל יפלא צעיניך קורא כחמד! איך ילייר ההנון סתירות כאלה צעלם אחד; כי ידוע הוא שהוא לא יחקור כלל על הדעות שצנצו, לראות אם הן נסכיונות או סותרות זו לזו, וכל מה שעלם צרעיונו צעיני האמונה יקבל לאונת, ולא ישתדל לצחון אותו צכור הצחינה, ולראות אם ינלא אותו נסכים לדעותיו היסנות.

(**) כתב הוולץ ר' ושה חיים לולאצו צונתצו וואנר העקרים דף א' ע"ג: הוולאכים הם לולאכים רוחניים, שנצלאו לעשות שליחותו של הש"י בכל אשר יחפוץ, והם ונמוכים כל אחד על ענין מה שנוקר לו הרנון העליון. ויש להם נדרגות סונות זו לנמה ונז; ולכל נדרגה ונה' יש להם חוקים וגזולים.

במ"ה. אף שדברריך נכוחים בעיני ואין בידי לסתור אותם כאשר הגדתי לך יען הוכחת אותם בראיות השכל הישר, בכל זאת כלתה נפשי לדעת המופתים אשר יוכיחו, כי מציאת הרוחות הטובות והרעות נמנעת היא. בלתי ספק יש לך הוכחות נכונות על זאת, עשה נא זאת איפוא ידידי! וגלה אותן לאיש אשר רוחו תערוג לדעתן.

רמב"ם. לא אמנע זאת מירידי! אגלה לך המופתים אשר לפי דעתי יוכיחו מצד הדת והשכל, כי מציאות הרוחות על הדרך שיתשבו ויאמינו ההמון, נמנעת היא, וכי האמונה הזאת היא שוא וסותרת אמתיות הרבה.

במ"ה. מאוד אתפלא לשמוע זאת ממך! לפי דברריך נראה ברור שמציאות הרוחניים מצד עצמה איננה נמנעה, רק אם נאמין זאת על דרך אמונת ההמון אז לא נעשה נכונה, כי דרכם הוא שקר והבל, אבל לא ידעתי ההבדל אשר עשית בדברריך, לא אוכל לעמוד עדיהם ולדעת כוונתך האמתית.

רמב"ם. הבדל רב ימצא בזה! מחמת שבאמת אפשר להיות נמצא עצמים רוחניים ושכליים הרבה בעולם, ואין לאל ידינו לסתור זאת ע"פ מופתי השכל. גם לא עלה על לב חכם אמתי להכחיש אמיתת מציאותן, כי מי יערב את לבו לחשוב שלא נמצא בהבריאה דברים רוחניים חוץ נשמות בני אדם? הלא ידוע הוא כי מציאת שכליים הנפרדים מחומר איננה דבר נמנע אצל השכל, ואין בציוור אשר שכלנו מצייר ויעשה מהם מושכל שום סתירה, או שני הפכים בנושא אחד. לכן הטבתי לדבר שרק מציאותם על אופן שיאמינו ההמון הוא אחת מהנמנעות. כי לפי דעתם ימצאו בעולם דברים רוחניים שיוכלו להתראות לגני האדם בתמונות גוף אנשים או חיות, וביד צדיקי כל דור ודור לדבר עמהם ולעשות ע"י פעולות ושיונים בתבל. גם יוכלו הרוחות להטות אוזן לכל אשר יחסצו גדולי ומאשרי העם. כי הדעה הזאת היא שקר, יען כי כל משכיל אשר יחקור על הדעות שבלבו ידע שהאמונה הזאת היא אמונת הבל. אך טרם שאתחיל להוכיח כי היא אחת מהנמנעות, נראה נא ראשונה מה היא הענין ועצם המלאכים ושדים אצל המון עם מישראל, ואיך יציירו וידמו אותם בלבם? ושנית איה איפה מושבם ומעונם לפי דעתם.

במ"ה. כפי אשר שמעתי מפיהם והבנתי בספרי המחברים אשר דבריהם קדושים המה אצלם, יבינו תחת שם מלאכי השרת עצמיים

היטב בשכלי אחרי החלטותיו) שכל דבריו ומשפטיו אמתים המה ודעתו היא תכלית דעת האדם (*). וזאת הסבה אותי לגזור ולהחליט את הדעה המשובשת שיש בעולם גלגלים ובהם שכלים נפרדים (**), אשר בודאי יצאה האמונה הזאת מהכשדיים ואנשי פרס (***) . מה מאד אתפלא על עצמי עתה איך יכלתי אז להאמין בהבלים כאלה .
במ"ה . ועתה ברוך ה' כך לשלום ! אך אהלה פניך ידידי !
להתועד עמי פה שנית ביום מחר .
רמב"ם . בקשתך אמלא .

שיחה שניה

הצוקר אור והצנ"ה הלך חיש וזהר לנוקם הועד ומלא שם את הרמז"ם אשר הנהיג לו נענת עלות השחר , ויסצו יחדיו כלל אלון אחד לחקור עוד אחרי הדבר אשר התוכחו זו יום חמש .

רמב"ם . ידעתי נאמנה כי חקרת היטב אחרי דברי ושקלת אותם במאזני השכל , לכן תשתוקק נפשי לדעת ולשמוע מפ"ך אם מצאה חן בעיניך דעתי ממקור ההבלים , אשר רוב בני עמנו אוחזים בהם .

(*) כתב הרב צאנרת אשר שלח לר' שמואל אצן תזן דף י"ג ע"ב ודעתו (דעת אריסטו) היא תכלית דעת האדם וכו' .
(**) עיין צשיטת המוסר של החכם אפיקורוס לצאטטע דף רי"ז .
ובספר אילים דף ל"ט לר' יוסף קאנדיאה, ותמלא סתירות הרבה כנה הדעה הזאת שלקח הרמז"ם נוספרי אריסטו .
(***) עיין וזה שכתב געזעניאוס צפירושו על ישעיהו חלק שני דף של"א ותמלא דעות הכשדים על דבר השפעת הכוכבים ונזולרות צאריכות .

הכוכבים והמזלות עד בני האדם וחשב ישיש ממשלה גדולה דהכוכבים על הארץ. כי החכם הזה קרא הרבה בספרים ממחברים אשר האמינו בשטותים הרלו וכל בני דורו וכמעט כל חכמי זמנו, שהיו גדולים וגכברים בעיניו, אהזו בהכרים האלה, ואמונתם בם היתה חזקה, אף שהאמונה הזאת שוא והבל היא ומתנגדת למופתי השכל, ואין בה עיקר ותועלת בידוע (*). לכל משכיל על תהלוכות השמים ע"י חכמת התכונה האמתית. הגם שטעה ההוקר הזה בדברים האלה וכדומה להם, בכל זאת לא יוכל יוֹשֵׁם משכיל להכחיש חכמתו הגדולה בשאר ענינים, כי אין זה מקטין את גודל שכלו. יען אנהנו נדע שחכמה חכמים, אשר היו גדולים ממנו בחכמת הפילוסופיאה, טעו ג"כ בהקירות הרבה כמו אפלטון ואריסטו ואפיקורס (**). גם אנוני אודה ולא אבוש ישטעתי ושנתי בהרבה ענינים בעבור שאחזתי יותר מהראוי בדרך הפילוסופיאה של החכם אריסטו מבלי לסור ממנה ימין ושמאל, כי חשבתי אז (ע"י שקראתי הרבה בספריו והייתי חמיד בחברה עם חכמים, אשר קיבלו דעות ושיטות הפילוסופיאה ישרו לאמת ***) ולא הקדתי

נחווצים להכיר דברי הסכל ולהטות אחרי הרצים, אף שהי' נודע לנו כי כמעט כל העם יאמינו הפך דעתנו (עיין צמדרש ונילים לגעזעניאום צסורס נטה). גם ידוע איך רבים הם צטעות צצחנית האנונה. צעה"נו ספר התורה והפילוסופיאה וציא דברי ונהר"ס די לונאנו צהקדמתו לספר דרך חיים וז"ל: אל תחשדו סהכמים יקצפו עלי על אנרי שטעו צדד נה, כי חלילה להם וזה. הסכמים אורצי אמת הם ונוודים עליו, ולא ישנאוני על כך, אדרצה יאחצוני וישנאוני עלי על כך, גם הם לי ליטועה, כי לא לפניהם חנק יצא, כי היסרים צלצותם יאחצו החולק עליהם צדעת ויסנאו העוזרים צלי דעת עכ"ד הנחמדים.

(*) עיין צאגרת הרנוצ"ס דפוס צרין דף צ"ז.
 (***) עיין צשיעת חכמת הנוסר והפילוסופיאה לגארפע שחצר להיות הקדמה לספר הנוסר של אריסטוטילוס וצספר צקור הסכל לקאנט, וצראה איך ייכחו כי כל הפילוסופים שקיו לפניהם, טעו הרצה צחכנות האללות והנוסר.
 (***) אלהים צראו (אריסטו) להיות דניון לנין האנוסי צענין השלמות, שני סיגיע לנדרגתו, הציג ונה שאפשר להשיג צזה העולם צדיעה (צעל נוצלות חכמה דף קי"צ ע"א צסס צ"ר).

אשר האמינו בדברים האלה ותמצא כי בנים דברי. ואין ספק כי משעם
הזה יתבאר לנו מדוע האמין החוקר הגדול רא"בע בגזירת כחות והשפעות

הנפוצות מן הנוכחית פרשה ד' על סנהדרי גדולה וכו'. ומה לנו להתפלל
על זאת? האם לא נדע כי רק ה' לצדו הוא אשר כל רצ לא נעלם מנונו
ולא יטעה בשום דבר? הכי איש חכם ונחיצ להיות נכון בכל עניני הידיעה
והנה שאחר הטבע? ווי הוא הפתי אשר יערב את לבו להתפאר ולומר כי
לא נסתר מנופשו שום דבר בעולם וכי חקר אחרי שורש כל ענין? ווי הוא
הסכל אשר יאמין כי כל דעותיו בצחית הדת נכוחות וכי ננוע הוא לאיש
אחר להוכיח טעותו וזה? איך זה כי אם דור עקש אשר נחליט שאין ראוי
לאחרון לערוך מלחמה השכל בענינים כאלה לקראת הקדמונים ולאמור כי
קטנם עבה מנחמיו והם לא שגו בנשפטם וידעו האמת בכל מה שדרשו!
יען שידוע מנדברי היונים לפנינו איך רצים ונגדולי חכמי ארץ טעו בעצדות
חלילים, הלכו אחריהם וקרו ונה' נחמת שגיאות לבם. ווי לא ידע, כי
הרבה מאלילי ישראל ורצים ומלכיהם שגו וזה? האם לא תעו רצים ומלכיהם
בני יעקב, הים שמן ה' אותם בתכונות נפשויות יקרות וגדולות, גם בשאר
ענינים בצחית התורה ומלותיה הנודעים עתה לתינוקות של בית רבן? כמה
אנשים בצית שני טעו והלכו אחרי כח לדון וציתם, ואחרי כן בדרך
הקראים. ומה רבו הגדולים אשר חששו לאמת את דברי אפיקורם או אריסטו
בצחית ההשגחה ונדברים אחרים אשר כל מנחיל צחמה בזמנינו ידע טעותם.
רצים ומלכיהם יאמרו כי מה שיאות לאחרון לשמוע דברי הקדמונים ולהאמין
בכל אשר החליטו בעניני השכל ואין להשיב על דבר שקיימו וקיצלו לאמת,
הוא נחמת כי רוב בני עמנו נוטים אחריהם ואנחנו מלווים מן התורה
להטות אחרי הרצים. אבל טעו צכונת הכתוב; כי לא יתכן לפרש דברי
התורה הזאת על כל עניני העולם כי אם על הדברים אשר אנחנו מוספקים
בם ואין לנו ראיות מהשכל להוכיח אמת דעתנו בם, או הפך דעת הרצים,
ובכלל אי אפשר לעמוד עליהם ע"י צינת האדם בלבד. כי בענינים כאלה
שלא כרת הוא לסור מנושפטי הרצים הנודעים לנו לאנשי חכמי לב אשר
צחמות לבם יחקרו אחרי שורש כל דבר. אבל לא כן הוא בענינים המונחים
תחת השכל וצידו לעמוד על אמתתם ולהוכיח דעתנו בם בראיות נכוחות,
או על כל פנים לגלות טעות מנחמיהם לנו ולצאר את המנענות המנולות
צחלעותיהם. כי בדברים כאלה יורה כל מנחיל אמת, שאין אנחנו

המה האנשים אשר משתדלים כל ימיהם לשרש הפתיות מלבם, ולנתק את זיקי ומוסרות האולת אשר אסרו בהם בימי ילדותם; לא רבים המה אלה אשר החכמה תנחם בעיניי¹ האמונה ואשר יצרפו מחשבותיהם מהבלי שוא; כמאמרם: ראיתי בני עלי² והמה מועטים, אלה המה השרידים אשר ה' קורא אותם. הללו הן הסבות אשר הסבו לרבים מהדי השכל, שלמדו בספרים שאר החכמות האנושיות וחקרו אחרי עיני העולם הישב והצליחו בהם, להאמין בהרבה דעות ההבל בעיני אמונה. כי אם החינוך שלהם לא ה' כראוי לפי השכל; או שקראו הרבה בספרים, אשר מחבריהם (שהיו חסרי בינה) דרשו בהם מעיני אמונה, שרם שלמדו בספרי החכמה והורגלו לשפוט משפט נכון על דברי איש אחר על פי שכל הישר; או שהתהלכו בחברה עם טפשים ושוטים שונאי הדעת ומקטיני החכמה וכה השכל; או שהתרועעו והתחברו עם אנשים, אשר דעותיהם בעיני האמונה היו מכוללות ומקולקלות בעבור חסרון השכל הישר ומחמת שידיעתם בחכמת הפילוסופיאה היתה משובשת³ *) ובלתי נכונה; או בעבור חסרון ידיעה בחכמת הטבע, בדברי הימים וקורות אמונתם; או שטעו בעצמם בעיניהם האלה ושגיאות מי יבין (**). חקור השיב אחרי תולדות גדולי ישראל

אחריו ולכרות צרית ידידות עמו; חין לנו להתחנך רק עם אלה ונצני האדם אשר נדע צדור כי נגודל ערכם צנחית תכונות נפסס הגדולות ונודות לצס היקרות ראזיס להיות לנופתים אללנו, יען טלנחנו נטצע נוטיס לקצל מנהגי ודרכי אנשים שנותהלכים עוננו וכנולנר הנודע: הגד לי נני הנה אלה אשר ארחת להצרה עוהס, ולוונר לך נני אמה וכו'.

(*) כתצ ענצרהארט צכפרו טהעארע דעם דענקענס אינר ענפפירנדענס צדק ונ"א: רציס הנה האנשים אשר ידיעתם צנחנת האנושיות ועיני העולם ישרה ונכונה, אלל צנחנת הפילוסופיאה האלסית לא יצינו העבר על אונחתו, כי עיניהם טחו ונעוריהם צנחת החינוך תלראות צה האנת וכל דעותיהם אשר השיגו צה חין נכוונות וכו'. עיין צהגיון להחכם וויליאם דף רל"א.

(**) כתצ צעל מלור עיניס כוף פ' כ"ז: ונה נתפלח על טעות יחידים עם היותם כגולה צנעענו אל אונת אחרי אמור: אס הכהן העסיח יחטא, אשר נשיא יחטא, שלא נונע ונלונר ואס כל עדת ישראל יסנו ונו'

בכל זאת לא יעזוב אותן ויחזיק בהן עד מותו , ולא ירצה גם לא יוכל לשמוע אל דברי שכל ותבונה , ויחשוב את הדברים והסתירות אשר ימצא בספר נגד דעותיו לדברי אפיקורסות (אף שהן אמיתיות , ואינן נגד התורה והחכמה) , כי עיניו טחו מלראות האמת ואין בידו להסיר מלבו הדעות והמנהגים הישנים שהורגל בהם מאז (*), ואך מעטים

(*) כתב הרמז"ס צפ' ששי מהלכות דעות : דרך האדם להיות כושל בדעותיו ומעשיו אחר רעיו וחזריו ולהיות כושל כוונתו אגסי נדיקתו ; לפיכך לריק אדם להתחבר ללדיקים ולחכמים , כדי שילמוד מנועשיהם , ויתרחק מן הרשעים וכסילים , כדי שלא ילמוד מנועשיהם , שנאמר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ידוע . וצמורה חלק א' פ' ל"א כתב : וצמנו סנה רביעית לא זכרה אלכסדר , כי לא היתה אללס , (וצלתי ספק היתה גם אז , כי טבע האדם לא תשתנה) והיא ההרגל והלימוד , כי האנשים צמנעם אהבים מה שהורגלו ונוטים אליו , עד שאתה תראה כי אגסי הכפר , כפי מה שהם מניעו רחילת ראשם וגופם , ינאכו הנדיקות (הערים הגדולים) ולא יהיו צהנאותם ויצחרו צדצרים הרעים המורגלים , על הענינים הטובים אשר לא הורגלו בהם ולא תנו דעתם לשכינת ההיכלים ולא ללבישת המשי ולא להתעורר צמרחן וצמננים וצמנים . כן יתחדש לאדם מן הדעות אשר הורגל וגדל עליהם מן האהבה והשמירה להם והתרחק מנולתם ; ולפי זאת הסנה ג"כ יונע האדם והסג האמת ויעה אל מורגליו וכו'. עיין בספר על שכל אנושי ללאקע דק ק"ט חלק א' צהעחקה האשכנזית לטענעמאן . וצדק קכ"צ כתב : רוב צני אדם לא ירנו לחקור ולתור אחרי מקור מנשצותיהם , דעותיהם ומנהגיהם צהרצה דצרים גדולי הערך הטובים לרתם ויפחדו מאלו לנגוע צספרי הסכנה אשר יצברו מהם ויספיקו א"ע צענינים כאלה צאמונה צלצד צלי מופתי השכל צעצור איזה מניעות , והנה : המינך הרע , ההרגל והעללות לעול ולביע את שכלם לתור צחקירות , וגם מנמת הפחד אולי ימלאו צם סתירות נגד דעותיהם היטבות אשר נחלו מנצותיהם , וגם צגלל ססרון השכל היסר אשר הוא מנמת חן שלא כל אדם זוכה לה . הדצרים האלה הנה מניעות גדולות וחזקות צצמינה הזאת , לא כל איש ואיש יוכל ללחום עמהם ולהתגבר עליהם כנודע לכל משכיל על אדם ותהלכותיו וכו'. וכתב היידענרייץ צספרו הנקרא מלקסימנען פיר דען געזעלליגען אומגאנג דק ח' : מוטל עלינו לחקור אחר תכונות ומדות האיש אשר נחפץ להתהלך

ושלישית דע, כי החינוך בימי נעורים ולמוד הספרים והכרת בני האדם
המה יפעלו על לב כל איש למאוד ויעשו בו רושם חזק כ"כ עד אשר
גם אם יזקין לא יסורו מלבו הדברים והדעות שהורגל בהם ע"י שלשה
ענינים האלה, כי לכל דבר אשר יפנה הוא מוכרח ללכת בדרך ההרגל,
ובמעט אי אפשר שיהי' שכלו הפשי ממנו בשפטו עד איזה ענין ומכ"ש
לפעול איזה פעולה נגדו, אף שהפצו רק לשמוע לעצת שכלו רבד,
יען שממשלתו על לב אדם היא גדולה מאד. ד"מ אם יחונך איש
מנעוריו בחכמה ובדעת מאבות וממורים משכילים, וילמוד אחר כך
בספרי התבונה ויתחלך ויתחבר עם אנשי מדע בעלי שכל הישר, אזי
גם הוא יהי' משכיל דובר אמת ומתרחק מן השקר וההבדל. אבל אם
יגדל ויחונך בימי עלומיו מאבות וממלמדים פתאים אשר לא חקרו
מימיהם אחרי מקור דעותיהם ומעשיהם, ויתעסק אח"כ בספרים המלאים
דברי סכלות והבאי, הנכתבים ממחברים אשר קדושים המה בעיני
מנעוריו, מחמת שמלמדיו הקדישו אותם ג"כ, ואם יתחבר עוד אחר
בן בהיותו לאיש עם שוטים וחסרי דעת אשר שקר והבל נחרו מאבותיהם,
אז בלתי ספק גם הוא פתי בכל ימיו, מאמין כל דבר כזב והכר אשר
יטעים עם השוא שהורגל בו בימי נעוריו, ויקבל כל דבר לאמת אם
לא סותר בהשקפה הראשונה את דעותיו שירש מאבותיו (הגם שדבר
הזה אשר יאמין בו הוא מן הנמנעים). ואף שילמוד האיש הזה אחר
כן בימי זקוניו בספרי, מדע אשר יוכיחו בראיות ומופתים ברורים
הסתירות אשר תמצאנה בדעותיו הנפתלות ואיך שקר והבל נחל ממוריו,

ידעו דבר נשאר הסכמות) והוא הי' אחד מגדולי ישראל ואמר עליו הרמז"ס:
לא כלחני אלא צעל מלאכה אחד, וז"ל שם פ"ז: מפני שהמחנך (הרמז"ס)
הזה נחגדר נאור ונחפאז צחכמה הזאת והוא צעיניו שהגיע לתכליתה ואין
לחי מלאכה, כי גם רצותי לא הגיעו אליה. ע"כ תנא כונה גדולי ישראל,
שלא הי' להם שום עסק כי אם צעיון הגמרא לפלפל ולסלקל זה, כאשר
מנהג ציטיות, וצפרט צעדינות פאלען שיכלה הזמן כלו צחלוקים עד שלא
ישאר זמן ללמוד דבר זולתו. עכ"ד. וכן הודה הרא"ש (צתצותו להחכם ר'
ישראל צע"ו ספר יסוד עולם) שלא ידע מהסכמות מלאמה כי אמר (ס"ו)
הראש כלל כ"ה): ואע"פ שלא ידעתי מהסכמה הסילונית שלכם צדוך רחמנא
דסיזן מינה וכו'.

המשובשות בבחינת עיני האמונה, אשר דברנו בהם עד הנה ובדומיהם שטותים לאין מספר? מה היא הסיבה אשר העצימה והחשיכה עיני שכרם מלראות האמת בדברים האלה?

הרמב"ם. הראשונה לא כל החכמים אשר נראה שיאמתו ויחליטו את ההבלים האלה בספרים האמינו בהם באמת. כי איזה מהם פחדו לגלות כל לבם בענינים כאלה לפני המון העם והסתירו דעתם האמתית בכונה וכזבו בפה או בעט בגלל סבה מה (*). ושנית לא כל האנשים אשר יכוננו בשם חכמים וגדולים אצל בני ישראל, היו חכמים באמת אשר דרשנו אחרי החכמה. רבים מהם לא התעסקו כל ימיהם רק בענין התלמוד ולא ידעו מהחכמות מאומה בפרט מחכמת הטבע, אשר ע"י יתבררו לנו כמעט כל הסבות שנמצאים בעולם (**). יען שפחדו לנגוע בהם, אם בעבור שלבם היה צפון מדעת, ונפשם מלאה מדעות הבלים שוא שקבלה בנעוריה מנשים זקנות, או בעבור סבה ומניעה אחרת (**).

(*) עיין צנזור עינים פ' מ"ג סכתז: גם את זה לא אנוגע צחך חכי, כי סוף פ' יולא דופן דאמר ר' יוסי תרומם צונן הזה היא מדרבנן הקשו הא תניא צדור עולם פ' ל' אשר ירשו אבותיך וכו' שהוא וכן התורה ואמר ר' יוחנן וואן תנא סדר עולם ר' יוסי? ונשני תניא לה ולא סדר לה, הכי נמי נסתדרא וכו', כי ע"כ אף צענין זה לא נחשב לנוגע שהגיד את אשר שנוע, עם היות אולי רוח אחרת אתו עכ"ד; וצלתי ספק הי' זה דרכיהם ודרכי החכמים האחרונים צענינים רבים. צעל ונלך לחכמה דף כ' כתז: וכלל גדול אני נוסר צידך שלא תדענה צנפך ליכר לסוף דעת הנחשבים ונתוך דצריהם, כי הי' לצדו יודע תעלונות לצ ואין טוס רב או אצ שנגיד לתלמידו או לצדו כל מה שצלו צכנו אלה הענינים ותהי האמת כעדרת וכו'. וכנראה מדרבי חז"ל שלסה אמרו אמת ואצדו וכן העולם וכו'.

(**) כתז צעל הערות לראשית ליעודים חלק שני שהקדמות: חכמה הטבע תרומם את נחשבת האדם לנועלה, תאיר נחשכיו, תשעור נפשו וכל חלי ומדות הטולדות ונחלות והסכלות, תלך את לצו לצלתי האנין צשוא תתעה והצלי ההנון אצורי הדעת וכלוזי המעגל.

(***) כתז ונלך לחכמה דף כ' ע"א: הלא תראה הראצ"ד שהשגתו על הרצוצ"ס צכלכות קידוש השורש, שהורה ולא צוט שלא הוא ולא צרותיו ידעו ונאומה נחכמות הטכונה, הגם שצ"ע לחשוב צחקופות (ועכ"ס שלא

רמב"ם . השעם בזה לפי דעתי הוא , כי התורה לא כתבה רק נגד הדברים אשר מהם נסבה לנו נזק רב ולא הזהירה אותנו רק ממה שמשחית לבנו ודרכינו , אבל הדברים שלא יזיקו לחברה ולא ישחיתו נפשנו , אף שהמה הבלי שוא , לא כתבה נגדם כמעט מאומה ולא הזהירה עליהם , רק הסתפקה להניח אותם לשכל האדם לעמוד ולבא עליהם בעצמו שהם עניני הבל . לכן הזהירה התורה על הכשוף ועבודת אלילים בפירוש ובפרטות , בעבור שהמה דברים מזיקים מאד לחברת בני האדם ומעששים הלב ודרך הישרה . כי מלבד התועבות הרבות אשר עשו אז עובדי האלילים שהכחישו בבורא שמים וארץ , ואמרו לעץ אבינו אתה , הנה גם עוד העבירו ושחטו להם בניהם ובנותיהם , ולא נכמרו רחמיהם על פרי בטנם (*). ואולם על דבר אמונת גלגול הנפש לא היתה צריכה התורה להזהיר , כי מלבד שלא הויקה אז בימים הקדמונים (**). לטובת בני ישראל ולא השחיתת לבם ודרכיהם הישרים , עוד היתה להם תועלת גדולה , לאנשים אשר מקוצר שכלם לא יכלו להשיג הרעיון הוד מנצחיות הנפש ולא האמינו בגמול ועונש בעולם הנצחי , כי מה ה' מחזק ומעורר לבם , לפעול טוב וצדק , אם לא האמינו אז בגלגול הנפש ? ומה היו מפחיד ומונע אותם מלעשות עול בהסתר בלתי האמונה הזאת ? ועתה ידידי ! די ורב לנו במה שדברנו עד כה , מחר כעת הזאת נועד שנית פה לחקור עוד אחרי שאר דברים יקרי הערך ; כי הנה זכרתי שרבים מרעי ומיודעי חלו אתמול את פני להועד עמהם שמה בצל הסוכה אשר בתוך עצי גן האלהים , למען נדרוש אחרי עניני החכמה , ואנכי נדרשתי ונמצאתי לאשר שאלוני לבא אליהם היום בעת הזאת , לכן אל ירע נא בעיניך שאפרד ממך עתה .

במ"ה . עוד אחת אשאלך ותודיעני טרם הפרדך ממני היום ! מדוע האמינו רבים מגדולי ישראל , אשר דרשו בחכמה על כל הנעשה תחת השמש וחקרו אחר האמת בשאר ענינים , בכל ההבלים והדיעות

(*) עיין צחכנת שלמה פ' י"ג פ' א' , ופ' י"ד פ' י"ג .

(**) אצל עתה האמונה הזאת נזקת לנו צעזעור סגדולי הצעש"טנים יגידו על עלמון טכסנות גדולי חכמי ישראל הקדמונים ישכנו צחוכס וידצרו מפיהם . ועי"ז יגנצו את לז המון העם ויעשו עוהס כחפץ לזס .

אשר בהם דרשו מחבריהם מזה הענין ; אז החלה האמונה הזאת לשוב מעט מעט לבני יעקב , ולהכות שרש בלבם , עד אשר נתפשטה בתוכם מחדש כמקדם . כי מתחלה לא האמינו בה רק אלה שדבקה בידם זאת האמונה מקריאתם הרבה בספרי הגוים , ואלה אשר התרועעו והתהלכו עם האנשים שהתיהדו או עם בני הגרים אשר ירשו האמונה הנשחתה הזאת מאבותם . ובלתי ספק מעט מזער היו אז המאמינים שאחזו בה , כנראה ברור מדברי הגאון רב סעדי' בספרו האמונות והדעות מאמר ו' פ' ו' בהנחתו כי אמונת הגלגול היא אמונת שוא וז"ל : מצאתי אנשים ממי שנקראים יהודים , אוסרים בהשנות הנפש , וקוראים אותה העתקה וכו' . הנה ראה שיאמר מצאתי אנשים , משמע כי לא האמינו בגלגול הנשמה בימיו רק מעט מזער מבני עמנו , ולא כלם כמו עתה , ולכן שמש בלשון מצאתי , אשר מסכים על דבר שאיננו נמצא הרבה (*).

במ"ה. דבריו שהאמונה בגלגול כבר היתה בקרב בני עמנו עוד קודם מתן תורה , הם קרובים לאמת ; אבל מאוד אתפלא מדוע לא הזהירה אותנו התורה מהאמונה הזאת , כמו שהזהירה אותנו מהבלים אחרים עד"מ עבודת אלילים והכשוף ?

(*) הגם כי נודצרי הרענ"ס נראה צרור טעות הנואמינים צגלגול , צכל זאת לא אונע להוכיח זאת ונהסכל . כי הלל לפי דעתם , יסלס ה' לאיש אחד צעצור הסטאים סחטאס נפסו צעת סהיתס צגוף אדם אחר , ואף סהאיש הזה לא ידע ונהעונות האלה ונאונס , צכל זאת יסצול גופו העונס ונחטאות נפסו ספעלה אז טרס צאה צו וסהאחדה עמו . אצל מי לא יראה איך סדעס הזאת היא נגד ודת הלדק והיושר ; כי הלל ונלך צו"ד לא יעסה עול כזה לענוס איס ונשוגע וססר דעת צעצור ונהעסיס הרעיס , אשר פעל צעת ססכלו ה' יסר ; או איס צריא ונאור , אשר רוחו עתה הוא כרות סאר צני האדם , על הסעולות הרעות סעסה כצ צעת סכטרסה דעתו , ונחנות סהאנסיס האלה לא ידעו עתה ונאונס ונהענסיס ספעלו אז צעת סהיתס נפסס צונלז אחר . ואס זה צונלך צו"ד איך נוכל להאמין ונה' , אשר לדיק הוא צכל דרכיו , וענשו לאיש הוא רק צעצור הסטאים סנפסו סדע עתה צרור כי היא פעלה אותן ולא על אלה סלל נודעו לו , סהוא יפעל עול כזה להעניס איס על דצ חטאי איס אחר , כי הלל רוחו לא ידע אף אחד ונהס ?

דצליחו במעשיהם והשיגו אושר, לא תאבד נשמתם מיד אחרי צאתה מגופה, רק תתגלגל ותעתק מגופה לגוף אחר, אם אל אדם אשר יעמול כל ימיו ויסבול צרות רבות, או (מה שקשה ורע מזה) אל גוף מין חיה מתועבה וטמאה, ד"מ הכלב, החתול או אל אחד מהשרצים אשר יקוץ בו האדם, כמו העכבר והצפרדע ודומיהם, ויבלו ימיהם על זה הדרך, למען יסבלו עונש חטאתם, כל אחד ואחד מהם יקבל עונשו כפי חטאו. ובמות הצדיקים אשר לא קיבלו עוד לפי דעתם שכר צדקתם וישרם, וכל ימיהם סבלו נגעי הזמן (*), תתגלגל נפש כל אחד מהם ג"כ אל גוף אחר, אבל לא אל גוף מין אחר כמו נשמת הרשעים, רק אל גוף אדם אשר כל דרכיו יצליחו בכל עת, וישיג ברכות שמים למען ישבע טוב ודשן הארץ, ולהשתעשע ולהתענג בחק כל התענוגים, בשכר פעולותיו הטובות והישרות. ואם לא תסבול נפש הרשע העונש או נשמת הצדיק לא קבלה שכרה כפי הראוי להן בגלגולן הראשון, או תתגלגלה שנית, שלישית ורביעית בלי קץ וחכלית עד אשר יקבלו הצדיקים שכרם והרשעים עונשם, כמשפט וכראוי, ואחר זה תאבד ותכלה נשמת הצדיקים כנשמת הרשעים עדי עד. האמונה הנפסדה הזאת היתה בלתי ספק מתפשטת גם בתוך בני ישראל טרם צאתם ממצרים עד אשר נתנה להם התורה, כי אז התחילו לטהר ולזכך מחשבותיהם מהדעה הכוזבה, שנפש האדם תכלה ותרד מטה כנפש הבהמה, ונטעה בלבם האמונה הטהורה בנצחות הנשמה ובקיומה לעדי עד, למען תקבל שכרה ועונשה כפי ערך מעשיה בארץ. מעת שהתחילה להתגלות ולהתפשט הדעה הזאת בקרב בני ישראל, הלכה ונתמעטה אמונת הגלגול בקרבם עד אשר נשתכחה מהם, וע"כ לא נזכר ממנה דבר לא בתנ"ך ולא בתלמוד. אולם אחרי ימים רבים כאשר נלוו והתחברו לבני ישראל גרים רבים מעמים אשר האמינו בגלגול הנפש וגם איזה מישראל התחילו לקרות בספרי הגוים כמו בספרי פרס, מצרים ויון (**).

(*) וכן היא דעת הסכס ר' דוד ׳ן. צליא סונציאה צעל ונקור חיים צפי תלך וז"ל: ואי אפשר לי ונצלתי טאכמוז כאן ואעריך על זה ולוונר, כי אלה האנשים שהולרכו להאנין אמונת הגלגול, לפי טעה יחירו הספק טל דיק ורע לו וכו'.

(**) עיין בסוף הספר הערה ד'.

ידה נולדה אמונת ההמון בגלגול הנשמות, הרב נא חסדך אתי להודיעני מאיזה מקור נבעה האמונה הזאת? מי יתן ויגלה ה' דבריך לבני ישראל! מה רב טוב יוכלו לפעול בלבם, אם יתודעו בתוכם.

רמב"ם. הלא נודע לך, כי מטבע האדם הנבער מדעת, אשר רעיוני לבו אינם נכוחים וברורים, לחשוב אך את עצמו לצדיק בכל פעולותיו, ולאמור ברבו שרק דעותיו באמונתו נוסדו על יסודי האמת, וראוי לו לפי דעתו א"כ למצוא חן בעיני אלהים ולקבל שכר טוב ממנו בעד דעותיו והנהגותיו; וגם דרכו לגזור בשכלו על שאר בני אדם אשר לא יאמינו באמונתו, ודעותיהם מתנגדות לדעותיו, ועושים מעשים היפך מעשיו, או פעולות אשר ישיג מהן נזק מה, כי המה רשעים ופועלי און, אשר לא ישרו דרכיהם בעיני אלהים ששונא אותם ואת מעשיהם יחדיו, וראויים שיענשו ממנו. לכן אף שבימי קדם לא זרחה עוד שמש החכמה להאיר חשכת מחשבותיהם, ולא ידעו עוד כלום מחוקי הצדק והיושר ע"פ השכל, עכ"ז עשו הבדל בין בני האדם בבחינת המוסרי, וחשבו את האנשים הדומים להם במעשיהם ובדעותיהם, לצדיקים אשר ראוי ויאות להם לחיות חיי עונג ואושר; ואותם שהלכו בדרך אחר ומשונה מדרכם, לפועלי און, וכינום בשם רשעים שראויים לחיות כל ימיהם בצער וברעה. ויען ישראו איזה פעמים כי רבים מהאנשים אשר כינום בשם רשעים, מצליחים בכל עניניהם, מאריכים ימים על הארץ ויראו זרע, וכאשר ימותו זקנים ושבעי ימים עוד יניחו הון רב לבניהם, אבל הם בעצמם ואנשים כגילם שמעשיהם ימצאו חן בעיניהם, יחיו בצער ובדאגה ובמר נפש, ימותו בלא בנים ובלא עתם. ולפי שבעת הזאת לא ידעו בני האדם עוד מעצם הנפש ונצחיותה, מגמולה ועונשה בעולם אחר (כי לא יכלו להשיג את הענין הזה היטב בעבור שלא התעסקו אז עוד בחקירות כאלה כל כך כמו אחר כן ולא יצא עוד שכלם מן הכח אל הפועל בעיני האמונה) אבל האמינו כי האלהים הרבים ישפטו כל איש וישלמו לו בארץ כמעשהו, ישיבו ויגמלו לעושי רצונם ויענשו את המורדים והפושעים בס, וזה ג"כ לא האמינו בעבור שחקרו אחרי דברים כאלה ועל דבר עצמות הנפש, רק מחמת שכל אחד ואחד חשב את עצמו לאיש ישר הולך ועושה טוב אשר ראוי להשיג ההצלחה במדריגה יותר גדולה מאשר חלק לו ה' בארץ (כאשר בררתי לפני זה). ע"כ אמרו שבמות הרשעים, אשר

עיקר כונתם היתה לצוד את ההמון ברשתם ולהבניעם תחת ידיהם , ולגזור כל אשר להם במרמה למען יהי בידם למלאות תאותם . ונמצא ראי' חזקה על מה שדברתי עד הנה ממקור הרוחות , בספרי קורות אמונות שאר העמים , כי אם נקרא בס' נמצא כתוב שהמצריים , היונים והרומיים ועוד עמים רבים לא האמינו בעתים הקדמונים , בעת שהאמינו באלהים רבים , ולא עלה עוד על לבם שיש אל אחד גבוה עליהם , במציאת המלאכים והשדים ; לפי דעתם הי' לכל דבר המתחדש והנכרא בשמים ובארץ אל מיוחד המוציא והמקיים אותי לתכלית מה . אמנם העמים אשר האמינו באלוה אחד או באלהים שנים בפועל הטוב ופועל הרע , האמינו כלם במלאכים ושדים , במשרתים ושדים העושים רצון שליט הגדול האחד או הפיץ השליטים השנים , כאשר נודע זאת לכל קורא בספרים המספרים קורות אמונות עם יהודי ופרסי . סוף דבר דע שכל עם ועם , וגם כל כת ומעם אחד , אף שיאמינו כלם במציאות הרוחות , בכל זאת דעותיהם שונות באמונה הזאת ואינן שוות זו לזו , מחמת שלא ישתוו זה לזה בבחינת מעמדם המוסרי והמדיני ובבחינת טבעם . זה נשחת בה הרבה וזה אך מעט , זה יחדש בה הבלים ושטותים מדי יום ביום מעת היוזתו לעם ועד עתה , וזה יאמר די לי בהרעות הישנות , ויסתפק באלה אשר קבל מאבותיו או מעם אחד , כל אחד ואחד כפי ערך התרחקו שנתרחק הרבה או מעט ממצב היכול החכמה והתבונה , וכפי ערך מבוכתו במחשבי הסכלות והפתיות . כי כן דרך עקלקלות והשקר , אשר גובע ממקור משחת , להשתנות ולהתחלף בלב כל איש ואיש , כי מיני השטותים רבים מאוד . לא כן דרך האמת שגובע ממקור החכמה , אחד הוא וישר כמעט בכל כל אדם , עומד לעד לא יתחלף ולא ישתנה עד בלתי שמים . אלה תולדות האמונה בעבודת האלילים , ברוחות ובכשוף ובשאר ההבלים , מבטן מי יצאו , איך התפשטו ונפוצו על כל הארץ , והכו שרש בלבות כל בני האדם , בין בתוך עם בני ישראל , בין בתוך שאר האומות , אשר המירו תועבות האלילים בכבוד אל אחד או באלהים שנים .

במ"ה : מה מאוד נעמו דברך , בהורותך לי המקור אשר ממנו נבעו הרעות הכוזבות בעיני הרוחות ! ידעתי נאמנה , כי כל איש אשר יטה אזנו להם ימצא עונג בהם , ויתאוה לשמוע עוד כהנה וכהנה ! גם נפשי לא תמצא עוד מרגוע , כי תתפוצץ לדעת הסבות אשר על

לבו (*). וכן כששמעו או ראו איזה מעשים שהיו נפלאים בעיניהם, מחמת שלא ידעו סבתם, מאיש אשר לא מבני ישראל הי', אמרו עליו ג"כ שהוא מבשר (*), כי הי' רע בעיניהם שבני אומה אחרת ואנשים אשר יעבדו ע"ז יהי' דומים להם במדריגתם הרמה ובחשיבותם בעיני אלהים והמלאכים. מהדברים האלה נולדה האמונה ביכולת הכשוף ושמות הקדושים. רבים מישראל שהיו חסרי לב הלכו בדרך הזה, וגם שאר העמים אשר עבדו האלילים מקדם, אחזו בו והתנהגו כן (אחרי שהמירו אמונתם הראשונה, שהאמינו באלהים הרבה שהי' חפשים במעשיהם או באלהים רבים תחתונים אשר נכנעים תחת אל אחד, באמונת אל אחד גבוה או באלהים שנים). כי כאשר קמו בקרב הגוים מחוקקים חכמי לב, אשר חקרו אחרי עניני הטבע, והמציאו בשכלם סבה אחת נכונה לכל מעשי הבריאה, וגלוי דעתם בזה לאחיהם, אז שינו והחליפו אלה ברבות הימים אמונתם הראשונה, והיא אמונת העצבים (אשר נשרשה מאז בלבותם ע"י סכרותם וחסרון החכמה בעיני הטבע) באמונת הרוחנים הטובים והרעים, המשרתים את אלהיהם ונכנעים תחת ידיהם. כזו הכומרים והכהנים אשר קמו אז בכל עם ועם השתדלו להתענות אותם אל ארצות עקלקלות ולעורר עיני שכלם (ע"ד שהתנהגו הרמאים מבני ישראל), גם הם לא עשו מאומה לטובת ולהצלחת בני עמיהם, לא התאמצו לגלות להם האמת ולבער דעות ההבל והשקר,

(*) וכן יתנהגו צונננו גדולי הצעטני"ס, כנודע לכל איש היודע תסלכותיהם, איך כל אחד ידצר דצרי עתק על חצרו אשר ישכון קרוב לעירו וישיג גזולו.

(**) וכן חנורו צני ישראל היוסצים צנדינת גאלליענן טצפאלנען על הסכרי הדר צעיר חאליענן צנדינה הזאת; רצים וחס ילכו ויסעו אליו לזקס רפואה מונו, והוא צטרס יקבל את הסולה לרפאותו יכהו וגם את האנסים הצאים עונו וכת רלח, ואחרי כן ירוץ הסה והנס, ילפף צקול פחדים ואינס כנסוגע וחסר דעת, עד אשר נח וסקט כעסו ורגזו, ואז יקבלו ויתחיל לרפאותו עם סנוונים ועסצים וידצר צלחס דצרים אשר אינ להם טעם. אם יקרה סיתרפא הסולה, טוצ, ואס לא, יאנור טהסד היוסצ צקרב זס האיס ונלא חיונה וקף נאל עליו ולא ירלס להסרלס ולהניח מלסזיק אוחו, וכנוו פתן חרס יאסס אזנו ונסנוע קולו.

מדברים האלה . ויען שדרך ומבע בן האדם הוא לעשות פעולה שתבוקש ממנו , אם ישמע באזניו כי איש נכבד בעיניו משיביו או מקרימו באיזה השבעה או חרם שלבו ירא ומפחד ממנו , לכן חשבו שגם הרוחות מוכרחים לעשות כל מה שיבוקש מהם , או לחדול מדפעול אותו כשישמעו מפי האנשים (אשר הם נחשבים בעיני ההמון לאנשי אלהים) השבעות והחרמות המלאות שמות אלהים והמלאכים הגדולים או השרים הממונים עליהם . אחר זה כאשר הגיעו הספרים האלה מהרמאים לידי הפתאים והסכלים , אשר טעו בסכלות לבם לחשוב עצמם לאנשי אלהים , לא די שדבקה נפשם בהם והאמינו בדברים האלה בתומת לבם הנפתה , כי אם כתבו והוסיפו עליהם עוד הרבה ספרי הבל ושוא בדברים האלה , ועי"ז התרחב והתפשט הכזב והפתיות בישראל . במשך הזמן כאשר נתחדשה מחלוקת ושנאה בין הרמאים והשוטים האלה , בעבור שרבו עד למאד והשיגו גבול זה לזה בבצעק , הוציאו אלה על אלה עלילות דברים , ובקשו להבאיש ריחם בעיני העם , ואמרו עליהם שלא הגיעו כמותם אל המדרגה הגדולה למצוא חן בעיני אלהים והמלאכים , כי כל עסקיהם המה רק בכחות השוממה והשדים , וכינו אותם בשם בעלי שדים או מכשפים (*) , בעבור שהשם הזה יורה על איש טמא ומשומא אשר נתעב ונבזה בעיני אלהים . אלה מהעם אשר האמינו ברמאי אחד לא האמינו בשני , גם רדפוהו והתאמצו להשמיד אותו , כי ידעו ברור שרבים ומורה שלחם ישנא אותו בכל

(*) כונת התורה צעם ונכספים , היא לא כדעת המון ישראל על האכסים אשר ינשלו על רוחות רעות הנכנעים תחת ידיהם , כי אם כונתה על אנשים ונעוצי ע"ז , שאמרו על עצמם שהם קשוצים צעירי חליליהם ויזכרו עי"ז לפעול פעולות נפלאות צעולם , והמון העם שהאמינו לדבריהם , הלכו להם לשחול עניות ונפיהם . גם כונתה על אנשים שאמרו שיוכלו לעשות ע"י כחות הכופצים (אסטרלאגיים) ויה שלכם יחסון , ויכולו לדעת עתידות והדברים הנעלמים עין שאר בני אדם . וגם על אלה שעשו פעולות נפלאות ע"י חכמת הטבע וע"י איזה תחבולות , ואמרו שעשו זכ זיכולת החלילים , (עיין ויה שכתב ראב"ע קמות ג' י"א וזאולר הסרטים מנזעניוס צאלת כסוף) .

למשמעתם יסורו. השרים האלה מנו על כל הדברים שבעולם, כמו שר הממונה על האש, שר של מים, שר של הרוח ודומיהם הרבה מאוד כחול הים אשר לא יספרו מרוב; לכל אחד ואחד מהשרים האלה נתנו שמות כאות לבם, גם מדרו וקצבו ארכם ורחבם כמה הם, וציירו אותם בצורות ותמונות מסכימות לפעולותיהם, כי השרים הממונים על השוב ציירו בצורות נעימות משמחות לב רואיהן, והממונים על הרע, בתמונות מפחידות ומבהילות עד למאוד כגודע למשכיל. ומלבד זה עוד הלבישו את הרוחות ההן במלבושים שונים, הרוחות הרעות הלבישו בגדי שונאי ישראל, או במלבושים צואים, והטובות בכגדים הנעימים בעיניהם. בחרו לכל כת וכת מקומות ומושבים שונים; הרוחות הטובות הושיבו בשחקים ובגן עדן, והרעים הורידו לתחתית הארץ ושמו מגורתם ומעונם בגיהנם ביערים בבתי כסאות ובהיכלות חרבות אשר לא יבא אדם בהם. גם כתבו חקים, משפטים ומנהגים אשר ישרו בעיניהם לפני הרוחות ההם, על פיהם יתנהגו בכל דרכיהם ופעולותיהם, ואמרו שכל זה בא להם על דרך נפלא מה' אשר גלה להם נסתרות גדולות; והמון העם האמין לדבריהם, כי אין לו דעת לחקור אחרי האמת בדבר מה וטבעו תמיד לחשוב כל דבר שנעלם משכלו לפלא גדול ולדבר קדוש (*). גם כתבו בספרים ההם נוסחאות רבות מלאות שמות אלהים ומלאכים, וצירופי אותיות אשר ע"י יוכל לפי דעתם כל מי שמשביע בהם הרוחות הטובות והרעות לעשות כל מה שיחפוץ, לרפא חולים ומשוגעים וכיוצא בהם. רק אמרו שצריך המשיביע קודם שישיביע אותם לפעול איזה פעולות, אשר ברעדן לא יועילו השבעותיו כלום, ויחפצו ממנו שיענה גופו בצום ובענוים וסגופים אחרים, כל זאת ה" להקדיש את הענין הזה בעיני העם. ובעבור שרבים מישראל היו בעתים הללו חסרים מכל דעת, יותר מאשר כמה בזמן הזה, לפן האמינו לכל דברי הרמאים ההם, וחשבו שבאמת יוכלו לעשות האנשים האלה עם הרוחות כחפצם ע"י השבעותיהם ומעשיהם, כי דמו בלבם שהכחות הרוחניות יש להם חושים והרגשות כמו בני אדם להתפעל

(*) הרבה מהצלים האלה קיבלו בני ישראל מעמים אחרים אשר יצאו מצרים, אך שינו אותם והוסיפו עליהם דברים רבים שגדו חלצם עד שלא נוכל עתה להכירן ולדעת נצטון מי יאלו לאשר יחצאל לקמן.

שהתאמצו לחזק האמונה הנפסדה הזאת בעל פה וע"י תחבולות הרבה, עד"מ ע"י סיפורי נפלאות, אלא שכתבו עוד ספרים רבים, אשר בהם חלקו הרוחות הרעות והשובות לכתות ומחלקות הרבה ושמו איזה מהן לשירים אשר תחתם נכנעים וכפופים המון רב מהם כמו משרתים אשר

אחד ונוכריי שהוא שאר צערו, ספר לי שאלל אציו צעלית ציתו צעיר זאנושטן (נוקס מולדת הצ"ש שהזכרתי) היתה תיצה אחת חתונה סגורה ונוסוגרת, אשר אציו חנור עליה שהיא נשארה ונהצבל שם הנזכר וכי הנוסגר ליוה לפני וותו שהתיצה הזאת שהי' סגורה ולא יפתח אותה טוס אדם, ונאלז ועד עתה נשמרו דצריו. הדצרים האלה עשו רושם בלזו, אצל נאור השקה נפשו, לראות החפלים הננואלים צתוך התיצה; פעם אחת קרה שאציו נכע ונציתו, אז גילה הוא את דצרי אציו לאחד ונחצרו, ועלו על העליה לפתוח את התיצה, לוונען ידעו ונה הנה הדצרים הגנוזים צם. ונפתחם אותה אחזו שער והסתוונו ונאור כי נאלחו ואלחו ספרי רפואה כתוצים בלשון לאטיין ואשכנז, וזאת לא עלה על לבם, כי נוי יערצ את לבו לחשוז ולהאמין שהאיש אשר צעל שם וקדוש יכונה, יתעסק עם דצרים כאלה. אחר הדצרים האלה סגרו אותה ניד כצראשונה, ולא גלו לשום אדם הנועשה שעשו ואשר ראו עיניהם עד שנות אציו, ואז לקח ידידי הנוספר לי דצרים האלה את התיצה וצחר איזה ונהספרים שהיו צה לעלמו ורצים ונהם נתן למתנה לנוכריי וריעיו, ואחד ונויודעיו הוא הרופא הנופורסם צעיר לעונצערב ושמו קרויזניק קבל ונונו ג"כ לפני שנים ונעטים איזה ונהספרים האלה צונתנה. הדצרים האלה הנה חונת, והרצה ונצני עמונו צמדינת פאלטן ידעו אותם. וראי' חזקה על זאת שהי' יודע לשון לאטיין, היא סנונאל צספר הכ"ל הרצה ונלות ונלשון הזה, כמו וולת סערפענטוס שפירושה נחם בלשון הזה. גם ידוע לי ונונידי חונת, איך התודה לפני איזה ונויודעיו על פשעיו והודה איך רנה והטעה את ישראל בכל ימיו צעשותו את עלמו לאיש אלהים וצכתנו צספרו הכ"ל הרצה עניני הצל, אשר כל כוונתו הי' רק להתגדל צעיני ההנון ולחטוף הון רב; והתעלז אז אל לבו ונאור, על דבר שאין צידו לחטוף אליו כל ספריו שנפולו צעם יעקב ולצערם יחד מן העולם. (עיין צמולדות הסכם ר' שלמה וויינון חלק א' פ' י"ע). וכן נראה ונהסכמות שכתב על ספר בלח ישראל להעפרם ספר הכוזרי, כי רוח אחרת היתה עמו ולא האמין צהצלי שוא.

אדרת שער והרבות תפלות וצום, והדומה להם. גם ברישומי הרפואה (רעצמטען) ערבו ובילבלו בכוונה ענינים הרפאים באמת, עם דברים אשר אין בידם להועיל לשום צרה ומחלה, כדי לגנוב דעת ולב המון העם, שלא ידעו ויכירו באיזה מהדברים יעשו הם הנפלאות, אם בדברים טבעיים, או בהשבעות ובפעולות הנזכרות. ואם קרה כי אנשים אשר קבלו מהם רפואות או אלה אשר שמרו את פקודותיהם, נצלו לפעמים מרעות שבאו עליהם, אם ע"י המקרה או ע"י כח המדמה שלהם, אשר פעל על רוחם הרבה מחמת אמונתם החזקה ביכולת הרמאים הקרושים האלה, או ע"י סבה אחרת אשר לא ידעו האנשים שקרה להם הצרות האלה וגם נעלמה היתה מאנשי משפחתם, או לא גלו הצבועים, כי הישועה וההצלה הזאת באה ע"י הטבע או המקרה, רק השתדלו לאמת שהאנשים האלה נצלו על ידם בעבור שהם השביעו את המלאכים אשר בידם לעשות גדולות, והחרימו את השדים ששכנו בקרב החולים והתאמצו מאוד לפרסם בעם מיד המאורעות הנפלאות האלה. אבל הסתירו והעלימו תמיד הדבר מכל וכל, אם ראו שהאנשים אשר שמעו לדבריהם וקבלו מהם עצתם בעסקיהם או רפואות לא נצלו משחת הרעה, למען לא יתודע קלונם ויתגלה חרפתם בישראל. ועל קרובי ומידעי החולים אשר התעסקו עמם בחלים וראו שמעשה הקדושים האלה לא הועילו כדם, אמרו הרמאים האלה בערמת לבם: שהם לא שמרו פקודתם ולא עשו המעשים אשר נצטוו מהם, או כי בעת אשר החולים קבלו מהם הרפואות כבר נגזרה עליהם הגזירה מחמת השאם ואז לא היתה בידם לבטלה (*). והנה הרמאים האלו, לא די

(*) גם ציינו כי יש רמאים רבים צין צני ישראל כאלה שנותנים להחולה הנוצק רפואה גידם, סגנונים אשר מוועילים לאיזה מחלות ונרפאים לפעמים באמת, אבל מערצים אותן הרפואות עם דברים נחשבים ונמאסים, אשר לא עלו מנוכלם על רעיון שום רופא חכם לרפאות על ידם. גם יעשו מעשי הצל צעת שיתעסקו עם החולה, ונעוררים ע"י הדצה הסתומות צעני ההמון הרואים מנעיהם הפלואים. ואחד מהרמאים מצי עוננו הי' צ"ו ספר מנפלות אלהים שהלך בזה הדרך ועשה מנעשים כאלו; וספרו יעיד עליו, כי צו תנאל ענינים מוועילים אשר הוצרך העתיק וספרי הרפואות של חכמי העמים ומעורבים עם דברי הצל וטעותים אשר יקוץ צם כל קורא.

יעקב, עד שנכמעט כל ישראל האמינו כי כל מחלה וכד נגע שיבא על איש פתאים מבלי שנודע לו סבתם, לא יוכל להתרפא כי אם בעזרת הרמאים האלה. ד"ם כשקרה לאיש שנפסק תנועת אבריו בצאתו בלילה מביתו החוצה, ואינו יכול לעמוד על רגליו או להניע ידיו, בעבור שנשב בעורקיו ובגידיו אבריו הנזכרים רוח קר וחזק, או בשביל אימה ופחד שנפל עליו מחמת תמונת דבר שוא שהראה לו כח דמיונו, אשר ע"ז התקרב בו הדם, ונעצר בחליכותיו, שהיא הסבה האמתית להפסק התנועה כידוע לכל איש אשר יש לו ידיעה מועשת בחכמת הנפש והרפואה (*); ויען שהסבה הזאת נעלמת מעיני ההמון, לכן יחשבו שסבת המחלה באדם ההוא, הוא רוח רע שנחה עליו, או שד שיושב בקרבו וישודד ממנו כחותיו, והוליקוהו מיד אל הרמאים שהתפארו ביכולתם על הרוחות להעלות ארוכה ותרופה למחלתו ע"י חרמותיהם והשבעותיהם. ובאמת רפאו הרמאים האלה לפעמים איזה חולה, אבל לא ע"י השבעותיהם וחרמותיהם כאמונת ההמון, כי מה יועיל דבר שפתים? רק ע"י שימושם בדברים טבעיים וסממנים מרפאים המועילים באמת איזה פעמים נגד החלאים האלה, כי היה להם ידיעה בחכמת הטבע והרפואה, כמו שאמרתי. אולם בעבור שהיו רוצים להסתיר ודהעלים מעיני בני אדם הדברים האמתיים אשר ע"י יפעלו כל פעולותיהם, כי פחדו שלא יקימו עוד אנשים אחרים ויעשו כמעשיהם, וגם שלא יתגלה כי כל פעולותיהם הבל המה ואז יאבדו להם וכבודם, לכן בדאו מלבם מעשי תעתועים והבל אשר לא יועילו מאומה, והתנהגו במנהגים שמעוררים השתוממות בלב חסרי התבונה, כמו לבישת

(*) כו"ט הכוזרי זנאמר השני סי' ס"ג, ח"ל, כאשר נראה שיתרחק רוח החיים פתאום מהאדם, צעצור דלוגה או פחד ואימה שיפלו עליו וסנשנים גופו ותארו, ונראה צנסיס וצנעריס צעצור חולשת רוחם וקולר שכלם, שיעשו צגופס וצפניהס נקוונות שחורות ויחוקות ועקוונות מהיליאה צלילה, והנה ויחדים זאת אל השדים, ואפשר שנוה הפחד וינראיות גופים נמים והרעוגים, יקרו חלאים קשים צגוף וצנפס עכ"ד. ע"פ הכוזר האנשים אשר צעצעס להתפעל ויכל דבר חדש אשר לא ראו עוד, אם קרה פתאום להם לראות דבר כזה, אשר לא ידעו, ושכלם לא יסיג ויהס הכרה שלמה וצרורה, יתפעלו כ"כ עד אשר יהם קרוצים למות.

העם ושמשו הרבה בשמות מלאך ושטן, כפי אמונתו בדברים האלה, והספיק להזהיר אותו לכל יעבוד להם אבל לא מלהאמין בהם, כי לא זה הרכה לצוות על דבר אמונה או להזהיר ממנה (*).

במ"ה. מעת הכרתך ידע לבי גודל הפצך לרוות נפש צמאה לחכמה, לכן לא אחרל מלשאול אותך עוד שאלות הרבה אשר כלתה נפשי לדעת תשובותיך עליהן. בראשונה תודיעני על איזה דרך נולדה האמונה הנפסדה באנשים המפונים אצל ההמון בעלי שמות, והאמונה במכשפים, אשר לפי דעתם יוכלו לעשות נפלאות באמצעות המלאכים והשדים כתבל, ולפעול דברים אשר הם נגד הטבע.

הרמב"ם. מגדל תשוקתך לדברי, אדע נאמנה, כי מצאו חן בעיניך כל הדברים אשר שמעת ממני עד עתה וע"כ אמלא בקשתך. דע שברוב הימים כאשר כבר טבעו בני ישראל בשחת אמונת הרוחות, קמו אנשי מידה, שה' דהם איזה ידיעה בהתחלת חכמת הטבע, אשר בראותם אולת וסכלות ההמון כי בעורים היו בחכמה הזאת התנכלו להתעות אותם ברוב תחבולותיהם אל דרך עוד יותר חשכה, למען יגבלו לאסוף הון ע"י פעולותיהם, או לקנות לעצמם שם טוב. עשו את עצמם כאנשי אלהים והתפארו כי קרובים הם מאוד אלוי ואל הרוחות, וכי מצאו חן בעיניהם ושביכולתם להשות הרוחות הטובות הנקראות מלאכים לכל אשר יתפצו להשפיע טוב בעולם, וגם בכחם להשביע ולהחרים הרוחות הרעות הנקראות שדים, ולמנוע מעשיהן המזיקים לבני האדם (**). וכדי שיתקבלו דבריהם הזבים על לב בני ישראל, כרתו המתקדשים האלה ברית עם אנשים הנפסים מדלת העם המלאים תוך ומרמה, והבטיחו לתת להם חצי בצעם, אם יספרו מהם בכל מושבות ישראל ספורים ממעשיהם הנפלאים, ויודיעו דברים בדוים מלבם, אשר על ידם יתפרסם ויתודע כי כח אלהים הם ורוחו דובר בקרבם. ע"י הברית הזה הלך וגדל שמם בכל יום ויום ונתפרסם בכל קהלות

(*) עיין בספר ירושלים להרנצ"מן ותנולא דזרים נחמדים על הענין הזה.

(**) עיין בספר הנחמד מנגלה הסלי הכשפים לעצמרהארט דפוס האללע, שנת אלף תשע"ח לנאפרס, ותנולא דזרים נפלאים דדרך אחרת על ענין הזה, ונאגרות הקנלה למי דארשאן חלק ה' נדף מ"ה—כ"ס.

הזהירה התורה את העם מלהאמין בהם, רק דיברה בכל מקום בלשון

כן אין צטצע האיש שיגדל צמינים רצים ונהעצדות ונעשים ונורגלים, שכבר נטו אליהם הנפשות עד שצצו אללו למושכל ראשון, שיניחם כלם פתאום. וכנוו שהי' נחכנות השם להסב אותם צמדצר עד שילמדו גבורה (כנו שדודע שההליכה צמדצר וניעוטי האת הגוף נרחילה וכיולא זהם יולידו הגבורה, והפכם יולידו רוך לצב) ויולדו ג"כ אנשים שלא הרגישו צשפלות וצעצדות, וכל זה הי' נונלות אלהיות ונעשה רצינו, ע"פ ה' יחנו וע"פ ה' יסעו, את נשנורת ה' שונרו ע"פ ה' ציד נעשה, כן צא זה החלק (הקרצנות) צתורה צתחצולה אלהיית עד שישאלרו עם נין הנעשה הנורגל, כדי שתעלה צידם האנונה אשר הוא הכונה הראשונה. ושאלתך איזה נונע היתה לשם, לשום מלותינו כונחו ראשונה, ויתן לנו יכולת לקבלה? תחייב השאלה השנית לאנור, ואיזה נונע הי' להשם שינחם דרך ארץ פלסחים, ויתן להם יכולת להלחם, ולא הי' לריך לזה הסצוצ צעמוד הענן יונם, וצעמוד האש לילה? וכן תחייב שאלה שליטית על סצת היעודים הטוצים אשר יעד על שניית הנלות, והיעודים הרעים אשר יעד על העצירות, ויאנור: אחר שכוונת ה' היה, שנאננין צאת התורה ונעשה ככל הכתוצ זה, לננה לא נתן לנו יכולת לקבלה ולעשותה תנייד ולא הי' עושה לנו תחצולה להטיצ לנו אם נעצדהו ולהנקם וננוו אם לא נשונור לעשות, לננה הטוצות והנקונות ההם כלם? כי זאת ג"כ תחצולה שעשה השם לנו עד שיגיע וננוו אל כונחו הראשונה, ואיזה נונע הי' אללו, לתת צלצנו חשק לעשות הנעשה והעצורה אשר ירלה וטצע ונוטצע צנו לרחק את עלננינו ונהנעשים אשר ונאסם השם יתצרך? והתצוצה על שאלה השליטית הזאת וכל ננה שהוא נונינה, תצוצה אחת כוללת, והוא שהאותות כלם אע"פ שהם שינוי הטצע, ישנה השם איש אי' ונאישי הננולאות (נצרואי העולם); אזל טצע צני האדם לא ישנהו השם כלל על לך הננפת וכו'. ונפני זה השורש הגדול אנור ניי יתן והי' לצצם זה וגו' (עיין צזה הפרק היעצ). וקודם לזה הענין אנור הרצ: לא גורה חכנתו שיננו להניח נניי העצדות כלם ולצטלם, כי אז הי' ננה שלא יעלה על הלצ לקצלו, כפי טצע האדם, שהוא נוטה תנייד לנורגל, והי' דוננה אז כאלו יצא כציא צזננינו זה שיקרא לעצות השם ויאנור, השם לזה אתכם שלא תתפללו אליו ולא תלוננו, ולא תצקשו תשועתו צעת לרה, אזל תהי' עצותכם נחשצה צלתי נעשה וכו'.

וכי הרשה אמנה הוא ? וכיוצא מאמרים הרבה כאלה (*).
במ"ה. הגם כי דבריך נוסדו על השכל הישר, ואין להשיב עליהם מפאה הזאת, בכל זאת קשים הם לקבלם, כי לו היתה אמונת הרוחות אמונת הבל, ראוי היתה לתורתנו הקדושה להזהיר בני ישראל מלהאמין בדברים האלה.

רמב"ם. דע נא ידידי ! כי לא יצוה ה' את בני האדם דבר שהוא קשה עליהם לפי טבעם או דבר שהוא בלתי אפשר להם לקבלו בעבור היות השגתו למעלה ממדרגת שרימותם אשר הם נמצאים בה, לכן לא השבית האל את עבודת הקרבנות, ואף שהוא נוסדה על אמונת שקר והבל שישי לאלהים חושים כמו שישי לבני אדם, ושהוא חפץ במתנות ודורנות כמו בוי"ד, בעל צרכים וחשונות רבות, (וכל זה בעבור שלא היו אז בני ישראל מוכנים ומוכשרים להסיר מקרבם את העבודה הזאת), ע"כ ציוותה התורה שיביאו בני ישראל את קרבנותיהם לה' לברו, ולא לאלילים כמאמר הכתוב: ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים (המה האלילים בחמנות עזים ושעירים), ולא מלבד שהגיהה התורה עבודת הקרבנות כמעט כאשר היתה ולא הזהירה ממנה, כי אם גם שמה משפטים ותורות למיני הקרבנות השונים (וכבר נזכר זה במורה חלק שלישי **). וכן הוא בענין המלאכים שלא

(*) כן דעת הרצ שרידא, וזכו רצ הא"י גאון. ורצינו נסים גאון, רצינו שמואל בן חפני הגאון חניו של רצ הא"י גאון, רצינו שמואל הנגיד, רוצ"ס, ראצ"ע, הרצ"א, הריצ"א, הרלצ"ג, שאין להכחש נחוצים להאמין בהגדה. עיין בסוף הספר הערה ג'.

(**) גם צפרק טנים ושלשים כתב הרצ: ואני יודע שחזרה נזהר הענין בתחלת ההקדמה ותשאלני בלשון: איך יצולו נלות ופעולות עליונות ונזוארות ונאור, והוסס להם זמנים, והם כלם צלתי ונכוונים לעלום, אבל הנה נפני דבר אחר, כאלו הם תחזולות שפעה השם לנו, להגיע אל כוונתו הראשונה וכו'. שונע תשובתי, והיא שכבר בא בתורה כמו זה הענין צוה, והוא אמרו ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים וגו' שהסב ה' אותם ודרך הישר, אשר היחה ונכונה תחלה ונפני יראת מה שלא ה"י יכולתם לקצולו לפי הטבע, אל דרך אחרת על שחגיג הכונה הראשונה; כי כמו שאין צמצם האדם שיהיה על ונלכת עבודות צמור ונלכנים והדומה להם שירחץ אחרי כן ידיו ונלכוכם לשעתו, ויוכל ללחום עם ילדי הענק פתאום,

חסרון הנסיגות , כמו שידענו שהחכם סאקראט האמין ברוחות *) ; או מחמת שהיו הרעות האלה ודומיהן מעניני האמונה אשר קיבלו בני ישראל וגם חכמיהם מהגויים שישבו בתוכם אז , כי נודע שהרבה עניני הבל למדו מהם **) , וע"כ אין אנחנו מחויבים להטות אוזן לדבריהם בענינים האלה , שהלא אינם הלכה למשה מסיני , אלא דברי הגדה , וכבר אמרו הם בעצמם (ירושלמי נזיר) אין משיבין על הדורש ואין מקשין בהגדה , ואמרו רבנן : אין סומכין על דברי הגדה . ואמרו :

יוסף ולא יגרע על אמינת הענין הכרוז היות הלבוש המטללי ההוא אשר הלבישוהו אמיני או לא . פי הכונה היתה להלביש הסוד ההוא צנה שהיה מפורסם בדורות ההם בין החכמים , ואותו הענין עלמו ה' יכול להחליט בלבוש אחר כפי המפורסם בדורות אחרים , וכך ה' מלביש אותו צעל אותו הנואמר עלנו אלו ה' אומר אותו בדורות ההם , עכ"ד .

*) עיין בספרו הפילוסופיא לנתייערם חלק שלישי בנכתבו אשר דרש על דבר המגיד של סאקראט או הרוח הקודש שהופיעה עליו לפי אמונת תלמידיו .

**) עד"נ דעתם שזעת כלבים לועקים ונלאך המות צעיר היא נולדה ונאמנות הרוניים , שנעקת כלבים צחות לילה היא כ' ששדית הגדולה הנקראת אלס העקאטע תלך בתוך העיר (עיין בסאטירא ח' להנליץ הארצץ וזהירה ה' להחכם ויללאנד סס) . דעתם שכסמות בני האדם ידעו ווכל החכמות טרם צאו בגופות , וגם דעתם נאילר כסמות , כמו נאמנם ערצות שצו כסמות ורוחות שעתידין להצרות , נולדות מידעת פלאטו (עיין צקורות הפילוסופיאה המדסה לזהלע חלק ח' מודק קס"ח עד קע"ו , וגם צדק קל"ה , ותראה איך טעו כל החכמים הבאים אחר פלאטו דעתו , ונחם חדע שגם דעת חז"ל נולדה מנעותם בזה) . דעתם מענין עין הרע קצלו מחכמי יון . עיין בספרי המוסר והפילוסופיאה לפלסוטאך חלק ה' דף ש"א , ותראה שגם הוא ורצים מהחכמים שחיו בימיו האמינו בזה . הרוניים האמינו שהלומות אשר יחלוס האדם אחר חלות לילה הן חנות , עיין בסאטירע י' מהנשורר הארצץ והוא כמעט נאמר בצרכות כ"ה ע"צ : ג' חלומות מתקיימין והם חלוס של שחרית וכ"י . ונלתי ספק קצלו בני ישראל דעות אין נאסר מעמים אחרים . המשכיל ישפט ויקים מזה על השאר .

כי אין להאמין ולהחזיק בדברים אשר חכמנו ז"ל לא קיבלו מסיני שכתבו ודרשו אם כפי שנדמה להם בשכלם, או כמו ששמעו מאנשים אשר סיפרו להם אותם הענינים, או ששמעו וקבלו הדעות האלה מפי חכמיהם ומוריהם (*), שהאמינו הדברים בלא הקירה ובחינה ובגלל

סגור צפי כל אדם, ועוד שהוא לשון מסובש, לכן קצת הכפש להתערב בו, ואין הכוונה מלוי' בלשון שאינו מוצין היטב. וידוע דמלאך ענינו כח, וכחות הטבע יקראו חכמינו צדק מלאכי השרת, ולכחות הרעות צדק מלאכי חבלה. ומה שאמר ר"י שאין מלאכי השרת מכידין לשון ארמי, יראה לוונר שאין כחות הטבע מורגלים בו, ואין צידו לבזק בתפלתו מפני הלשון אשר הוא זר אללו עכ"ד. וראיה נזקה שלא האמינו כל חכמי ישראל צמליאות וזיכולת הכסוף, הוא ממה שאמרו: ולמה נקרא שום כספים, מפני שזכחישין הפוליא (פאמיליע) של מעלה; כוונתם בזה בלתי ספק שהזכחישין או האנשים שזמאנינים ש"י הכיסוף אפשר לשנות סדרי מעשה צראשית ודרכי הטבע, יכחישו ויבזו עי"ז זיכולת הסם וזכחות הטבע, שהם הפוליא שלו, אשר צראש ופתנה עושה צצריאתם שלא ישתנו כי אם צמלות פיו. וא"כ הוא איך נוכל לוונר שכלם האמינו בנסוף? האם יעלה על דעתנו שהקדושים האלה לא האמינו זיכולת הסם ושהוא לבדו מנהיג צחכנותו את הפוליא שלו? ופעות גדול ציד האנשים המפרשים מלת זכחישין, שמזלצלין וזחכישין ומצככסין את הפוליא של מעלה, כי אין לך סכלות ואפיקורסות גדולה מזאת, להאמין שהאדם הנצער מדעת, אשר לא לווד שום חכמה (פמו) שהמה תמיד המכשפים) יוכל בהצלי פיו צצקותים והצלים שידצר ויפעל, לצלצל דעת הסם ולשנות מעשיו ופעולותיו ולהחליט יכולתו. וכן יפרש צעל מנרף לחכמה שם זכחישין צדק י"ח כי כתב שם: שאע"פ שאמרו חז"ל, למה נקרא שום כספים, כבר פירשו הקדמונים שאין הכוונה רזון וחליטה אלא לשון לא תכחשו, שצורמין למאמין צהם לכפור צאל וזיכולתו, ע"כ. עיין צסוף הספר הערה צ'.

(*) כתב החכם ר' נשה חיים לולאטי צספרו דרך חכמה צמאמר על ההגדות דף א' ע"ב חז"ל; עוד לריך שתדע דצרים רבים מנעקרי היסודות ורמזום חז"ל צעניקים מן הטבע או התכונות וישתמשו מן הלימודים שהיו מלמדים צדורות ההם אנשי החכמה הטבעית והתבונה, ואנשים אין העיקר להם הענין שהוא הטבעי או התכוני אלא הסיד שרלו לרמוז בזה; וע"כ לא

שאיזה מחז"ל האמינו באמת ברוחנים ובענינים הנמשכים מהם כמו הכשוף, בכל זאת אין להביא ראיה מהם על אמתת ענין מציאותם,

לכדו, וגם יונל תואר הסם, כי הוא הכל, ופירשו צעל כוצלות חכמה: ור"ל שאין זולתו שהנלאך אין דבר נפרד וננונו, לכן הוא הכל. הרצ המורה חלק שני פ' שני כחצ: אמרו רז"ל אין הקצ"ה עושה דבר עד שנמלך צפוליא של מועלה (פוליא שלו הנה מודתיו של ית' כמו מדת הלדק והאמת החכמה והרחמים) ופוליא (פאניליע) הוא נמנה צלשון יון. וצמדרש קהלת נאמר את אשר כצר עשוהו, עשהו לא נאמר אלא עשוהו, כציוכל הוא וצית דינו ננונו על כל אבר ואבר שצך, והסיוו אותו על כנו, שנאמר הוא עושך ויכונק. וצצ"ר נאמר: כל נקום שנאמר וה' הוא וצ"ד. ואין הכונה צאלה המאמרים כלם כמו שחשצו הפתאים, שיש לו ית' דברים או נמחצה, או שאלה העלה, או התצוננות והעזר צדעת אחרים; כי איך יעזר הצורא צוה שצרא? אצל זה כולו ציאר ופירוש שאפילו חלקי כל אחד מהדברים המולאים צעולם, ואפי' צריאת האצרים וצעלי חיים כלם צאמלעות ונלאכים, כי הכחות כלם ונלאכים, כי כל כח שיונהו הקצ"ה על ענין ונענינים, הוא מלאך המנונה על אותו הדבר (וכן קראו חכמי יון וצראשם החכם טהאלעם לכחות הטצע צסם רוחות, ואמרו שיש לכל דבר ודבר ונהעולם רוח, וכוונתם על כחות הטצע והצריאה כנאמר חז"ל: אין לך עשצ צארץ וכו'. עיין ונאמר העקרים דף צ' לר' נשה חיים לולאטי, וצקורת השכלת צינת האדם לצוהלע, דף ק"ע). כתוצ צמדרש קהלת: צעשה שאדם ישן נפשו אומרת לנלאך ונלאך לכרצ וכו', הנה כצר ציאריו לוני שציץ ויסכיל, שהבח המדונה ג"כ יקרא ונלאך, ושהשכל יקרא כרצ. ונה נאמר הוא נאה זה לוני שיש צו דעת ונה נאמר הוא נואם לפתאים! כח המקשה וכח המנייר העוצר צצטן האשה, וכח הטצע צכלל נקראו ונלאכים עיין שם צזה הפרק. כתצ הרצ"ג צפירותו על התורה דף ל"ו וז"ל: ונלאכי אלהים הם כחות, כי כל כח נקרא מלאך כמו שציאר המורה עכ"ד. הכלצו כתצ וז"ל: אל יסאל אדם לרכיו צלשון ארני, שאין ונלאכי השרת נוכירין צו וכו'. וכתצ ע"ז האליהו רצה סוף סי' ס"צ: וכדי שלא נחשצו שהכלצו עושה נפרש, דהנה צריך כל צעל שכל להצין ולא נעשה נודצרי ר"י, שכוונת תפלותיו אל המלאכים שהנה יציאו תפלותיו לפני הש"ת, כי זה הוא שטות וסכלות, אלא צאר המאמר לפי שלריך כל אדם לכיון צתפלתו, ולשון ארני אינו

החכמה, כי אם היו דבריה גלויים ומבוארים בעצמם לכל איש להביןם בנקל לא היו החכמים נחשבים ונכבדים כלל בעיני המון העם, כי לא היתה להם מעלה יתירה עליהם ומתו ברעב ובחוסר כל (*), ועי' נקל ה' שיאבדו ופסו החכמים מן הארץ, והיו החכמות נעדרות ונשארות תמיד על מצב א' מבלי לעלות על מדרגות שלימותן. (ד) יתכן שבעבור זה הרבו לדבר ברמזים, כי פחדו לגלות הרבה ממחשבותיהם לפני המון העם שלא ימיתו אותם מפני קנאת הדת הבוערת בהם; יען שבעתים הראשונים (בזמן שממשלת המלכים לא היתה עוד חזקה ולא ה' ביכולתם להעניש את אנשים אשר יעברו על דתיהם ומשפטיהם, כמו בימים האלה, וכמעט כל איש הלך בשרירות לבו), היה ביד ההמון הסרי התבונה לעשות לחכם, אשר דעותיו או דרכיו לא ישרו בעיניהם, כל מה שלבם הפך. ויתכן כי איזה מהם הסתירו בכונה את דבריהם ועשו מהם סודות למען יהיו יותר חשובים אצל המון העם, אשר דרכו לכבד כל דבר נסתר מעיניו. ובלתי ספק נהגו חכמי ישראל הקדמונים, על דבר איזה מהבונות האלה, לדבר ולכתוב ברמזים וחידות; וברור הדבר שעל האופן הזה דיברו רבים מהם מעניני המלאכים והשדים, וביונו בדבריהם על כחות הטבע (**), ושנית אף אם נאמר

והנפתחות אינם צידו יכסל אחר ונסתר, הם דנוו צראשו יח', והם את נפסם הלינו, ע"כ דפח"ס.

(*) צחי' הפילוסופים להריצ' נעתקו מתולדות גדולי וחקני ארץ הקדמונים לפלוטארכ דצרי אלכסנדר מוקדן לאריסטו'ו ח"ל: לא עוד עשית כי הפילות מעיני חכמתך חולה לכל איש ואיש; וצנה יודע איפוא כי נפלינו אנו ואתה וכל האנשים אשר על פני האדמה? כי כל אשר למדתי נודע עתה לכל, ואני עם לצדי להיות לי יתרון בחכמה. וצנודע והסיצ לו אריסטו': אל ישים אדוני הנלך לצו על הדבר הזה, כי כאשר חולאתי את הספרים האלה לאור, הם סתומים וסתומים, ולא ידע הקורא צהם דבר על צוריו. עיי' צתולדות אלכסנדר לפלוטארכ ונקורות השכלת צינת האדם לצוהלע חלק א' דף קל"ג.

(**) וכן דעת רוב חכמי ישראל, אשר היו אחרי חתימת התלמוד. הראצ'ע צהקדמתו לתורה כתב: ומלאך צין האדם וללפי' הוא שכלו, וצפסוק כי סמי צקרצו אשר: וכבר פירשתי כי השם הנכבד הוא שם העלם כי הוא

שקורא בספריהם דעותיהם, למי שמתהלך עמם בחברה והטה אנו לכל מלה אשר יצאה מפיהם בעת שהם יושבים בדד בביתם. וזאת היא סבת המחלוקת כמו שגראה מדבריהם בסנהדרין פ"ה: משרבו תלמידי הלל ושמאי שלא שימשו כל צדכן, רבו המחלוקת. (ב) למען לא יבינו עמי הארץ את הענינים העמוקים הנסתרים בדבריהם, אשר ראוי שידעו אותם רק אנשי רוח, אשר למדו כבר חכמות וידיעות אחרות שהנה כהקדמות והצעות לענינים העמוקים, כי למוד ענינים גדולי הערך בלתי הקדמות משאר חכמות, יוכל להזיק לבני אדם ולהשחית מעלליהם מחמת שהשכל לא ישיג מהם השגות שלימות (* : ג) גדלה עיני

(*) כתב צעל צחינת הדת דף ז': וכ"ס שכתב נגיד חלה העמוקות כאשר הם על אונתם להמון העם לא יועילו להם, כי לא יבינום, אצל יזיקום מאוד. דרכי הקדמונים כלם צלימוד הי' זאת הדרך, ר"ל לצר צדושים, צהיות כוונתם שלא יבינו דבריהם צעמוקות האלה כי הם הראויים להם, כצד אמרו חז"ל: אין מנלין ספרי תורה וכו', וכן אין מנלין לפני עמי הארץ. הסכם ר' נחש חיים לולאטי צספרו דרך חכמה צנאמר על הגדות דף א' כתב חז"ל: אך חלק הסודות אין ראוי צימסר לפני כל הרואה ליטול את הסם, לא נולד יקר המושכלות ולא נולד ענוקס; ונולד יקסם פי אינו כבודו של הסודות ית' צימסרו סתריו ציד אכסי נדות רעות ואצ"פ סיהיו חכמים ומחוכמים, ונולד ענוקס סהרי הענינים צאונת ענוקס מאוד, ולא ילליחו צס אלא אכסיס זבי הסכל ומלומדים צדרכי העיון היטב, ואם יפגעו צס סכלים גסיס אף צלתי מלומדים צעיונים, יוליאו הענינים האמיתיים היקרים לציצושים ודעות רעות, ע"כ גמרו לצנוע את הדין, והיינו לכחוצ אותם לנענן לא יאצדו מן הדורות האחרונים, אף צדרכים נעלונים ונזיני חידות שלא יוכל לעמוד עליהן אלא מי סמסרו לו הנפתחות והיינו הפללים צצתן יוצנו הרעזים ויפורשו החידות ההם, ומי שלא נאסרו לו הנפתחות יהיו לפניו כצרי הספר החתום, ובאלו לא נכתבו כלל; והנפתחות האלה הסאירוס ציד תלמידיהם סקצלוס מידס, ואונס עליהם סמוכו שלא ימסרום אלא לתלמידיהם אחרים הגונים כהם וכן נדוה אל דור, והנה הזכירו וכן ציוו לכל נשכיל ומלמד סיהי' מזהיר ומכריז לכל, סדרכי חכמים ומידותם צריכין למוד, וסכל הקרצ להם ואין הנפתחות צידו אינו אלא דוזה להפסל, ואולם אחרי הזכירם האזהרה הזאת, אם יצא איס ויטפל ליכנס צס,

אשר התנהגו בו מאז ; כוונת החכמים האלה היתה למען לא יבינו המון העם מעצמם את דבריהם ויוכרחו לדרוש ולשמוע פתרונם מפייהם, והם פירשו אותם לכל שואל ודורש כפי כח שכלו והשגתו. התועלת אשר יצאה מזה היתה : א') כשבאו בני האדם אל החכמים, בעבור פתרון החדות הרמזים והסודות, אז מוכרחים היו להתהלך עמם בחברה, ועי"ז ראו את מעשיהם הישרים ומדותיהם הטובות, איך יתנהגו עם אנשי ביתם ואחיהם, ואז הי' אפשר שאיזה מדרכיהם מצאו חן בעיניהם ולמדו להתנהג כמותם כמאמרם ז"ל : גדולה שמושם יותר מלימודם. גם הבינו החפצים בלמוד את כוונת החכמים בדבריהם אז על נכון, כי א"א להם להגיד בקהל ולכתוב בספר כל אשר נמשו יודעת, ואינו דומה מי ששומע דברי חכמים אשר נדרשו מהם לפני כל איש, או

שהיו כונעט כלם נזערים ונדעת כחיתו ארץ, הסודות האלה לא גלו החכמים אז רק לאנשים אשר נאלצו חן צעיקיהם להיות תלמידיהם, וגם לאלה לא הגידו כל דעותיהם האמיתיות צדק אחת, כי אם התהלכו עמם שנים הרבה וזכרו וניסו אותם ע"י נסיונות וזכירות רבות, לראות אם הנה מוכשרים להצין הנסתרות, ואם נאלצו אותם ראויים לזה התחילו לגלות להם סודותיהם באמונה ולצאר כצות מנהגי דתם ונעט ונעט; וזים ונתלמידיהם כלו ימיהם לריק ונחתו בלא תבונה, ואלה הסקרידים אשר זכו לשמוע ונמוריהם פירושי הסודות והנחגים, קיינו וקצלו על כפסם לצלתי גלות ונחם ונחם לאיש אשר לא נודע להם ולא לאיש אשר לא נחצרת הקדושים הוא. ואף שכחצו איזה מהסודות בספרים, בכל זאת לא ידעו עמי הארץ ונחם ונחם, כי נולדו שונחצריהם כתצו את העניינים האלה צדונו וכתצו ולסון אשר לא יוכלו לקרוא ולהצין אותה ולעמוד על אונתה רק הנושכילים צעם, אשר שנועו ביאורי הסודות האלה ונפי נמוריהם, עוד התאנלו חכמי הדור להסתיר את הספרים האלה נאד, והזהירו את העון העם ולקרות צהם עכ"ד. ויתכן כי זאת היתה כוונת חז"ל צאנרים : דברים שצעל פה אי אתה רשאי לאמון צכתצ ; צראשונה שם שמים ועשרים אותיות היו נוסרין אותו לכל אדם, משרצו הפרולים היו נוסרין ללנועין ; ושם צן ארבעים ושתים אותיות קדוש נקודש, ואין נוסרין אותו אלא למי שלנוע ועונד צחלי יניו ואינו כועם ; אין דורשין לא צונרכצ צחיר, אלא א"כ הי' חכם ונצין נדעתו, נוסרין לו ראשי פרקים, ולא צנעשה צראשית צשנים.

בני ישראל היו תחת ממשלתם, לדבר במקלות ולכתוב בספריהם דברי חכמה וענינים גדולי הערך במשלים ברמזים ובחידות וכל דבריהם היו סודות (*). החכמים קיבלו דרך הלימוד הזה מכהני בני עמיהם

אינכרהאלב דער זלאסען פערנופט צדק (כ"ו). וזה נחנודו דברי צ"ה ספר התורה והפילוסופיה צדק קל"ט וז"ל: מלאנו לאחרונים שטעם תקיעת שופר הוא לערצב השטן, ודבר זה קשה להצינו ונכונה טעמים שאין זה הנקום להאריך בהם וכנוו שיתאונת אלל כל צר דעת, כי אפילו סכל ופתי ונער נצער ונדעת, אם נבקש להפחידו ולהטעותו פעם אחר פעם ותמיד ע"י ונעשה ניוחד ונכפיל ונשלב הנעשה הוא תמיד, בהגיע זמן קלוב מלאה פעמים או יותר, אין ספק שלצבוק יעוד ונשנתו בהצינו שלטעותו עשינו, ולא ישגיח בנו; גם הטעם זר ונאור, בהשגתו שהשם ית' שופט לך, וחלילה לו להטות ונשפטינו צבבור השגת הנשטין, ועוד החוקר כליות יודע אם מרדנו בו, ועד היכן מרדנו בו גם בלי קטיגור. וצויתר יקשה שהוא יתצרך צעמנו ילונו להתנהג בתחבולה הזאת, להשגת זה התכלית, כי אם רלונו יתעלה שיתערצב השטן, הלא כונה דרכים לפניו יתצרך לעשות כן. עכ"ד.

(*) כתב צעל יסוד עולם פ"ו מואמר שני: כך ה' מנהג החכמים הראשונים להסתיר הדברים כדי להגדיל החכמות, לפארן, להאריך ולהסתירן ונעין המון העם שאינם יודעים ואינם הגונים להם וכו'. החכם ר' שם טוב צספרו איגרת הוויכוח כתב: הקדמונים והפילוסופים נסתירים כוונתם האמיתית בחכמה, ואומרים דבריהם צחידות ע"כ. הקאדיאה צנוצלות חכמה דף ק"א: פלטון עם היותו קרוב לנלכות וצן אפרתי ודוצר אונת צלצבו, עכ"ז לא רגל על לשונו לפרסם דעותיו, וגם צכתצו לא דיצר רק חידות ונשלים כדי להעלים דבריו וכו'. צעל כוזרי חדש סי' ט"ד כתב: ולא לסתור וננגד עיניך שדרך החכמים הקדמונים צין וישראל צין מלאומות העולם ה' לכתוב ספריהם צדרך ונשלים וחידות, כגון פיעאגאראס ופלאטא. (עיין צספרי המוסר והפילוסופיה לפלוטארך חלק ה' סי' ט' שאלה ה', וצקורות פילוסופיה המדשה לצוהלע חלק א' דף ר"ג, וצקורות כתוב צני ישראל לז' פרץ צער חלק א' דף רפ"ח). החכם ויינערס צספרי הפילוסופיה שלו חלק ג' צנוכתב שלישי אשר דרש על דבר סודות צני קדם המוכנים צשם (ויינערעין) כתב: צעמים הקדמונים הסתירו בהני וחכמי עם ועם את דעותיהם אשר חשצום לאונת צפלטות צעניני האמונה צכונה ופני המון העם;

האמינו במציאות הרוחות והכשוף, אישיבך ראשונה, ידוע הוא, שהיתה דרך כל החכמים הקדמונים מכל האומות ובפ"ט מהעמים אשר

ותכלית כוונתו בהעונס הוא כדי שהאיש אשר ישיג אותו ויצא עליו, יתחרט על נעשיו הרעים ולא יעשה אותם שנית, ושישתדל ללכת בדרך הישרה: וגם אז אם ייסקר את הרשע, יסקול את המוסר צנאזני הדרך והחכמה, לזנון יהי' כפי ערך החטאים אשר עשה המוסר ולא יותר. וזו לא יראה כי העונס אשר ירגיש השטן, הוא כגד היושר והיפך תכליתו המוכון תמיד מהצורא ית', ומחמת שהוא גדול הרבה ממטאול שסר מדרכי ה' רק פעם אחת ומלא ועד עתה לא לבד שלא חדל מלחפון בלדק כ"א השתדל מאוד ללכת בדרך הישר, ע"כ הרעה אשר תצא על ראשו לא בלדק הוא וזה וגם ללא תועלת ולריק, ותתנגד לדרכיו אשר ישרים הנה. ולפי דעת אלה ההנאמינים צנאזיות השטן, אשר מוחליטים ומחממים שישגו אותו בלתי הפסק הרעות אשר יבצצו לו פטולותיו, קשה לנו מאוד מודע לא נגלה לו איך כל תולדות נעשיו הנה רעות לו? הלא הי' לו ללמוד מנסיון התמידי והיוני, כי דרכיו לא יבצצו את הללחתו? ולמה לא שמר את עלמו ומלעשות עוד שנית ולכפול אותם? וזו נוגע אותו לשים לב על תהלוכותיו ולעזוב אותם? הלא הי' נתן לו שכל והי' לו לבחור בטוב ולמאוס דרע? ושקר הוא לאמור שרלונו ותאות לבו לא תניח לו לעצום ולסור מהם, כי אז אין להש"ית להעניש אותו בעצור שמוכרח הוא לעשותם, ומודע לא ירגיש רק מכאזי' כל יוני? גם זה הוא טוא להאמין שה' נעניש אותו בעצור שחטא קודם צריאת עולם בקצרת רוחות הרצה, כי אהנו דרע, שמונע הוא מלעשות רע ועול בלתי המושים, אשר נמיתם לפעולות רעות, ולא טרם צדא הי' את עולמו לא הי' נמלא עוד שום חומר ולא היו מושים לשום דבר כצדא, וע"כ אי אפשר הי' צידו לחטוא ולעצור על פקודי הי' ית'. ואין לסתור דברינו מהשטן המוכר בספרי הקודש, כי נוכל לפרשו פעם על מדה הדין להראות לאדם איך כל דרכי ופעולות הי' עם כל הנצרכים וצפרט עונו, הנה על פי חוקי מדות הדרך והיושר, וכדי שנגזין איך יסקול הי' כל נעשיו, צטרם שיגמור דעתו לעשותם, צנאזני הדרך; ופעם פירשו על רלוין ואף הי', כנו שפירש אותו הרצ. ופירוש נאמור חז"ל הוא השטן הוא מלאך המות, הוא הילר הרע, כצד נודע מחלק שלישי פרק כ"ז למורה שכוונתם היא על המאות הרעות (עיין מה שכתב החכם קאנט בצפרו רעליגיאן

לשדים לא אלוה אלהים לא ידעום . מלות אלוה ואלהים מורות , כי עם ישראל הקריבו אז קרבנותיהם להאלילים , אשר כינו אותם בשם שדים . על דבר שם שטן ופירושו , ראה במורה חלק ג' פ' כ"ב ותראה אמתת הדבר *) . ועל אודות מאמרי התלמוד המורים כי חז"ל

יפרש המלה הזאת על האליל הנקרא צסס הזה .
 (*) השטן הוא , לפי אמונת העון העם , רוח אשר יש לו מעלות שכליות ובידו לדעת כוונת כל דבר שימלא ויתחזה צעולם . הוא מתהלך בארץ לחקור אחרי מעשי ותלכות בני אדם . נודות נפשו רעות הנה למאור , כל חפלו ועוולו הוא לפעול רק רע לבני אנוש , מעת צרא אותו הסס לא חדל מלעשות עול להס ולהסית אותם לכור מדרך הישרה . צחקנית ונענודו ומלצו המוסרי , יש דעות שונות צין המאמינים צמליאותו , איזה מהם יחליטו כי כל ימי השטן רעים ומכאזים הנה , וכל הרעה אשר עשה מעת הצראו , יצא צראשו ויפול צצחת יפעל , ומאז ועד עתה לא הרגיש רק התולדות והמקוצצים הרעים אשר נולדו מנעשיו . ואיזה מההעון יאמינו , שהוא ימלא עונג ומרגוע צפעולותיו , והתולדות הרעות אינן משיגות אותו . — אם נחקור אחרי הדעות האלה , אז נראה צרור צקותרות את עלמן , כי כוננע הוא למלוא המעלות הטובות ציחד עם חקרניות ונודות רעות צעלס אחר , יען שא"ל שיהי' בעלס מעלס , אשר חקן ה' אותו צצכל גדול , כל מעשיו שיפעול כל ימיו , ושלל יסיס לבו עליהם אף פעם אחת ולראות איך סר מדרךי הדרך והישר . גם נודע כי מטצע צעל סכל גדול ללכת צדרך האונת . ומין צידינו לסתור זאת מודעתס , שהשטן יעשה הרעה צעצור שימלא עונג צה , וצתתולדות הרעות אשר תולדנה יוננה לאדם , כי מולצד שהדעה הזאת קותרת דעתס ומצריאת השטן , והיא שהסס השליך אותו לארץ למען יענש סנה צעצור הטאו , יען שהוא יסיג עי"ז טוב ואשר , היפך רלון וכונת ה' צהשליכו אותו הנה . גם כוננע הוא שתולדנה ותלכנה לפועל רעות , תולדות טובות ; כי הסס יתצרך סס חק צהטצע , סכל דצר ודצר יסצצ ויוליד התולדות הדומות לפעולותיו . ולא יתכן לווצר טעונשו הוא , כי ירגיש איך מוכרח הוא לעשות מעשיו היפך רלנו ויראה כי אי אפשר לו לפעול פעולות הטוב , אף שישתדל לעשותן , ועי"ז יכאצ לצו , כי הרגשה כזאת הוא צאמת לער גדול למי שונדגיס אותה . יען אכחנו נדע מהחכמה והתורה כי הסס ית' הטוב והמטיב לכל , לא יעניש את צריותיו רק לפי חוקי הדרך ,

לגלות ולהודיע להם. כי לפי אמונת וידיעת העם אשר הנביא נולד ויהי וגודל בהם, ולפי שכל וידיעת אנשים ומעמדם המוסרי אשר שורה אליהם הנביא, כבה היו התמונות, התוארים והמשלים, אשר נבא והלביש בהם נבואותיו. וכאשר נזכר בספרי התורה והנביאים שם מלאך, רוח או שטן, כוונתם פעם או על אף ה' וזעמו כמו עד"מ: ויעמוד שטן על ישראל ויסת את דוד למנות את ישראל (ד"ה א' כ"א א') כי בסיפור הזה בעצמו יאמר בפירושו: ויוסף אף ה' לחרות בישראל, ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל ואת יהודה (שמואל ב' כ"ד א'), ישלח במ חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים (תהלים ע"ח י"ט); פעם על כח מכחות הטבע כמו: עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוחם (תהלים פ"ד ד'). וכן וישלח ידו המלאך ירושלים לשחתה, כוונתו הוא על הדבר, וקורא אותו מלאך, כי לפני זה נאמר ויתן ה' דבר בישראל מהבקר ועד עת מועד וימת מן העם מדין ועד באר שבע שבועים אלף איש. ופעם על מראה הנבואה בחלום, פעם על כחות הנפש, שהם כח השכל וכח המדמה ושאר כחותיה (*), פעם על הנביאים הנקראים ג"כ מלאכים יען שהמה שלוחי האל אל עמו לגלות להם ע"י רצונו, ולהזהיר אותם מלכת בדרך רע, כמו ויעל מלאך ה' מן הגגגל אל הבונים; הנה אנכי שולח מלאך. וכן יקראו כהני ה' בשם מלאכים, כמו אל תתן את פיך לחטא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא, למה יקצוף אלהים על קולך וגוי' (קהלת ה' ה'). ופעם על דהערה שיעורר ה' איזה אדם ע"י סבה מה לעשות איזה פעולה, או למנוע מלעשות דבר מה. ואיזה פעמים יכוננו שלוחים ממש של בני אדם בשם הזה, כמו וישלח יעקב מלאכים; וישלח דוד מלאכים ויקחה ותבוא אליי (שמואל ב' ד'). ואולם השם שדים הנזכר בתנ"ך, לא יורה כלל על הרוחות הרעות כמו שיחשבו המאמינים במציאת השדים, כי אם על האלילים הרעים, אשר לפי דעת הקדמונים מהמון העם היו שוודדים, ששודדו את הטוב מן בני האדם (**). וראיה לזה הוא הכתוב יזבחו

(*) כתב הרד"ק בספרים שורש רוח ח"ל: ורוח לנפש את עונש פירוש רוח הלזון והספן, יערה עלינו רוח נארוס, רוח לזון וספן.
 (***) עיין צלוזר הספרים לגזענים צולת סד, ותראה שגם הוא

והרעות מצאה חן בעיני, כי הוכחת אותה בראיות השכל, אשר כמעט אין להשיב עליהם; אבל מה נאמר לפסוקים רבים, הכתובים בתורה ובספרי הנביאים, אשר יזכירו שם מלאך, שמן ושדים? ומה נעשה בדברי חז"ל שמדברים מעיני המלאכים, שדים וכשוף?

הרמב"ם. כבר ידעת מאמרם הנחמד שדברה תורה כלשון בני האדם, וע"כ לא יפלא בעינינו אם נמצא בתנ"ך פסוקים הרבה המתארים השם ב"ה בתוארים ובתמונות גשמיות המיוחסות לאדם, עד"מ יד, עין, וכיוצא בזה הרכה כתובים, אשר לפי פשוטם יתנגדו לכתובים אחרים שמסכימים עם מופתי השכל ממצאות ומעצם הבורא, ואשר יזהירו אותנו מלהאמין שיש להשם איזה תואר ותמונה גשמית, כמון שנאמר: כי לא ראתם כל תמונה, וכל זה בעבור שאין ביכולת שכל המון העם לצייר איזה דבר ברי תמונה, וא"א לו להאמין במציאותו ולדעת אותו אם איננו מתואר בתואר גשמיות (*). התורה שמשנה בלשון האדם ודיברה כפי שכלם ורדיעותיהם, למען יבינו כל השומעים אותה והקוראים את דבריה, הענינים שנכתבו בה על ה' ע"י שמות ודברים המורים על הגשמיות. ועל הדרך הזה שימשה התורה והנביאים בשם מלאך ושמן, לא להורות על מלאך ורוח ממש, כאשר יציירו אותם אנשים חסרי תבונה, רק לרמוז בהשמות האלה על איזה דברים ולהסביר עי"ז לבני ישראל ההדיוטים את הענינים, אשר רצה השם

(*) הרב צמורה חלק א' פרק נו"ו כתב: חונם מה שאינו גשם ולא כח בגשם, אינו דבר ננאל צדום פנים צתחלת לזיר האדם, וצלצל אלל הדנוין וכו'. וכן כתב החכם ר' יוסף קונחי צספר הצרית שגדפס צקונטשאלנטינט צצנת ת"ע דף כ"ד ע"ב: ונשל לאדם צרולה להסקות צהונה, לא יאמר לה צדיצור צתשתה אלל שורק צפיו כדרך צהמותה, כן כתצו הצנצאים לורת הצורל כדי ציצינו הפתאים לורת הצורל, כנו עיני ה', חזני ה', פני ה', רגל ה' ודוניהם ונשל, כדי ציוכלו להצחנן לפניו צני חדם. ולייירו הצנצאים חותו צלורת צני חדם חע"פ שהם רחקו ונהדעה חזחל, חזה כדי ציטכילו ויצינו הצורל, הפתאים, ולהטנכילים לא יציק דצר זה, כי הם יצינו חונתה הדצר, יסירו הקליפות ויחכלו הפרי עכ"ד. (עיין צספר רעליגיאן איננערהאלצ דער גרענלען דער צללסען פערטונפט לקחט, צהערה לדף ס"ג).

במ"ה. דעתך ממקור אמונת המון העם במציאות הרוחות הטובות

אשר פירשו הוא ידיעת הצטת הכוכבים צנחית יכלתם הלטרפותם והשפעתם על בני האדם, התחדש ונולד צעם יון, צמון שצאם להם הידיעה הזאת מהכסדים והפרסיים, כי אז כינו אותה איזה מחכמיהם, אשר קיצלוו ונהם לחכמה אמיתית, צעם הזה שהוא נתחצר נשתי מלות, אסטאר שהוא כוכב, וללאגוס שהוא לעור צלשונם. (ב) צעת צעם אחד ונתהלך צחצרה עם בני חוונה אחרת אז ילמוד ונהם ע"פי רוב איזה דברים או ונהגים אשר נעלמו מנונו, ויקבל ונהם רעיונות ועניינים, אשר חדשו ונולאו אותם צעלי החכמה וכחני האוונה הזאת אשר התחצר עומה, והוא לא ידע ונהם מלומה ולא שערסו אבותיו. ואז אם לא ימלא שנות צלשונו עליהם לכנותם צהם, יקבל הדברים עם שנותיהם הנכונים צם מהאוונה הזאת. והנה כאשר נמלא צאיזה לשון עד"נ צלשון יון שנות ונלשון פרס, ואנחנו נדע ונקורות עם יון ונמפרי חכמיו, סלא היו נודעים הדברים אשר יכנו צשמות האלה, לעם הזה מרס שארס לחצרה את עם פרס, אז צלתי ספק הוא שצני יון קצלו השמות האלה עם ענייניהם ונעם פרס ע"י החצרה צעת שהתערצו צו. ע"י הדברים האלה נוכל להצין דברי חכמינו ז"ל צאונרם: אף שמות הנללכים נוצל עלו, כוונתם שצני ישראל קיצלו ונעם צל ופרס צעת הגלות ולמוד ונהם לקרוא הנללכים צשמות, וכינו אותם צשמות לה"ק, אשר חוצרו מהנלות שהיו נודעות להם ונקודם כנו גצריאל, ונן גצר אל, ויכאל ונן ניי כאל, אוריאל ונן אור אל, רפאל ונן רפא אל (עיין דניאל ח' ט"ו וט"ז), וזה לא הי' דרכם קודם חורבן צית ראשון כנודע מנב"ך, כי לא קראו אותם צשמות, רק דניאל שחי ציוני הגלות. וזאת היתה דרכם צעתים הראשונות לכנותם צשמות לשון העברית, אצל אחרי כן קיצלו מהעמים שהתערצו עוניהם, גם הרצה שמות הנללכים, כמו ונטערון ונלשון יון, סנדלפון הוא ונלשון סן שהוא לשון כבוד צלשון פרס, ונן דלפון צלשון יון, רזיאל הוא ונן רזי שפירשו סודות צלשון ארמית ונן אל צלה"ק ודוניהם הרצה. וכן קיצלו בני ישראל גם שאר עניינים רבים ונעמים אחרים, עד"מ עניני אפטרופוס, הנלה הזאת שהיא יוכית תוכיה ע"ז, כי אנחנו נדע ומפרי ישראל שלא ידעו בני עונו ונעניני אפטרופוס קודם חורבן צית שני, ולכן צוודאי קצלו השם הזה וענינו ונעם יון או ורוני, אשר קבל הרצה דברים מנונו והתנהג כמזהו.

אחרי כן שהם נכנעים תחת יד מלך אחד, ולא יוכלו לעשות דבר בלתי המושל הזה, כי הוא בראם וימלוך עליהם; ותחת אשר קראו מקדם להסבות המובנות בשם אלהים טובים, והרעות בשם אלהים רעים שהפשים במעשיהם, כינו אותן עתה אלהים תחתונים המוגבלים בפעולותיהם.

ואחרי כן כאשר התחילו להשלים שכלם, קראו אותן בכלל בשם רוחות טובות ורעות או שדים. מזה נולדה בראשונה בקרב ישראל האמונה באלהים תחתונים (אונטערגעטמער); ובמשך הזמן נמשך ממנה האמונה במלאכי השרת ובמלאכי חבלה. אבל האמונה הזאת שדבקה נפשם בה אז, איננה דומה להדעה שיש להם מעיני הרוחות עתה, כי הרבה דברים ממנה נתחדשו בימי גלות הראשון ואחר כן במשך העת ע"י סבות רבות (*). וכבר רמזו ע"ז חז"ל באמרת: אף שמות הג' לאכים מבבל עלו (**).

(*) קורא נשכיל! אם יש לך לז לדעת ועינים לראות, ותחקור אחר סגנון נבואת הנביאים אשר חיו ציני הגלות כעו נבואת יחזקאל ודניאל, ותערוך דבריהם נגד דעות ואמונות העמים שיסצו צני ישראל אז נתחוס, תצין מודע סגנון נבואותיהם נצל מאלוד וסגנון נבואת הנביאים אשר חיו נחמלת צית ראסון.

(**) למען תצין המאמר הזה על נכון, אצאר פה איזה ענין סלריך לדעת אותו. ידוע הוא כי צלסון אשר עם אחד מודצר, יתרצו זה צכל עת מוזמן התיסקה עד עתה ונלות חדשות וסמעות, אשר לא מודעו לעם הזה מוקדם, על שני אופנים: (א) ע"י אנשי רוח וחכמי לצ אשר הקדישו כל ימיהם, להללחת צני עמיהם. אנשים אשר כל עמלם הוא למנול ענינים ודצרים חדשים סלא היו מודעים עוד לאחיהם, ולהוליד ולגלות רעיונות אשר לא עלו עד זמנם על רוח צני האדם. ויען סכל מוגמחם היא להועיל לאחיהם צכל מה דאפשר וצכל אשר לאל ידם, וכל ספנס הוא להודיע להם את הדצרים שהנולאו צסכלם, לכן הסתדלו מאלוד למנול סמעות סיאיות להדצרים האלה כפי טבעם, או כפי סיעלה על רוחם, או להצר מהסמלות אשר מנולו צלסונם ומודע לכל פירוסם, ונלות חדשות, ויכנו צהן את הדצרים החדשים אשר מנולו צסכלם והולאו לעולם, ואחר כן יפרסו ויצררו אותן לצני עמיהם כדי סיצינו כל ספליהם על נכון. עד"נ השם אסטראלאגניע

בעולם (*), לכן אף כי האמינו באל אחד, לא נכרתה ובטרה לגמרי אמונתם בעצמים רוחניים. היא נשארה עדיין כמעט בלב המון העם, אלא בשינויים מעטים. תחת אשר האמינו טרם שנתגלה ידיעת אל אחד, כי הרוחנים האלה הם אלהים חפשים ממש שעושים פעולותיהם מרצון עצמם ואינם נכנעים תחת יד גבוה אשר ישלוט עליהם, השבו

צומעשיהם, ומשרתים ועבדים המוכרחים לעשות פקודתו ולמלאות רצונו בכל עניניו, ונועת הזאת ועד עתה חדלו ונלחיות שרים חפשים צומעשיהם, כי דומים הונו צבחינה פעולותיהם אל הסגנים, הפחות והפרתניים הנכנעים תחת יד מושלם השליט עליהם שישלחם צבליחותו, ויפקדם לשרתו כאות נפשו וכו'. מדברי הפילוסוף הזה נראה צרור, כי גם דעתו היא שהאמונה ברוחות טובות ורעות, נולדה צעת שפסקו בני אדם להאמין באלהים מחתונים. ונה ונאוד שנחתי בראותי זה! השנתי שהדעה הזאת היא חדשה, יען שלא נולדתיה צבום ספר מהחוקרים אחרי אמונת הרוחות והשדים, כי כלם אוחרים דרך אחרת בחקירתם על זה הענין, ואמרת צלצי כי רבים יהיו הנותקונומים צין הקוראים שיתגדו לה ויתאנולו לסתור דברים אשר לא כן את דברי הנוצזר ה"ל. אכן עתה ידעתי כאנונה שלא יערצ לבס עוד ללחום נגד הדעה הזאת, יען נודע לכל נושכיל שהפילוסוף הזה חקד ונאוד אחרי אמונת נושפטיו וסקל אותם היעצ צנאזני שכלו טרם גלה אותם בצפר, עיין שם צדף קס"א ודף ק"ע.

(*) אם נחקור אחר כוונת התורה באיזה מלותיה אז נוכרחים אנו להחליט, שרוב מצני עמנו היו אז פראים נאוד, כי הלא היא ליותה איזה מלות ל"ת הרבה פעונים והזהירה את העם, לבל יעצור על דברים אשר כל נושכיל ידע ונכותצי הנוסעות ודברי הימים שהנה רק ונעשה הפראים צהעמים שלא נחה עליהם רוח החכונה ולא עלו אף להמדרגה התחתונה של קולם הצירה והנוסר. כמו עד"נ: וצכל צהנה לא תתן שכבתך לטעוה צה (ויקרא י"ח פ' כ"ג), ואשה לא תעמוד לפני כל צהנה לרצעה, לא תאכלו כל צלה, לא ינאץ צך ונעציר צו וצתו צאש ודוניהם. ואין ספק כי לו לא עצרו רבים ונעמנו אז על דברים האלה, לא ליותה התורה אותם, רק הניחם על השופטים לשפוט על העובדים הפרטיים עליהם כמו שלא ליותה דבר ונאחר ענינים אשר לא יקרו צכל עת צין העם ונעטים הם העובדים עליהם.

וכל זה הי' , בעבור שלא הי' ביד שכלם להבין כי עצם שכלי אחד יסבב כל המאורעות ויפעל כל הפעולות אשר יעשו ויתראו

וכרזו עצדים הדרת וולך . כל מוגנת ועמל המלכים האלה הוא לאכול , לשחות ולעשות וזה שלכם חפץ . כמאמר חז"ל ע"ד דיצרה תורה כלסוף צני אדם : מלכותא דרקיעא מלכותא דארעא . כתב הרב צמורה חלק א' פרק י"ו : וכאשר התודע ההמשל , שהוא יתעלה הומשל צמולך שילוח ויזהיר ויעניש ויתן שכר טוב לאנשי ארצו , ויש לו עצדים ושנשים , יודיעו מלותיו לעשותם , ועושים לו וזה מלכה לעשותו , הלכו גם הם ג"כ , כלומר יעשו החכמים המשל הזה צ"מ וידצרו לפי מה שיתחייב מזה ההמשל וכן הדיבור והמעלה והחזרה צמנין ומה שינהג זה המנהג מפעולות המלכים . עיין שם טוב וצמנולא לספרי החילונים (הנה הספרים הנכתבים צימני צית שני מלכשים אשר לא נחה עליהם רוח השם , כמו חכמת שלמה וכן סירה) לאיכהארן מודק א'—ה' וגם שם מהערה לודך ת"א , ונשיטות של כת גאסטיער לנעמלדאר דף כ' . וכן הוכיח פעליץ צספרו שהזכרתי דף ס"א , כי צימני הקדמונים לקחו צני אדם את הליור ממלכות הארץ , וליירו צו את מלכות השמים , וז"ל : צעתים הראשונים , צומן שמושלל המלכים על מדינותיהם צארץ קדם לא היתה סירה על הדרך שהיא תקונה עתה , וצני אדם היו חסרים מדיעות הטבע , ודעותיהם מחוקיה , אשר כל הצריאה נוסדה עליהם , עוד היו משובשות ומוגבלות מאוד , צומן הזה חשצו אלה מהנתפלספים שחקרו אחרי עניני אלהות והתעסקו צדצרים כאלה , כי ממשלת העולם כלו היא דומה לממשלת ממלכת הארץ וליירו אותה כדומתה . וכמו שיש למלך העליון שינושל על מדינות רצות שרים הרבה , אשר לכל אחד מהם נתן מדינה מיוחדת וצידו הוא לעשות צה כל וזה שיעלה צרלונו , כן יש להשם המושל על כל התצל , אלהים רצים תחתיו , המוכונים אלהים משרתים ותמחונים (אונטערגעטער) אשר כל אחד מהם ימולך וימשול על חלק פרטי ומחלקי העולם כלו , אלצל צהשתנות אח"כ צרצות הימים הענינים משלטוני ארץ , שנו צני האדם ג"כ את משפטם ודעתם מהאלהים התמחונים" . כי כפי ערך שהשתלמו ציניהם צומן החקים והתקנות , אשר ע"י מושלו המלכים על ממלכתם , וצטל הסדר הקדמון אשר הי' צעתים הראשונים צצמינת ממשלתם , כן התחילו צני אדם לשנות ולהשלים את דעותיהם וכן ממשלת ה' על העולם ויחושן להשרים אשר הוא גצוה עליהם . עשו מאלהים הרצים שהיו חפשים

ומשפטים טובים . מעת הזאת התחילה אמונת העצבים לכלות ולהכרת מלב גוי אחד מכל הגוים אשר על פני כל הארץ , ואמונת האמת החלה לצמוח בקרב עם בני ישראל , אחרי אשר נודעה להם מציאות השם ואחרותו , ושהוא ראשית כל הסבות . ואף שעברו ימים רבים שלא ידעו בני ישראל דבר מה' , בכל זאת לא נשתכחה הדעה הזאת מלב כלם . ועדינו לשבח ולהודות על רוב טובו וחסדו אשר גמל עדינו , בהורותו לנו האמונה הטהורה והיקרה הזאת , במעמד הר סיני ! כי לודא הודיע אותה אז לנו רק הניחה לחקירת בני האדם המוגבלת והחלושה לעמוד עליהם בעצמם , קרוב לודאי הוא שלא היתה נודעת רק למעט החכמים אשר בכל דור ודור ע"י טורח רב , וגם אצלם לא היתה הידיעה הזאת זכה בהירה ונכונה , כמו שהיא מפורסמת עתה לרוב בני האדם . מה גדלה הטובה אשר עשה השם בכל זה גם לבני האדם בכלל (*) ! אולם אף שהנחיל אברהם אבינו אמונת אחדות האל לבניו , ומשה רבינו גילה אותה להמון העם , בכל זאת לא נעקרו ובטלו כל הדעות הכוזבות מלבם , מחמת שהשאירו אלה אחריהן רעות הרבה בקרב בני ישראל , והולידו דעות הבל , אשר הנה בעין אמונת עבודת אלילים , כי אף שהאמינו באל אחד ואין שני שידמה לו , ושהוא מסבב ויברא כל מה שיתהווה ויתחדש בעולם , עכ"ז חשבו שנמצאים עוד בעולם סבות רבות רוחניות שיש להן רצון ובחירה , אשר בעוצם כח הדברים האלה גברוב יכלתם , יסבבו ויפעלו כל הדברים בעולם , ושלכל אחד מהם יש ממשלה מיוחדת , אבל מוגבלת , יען שהמה נבראו ג"כ מאלהים כמו שאר הברואים , ונכנעים תחת ידו כמו העבדים לאדוניהם , וע"י ובשליחותם יפעל האל כד מה שיעלה ברצונו (*) .

(*) עיין צמחצח על דבר שליחת משה ללכי ישראל לסיילער .
 (**) דרך המון העם אשר אין להם דעת נכונה וזכורה מלאות חכמה , לדמות וללייך בלזם ממשלת האלהים צעולמו , אם כוונתם מלך צו"ד צא"ח לו לפעול ולעשות כל עניני המדינה אשר תחת ידו צעולמו צלי שום עזר ואנלעות עבדים וסלוקים , או כוללכי מחרח אשר לרוב גאותם לא יתעסקו צעוצת והללחת חללס ולא יתגייחו על צני עונס , כי אם יתנו ראסיס רצים על ענייהם ויפקידו על כל מדינה ומדינה , גם על כל דבר ודבר מיוחד , סר ופקיד , הסרים האלה יספרו להם מה שיעשו צמדיכתם ,

תמונה אשר תרמוזו עליו ביהוד. והנה מתחלה עבדו והקריבו בני האדם בבתי תפלותיהם רק להכחות הרוחניות ואלהיות אשר חשבו לסבות המאורעות ועניני העולם, והתמונות האלה לא נעבדו מהם רק היו בבתי ועדם, למען שיהי נקל להם לצייר בדמיונם את האלילים ורא ימחו מזכרונם; ואולם אחרי ימים רבים נשתכחו כל הימים והסודות, אשר רמזו עליהם הפסילים, ואז לא עבדו את הכחות הרוחניות, רק העצבים בעצמם. הקריבו להם קרבנותיהם בחשבם שהם אלהים ובכחם להרע ולהטיב. כת הכהנים אשר היו אז, השתדלו לעור עיני המון העם עוד יותר, להוליכם תוהו ולהטות לבם ראמות ההבלים; כי כפי סכלות ופתיות העם, כן יתרבו בצעם וכבודם (*). עי"ז התחדשה עבודת העצבים והפסילים.

העבודה הזאת התפשטה ונפרצה מעט מעט בימים הקדמונים, עד אשר הרחיבה ממשלתה כמעט על כל אנשי העולם, ומלאה את כל הארץ דעות שוא והבל, רק אברהם אבינו הצור אשר הוצבנו ממנו ה' בימים ההם הראשון אשר הוכיח בדעתו ושכלו מציאות אל אחד בורא תבל ומלוואה (**). הוא הנחיל את הדיעה והאמונה הזאת לבניו אחריו, והמה זכו שהשם ית' נתן להם ע"י משה תורת אמת, חוקים

(*) וכמו כן יתנהגו כוז גדולי הצעש"טנים ולדיקי דורנו; כי גם הם ישתדלו כפי יכולתם לזער הסכמה ונאחיהם ולהרעות הפתיות והסכלות בתוכם ע"י דרשותיהם וספריהם הנפלאים הצל ורעות רוח, אשר יקללו צהם את אורצני מצוה ודורשיה; ונלתי ספק יעשו זאת רק לטוזה עלנעם ונאחצתם את הכזור ואת הכסף.

(**) אל תתפלל על הרענצ"ס צאנזר שרק אצינו אצרהם ה' הראשון שהכיר ונליאות אל אחד, יען צאנזר לא נודע לנו ונדצרי הימים, איש נצון שחיה לפניו, או שהי צינניו. כל החכמים הנזכרים צקורות הפילוסופיה היו אחריו כנודע. כתנ צעל עקדת ילחק צספרו חזות קשה צסער צ': אין ספק שכל הסרדיים הסם אשר היו צדורות הראשונים, פילוסופים היו וצכח חקירתם נפרדו ונן הענינים הסם; חוננס אצרהם אצינו גצר צכח פילוסופותו ועוץ חקירתו, על כל חכמי דורו, ונודעה לו ונעלה יתרה על כלם צהגעת האונותיות, וכל אלו הענינים הנפלאים עלו צידו ונכח חכמותו וחכמותו ונצקיות עיונו עכ"ל: עיין חשק שלמה דף כ'.

תחבולות אחרות שמצאו בשכלם להשקות ע"י את המון העם . ד"מ לשנות איזה עניני ותולדות העולם לפי מראית העין , ע"י פעולות טבעיות שעשו בסתר ובחדרי חדרים . הכהנים הרמאים והפזמונים הקדושים האלה , הן המה אשר כתבו ותיקנו המצוות והחקים , המשפטים והמנהגים לפני בני עמם , ואמרו כי קבלו אותם מאלהיהם אשר ידברו עמהם . הרמאים ברו כל זאת מלבם ועשו כל אלה בערמה , והפזמונים חשבו והאמינו שכל מחשבה ודעה אשר עלה על לבם , הוא רצון והפץ אלהיהם . גם פקדו לבנות היכלות ומשכנות , להיות בתי ועד אשר שמה יתאספו ויועדו יהוד בני עמיהם , להתפלל ולדרוש על אודות עניניהם לאלהיהם , ולהקריב קרבנות ולשדם תורות להם . כל העמים שמעו לכהניהם והתעצו עמהם על דבר מעשיהם ועסקיהם , ולא עשו אף דבר קטן בלתי ידיעתם ; ואם קרה כי איזה מהקדושים והפרושים האלה נבאו דבר מה ואחרי כן נתאמת ונהיתה הדבר במקרה , או שאיזה אנשים שאלו עצות מפייהם על דבר עסקיהם והצליחו במעשה ידיהם , אף שבאמת לא ידעו הפזמונים מה שנבאו ודברי הרמאים היו אפשרים לפרש על שני אופנים , או האמינו כל בני עמיהם בעינים עצומות לכל דברי פיהם , ושמרו את פקודתם . במשך וברבות הימים , עשו הכהנים האלה פסלים , צלמים ועצבים הרבה , איזה בדמות שמש , ירח , כוכבים , ובדמות חיות אשר יש להן חכמות ומעלות טובות וגדולות , ורמזו בהם על הכחות האלהיות והרוחניות הטובות , אשר ימשלו על הדברים המסבבים אושר לאדם ויועילו לו להשיג הצלחתו בארץ , ואיזה מהם בדמות ברק , אש , נחש , עקרב , ארי' ושאר ברואים מזיקים . גם ציירו ועשו תבנית צורות ותמונות מבחילות מדברים אשר לא נמצאו בעולם ונמנעים להיות , עד"מ עשו תמונה אשר ראשה ראש נשר , ורגליה ושאר חלקי גופה היו מארי' ומחיות אחרות (*). הפסילים ההם ציירו או העמידו בחיכלות האילולים או בבתי כנסיות שדהם ; כוונתם בזה היתה למען יוכל ההמון לשונות ולשים נגד עיניו תמיד יראת ואהבת אליליהם , ולצייר אותם בלבם (**), כי משבע האדם לחשוב ולזכור בדבר מה , אם יראה בעיניו

(*) עיין בתולדות הרומני"ן נדף פ"ה—ל"א .

(**) עיין נחמיה טלמה בהעתקה הסאכמית לקלייקר פרשה י"ג סערה ו' .

אלא קדושה וטהרה, ורוח אלהים ינוח עליהם. ובעבור שהי' נפלא מאוד בעיניהם לראות איש אשר מפריש את עצמו מכל תענוגי ועסקי העולם, שלב כל אדם דבוק בהם, למען יתעסק רק בעבודת אלהים, ע"כ היו מנשאים את הפרושים האלה על כל (*), ושמו אותם לעבדי אלהיהם ולכהני עליון, וכינו אותם בשם קדושים; המון העם קבלו על עצמם להחיות אותם ואת כל אשר להם, ונתנו להם בשכרם מתנות ונדבות רבות איש איש כפי שהשיגה ידו, גם נתנו להם חלק ונהלה מהקרבנות, למען לא יצרכו הקדושים האלה לדאוג ולעמול בבקשת לחם, ויהי' להם כל עת פנאי לחלות ולחנן בעד אחיהם, ולהשיב חמת האלהים האמורים והרעים מהשחית אותם, ולהודות לאלהים המרחמים עליהם על חסדם וטובם. ובימים מעטים התערבו בין הכהנים הפתאים, אשר רק בתומת לבם הקדישו את עצמם להעבודה הזאת, גם אנשים רמאים שידעו שכל מעשיהם הבל המה ובכל זאת התנהגו כמו הכהנים הסבלים, וכדי להתעות את העם התהלכו בדרכי חבירהם ועשו כמעשיהם; אבל הבל למראית העין לרמות את המון העם, לקנות שם ולצבור הון רב. וגם אלה נתקבלו לקדושים בגלל המעשים הללו, ובעבור

(*) וכן דרך הנוון העם ונצני ישראל צעמים האלה, שכאשר יפריש איש מהם את עלמו ונעניי העולם, ולא יתהלך עמם צחצרה, ושנים רבות יסב צדק צדיתו, ויתעסק כל היום צלמוד ספרי הקבלה, אזי יחסצוהו לאיש אלהים, אשר כל ונלכזי עליון קרונים אליו וסרים למשמעתו. הסנה לזה היא צעצור שהספרים האלה קדושים צעיניהם, והצלמוד צהם יקר ונאוד צעיני ה' לפי דעתם, והאיט אשר יתעסק צה ינולא צודאי חן אללו, והוא אונולא לו כל ונאלות לצו. אלל על האיט אשר יהגה יונם ולילה צספרי הסכנים, אשר לא ונצני ישראל הוה או צספרים סנדרס צס ונעניי הסכמה, יאונרו שהסדבצן צו רוח רע ועונאה. כי הסכמה עונאה ונעצצ צעיניהם צכז זוכה וונלפח, ואף סצאונת צת אלהים היא כונאנר הונלך הסכס, ואהי' אללו אנון, ואהי' סעשועים יוס יוס, ונשחקת לפניו. ונה נחמוד דצרי הסכס ר' אצרהס צן הרנצ"ס צונכצו ונלחמות הי' דף ו' ח"ל: אלו הטפשים ועניי הדעת סקרי לצ, לא די להס ססרון דעתס ורנז סכלותס, סנאנר צדונותס ישראל לא ידע וגו', עד כי העלו צלצס סכל ויי סעוסק צכמה הוא ויין וכופר צתורה וכו'.

שהוכיחו אותה המחקרים האלה להמון העם, הסיבה והולידה אז בימי קדם עבודת האלילים בארץ, והוא לעבוד אותם ע"י איזה מעשים, כי לאלהים אשר חשבו שידעו וישחיתו מעשיהם, נתנו מתנות ודורות רבות, ושחטו לפניהם מבחר צאנם ובקרים, גם בניהם, להיות להם עשנם לריח ניחוח לאכלה למען יכפרו וירצו בהם פניהם, ויפייסו אותם בתפלות, שלא ירגזו עוד ולא ימלאו עוד עליהם חימה לשחתם כבראשונה. אולם לאלהי חסד אשר פעלו לפי דעתם הטובות, ויושיעו להם וברכו את מעשה ידיהם, נתנו תודה והקריבו ג"כ את המנחות והקרבנות האלה, בעבור תודות לבם על החסד אשר גמלו עליהם. כי חשבו שהדברים האלה צריכים להם מאוד, והם יתפצו גם ולא יוכלו להתקיים בלי מאכל ומשתה וימצאו עונג בתפלתם, בעבור שציירו המון העם את אלהיהם בתאות ותשוקות האדם (*). ברבות הימים כמו איזה מבני האדם אשר הפרישו והבדילו את עצמם (אם בעבור תמימות וסכלות לבם, ותשוקת נפשם להתקרב לאלהיהם, או מגדל פחדם מהם) מכל עניני העולם ועסקיהם; הקדישו את נפשם ואת כל אשר להם דהאלילים, להפיל תחנונים ובקשות לפניהם יומם ולילה, ולהקריב להם קרבנות ומנחות רבות, גם דרשו לאחיהם שיבואו לשפוך שיה לפניהם; והוכיחו כי ראוי לאדם להתעסק הרבה בתפלה, ומחויב הוא לתת מתנות וקרבנות לפני אלהים כל איש כפי יכולתו. הפרושים האלה מצאו חן בעיני שאר בני האדם, אשר לא יכלו מפני גודל טרחם ועסקיהם להתפלל תמיד לפני אלהיהם ולהקריש את עצמם להם; כי חשבו שרוב הפרושים

(*) ככל הספרים אשר ידענו ונענין הזה, לא ראיתי טעם נכון על דבר שספרו בני קדם את קרצותיהם, אבל אחרי אשר חקרתי צטכלי, ציגותי סחור צעזר חסרון דעתם ונעלם ונמנליאות הצורא. כי הם האמינו שהאלהים יושבים ועל צמחים, וחשבו שהם צעלי גסס זך, אשר צכל זאת ילערכו לעמכל ולנעסחה, אבל קלרו ידיהם ונלעעלות להם קרצותיהם לשמים, ויען שהצבר אשר יסרך צאם לא יסחד ונננו כי אם נעט דען ואפר, והסחד יעלה צעען רקיע השמימה, לכן סרפו לפנייהם ונצחר לאנס וכל אשר הי' יקר צעיניהם, ודימו שהנצחר יעלה צעען. (עיין צו"כ חלק ג' פרק ל"ב וצספר עננוויקלונג דער גנאסטישען סיסטעמע לנעאנדער דף ס"ו הערה י"ט).

איזה תועלת לאדם, אבל הרוב מהן אינן כן; כי אם מביאות לו כפי ראות עיניו, רעות וצרות אשר לא יספרו מרוב; לכן עשו המתפלספים בעמים הבדל בין סבותיהם, וחלקו אותן לשתי מחלקות, אלה אשר הסבו לפי דעתם החלושה וידיעתם המוגבלת התולדות הטובות שעל ידן ישיגו אושר והצלחה, קראו בשם אלהי חסד; ואלה אשר הולידו בעולם הדברים והמקרים הרעים, כינו בשם אלהי זעם (*). זאת היתה דעתם מטבע עיני העולם ומסבותיהם. ואולם לא הי' אז בזמן הזה בכח שכלם לחשוב ולצייר, שלא נמצא רק סבה אחת רוחנית, והוא האל יתברך ובירו לפעול הכל ולסבב כל הסבות הטבעיות והחמריות; כי לציור זך ועמוק זה הוצרך דרישה וחקירה רבה, והאדם הי' אז פרא ובלי מדע כבהמות וחיות יער ולא היתה נפשו מוכנת ומוכשרת לזה, וידיעות חכמיהם היו מוגבלות מאוד כנודע. ואף שחנן הי' בימים הקדמונים איזה מהם בשכל גדול, לא היתה להם עת נכונה ופנויה לתור ולחקור אחר ענינים כאלה בעבור גודל טרחם ועמל נפשם למצוא להם ולביתם טרף; כי חסרו להם הכלים והאמצעים אשר מצאו חכמי דור ודור, למען יהי נקל לאדם לעשות מלאכתו ועבודתו, כדי להחיות נפשו. גם חשבו אז הגבונים בעמים, כי אי אפשר לאל אחד לפעול כל הפעולות האלה, אשר נראות לעינינו, יען אמרו בלבם: היתכן שפועל חכם ישחית את אשר תיקן? ויהרוג את אשר החיה? ואיך אלהי הטוב יעשה הרע? כי לא ידעו שלא נמצא בעולם שום רע בהחלט. מדברים האלה נראה ברור כי הדעות המשובשות וחסרון הידיעה אז בבני אדם הולידו והסבו האמונה באלהים, אשר מספרם הי' אז כמספר עיניו ופעולות הטבע. מעט מזער היו בתוך העמים אנשים אשר לא האמינו בדברים כאלה; אבל גם אלה לא גילו דעתם רק ליהידי סגולה שהיו תלמידיהם, אשר מהם השתלשלו במשך הזמן החקירות בעיני האלהות הטבע, ובאו בקבלה מחכם לחכם עד העתים האלה, ולכן לא הועילו בחכמתם, ולא נפקחו עיני זה עיני המון עם. הדעה והאמונה הנשחתה הזאת, אשר גם עליה לא עמדו רק אנשים מעט אצל כל עם ועם, ואך במשך העת התודעה והתגלה בתוך האומות עיני הוכחות וראיות

(*) עיין בתוכנת הסכנים שהערה ו'. ונחשק סלונה נדף ז'—ג' להסמיכל ד' סלונה ניללער ותנאל דברים נחנדים ע"ד הענין הזה.

אנושיות, תמונותיהן ותשוקותיהן לא נבדלו מאלה אשר לאדם, רק במדרגת חזקן וגדלן ובאיכות נופן, כי לפי דעתם חומרם הוא זך מחומר אנושי, ועי"ז אין ביכולת איש לראות אותן. ד"מ, כשראו אז בני אדם בימי קדם מראה השמש, הכוכבים, הים, הברק, הגשם, הקשת וכדומה, או שמעו קול הרעם, הרעש והרוח החזק, אמרו שיש לכל אחד מהדברים האלה אל מיוחד, והוא סיבתו אשר הוליד אותו ויפעלו בשמים או בארץ לאיזה תכלית. זאת היא טבת האמונה באילולים רבים, וזאת היתה ראשית דרכה בכלל, אבל בפרטותיה ה' בין בני האדם הברל רב (*), מחמת שהאנשים אשר התעסקו בעניני החקירות האלה ואשר על ידם התפשטה האמונה הזאת בין אחיהם שהתהלכו עמם בחברה, סרו מעט מועיר כל אחד ואחד מדרגי חבירו בחקירתו, ולא דרשו כלם עד אופן אחד אחרי טבות עניני הבריאה. אמנם בעבור שראו המחקרים הראשונים, בימים רבים (אחרי התחדשה האמונה הזאת) כי עניני העולם, הפעולות, המקריים והמאורעות הטבעיים ממחלקות שונות הן ולא ישתנו זה לזה בטבעם ובעצמותם ובתולדותיהם; קצת מהן הנה טובות בעצמותן, ומביאות

הרווחיות נשכל ונללם כנוהם, הוא צעזור שה' נעלם והם עלם אחר אשר שכלו יהי' נדלל ונשכלם ולא ישתה לו צנחית תכונותיו, ובכל זאת יהי' צידו לעשות פעולה גדולה אשר ראוי לשים לז עלי', ואשר תעורר צלל האדם פחד והסתוממות. גם צעזור שהם צעלום ונצח כל הילורים, וכל תכונותיהם ונודותיהם הנה נצחיות ויקרות מאלה אשר יש לשאר חיתו ארץ. ונה שהאנוניו אז שהסצות הרווחיות הנה צנוק, היא נחנות שלל ראו ונעולם שום דבר צלמי תנונה גשנית, ולא השלימו עוד שכלם לצייר דבר רוחני צלי ללם ודמות.

(*) וכן יוכיח פעליץ צספרו שהזכרתי דף קל"ט וז"ל: צעמים הקדמונים צלו ועמדו כנועני כל הנותפלספים שחיו צארץ על ליורים ומושגים דומים, דעותיהם ונשפטיהם צעניני האלהות היו שוים ולא השיגוס עוד השינויים שהתחדשו צנושך הזנון, וכל זה נחנות שצני האדם היו אז ענייט צדעת, ועמדו יחד על הנדריגה התחתונה צצחיתת שלימות שכלם. ונהה יתצאר לנו נדוע ישתו ונשפטי הנותפלספים הקדמונים צצחיתת דעתם ונצריאלת שמים וארץ וכו'.

כנודע . ויען שלפני אלפי שנים לא היו עוד בני האדם מוכשרים , להכיר ולדעת הסבות האמיתיות של הדברים הנמצאים לפניהם , ואשר קרו והתחדשו בעולם נגד עיניהם , בעבור שלא יכלו עוד להתבונן בראוי בנפלאות מעשה אלהים , לבחון ולנסות אותן היטב , ולא הי' בידם למצוא סבותיהן , הנעלמות בהשקפה הראשונה , כי לא נודעו אז החכמות אשר התגלו במשך שנים הרבה ולא הי' להם הנסיונות אשר מוכרחים לנו לדעתם , אם נרצה להבין טבע הבריאה ולהשיג סבות הנבראים שם שנחקר אחריו , וחסרו להם הכלים והאמצעים להשתמש בהם לצורך הפויש ובחינות סיבות עניני העולם וכחות הטבע , ולא הי' אז עי' ביכולתם להקיש מדבר לדבר , ולשפוט מעיין לעיין . לכן כאשר קרו נגד עיניהם איזה פעולות ומקרים טבעים , אשר יעוררו פחד או השתוממות בלב בני אדם , או כאשר ראו איזה עניני העולם , אשר סיבותיהן המולידות אותם על דרך הטבע , לא נודעו להם מיד עי' החושים , אבל ידעו עי' הבחינה והנסיון שלכל דבר בעולם יש סיבה המסבבת אותו (*) , הנה בעלי רצון ובחירה כמותם , אשר כל אחד מהן ישמול על דבר פרטי ומיוחד לבד , או על דברים רבים , ומספרן הן כמעט כמספר עניני הבריאה , דמו אותן לבעלי בחירה , לפי שראו בעיניהם , כי רק דבר בעל רצון יוכל לסבב דבר מה ולהוציאו לפועל , ובלתי התכונה הזאת א"א לשום עצם להוליד או לשנות שום דבר . ויען שלא נראו להם הסבות האלה לעיין , דמו שישכנו וימצאו בתוהו רבה בשמים ובכוכבים . הסבות האלה ציירו בלבם אז בני האדם כמעט כתמונתם (**), אשר יש להן תשוקות ותאות

(*) עיין צנצנא על התורה לאייכהאדן חלק א' סי' י"ט , וצפסר קורות השכלת צינת האדם לכוהלע דף קל"א וקל"ב . וכן הוא דעת פנליץ צפסר חכמת אלהות להיהודים אשר חיו צפסר צינת ט"י , דף ל"א ת"ל : האמונה אלהים רבים , כולד צעתיס הקדמונים , צעוד צדמיון האדם הי' עומד על המדריגה התחתונה של השלימות , ולא הי' ציד שכלו צינת לדעת למשול על הכח הזה , ולתת מתת לו לבל יעצור צפעולותיו גבולו הראוי לו , צענת הזאת עולה צלצס , שלכל דבר שיינאל צתנל ולכל מקרה שיולד צעולס , יס אלהים מיוחד ע"כ .

(**) הסיצה אשר הסצה לצני האדם מקדם לדמות ולצייר צלצס הסצות

אחריה כל חכמי העמים זה יותר משני אלפים שנה , בכל זאת לא נודעה להם , עד שקם החכם קופערניקוס*) וגילה אותה לבני האדם , במה שהוכיח במופתים חיתכים , שהארץ סובבת בכ"ד שעות על קטרה ממערב למזרח , ובמשך שנה תמימה מקפת סביב לשמש , העומדת במרכז גלגל הקיפה , כנודע לכל משכיל . והנה אף ששכל האדם מוגבל בטבעו , ויד תבונתו קצרה מהשיג סבות כל הנמצאים ועניני הבריאה שיראה בעיניו וידע בשכלו , בכל זאת הוא משתוקק למצוא לכל המסובבים , סבותיהם האמתיות , הראשיות והתכליתיות , ויחפוץ לדעת אותן ולהשיגן , כי הבורא יתברך נטע בחכמתו העליונה בקרב לב כל אדם תאוה ותשוקה חזקה לדרוש בחכמה עד כל אשר נעשה תחת השמש , ולתור אחרי סבות כל דבר (**), וגם כח החריצות והשתדלות , לפעול ולעמול בלי הפסק והשקט למצא אותה התשוקה , ולמצוא לכל דבר שבעולם סבתו הראשית והרחוקה . אולי בעבור שרצה ה' בחסדו הגדול , שיתקרב האדם בכל ימי חייו על האדמה יותר ויותר , אל השלימות הראויה והמוכנת לו , ולא ישאר באותה המדרגה התחתונה , שנברא בה כמו החיה והבהמה , אשר רוחם תמיד ישאר במעמד ובמעלה אחת בבחינת תכונת נפשם מיום צאתם על הארץ עד עת מותם : או בעבור שייחזק וידרוש ויעלה מעלה מעלה מסבה לסבה , ומעילה לעילה עד אשר יגיע אל סבות כל הסבות , וישיג שהוא השם ית' השלם בכל השלימות , ויתקרב ע"ז אליו במעשיו ובשכלו , כי ישתדל מאד להיות דומה לו בכך אשר יחשוב וישפוט , יעשה ויפעל , בעבור שיתגלה לו אז ע"י החקירה בעצמות אלהים , שהוא הסבה העליונה , וכי טובו וחסדו גדול מאד עליו , ומטבע האדם הוא להתדבק בדבר אשר יעשה עמו חסד , וללכת בדרכי איש אשר ימצא חן בעיניו

(*) אחד מנחמני האומות , אשר נולד בשנת רל"ג לחלף השמי צעיר טהארן צנדינת פרייסען. החכם הזה למד צמדת הסכמות אשר צעיר קראקוין. והי' גדול נחמנת ההנדסה והתכונה , ונאסף אל עמו בשנת ט"ג .

(**) כתב החכם ר' עוצדי' נספורנו בספרו אור עניים דף ה': כל אדם צעצעו נכסף לדעת , גם האלהיות , צפרט כאשר יעיר נשנתו זה ע"י נעורר וכו' עיין נקורת הפילוסופיהס החדשה לזוהלע חלק א' דף י' , וצמורה חלק א' פ' ל"ד , ונחמנת שלמה פ' י"ג פסוק ז' .

שיתהוו בעולם, עם כל סבותיהם הרחוקות והקרובות (*). ע"כ צריך האדם לדרישות נסיונות ובחינות הרבה מאוד (אשר דרשו, נסו ובחנו, הרבה מאות שנה בלי הפסק, כמה מאות חכמים בעטל דעתם ובשקידת בינתם) למען ידע וישיג אך חלק קצת מהסיבות אין מספר להן אשר נולדו ונמשכו מהן הפעולות והמאורעות ההן, כי הסבות האלה נעלמות ונסתרות מאד מעיני בשר, כמו שידוע לכל, שהסבה האמיתית לחליפות הימים ותמורת הזמנים והמועדים בארץ, אף שחפשו וחתרו

(*) כל דבר אשר מוליד ונוסב דבר אחר, יקרא צמם סבה, וכל דבר אשר יגל ויגל אחר יקרא צמם נוסב, עד"ו השמש הוא נוסב האור, לכן השמש הוא הסבה, והאור היא הנוסב. ודע שלכל דבר ודבר צעולם הצריכה יש השתלשלות סבות, עד"ו סבת הנוטר הם העננים והרוח, כי הרוח הקר אשר צמנים יפעל עליהם כל כך עד שיקפאו לגשמים חזקים וכבדים, ואז יפלו לארץ צמנונות כדוריות, והנה נטפי הגשם. סבת העננים הנה האדים העולים וכן הארץ וההימים צלי הפסק, וסבת הרוח הוא תנועת הארץ וכל צמם השמים, סבת האדים הוא האש, אשר ימלא פתחם הארץ, ויחס המים ושאר דברים הלחים שימלאו זה, סבת האש הם הגשמים, אשר יתחמוצו צמם יריחו את האויר הנוקף הארץ וכל אשר עלי, וסבות האויר היא תנועות הכוכבים והארץ, וסבתם הוא השם אשר צמם אותם (עיין צמדרש ויילים (לעקסיקאן) ליאצללנאקקי, חלק שני צמלת עין, וצמדרש ויילים על חכמת הטבע לפונקע צמלת (אויסדינסטען), וצמגלה קוד להחכם ר' אהרן עמרין דף ז' ע"ז). והנה צמנות כל הדברים המכריס הנה סבות הנוטר, אצל הרוח והעננים הנה הסבות הקרורות לו והאדים הנה הרחוקים לו צמחית הרוח והעננים, אצל צמחית האש הנה סבות קרובות לנוטר, צמנור שהאש עוד יותר רחוק מהם, והוא סבת האדים, וכן כל אחת ואחת נושאר הסבות רחוקה צמחית ונה שלפניה, וקרובה צמחית ונה שלאחריה, עד השי"ת שהוא הסבה הרחוקה וכל הסבות של הנוטר ותכלית וראשית כלם, (עיין צפריק ט' לנולות הגיון וצפ' ס"ט חלק שני למורה). כל הסבות האלה של הנוטר לא נודעו לצני האדם, כי אם אחרי נכיונות וצמיות רבות, שאספו חכמים צונשך יונים רבים, ע"י צמחית הטבע, כי צמאשונה צמם שלא היו לאדם הנכיונות האלו, חששו שהאל היא הסבה הקרובה להנוטר אשר יאבז ונאולר המים שימלא לפי דעת הנוון העם צמנים, וישפוך אותם על הארץ.

אותו מצות אנשים מלומדה , ובכל ימיהם יתנהגו במנהגים אשר אין להם טעם וכונה ; למוד החכמות אבד מהן , אין דורש ואין מבקש דהן , וכל איש יודע לקרות בספר , יירדף אחרי ידיעת הקבלה ; וכמעט כל העם יתענגו בסיפורי מעשיות של עניני השדים ובתולדות הרמאים והשוטים , ומיכלתם על הרוחות .

רמב"ם . דברך ממעמד הדיעות והמנהגים באומה הישראלית בעת הזאת , העירוני על רעיונות רבות , ואם אחקור אחרי מקור מצבה אדע ואבין שהדיעות והאמונות הכוזבות אשר יאמינו בני ישראל עתה ואשר מהם נמשכים הרבה מנהגי הבל , נולדו כבר בדורות הראשונים ממקור משחת ושורש רע , אך ע"י הספרים של הרמאים ודרשות השוטים התפשט ושטף מקור המשחת ההוא וה' לנחל גדול והשורש פורה ראש ולענה . כי כאשר נשים עינינו בספרי הקדמונים מגדולי ישראל , נראה ברור כי גם אז בדורותם היו נשרשים בלב בני ישראל אמונות שוא הדומות להבלים אשר מאמינים בה עתה , עד"מ האמונה במציאות הרוחות ובכח הכישוף ודומיהם דברי רוה לאין קץ ; הדעות המשובשות האלה הסבו והולידו גם אז בבני ישראל מנהגי שטות ומעשים נתעבים .

במ"ה . ידעתי כי כן הוא , ומעת דרשתי בספרי מחקרים , ראיתי כי בבחינת דעות ההבל ואמונות שוא , לא שינ בני ישראל דרכם מאז ועד עתה , ולא נעלם זאת מכל משכיל על דעות בני ישראל מדורות הראשונים עד היום הזה , אך לא נודע לי ברור הסבות הרעות , אשר הסבו את בני יעקב להאמין במציאות הרוחות והכישוף שהנה מקור כל הרעות . מאוד חפץ לבי לדעת זאת ! אם יש את נפשך להפיק רצוני , ברר לי מה הנה המקורות , אשר מהם נבעו בימים הקדמונים האמונות האלה ?

רמב"ם . מעת התאמצתי להיות איש , ולתור אחר התבונה , כל חפצי הוא ללמד את אחינו דעת , ולעורר אותם על ענינים מועילים , אשר ע"י ידיעתם יוכל האדם רבא למעלות השלימות , ולהשיג אושר והצלחת נפשו , לכן ישמח לבי מאד למלא שאלתך ולתת לך בקשתך . ועתה הם אונדף לדברי ! דע כי האדם אף זה שהננו ה' בשכל גדול , ונשמת שדי תבינהו , לא יוכל למצוא סבה נכונה ואמתית לכל דבר שימצא , יתראה ויתחדש בשמים ובארץ , בעבור קוצר שכלו והשגתו , שאיננה כחכמת אל , אשר ברגע אחד תשקף ותדע כל הנמצאים והדברים

עליו אנשים רבים מדלי העם מההנפים והרמאים בישראל, אשר התאוו ג"כ להתנאות ולהתנשא עד כל אחיהם, ולגזול הונם במרמה כמוהו, (בראותם שמעשיו מרוצים בעיני העם, ומקובלים מאד אצלם) ולמדו ממנו כל הקדושות והטהרות שנהג בעצמו, והתחילו לכתוב ג"כ קמיעות לחולים, לעקרות, ולברך בנות ישראל, להשביע שדים ומלאכים (כפי דבריהם), וככל עיר ועיר שעברו ספרו בשונה רבם, בצדקת וכשרון מעשה ידיו, ובנפלאות שבדו ממנו, וכל זאת עשו למען יגדל שמו בישראל, ושדבריו יהיו נשמעים כדברי השם, ואז יהיו גם הם נכבדים בעיני המון העם כאנשים אשר רוח ה' נחה בהם, יען כי רבם הוא איש אשר אלהים ידבר עמו, ומלתו על לשונו. גם דרשו בשמו מהתועלת הקדושה, אשר תשיג נפש האדם, בשמרה שלשת העיניים שהזכרתי לך. אמרו שהבעש"ט גלה להם סודות רבות, אשר עד עתה נעלמים היו מכל אדם, ולא ידעם אף משה; הוכיחו את בני יעקב ללכת בדרכיו, ולעשות כמעשיהם, מלאו פני תבל בספרים כמבול מים לרוב לשהת בהם כל בשר, וכתבו בהם שמות ודברי רוח לאין קץ, אשר כל בעל שכל ישר יקוץ בהם; הזהירו בספריהם מלמוד ספרי חכמה, ודרשו כי נשמת האדם לא תשיג תועלת הראוי לה, רק בלמוד הספרים אשר חיברו ראשי הכת הזאת: יען ידעו, כי בלכת העם בדרך הזאת סופם שלא ידעו לחקור אחרי מעשיהם, ולגזור עליהם משפט אמת, יכסלו ויבערו עד מאד וירגילו את עצמם להאמין בכל ההבלים שישמעו מפיהם וימצאו בספריהם, ואז יהי' לאל ידם להטות לבם אל כל אשר יחפצו; ולמען יחזיקו בני ישראל בכל זה, דרשו לפניהם כי כל איש שישמע מצות פיהם, ימצא חן בעיני אלהים, ויעלה אל מדרגת הנביאים, לדעת כל אשר יאמר ויגזור במרום שמים, ויבדו לפעול נפלאות בארץ, ולשלוט בשדים ובמלאכים, ואל המעלה הזאת יגיע בפרט האיש אשר ילמוד בספרי הקבלה של הראשונים והאחרונים ויחקור אחרי הסודות (השמותי שבהם). קצת הרמאים האלה דרשו כי גם בקריאת הספרים בלבד, בלי שום ידיעת פירוש המלות והענין, די להגיע למדרגה הזאת. אחרי ימים רבים התערכו בהם יושים הרבה, אשר בתומת לבם וחסרון דעתם, הלכו בעקבות הרמאים ויעשו כמעשיהם. דברי הרמאים והפתאים האלה נתקברו כמעט מכל בני ישראל (במדינת פאלען) כאמונה שלימה, יאמינו בהבליהם וילכו בדרכיהם הרעים. ע"כ נכרתה מישראל יראת ה' הטהורה, וכל יראתם

ה' מבולבל. ע"ז גנב הבעש"ט את לב בני ישראל, להאמין בו שהוא איש אלהים, לקחת רפואות ממנו, ולתת לו כסף מחירן, ובעד ברכתיו שברך אותם, ובעד הקמיעות שכתב להורים. בימים מעשים התאספו

אחד, וששני דברים אשר כל אחד מהם טוה לדבר שלישי, גם הם צעלומם טוים זה לזה וכיוצא בזה הרבה למאוד, אשר הנה היסודות שעליהן צנויה ונוקדה הידיעה הזאת. אולם ידיעה אשר לא נוסדה על הנושכלות הראשונות, וגם איזה מראשי יסודותיה עוד לריכות להוכחות ונופתי השכל להוכיח על ידם שהן אמת, ובלעדן יש הרבה כפקות נגדן, והאדם המקצל אותן לריק להאמין לדברי המנליא ידיעה הזאת, כי יסודותיה הן אמיתיות ורק שהנה לנועלה משכל האנושי, ואי אפשר להצין אותן מדעתו; ידיעה כזאת צלתי ראוי להקרא בשם חכמה. וכתב הרב ר"י אברבנאל צספרו נחלת אבות על פרקי אבות פרק ג' על הנושנה ואם אין יראה אין חכמה: מפני היות השכליות אשר בתורה ונקוצלות צלתי ונבוארות דברכי העיון השכלי, נוכלא דדברי הנציאים והחכמים זל שנושימים ידיעת התורה ויין אחד והחכמה הגמורה סתם ויין אחר, כי החכמה תאמר על כל מה שיתבאר צנופת או צטענה שכלית, עכ"ד (עיין צנוורה חלק ג' פרק כ"ה). וגם שם קצלה איננה יאות לה, צעצור שלא נרנוז ונונה ונאווה דדברי חז"ל צהלנווד, כי הם כוונו צנוזיהם על עניני הפילוסופיה, וגדולי קדמונינו לא ידעו ולא דצרו ונונה, והחכמים אשר היתה נודעת להם לענו עליה, רק צינוים האחרונים התחילה להתפשט צישראל ע"י איזה שוטים, שלא הי' להם מלאזני השכל, לשקול צהם דצריהם, וע"י איזה רמאים שהתעו והטעו צני יעקב צהצליהם, לנוען יגדל שוים צקצס ויוכלו לעשות עוניהם כחפץ לצם. ואף אלה ונהגדולים שהחזיקו צידיעה הזאת הזהירו את העם ונלקרות צספרים הנוגעים לעניניה כמו סנראה מדצריהם; וז"ל הגאון הר"נא צספרו תורת העולה ח"ג פ"ד: כי צעונות הדור נתוועט כ"כ שלא רליתי וינוי איש ונקוצל יודע הדבר על צוריו ונלד הקצלה האמיתית, ורצים והנוון עם, כל אחד קופץ ללמוד ענין הקצלה, כי הוא תאוה לענינים, וצפרט דצרי האחרונים, אשר גילו דצריהם צספריהם צציאור, וכ"ס צזון הזה שנהפסו ספרי הקצלה כנון הזה והקראכ"ט, שצרי אורה, אשר כל וועין ונצזונן צהם, והכל הוא ונצאר לדעת המעיין צם, אע"פ שדצריהם אינם מוצנים ע"פ האמת מלאחד שאין ונקוצל ופי ונקוצל וכו'.

ודבר דברים אשר לא כן על ה' כנודע לבל קורא בס' ג) דרמוד
בספרים המלאים ענינים חתומים גואלים ומבולבלים הנקראים בפי ההמון
חכמת הקבלה (*), אשר רוב מחבריהם לא ידעו דבר מהחכמה ושכלם

אשר לא יעו חזון לשכל מלים; וזוה תצין נודע הרבה מגדולי ישראל, אשר
כל ימיהם התעסקו בספרי הקבלה, ספרו צענוס שהשם עם מלאכיו דברו
עמם פה אל פה. ואין להציג רא"י על אומית ידיעת הקבלה וזוה שרבים
מגדולי ישראל אשר ידם רזה היחה צאיזה חכמות וידעו וזהם יותר ונהמחצר
ובכל זאת האמינו בה והחזיקו בידה, והאיש הזה הי' מוכרז צעיקהם;
כי זאת לא תגדיל ותוקיר ערכה, ולא תתן מופת על אמתה ועלמותה
(כמאמר הרב צמורה חלק ב' פרק ט"ו וז"ל: לא יחסר האמת ולא יחלש
צחוקו עליו כל אנשי הארץ) לפי שיכול להיות שטעו הגדולים בדבר הזה,
ונחמת שלא חקרו אחר יסודותיה. כתב צעל נטפחת ספרים חלק א' דף ו':
מי יחויז לקבל סודות אומיתיות אלהיות כל אשר יעלה על לב איש, ואם
הוא חכם ונשכיל גדול בישראל, מי יצטח צו ויכניס עלמו צאחריות וערצות
שלא טעה צדמיונו, עכ"ל. וכבר נודע דוגמתם הרבה, איך טעו גדולי
ישראל צענינים אחרים גדולי הערך, כמו ר' עקיבא טעה צצר כזיצא, וצלת
ספק היו גם אז רבים מחכמי עמנו עמו צטעות; הרבה מגדולי ישראל
האמינו צגשניות (עיין השגת הראצ"ד צהלכות תשובה פ"ג) ורבים מהם טעו
צצצתי לצי טר"י, וצימי הצית טעו צעצודה זרה, ושגילות מי יצין? ה'
יכפר צעדס. ונלצד זה הלל הנחצר לא הראשון הוא אשר לעג לצעלי הקבלה,
וחשב רוצם למשוגעים ולמטורפי הדעת, וכבר קדמוהו צזה גדולי הקדמונים,
אשר כל ישראל מודים צגדולתם ויחשצום לחכמים, עיין צסוף הספר הערה
א' ותמלא דצריהם.

(*) כל ונשכיל אשר נודע לו פיריש שם חכמה ידע ויצין שלא צלצק
תכונה וחקרא מהמון העם ידיעת הקבלה צשם חכמה, כי ידוע הוא שהחכמה
לא תקרא רק ידיעה אשר נשענת על יסודות חזקות וצדורות (נושכלות
ראשונות) שכל איש מוכרה, אם יצין אותה ע"י שכלו, להודות צזה כי הן
אמת ולראות איך אלה אשר יתנגדו להן וסודות אותן, שוא ומנענות
הנה, ידיעה אשר רעיונותיה וליוריה ומושגיה מושכלות הנה יחד כשלשלת
ומסוצצות ומנשככות כלן מיסודותיה. כמו ער"מ ידיעת המדידה היא חכמה;
כי מי יוכל לסתור סדצר שלם הוא גדול מחלק אותו סדצר, ששנים אינם

עניני שמות והבר , המתנגדים לשכל האנושי , ומלות קשות וזרות אשר לא יבינם על נכון שום אדם, יען כי מחברו לא ידע מה שכתב ,

כמו עד"ו : אכן מעופפה באויר מעלמה צלי שום סיבה חוץ ממנה שהוא דבר הסותר את עלמו , כי נקבע האזן הוא , צעזר כוזב חומרו , לפול ולמעלה למטה , ולא לעוף ולמטה למעלה , וכיוצא בזה הרבה מאוד . וידוע הוא שכפי שיחממש ויתעסק האדם בצפרי חכמה אשר דבריהם נלרפים ומחוקקים בכור התבונה , כן יתחזק ויתרומם כח שכלו על כח דמיונו אשר ירד ויחלש עד שקטה עליו ללייר דבר אשר לא ראו עיניו , ומכ"ש דבר שאי אפשר להנאל צעולם : ובהיפך כפי מה שיחמסק איש בצפריים , אשר נחזריהם כתבו זהם כל מה שעלה על מחשבתם בלתי בחינה נכונה , וספרו מעשיות ופעולות , אשר רק לפי הדמיון הזה חונת , אצל לא לפי השכל , כן צערך זה יחלש ויחשך שכלו , וכח דמיונו יתחזק , יתגדל , יתרחב מאוד ויעלה מעלה ונעלה , עד שכמעט כל הדברים הנמנעים ויתגדלו זה לזה , אפשרים וגם נמלאים אצלו . ויען שכמעט כל צעלי הקצלה לא היו צעלי הגיון , כי אם צעלי הדמיון , ולא התעסקו ועודם בחכמות , ודברים אשר נוסדו על השכל הישר והסדר והנכונה (עיין בהשגות הראש"ד בהלכות קדוש החודש , ותנאל שהורה ולא צום כי הוא ורבותיו לא ידעו דבר בחכמות התבונה , ובלתי ספק לא ידעו גם ושאיר החכמות , ועיין מה שכתב החכם רש"י צפירושו על המורה חלק ג' פ' ל"ב צום הכרצוני על הרמב"ן) , אצל בצפריים הנמלאים ענינים בדואים מכת הדמיון של נחזריהם והרבה נמנעות והצלים או דברים של מה צכך , לגדו ודרשו הרבה ; לכן גבר כח דמיונם על כח שכלם , לחשוב כל הדברים הנמנעים לענינים אפשרים להיות , ומה שלא יוכל להאמין צם רק האיש המסולל ומטורף הרע לדררים הווים ונמלאים , וע"כ גזר פה צו"ה צומפטו על אותו האיש שדעתו היתה מצולצלה , וכח דמיונו היה גדול וחזק מכת שכלו והי' חולם חלומות לאיר היום , ומהה הסיבה כתב ג"כ האיש הנשוגע הזה הרבה ספרים , אשר נאל אותם דברים מתנגדים לשכל האנושי (אף שהוא צעלמו לא חיבר שום ספר כנודע , צכל זאת הנה נורעים על צמו) . ובלדק יכנה צו"ה אותו צום ונשוגע , צעזר שאין הצדל צבחינת מה צינו לצין האכנים , אשר חלו מחלת השגעון ; כי הוא והם יספרו וידצרו מה שלא ראו ולא שמועו מעולם , רק מה סידימו צדמיונם המצולצל ; גם לא רלה האיש הזה לשמוע אל דברי השכל כדרכי המנשוגעים ,

הקרה (*). ב) להאריך בתפלות רבות חדשות, אשר מקרוב חיבר להם איש משוגע ומבולבל בדעתו בעל חלומות שבה דמיונו ה' גדול מכה שכלו (**), כוונות ופירוש התפלות, הכוונות והפירושים האלה מלאים

גרמנותיהן הדיקו. וצאננת אט הייתי רואה עושה אלה שלא שערס אצותינו ז"ל המסידים האונתים, גזרתינהו לשוקי' צגזרל דפרזלא וכו'. ולפי דעתו (צספרו תורת הקנאות) הכת הזאת היא שארית שצתי לצי. *

(*) כתב הרמז"ס צאגרותיו דף ט"ז: ועוד שצא ונכלל הדברים שהסדרת והתקנת, שאסור לקרות צתורה ולהכנס לצית הכנסת אלא אחר רחילה ונקרי, וכחצת צאותו הכתב שצקשו מנך לדרוש להם צדצר הזה, ולהודיע להם חוננר הדצרים, גם צזה הכעיסוני, וכי נעשו צדצר הזה קלין וחמורין, ומה הן חוננר הדצרים? הלא אין הדצרים אלא מנהג צסנער וצמערצ צלצד, אצל צכל ערי רווני ולרפת וכל פרוצינליא אנשי עיריכס לא כהגו ונעולס וננהג זה וכו'.

(**) לפי שהמקוצלים וכווצדים מחד כונעט אכל כל ישראל צחשצס סכל דצריהס הנה ונעיקרי התורה והיא נוסדה עליהם ואפשר סיהי' עי"ז דצרי צמ"ה ללנינים צעיניהם, לכן אנרתו להראות לדקת דצרינו מן הסצגרא היסרה והנכוחה, אשר כל צעל סכל ישר יראה אמיחתה. דע כי צכחות נפס האדם יש סנים, הנקראים כח השכל וכח הנדונה, או כח הדמיון, צכח סכלו יסכיל ויתצוקן על כל דצר אשר נעשה תחת השמש, יצחון ויצדיל צו צין האונת והסער, צין האפשרי להיות נמלא צעולס וצין הנמנע להיות, צו יפסיעו הסגרות מדצרים אחרים ויקשרן למושג אחד, ויגזור ונשפטים וכיוולא צזה, חוננס צכח הנדונה, יוכל האדם ללזיר ולדמות צלצו כל הדצרים האפשריים והצלתי אפשריים להיות צעולס כאלו הם לפניו וצעיניו יראה אותם, אצל אין צידו לראות, איך יתנגדו זה לזה הדצרים אשר יקשרם יחד. ונלצד פעולה הזאת יש להכח הזה עוד פעולות אחרות שאין לנו לורך לדצר ונהם פה, והנה ראוי לאדם שיסעים ויכניע כח הנדונה סצו תחת מונשלת והסגת כח סכלו, כי ה' סס אותו צו לסר ולמושל על כל כחות הספס, לונען לא יאמיץ צליורי כח הנדונה וצפעולותיו, ולא יחליט על שום דצר שהוא אונת ונמלא או אפשר להיות כל זמן שכת סכלו לא חקר אחר סצתו וגזר ונשפטו עליו, צעצור סכת הנדונה יוכל ללזיר גם דצרים אשר לא היו, ואי אפשר להיות נמלא צעצור ההפכים והסחירות שיש ציניהם,

הלזה ה' מלא מרמה, ובטבעו ה' גאה, ורודף אחר הכבוד וחפץ מאוד לקנות לו שם בארץ כאחד הגדולים, אבל במה יוכל איש כפרי ועם הארץ לעשות לו שם גדול בעמו, הלא אין לו לא מעלות גדולות, ולא מדות טובות? לכן גמר בדעתו להתעסק ברפואת חולים, ולהועיל לעקרות ע"י סממנים ועשבים; אך בעבור שידע שלא ישיג כונתו, והוא להיות נחשב ומפואר בעיני אחיו ע"י הפעולות האלה, מחמת שלא פסקו וחסרו בישראל מאז רופאי אדיל ואנשים כאלה; וגם בעבור שהיו בזמנו רופאים אמיתיים אשר למדו חכמת הרפואה בבתי מדרשות החכמה של הגוים בחכמי לב ולא מבני הכפרים הפראים והנבערים מדעת; ובעבור ששמע כי איזה מהלומדים יכנו אותו מכשף, ויאמינו שע"י הכשף ירפא החולים ויעשה נפלאות, כמו שמחזיקים את אנשים מאומות העולם, אשר יתעסקו בדברים כאלו למכשפים, ויכנו אותם בשם בעלי שדים; לכן בחר בשלשה דברים מפלים שאינם עיקרים לדתנו הקדושה, ולא מוטלים עלינו לקיימם, אבל חשובים ויקרים חמה בעיני עם הארץ החסרים מדעת אשר לא יבחנו בין האמת והשקר בין העיקר והשפל, ולא יחקרו עד תכלית ושורש כל דבר, ואך למראה עיניהם ישפוטו *) (והם: א) למבול במקואות המים בכל יום ואף בעת

(*) כתב הגאון ר' יעקב עמדין זנזפתת ספרים שלו דף ל"א: ונעויתי משנעו כי עתה נקרוז קנה כת חסידים שוטים חדשה צוואלין ופאדאליע, וצאו ונהם גם לנדיה זו שכל עסקם צק"ה וספרי הקצלה, ונאריכים חלי היום נתפלה הרצה יותר ונחסידיס ראשונים, שלא היו שוהים נתפלה עלמה אלא טעה אחת צלצד, אצל יותר וזה עושים אלה נתפלות י"ח תנועות זרות ונוסמות ונוגנות, ונפחים צידיהם ונונענעים לנדיהם, ראשיהם כפופים לאחוריהם ופניהם ועיניהם פונים לנעלה נגד מה שאמרו רז"ל: לריך להיות העינים לנטה, והלצ לנעלה, ונתנחומא לא כאמר להיות עינים למרוס, אלא צעעת קדושה וסגורות, והרנו"ע נתסוצה אסר כל תנועה נתפלה, וכמה קרקורים קרקרתי לננוא פשר דצר להטיר רק קלת תנועות הגוף צנחת אחור וקדם, לעורר הכמות ורוחות החיוניות צלצד הוחר, והקדונוים נתפלתם היו צלי הרגשה, וע"פ ספר הזהר היתה טינה צעומס תרפנה כנפיהם, ואלה עושים כנפים לעוף השמים; ותמה על עמאך, אם לפני מלך צטר ורס יעשו כן, הלא ישליכם לארץ, עד שאצריהם יתפרקו, וכל

ומעשיו, לא יכירנו עוד ולא יאמין כי יסופר לו, שזה הוא הגוי אשר נהג במדבר ונתן לו מורשה תורת אמת ודעת ע"פי ה', לעשות ע"י טמנו עם חכם ונבון". אמנם סבות השחתת דרכם רבו עד מאוד ועצמו מספר, גם לא ידעתי אותם כלם ברור, אך זאת לא נעלם ממני, שראש כל הסבות אשר הסבו זאת בזמן הזה, ה' איש אחד עני בדעת ושמו ישראל בן אליעזר הנקרא אצל המון העם בעל שם; אבותיו היו מדלי ומאביוני העם שגדו בכפר אחד במדינת פאלען (מקום החושך והסכלות), לכן לא השיגה ידם לקחת לו מורה למדהו בנעוריו תורה, חכמה ויראת אלהים; וגם אחרי כן כאשר גדל הנער לא בא בין חכמי לב ולא דרכו רגליו על סף בתייהם, כי לבו ה' צפון משכל ודעתו קצרה עד מאוד להבין דברי חכמים. לכן גם בהיותו לאיש ה' חסר וריק מכל דברי תורה ודעת ולא הבין שום מאמר בתלמוד ומכ"ש בתנ"ך (*). ואחרי שנשא אישה ה' ג"כ יושב בכפר כאבותיו, כי שבר לו שם בית מלון אורחים (קארטשמע) על אם הדרך, ובהמשך הזמן שבתו שמה למד מתושבי הכפר אשר לא מבני ישראל המה לרפא איזה חלאים בצמחים ובעשבים (כי על הרוב יש לבני הכפרים מעט ידיעה ברפואה ע"י הצמחים ועשבי השדה, מחמת שבחגו אותם לזה הרבה פעמים ע"פ המקרה וידעו זאת לפי הנסיון, והיושבים בתוכם מבני ישראל ילמדו מהם לפעמים הידיעה הזאת). ויען שלב האיש

(*) אל יפלא צעניך, קורא נעים! מה שאמר צמ"ס (ומכ"ש בתנ"ך) כי ע"פ הרוב אף הלוונדים אשר ידם גדולה בתלמוד לא יצינו נקרא אחד כלאוי, צענור שלא ידעו בתנ"ך, ולא ילמדו את לשון העברית ע"פ הדקדוק, וכל ידיעתם נקראת הוא רק הכתובים המוצאים בתלמוד, גם יזהירו את העם ולקראו וללמוד הרבה צדרי הנציאים, כי יפחדו פן יראה העם האמת צהם, ולא יסגירו עוד על דצריהם, ולא ינאלו פירושיהם המזויפים על דצרי תורה חן צעיניהם, ונאלו ועד עתה זה דרכם מכל, וכמו שגראה נדצרי החכם ר' חייא כהן דילארה צספרו נעשירות כהונה דף כ"ז ח"ל: אין זה מן החימה אלא רצני אשכנז (ומכ"ש רצני פולין) שהם גאוני עולם בתלמוד ופוסקים ואינם יודעים לשון הנקרא, ודווקא למי שצנה העלי ולא צנה הצית, שאם אין יסודות לבנין, צומן נעט כופל וסולך לאיצור וכו'.

ולנוח תחת צל החכמות והאמת המגינים וחופפים בכנפיהם על כל איש ישר מאיזה עם שיהי! פה הוא המקום אשר כל משכיל יגלה האמת ממעמקי לבבו וידבר בעניני האלהות כפי שכלו וידיעתו בלי תת מתג ורסן למו פיו. מה טוב ומה נעים שבת פה!

במ"ה. כשמתח לבך ישמח לבי גם אני, בהעלותי על זכרוני יום פתח אלהים מוסרות נפשי, להעלותה הנה למרום שמים, לחזות בנועם פניו ולשאוב מי התבונה ממקור חכמתו, לא יחזו עיני עוד במר נפשי ויגון לבבי, בנפול עמי יום יום בשחת הסכלות, אשר כבר העציבה את רוחי. נלאתי נשוא עוד להתהלך ביניהם עלי אדמה!

רמב"ם. הן עתה כפלים מלאה נפשי עצב ויגון, ובל הוכל להתנחם עלי מעמד עמי! כי מלבד שנזכרה תוחלתי שיטיבו בני ישראל את דרכם ומעלליהם מיום הפרדי מהם עד עתה, עוד שמעתי מפי אנשים רבים, אשר באו הנה מקרוב, שהשחיתו את אוריהם יותר מאשר היו בימי היותי בארץ; גם המעט מדעותיהם, מדותיהם ומנהגיהם הישנים אשר היו בזמני עוד טובים וישרים, המירו עתה בדעות שוא, במדות רעות ובמנהגי שטות, אשר אין להם יסוד בשכל ותורה. כל זאת שמעתי, אך אהבתי את עמי לא הניחה אותי להאמין בשמועה רעה כזאת, ונחמתי כי לא ידעתי היטב את האנשים אשר סיפרו זאת באוזני. אולם עתה אהה! בשמעי השמועות האלה מפיו הוכרחתי להאמין כל זאת כי איש נאמן הנך, הכוב בל ידעת, והי נתן לך שכל ישר לדעת ולחקור אחרי דברים כאלה. מה מאוד אתמה על הרעות האלה! כי לא ידעתי סבתם אשר הסבה את בני ישראל לסור מדרכיהם, ולשנות את דעותיהם, מדותיהם ומנהגיהם הישנים. ידידי! אם יש את לבבך להורות לי את המקור שנבעה ממנו ההשתנות הזאת, אז אלף תודות אתן לך, כי נפשי כלתה מאד לדעת אותו.

במ"ה. כן דברו האנשים אשר ספרו לך מתהלכות בני עמנו! כי גם אנכי בעוד בחיים חייתי ראיתי האמונה הטהורה הולכת הלך וחסור, החכמה נעדרת מבני ישראל, ובכל יום ויום יתרבו אמונות ודעות שוא בתוכם; לריק עמלתי בעת אשר הלכתי עמם לשרש גזעם מלב אחינו, כי כל כך רובם נבערים מדעת ולבם שמן מהשכל, עד אשר לא יכלו להשות אוזן לדברי; ואמת הוא מה ששמעתי מפי משכיל אחד: "כי יבא משה בעת שנית עלי ארץ, לראות מעמד עמו

ראשית צדק סור מרע , ועזוב כסל תחלת דעת
סאראן .

שיחה בעולם הנשמות

בין הרמב"ם ובין בעל מרכבת המשנה

(שיחה א')

(הרמב"ם ובעל מרכבת המשנה נסתלקים יחד אחריו יד זנו עדן , ומדברים
זה לזה מעניינים טובים) .

רמב"ם. מאד תשמח נפשי מדי אזכרה את יום עזבי את הארץ
מקום חושך ואופל, בו תמשול האולת בזרוע עזה עם רעותיה ההולכות
עמה בחברה , וסרות למשמעתה , אלה הגה הדעות הכוזבות ואמונות
ההבל , עזיבת מוסר השכל ושמירת מנהגים סכלים , ואחריהם נמשכים
ומסובבים העניות , העצלות ואחיותיהן : מקום אשר רק הבורים בעם
החנפים והרמאים מפוארים , מוצלחים ונכבדים המה , אנשים אשר כל
יגיעתם היא להתעות ולהוליך את המון העם בדרכי חושך , ולהטותם
מאורה האמת והישר ; אבל המשכילים בתבל אשר כל מגמתם ועמלם
מעת היותם על הארץ הוא רק להפיץ ברוח בינתם את ענן הסכלות
ולהורות לבני האדם נתיבות האמת , למען תתרום נפשם מאשפות
עפר , ותגיע למרום השלימות אשר ביכולת האדם להשיגו בהיותו על
פני האדמה , האנשים היקרים האלה ישבעו בזה וקלון מאחיהם . ולא
זה בלבד , כי אם הסכלים בבני עמם עוד ישנאו וישטמו אותם שנאת
מות מרוע לבם , נרודפים אותם בכל כחם להשמידם ולאבדם מעל פני
הארץ , זאת היא נחלת החכמים שמה . מה יגל לבי בקרבי בצאתי
חפשי מבית כלא ואופל הלזה , אל מקום אור למצוא פה מרגוע ,

החכם המפורסם ר' ב"ש : אך אל האמת לבר שמת' פה מגמת לבבי ,
אך אחריה חקרתי בכל מאורי , ואתה הקורא ! אם לא אותה תבקש ,
קח את ספרי והשליכהו הראה ; אולם אם בכל אות נפשך כמוני
תחפשנה , הואל נא , ואִמֵץ כח , קרא בספרי , שנה ושִׁלַש לקחו ,

חקור , דרוש ושפוט משרים , אז תצליח ואז תשכיל ; אם חכמת
ממני קורא נעים ! אישר בדרך בינה , ואם לא קח נא אמרי וחכם .
(אלה דבריו בהקדמה לחלק שני מספרו אשר קרא בשם , הפילוסופיאה
האדוהית) .

יהודא ליב מיזים מלעמבערג.

דור דעה לפי שכלו יהולל איש
ודור תהפוכות לפי איש יהולל ספרו.
(ט"כ)

דברי לעג ונאצות על הספר הזה, מאנשים אשר מרוע לבם כל מגמתם ועמלם לבנות דברי איש אחר ופעולותיו, למען יחשבו אצל חסרי תבונה כחכמים אשר יש לאל ידם לשפוט על כל דבר ולהראות חסרוננו, וכדי שרק דם יהיו מכובדים כאנשי שכל; ואחם תהיו במשפטיכם על הספר הזה כקופים, אשר דרכם לעשות תמיד מה שיראו, וכפאפאגני אשר ידבר מה שישמע מאחרים אבל לא תשימו לב לחקור על מקור דברי גנותם ולא תבחנו משפטם לדעת אם אמת ושכל יהנה פיהם. (ד) מחמת שתהיו מכת המשכילים הצבועים, היודעים האמת, אבל מסתירים מעשיהם ומחשבותיהם לפני העם, המתחפשים במסווה היראה ונושאים האמונה בפיהם, בגלל שיהיו חשוכים בעיני ההמון כחסידים ויוכלו להשיג כבוד והון מהם, המתחסדים למען יגיעו אל אחת הכהונות ואז יהי' בידם לחיות בנעימים ולהנחיל לבניהם עושר רב: אנשים אשר באמת כל עמלם הוא לשובת עצמם, אבל לא להצלחת אחיהם; מכת החנפים אשר יתנו דופי בספר, שלא ימצא הן בעיני חסרי הדעת, בגלל שלא ידברו הסכלים, המהזיקים אותם לאנשים שדעותיהם דומות לדעות החפשויות שד הספר הזה, גם עליהם דברי עתק. על צבועים כאלה אמרו חז"ל אל תתירא מן הפרושים ולא ממי שאינו פרוש אלא מן הצבועים שדומים לפרושים (*). (ה) בעבור שתשנאו אותי בלבכם חנם, ותרצו להרע לי ולבטל הפצי ועמלי על לא דבר. אם אחת מסבות דאלה תסבב אתכם לגזור משפטכם על כפר הזה בדיבור או במכתב ותקללו אותי, ותרגנו באהליכם על מחברו, ובמקהלות תתנו עלי קולכם למען לא יקראו בחיבור הזה בני ישראל, ויסוגו אחר ממונו, אז החרש אחריש תתלונותיכם ולגידופיכם, ואדע נכון כי אמת דברי הספר הזה, ושאינ לכם סתירות נכוחות נגדם, וכל משפטי הבליכם להבל וריק יחשבו בעיני, כי מי פתי אשר יפחד מקללות וחרפות של חסרי תבונה, רעי לבב ודוברי תהפוכות? את אלהים אני ירא, בו שמתי מבטחי והוא יגן בעדי; האמת אני אוהב, והיא בסתרי כנפי' הסתירני מרעבי איש. ואכלה דברי עם אמרות צרופות של

(*) כתב הסכס רבי יוסף קאנזיאלה כספרו חיליס דף ס"ז, והאמת הוא וזה טענהו כדורנו חין תוכו כנרו, ואינם דולים האמת, כי אם חנפים ומזויפים, ואני לא אחס לללים וכו'.

מלבי . ואולי אודה גם במכתב לדבריהם , כי תהלה לאל למדתי להודות על האמת , ואלף תודות אתן אם יתגלה הוא על ידיכם בדברים האלה . אבל משמר אישים לפי , ואחשה מלענות דבר על משפטיכם , אם אדע נאמנה , כי אך לרעה תשימו מגמת פניכם , לסתור הדברים הנדרשים בזה הספר , בלי שום טעם נכון , ותלעיגו עליהם ועל מחברו רק בגלל סבות חצוניות וקטני הערך האלה : א) שהענינים הנכתבים בו לא יסכימו עם מהשבותיכם שנישרשו בלבכם בימי נעוריכם בלתי ידיעתכם , ולא הקרתם והתבוננתם עליהן , לראות אם נוסדות הן על יסודי הבינה והכמת התורה , ויתנגדו אל הדעות אשר מעודכם לא בחנתם הישב בשכליכם אף פעם אחת לדעת מקורן , או לא יסכימו עם סיפורי מעשיות אשר שמעתם וקבלתם מנשים זקות , או מאנשים הדומים להן בשכלם הנם . ב) שיסתירו רעיונות הספר הזה , את הדיעות והדמיונות שראיתם בספרי איזה מחברים , אשר מצאו בעבור סבה מה הן בעיניכם , וקדושים אצליכם כ"כ עד שהאיש אשר יערב את לבו לסתור החלטה ומאמר אחד מהם , נחשב בעיניכם כאפיקורס אשר כפר בה' , אף שלא חקרתם אחר דברי הספרים החשובים אצליכם ולא בחנתם בכור שכליכם לראות אם ראויים לקבלם באמת , על מבקרים כאלה כבר צוה הרמב"ם בהקדמתו לס' המצות וז"ל : זה הוא שכל רוב הסגולות גדולי ישראל בזמנינו , כי לא יבחנו המאמר אשר לפניהם בענינו , לראות אם בדעת או בסבלות נדרש , רק בהסכימו למאמר מי שקדם , לדברי ספרי הקדמונים , בלתי בחינת מאמר הקודם , אם אמת הוא אם לא , זה הוא טבע ודרכי הגדולים , כ"ש ההמון שפבעו הוא ללכת בכל ענין בדרכי הגדולים . ובאגרת תימן שלו כתב : והכסילים הבורחים הם שיעשו לראי' אצלם על אמתת דבר מה , בהיותו כתוב בספרים , הם לא ידעו שהמכובד כמו שהוא מכובד בדשונו יכוב בקולמסו , ואין זה נמנע עליו , כי מי יעצרהו וימנעהו מלכתוב שקרים ודברי הבכ , אבל אין לנו להאמין הסברות מהפנים האלה , ע"כ . ג) בעבור שתשמעו מפי אנשים אשר חשובים המה בעיניכם ,

הנטיס עקלקלות ודעותם הנפסדות , וניסדות על אלפי ספרות וטענות נותנות טעם לפגם , והנמנע עליהם משגשג הספד , זה לא יתכן כי אם נהדרות הפכן צמופחים שכליים , עכ"ד .

הרעה המועטת שתוכל לצמות ממנה, כדברי הרלב"ג המובאים בהקדמה לספר שארית יהודה שחבר המשכיל ר' שלמה לייב ראפפורט וו"ל: והתועלת הט'ו ראוי לאדם שיקל בגנות מעט אשר הוא דרך להגיע אל תועלת מרובה, ולזה תמצא שלא הרחיק מדרכי היות אסתר נלקחת אל המלך, ואם הי' בזה יציאה קצת מדרכי התורה, מצד התועלת וכו'. ולכן אין לאיש משכיל לגנות מעשה ידי, כי הגם שאפשר הוא שיצא מזה הספר איזה נזק, הלא הטובות שתצמחנה ממנו ברבות הימים במחנה ישראל רבות תהיינה. — ועתה אליכם מבקרי הספר הזה! בפרט לאלה היושבים במדינת פאלען אשים דברתי! ידעתי גם ידעתי נאמנה, שלא לבד כי לא ימצאו הן בעיניכם כל דברי המחבר, כי גם זאת לא נעלם ממני, שרוב דעותיו תהיינה לפי משפט שכליכם שוא, אשר אינן ראויות להודיען, אולם בכל זאת לא אוכל להתאפק מלגלות אותן, בעבור כי הן לפי דעתי כלן קרובות לאמת, אשר לא יכחישן רק העקש שיאטים אזנו משמוע דברי תבונה, ומחמת שכוונתי לעורר את שכר בני עמי, למען לא ילכו עוד בדרכי החושך, ולא מששו כעורים באפילה; לכן אם שגיתי אני והמחבר, (כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ושגיאות מי יבין) אל תחשבו זאת לנו לעון, כי החוקר לבות בני אדם אשר עליו אמרו רחמנא לבא בעי, יודע שכוונתנו היא טהורה, וכי כל מגמתנו היא להועיל בכל אשר יש ביכלתנו לבני עמנו, ולהרבות הצלחתם האמיתית. ודעו נא אחי אם רוח נאמן ודעת בקרבכם, לשום לב על דברינו, ועין חודרת לשקול אותם במאזני השכל, ולבחנם בכור הבחינה לבד ולא בבחינה אחרת, ותשפטום משפט אמת, והודיעו במכתב הטעיות והשגיאות שתמצאו בהם נגד השכל הישר וחכמת התורה האמיתית, והורו לי הדרך הנכונה בלי נאצות וחרפות, כמשפט המבקרים המשכילים (*), אזי אטה און לשכל מליכם, ואסיר השוא והטעות

(*) כתב החכם הכולל ר' עוזדי' וספורני צקפרו אור עניים דף ד' ע"ג: וכן הראוי לכל חולק החפץ לזכר האמת שיערוך דברי איס ריבו וכליותיו צלר היטב ולהסב צלל איזה. אך צעקות לך, עם אהבת ותאמת בחינת האמת יסתיר ראיותיו ודעותיו, עם הראות הפכס צנופת סכלי. הכה ראוי לנו צדלותנו עם אלהים להודיע קסט אמרי אמת תורתנו, שנערוך נשפטי

ישר מחויב לעשות מעשים, אשר ע"י יבטלו הרעות האלה מבני עמו, אבל זה אי אפשר בלתי גלוי האמת בענינים האלה כידוע, לכן אין לנו להשגיח גם פה בבחינה הזאת על המסובבים והתולדות אשר יוכלו להוליד ממנו, ובפרט שנודע כי הטובות והרעות שיצאו מדבר אחד משולכות הן יחד, וכי כמעט מכל הפעולות אשר עשו השלמים לטובת בני דורם נסבה בארץ איזה רעה בבחינה מה. ואיה הוא המשכיל, אשר יערב לבו להחליט, כי כל המסובבים והדברים שיולדו ממעשיו, אשר פעל להצלחת עמו, טובים הם? — אחר כתבי זאת מצאתי ראייה על דברי במכתב העת המכונה מוזעאס חלק א' דף ש"ט במאמר על דבר המגיד של סאקראט, מחוקר אחד, אשר לא חתם את שמו עליו וז"ל: טרם שנעשה פעולה מה, מחויבים אנחנו בני אדם לבחון אותה בכור התבונה, ולראות אם היא על פי חוקי המוסר, אשר יסודם בשכל האנושי, או לא; וכאשר נראה שהיא נוסדה עליהם והם יצוו לקיימה, אז אין לנו להשמר משום דבר מלעשותה, ולא עלינו עוד מוטל החוב לחקור ולתור גם אחרי התולדות אשר תולידנה ממנה, כי אם נעשה זאת ונדרוש אחריהן, בלתי ספק הוא שיתגלו לנו עפ"ה (בעבור קוצר שכלינו ומחמת שיצר לבנו רע מנעוריו בגלל ההרגל) רק התולדות הרעות ולא הטובות. אם אמנם אמת הוא שמפעולה טובה תוכל לצאת איזה פעמים רעה, בכל זאת מחויב כל איש לעשות הטוב, ואין לו לראות רק על מצות שכלו. כי המעשים הישרים והטובים מביאים ויפעלו כמעט תמיד אושר והצלחה. ויען שגילוי האמת הוא ג"כ אחת מפעולות הצדקות, כי ממנה נסבה לבני אדם כמעט בכל עת טוב, ולא יקה איש תחתיו נזר זהב אשר על ראש המלך ואהבתו לה עזה מאהבת כל מחמדי תבל, לכן מחויב כל איש לגלות האמת לאחיו כאשר יש לאל ידו, ולהשפיע מרוחו עליהם, ואין לו לראות על המסובבים הרעים שיתגלו לו בדמיונו, עכ"ד. קרא המאמר הזה מראשיתו ועד סופו, ותמצא בו דברים נחמדים על דבר ענין הזה. גם יתכן שהרבה פעמים יתראו לעינינו, כי הטובות המסובבות מפעולה מה יותר הנה מהתולדות הרעות שתצמחנה ממנה, ואז ראוי לשקול במאזני השכל הנוק האפשר לצאת נגד התועלת שתבא ממנה, ואם נמצא שהתועלת מרובה על הרעות ואליה נוטה כף המשקל, אז מחויבים אנחנו לנטות אליה, להחזיק בפעולה הזאת ולא להשגיח על

והחכמים האמיתיים ; ידעו כי מצותיה ותקנותיה יוכלו להפרש כפי השכל , ואיך החכמה לא תרחיק ותסתור את דבריה , כי מרועה אי נתנו (*). מכל מה שאמרתי יסתעף ונראה ברור שהאמת לא יסבב שום נזק לבני אדם . ובלעדי זאת אין ראוי לאיש (אשר כל מגמתו בספרו היא רק לעורר בני עמו שישימו עין חוקרת על ענינים אשר כל אדם מחויב לחקור אחריהם , ולמען שיתגלו ויתבררו בקרבם איזה אמיתיות הנצרכות לדעת) לראות ולהשגיח על התולדות אשר יולדו מספרו בבחינה האחרת , וכן הם דברי דוד הומע בספרו על השכל האנושי דף ר"ה וז"ל : "כל איש אשר יחבר מכתב מה וירצה שתתגלגלה דעותיו , ושיבחנו המשכילים אותן כדי שתצא האמת בנכונתה , מחויב לראות שיהיו רעיונותיו ומשפטייו אמיתיות כפי יכולתו , ולשקול אותן במאזני השכל בעין פקוחה כפי השגת רוחו , אכן אם עשה זאת יוכל להבר כאשר לאל ידו . אבל אין ראוי לחוקר לפחוד מהתולדות האפשריות לצאת מדבריו , כי הפחד הזה הוא שטן ומניעה גדולה להחוקרים בעת הפצו למצוא האמת , וימנע שכלם מלהעמיד עליו בחקירה מה (**)" עכ"ד . גם נודע שלא כנכון יעשו האנשים אשר יחקרו אחר התולדות האפשריות להולד מפעולת הצדק שירצו לעשות בארץ ; יען שע"י ימנעו א"ע ע"פי הרוב מלכת בדרך הישר ומלעשות צדקה , כי שכל האדם מוגבל ואין ביד השגתו להשיג כל הטובות והרעות אשר פעולה אחת תוכל לסבב ולהביא בעולם , וע"פי הרוב יתגלו לו יותר רעות מטובות מהמת יצרו הרע . מזה נקיש על הענין שלפנינו , והוא לגלות האמת לבני אחינו . כי הלא הוא ג"כ אחד מן המעשים , אשר יעשה אותם האדם וחי בהם , יען שהשגיאות והטעויות בענין האמונה והדעות המשובשות והמבולבלות שיש לבני האדם בעניני הדת מראשי עקריה , ישחיתו ויזיקו לבות בני אדם ויסבבו להם קנאת אמונתם שישנאו אלה את אלה , בגלל שינוי דרכי עבודתם להשם והכדל הפעולות החיצוניות הנוגעות לדתם , ומוליכות אותם בדרך שולל ועקלקלות . ע"כ כל איש

(*) כתב צעל הכוזרי צנאמר א' ס' נ"ז , חלילס לאל עין הסקר , וסיבא צמורס עם סהסכל נרחיק וישינאו לסקר .
 (** עיין צנכתב על דבר הסכלות צינת אדם לענגל צספרו פיליזאף פיר דיא וועלט .

בגלל שתאותם תכריחם לזה ; גם לא יקרה זה להם לבדם , כי נמצאו רבים מלומדי התורה שהם רעים מעם הארץ" עכ"ד. גם לא נעלם מכל משכיר על דרכי בני עמנו , כי רק האנשים אשר לא יקראו כ"א בספרי הגוים המדברים מענינים קלי הערך , כספרי הלצה , עגבים , ומכתבים המלאים דברי הבל והזיות או דברים של מה בכך כמו סיפורי מעשיות אשר נקראים בלשונם ראמאנע , ולא הרגילו עצמם לחקור אחר עניני החכמה ככלל , ואחר חכמת התורה בפרט , ולא יתעסקו מעולם בקריאת הספרים אשר ידרשו מענינים יקרי הערך הנוגעים לדבר האמונה , שרק אלה מלעינים על דברי התורה , יחשבו אותם לדברי רוח , ולא ישגיחו על מצב בני עמנו בעשותם איזה פעולה לטובת עצמם . וזה מחמת שהם קלי הדעת , אשר מחשבותיהם ישתנו בכל רגע ורגע , ואשר מעולם לא השתדלו לדעת ערך דתנו , וכא למדו להבין ההבדל שיש בין העיקר והטפל , ולעמוד על כוונת מצותיה . אבל המשיכילים אשר יחקרו בעין פקוחה אחרי עניני התורה וידעו ההבדל הזה שהזכרתי , ויאהבו לקרות בספרי החכמה ממחברים שלא יכחידו האמת תחת לשונם , שיעמלו לשקול משפטים במאזני השכל לבד בדברם בעניני התורה , אנשים כאלה יכבדו ויאהבו את התורה מאוד , יתאמצו לשמור מצותה וללכת באורחותיה , כי יבינו שכל כוונת נותנה היא , להאיר לנו הדרך , ולשמור אותנו מדרכי עקלקלות , וידעו שתורתנו נוסדה על יסודי השכל , (עיין בתולדות ר' שלמה מיימון חלק א' פ' ט"ו) ולא נמצאו בה הבלי שוא , עיין במורה חלק ג' פרק מ"ז , ובספר משפט משה למיכאעלעס , ותראה כי כל מצות התורה נוסדה על החכמה , וכל אמרת אלוה צרופה , וז"ל המשורר שיללער במכתבו על דבר דתי ליקורגוס וסאלאן (מחוקקי דתי עם יון) : בין כל הדתות אשר נתנו ממחוקקים בימי קדם לבני אדם דת לוקורגוס היא השלימה בכל ענינה חוץ מדתי משה , כי אליהן הוא דומה בהרבה דברים ובפרט בבחינת היסוד והחוק הראשי (פרינציפ) שנוסדו ונבנו עליה , והתכלית שכיון בה והוא לשמור את עמו מלהתערב בעמים אחרים כדי שלא ילמדו ממעשיהם" עכ"ד . עיין במאמרו על שליחת משה . ולבי יאמר לי שהספר הזה יסבב גם בבחינה הזאת , תועלת וטובה לבני יעקב , כי רבים מהמתחכמים והמתפלספים יפקחו עיניהם לראות , שהדעות המשובשות והמנהגים המקולקלים אשר לב המון העם ידבק בהם , באו במחנה ישראל ממקום אחר ונבעו ממקור לא טהור , ולא ע"י תורתנו

ובפרט שכל משכיל על תהלוכות בני אדם ידע, כי רוב הרשעים בנו ובמזון, נגד ה' ואדם, ואלה אשר לא יבושו לעשות עול המה חסרי חכמה, שלא יחקרו אחר מקור ענינים כאלה, אנשים אשר לא ימצאו עונג בחקירת השכל, ומעודם לא שמעו דבר מספר המורה. ודברי הימים להאומות יוכיחו, כי כל הרעות אשר באו על בני האדם מיום נוסדה הארץ, נולדה להם, אם מקלי הדעת אוהבי בצע ושוואי החקירה והעיון בדבר יקר הערך, או מהסכלים וחסרי התבונה שהלכו אחרי ההבל כל ימיהם, אשר לריב ומצה ולהכות באגרוף צמו וענו נפשם, אנשים אשר בפיהם כבדו את ה', ולבם רחק ממנו, ויראתם אותו היתה מצות אנשים מלומדה; אכן מעולם לא יצאה רעה מאנשים אשר רוב עסקיהם ה' לחקור בשכלם הישר בענינים הנוגעים להצלחת האנושי ועניני האמונה, ואף אם היו איזה מהחוקרים שסרו מדרך הישר, אמנם לא חטאו נגד האדם רק עברו על מצות השמעיות, וכ"כ רק בהשקפה ראשונה, ואולם רק בשגגה. וידוע מאמר הז"ל שעברות שבין אדם למקום יה"כ מכפר, וכן ת"ח שעבר עבירה ביום וכו'. כי האנשים אשר ידרשו בחכמה, אף שיעברו לפעמים על מצות התורה והשכל, ויצרם יתגבר עליהם, יבושו עכ"פ אחרי כן מדרכיהם הרעים וינחמו מהם, כי גדולה היא מדת הבושה בפני שכלם שתמצא אצלם בבחינת המוסרי; ולכן יסתירו את מעשיהם שאינם הגונים למען לא ילמדו מהם המון העם, לעשות כמוהם. והרבה פעמים יקרה, שכאשר יכלמו מהם, ויעצב לבם על דבר תהלוכותיהם, שיגמרו בדעתם לבל יעשו עוד שנית, כי נודע להם מהשכל ומספרי התבונה, איך חרפה הוא לצלם אלהים ולאיש משכיל לממא את נפשו בחטאים, ואיך כל החכמים מזהירים מלכת בדרכי רשע, כי לא נמצא כמעט אחד מהם אשר לא ירחיק ויגעיל המדות הרעות של פועלי און. ומה נחמדו דברי החכם ר' אברהם ביבא"ג בספרו דרך אמונה מאמר ב' שער שלישי: "ואם ימצאו אנשים, אשר ילמדו החכמות ובכל זאת המה רעים וחטאים, אין זה מהחכמה; אבל לפי רוע מזגם וחסרון תבונתם". וכן כתב החכם ר' יוסף פלקיר"ה בספרו איגרת הויכות דף י"ד: "ומה שימצאו אנשים, אשר מתעסקים בחכמה ויוצאים לתרבות רעה, אין זה מצד החכמות אלא מצד מזג הרע ותאוותם הגרועה, כי החכמות לא תצוינה ללכת בדרך הרשע, אדרבא הן מזהירות מזה, וכמו שיש מהרופאים שמכירים המאכלים, המזיקים לגוף, ובכל זאת יאכלו אותם

ולכן לא ימצא חן בעיניהם האיש, אשר יוציא לאור ספר כזה ויפיץ אותו בעם, אף כי ידעו שהתורה והשכל יסכימו לדבריו. ע"ז אשיב הלא נודע לכל משכיל שמדורות הראשונים עד עתה לא ה' בישראל איש אשר פעל רב טוב להם בבחינת השכלת בינתם, כמו הרמב"ם, כי רק הוא הקיץ אותם מתרדמת סכלותם והעיר שכלם, לעזוב האולת ולהניחה לארץ, לחסיד הבלי שוא מלבם, ועד עתה אך הוא להם לעינים, להורות להם הדרך בבחינה הזאת. ומי לא ידע כי כל זה הוא בעבור שחנן אותו ה' בעוה, ונתן לו רוח זלב אביר ואמיץ, אשר לא פחד מפני כל, ולא נשא פני כל איש, לחבר ספר המורה אשר לא יערכנו כסף וזהב. בו גילה כמעט כל דעתו בעניני האמונה, לא כחד מאומה מישראל, והדברים אשר הסתיר, מעטים המה ונער יכתבם, ואף זה לא מחמת הפחד מהתולדות הרעות, שיוכלו לצאת ולהולד מהם לבני עמנו, אם גילה אותם, רק בגלל שדרכי הפילוסופים הקדמונים, אשר בעקבות הלך, היו שלא לדבר בספרים מראשי יסודות חכמת הטבע, ומה שאחר הטבע (הפילוסופיאה האלחית) רק ברמז, וגם זאת לא עשה רק בעינים הנוגעים למציאת השם, בריאת העולם והנבואה; אבל בביאור המצות ושעמיהם, והדברים המביאים תוערת בבחינת השכלת בית האדם, דבר כאשר עם לבבו, לא השגיח על התולדות והמסובבים אשר יוכלו להולד מספרו לחסרי דעת. ואם קרה שאיזה מקוראי ספרו הלכו בדרך עקלקלות, לא ממנו נסבה זאת להם, כי בלתי ספק היו האנשים האלו מקודם אנשי רשע, ואולי היו יותר רעים אם לא ידעו דבר מספרו, ולא למדו חכמה מאומה. (*)

(*) וכן כתב החכם אל"ף רש"ד (הנוצא נספר דרש נוסה להחכם ר' משה אל"ף ל"ד צדק נ"א) ח"ל: רצים והסמוך חושבים שהחכמה חזיק לבעליה, ותקנה נודות ונגונות להלומדים זה, וזה לנו סדרו קלת ושהחכמים יהי' להם נודות ונגונות ופחיתות, ולכן יגזרו חונן כי צדק חכמה רוב פחיתות, ויוסיף דעת יוסיף ונכאז. חונן זה טעות הוא כי נהפוך הוא, שהחכמה תהיה את בעליה, ותתן לו נודות חמודות, יען נולד החכמה יכיר האדם מעלת היוקר יתנצח, ונפשו, וגם פחיתות דברי הע"ה, וזה יסיג מעלת הסתפקות, ואחרים רעותים; והנודות הרעות הנעללות בליה חכם, אין זה נולד החכמה חלילה, אצל נולד חונן ונגוה הרע, ואם חכמתו לא עמדה לו, ה' ויוסיף צדשע ופשע כו"ל.

השומע ישמע והחדל יחדל , כמאמר המורה בפרק י"א לחלק שני "השלמות אפשר שיהי' בגבול שישראלים רק נפש האדם אשר השיגה , ולא תעבור ממנו לזולתו , ואפשר שתהי' השלמות כ"כ גדולה עד שיותר ממנו לזולתו וכו'". ובפרק ל"ז לזה החלק : "ושבע השלמות השיג אדם אחד בשיעור גדול , ונוסף מן השפע שיקרא האיש הזה לבני האדם עכ"פ למען ישמעו דבריו , יקבלו ממנו או לא , ואפילו יזיק לעצמו , עד שאנהנו : : נמצא נביאים קראו בני אדם עד שנהרגו ; השפע ההוא האהי יניעם ולא יניחם לשקוט , ולא לנוח בשום פנים ואפילו הגיעו לרעות גדולות" עכ"ד . (עין שם ותמצא הסבה מדוע יחברו איזה בני אדם ספרים) . וכבר נודע כי חובה הוא לכל איש היודע דברי תורה ותכמה לגלותם לאחיו , כמאמרם בראש השנה י"ו : כל הלומד תורה ואינו מלמדה דומה להדם במדבר . וכדברי בעל ספר חסידים סי' תק"ל וז"ל : "כל מי שגלה לו הקב"ה דבר ואינו כותבה ויכול לכתוב , הרי גוזל מי שגילה לו , כי לא גילה לו אלא לכתוב , דכתיב סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם , וכתיב יפוצו מעינותיך חוצה , וזה שכתוב יבוא במשפט על כל נעלם , שגורם שנעלם אם טוב שגלה לו אם רע שאינו כותב וכו'". (*) ועל דבר שיאמרו איזה מהמשכילים אשר להם לב לחקור אחר ענינים גדולי הערך ולבקש ספר , שהספרים אשר מחבריהם ידברו בם בעניני האמונה כאשר עם לבבם יביאו ויסבבו רעה לבני האדם ; שלפי דבריהם מזיק האמת לאנשים חסרי תבונה , כי ע"י הכרתם אותו ירכו בדרך רשע וישליכו העיקר והטפל יחד אחר גיוס ,

(*) ומה נענו דברי החכם ר' יש"ר ונקאנדי"אס : בספרו האילי דף ע"ז וז"ל : לולא החשק המופלא צלצ כדציני המשכילים להועיל לצאים אחריהם צחיצוריהם היקרים , שציהם זרם צחשך חור ליסרים , ואם נמצת קנאה או עללה כאשר יעשו הקדמונים , היו נמנעים ונלכתוב ידיעותם , ועמהם תמות סכמתם , אז היינו צכל דור כחולמים ונאלמים אלומים , ריקים ונעורים מנששים כעורים צעערי הסכמות וכו' . וכתב הרלב"ג צהקדמות לספר מלחמות השם : "אין ראוי לנני שהציג דבר מה מהדצרים העיוניים סימנע מהשפייע לזולתו מה שהציג וזה , כי זה יהיה צתכלית הגנות ; וצכלל הנה כמו ששפע מהשם ית' זה המליחות צכללו מנולת מועלת יגיע לו , כן ראוי לכל מי שהגיע לו מהשלמות להדמות להשם ית' וכו'".

אף בלתי רצונו ודעתו . (*) הנסיון היומי והתמיד בבחינת המוסר יוכיח אמתת דברי , אנהנו נדע ברור כי השונאים המדברים בנו דופי , וירעיגו בפנינו על דבר החסרונות אשר יש לנו , מביאים ומסבבים בלתי רצוננו תועלת לנפשנו . כי מחמת שהעירונו על מדותינו ותכונותינו הרעות , יתכן שנשים לבנו לפעמים על תהלכותינו , ואז אפשר שנסור מדרכי הרשע , ונתאמץ לתקן ההסרונות אשר רוחנו דבק בהם . ולו יהי נודע לי בהחלט שרק לאחד מני אלף יועיל דברי הספר הזה , שיתחיל עיניו לחקור בעניני החכמה , וישנה תהלכותיו , והמון העם ילעיג ויועף ויתאונן על המחבר , בכל זאת גלית אותן , כי ראויים הם לחלקם ביעקב בעבור מעט התועלת שתצא מהם לזה , כדברי הרמב"ם בהקדמתו למורה : "אני האיש אשר כשיציקו הענין ויצר לו הדרך , אבל לא ימצא תחבולה ללמד האמת שבא עדיו מופת , אלא [כשיאות לאחד מעולה , ולא יאות לעשרת אלפים סכלים , אני בוחר לאמרו לעצמי , ולא ארגיש בגנות העם הרב ההוא וכו'"] . ובספר מאמר תחיית המתים : "ואנחנו נבחר שימשך אחרינו בעל שכל על אמונת האמת ואפילו אחד ואפילו רחוק ממנו , מאלפים סכלים" עכ"ד . גם נכרים דברי המחבר שיצאו מרגשת לבו , שלא יוכל לעצור את אש תשוקתו , אשר בערה בקרבו והלהיבה אותו לגלות ולהודיע בישראל איזה אמיתות ,

(*) זין כל המעטות אשר חקן ה' צמו את האדם , תכונת אהבת האמת היא הכנדה מכלם , לה העוז והתפארת , כי מעשלת אמריה על לבו ענווה היא מאוד , ואף אם ירצו וישראלו מתקוונתה אשר הנה לה לשטן תמיד , ושונאיה יפערו פיהם עליה לצלי חק למען לא תמלא חן צעירי צעליה ויתנו עורף לה , והסקר יתגבר עליה פעמים הרבה , בכל זאת לא תחדל מלהכות שורש , ולעשות פרי צנפס כל חנוש , ולהשפיע נטוה על אופן כפלא ונסתר ונעירי צמר , עד כי אם פתאום תרים קרייה , או שתעורר את נפשו אחרי עמל רצ , ולהקיץ משנת הסכלות ולהסיר את זיקי הפחיתות , אשר היתה נאסרה בהם ונעוריה , ואז יחבאו חויציה מפניה , ולא יערב עוד לבם לגשת אליה . (לפי דברי פאליציון דדברי הימים שלו כפי שנוצחו הסדון קרוג) . ומה נחמדו דברי צעל חוצות הלצנות צעער יחוד המעשה פרק 4 : המעט מן האמת ילח הרבה מן הסקר כאשר הועט מן האור דומה הרבה מן הספק .

לקרוא בו כלל, בעבור שהמה ישנאו דברי שכל, דבריהם נוסדו על קורי עכביש ולא על הנסיון, הלא ספר המורה יוכיח שרק תואנה יבקשו. כי מי לא ידע איך רבים מרבני ישראל עמדו ללחום נגדו בזמן שהתגלה בעולם, וגם אחרי כן דברו עליו דופי, חברו ספרים נגדו, ודרשו בהם כי דבריו סותרים (לפי דעתם הנפתלה) דברי התורה; והזהירו את העם מלקרות בו, ובכל זאת לא פעלו דבר, כי לא שמעו בני יעקב לדעת המקנאים, המקמינים, הסכלים, הרודפים, אשר כתבו עליו שמנה, ודברו בו דברים אשר לא כן. ולא לבד שלא השיגו את כוונתם הרעה בדבריהם, בחרמיהם ובמנתיביהם, כי אם הסבו בזה שרבים מישראל הקיצו משנת הסכלות, כי העירו במ אש החשק לקרוא בספר הזה, כי משבע האדם להיות לו תשוקה עזה לדעת תוכן הספר אשר נזהר מלקרות בו, הנסיון היומי וספרי משכילי בערלין, יעידו על זאת כי כן הוא; ואין לסתור זאת ממה שלא יקראו עתה בספר המורה, כי הוא רק מהמת שלשונו היא קשה להמתחילים בחקירה להבין, אבל לא בעבור הזהרת הסכלים אנשי השם. גם ידעתי נכון וראיתי בעיני, כי הרבה אנשים מכת הבעש"טנים קראו את הספר הנכבד מגלה סמירין, אף שלא נעלם מהם שהמחבר כיון לגלות תרפתם, ולהסיר המסוה מעל פניהם. ובודאי השיגו בו איזה תועלת אשר עוד לא נודעת לנו, רק בקרב הימים תתגלה לעינים; כי א"א לנו לראות המסובבים מדבר מה, כל עוד שלא עברו שנים רבות מעת החלה לפעול ולהתגלות בעולם, ואף נמנע הוא פעמים, כי ה' יראה לללב ואדם יראה לעינים, ואין בידו לראות בחדרי לב חברו ולהשיג השינויים הנמצאים בין רעיוניו ומחשבותיו בכל עת ורגע, ע"י הדברים החיצונים העושים רושם בנפשו, לכן אפשר שיקראו אנשי ההמון אלה, אשר ידעו להבין בספר, גם בחבור הזה, והוא בדתי פסק, שכשילמוד אדם בספר מספרי דעת, הנוסדים על יסודי השכל (הגם שלא יקבל דבריו לאמת, אם בגלל שסותרים את דעותיו אשר הורגל בהן מנעוריו, או מהמת שהמה הפך תאוותיו) שתתעורר עכ"פ בלבו התשוקה לחקור אחרי דברי הספר ולהתבונן בהענינים הנדרשים בו, ויתודע לו ע"יז שלא כל בני אדם יאמינו בדעותיו, וכי יש איזה ראיות נגדיהן, וזה מביא תועלת לנפשו, כי רעיונותיו ישתנו והאולת חסור מקרבו. גם אין ספק כי איזה דעות מהספרים אשר יקרא בהם תעשינה רושם בלבו,

חדשות *) דברים, אשר לא עמד עליהם עד עתה שום מחבר, הנוגעים לענינים נשגבים וגדולי הערך, אשר כמעט כל איש רוח יחפץ לחקור אחריהם ולדעת אותם (הרב במורה חלק א' פרק ל"ד כתב: כי לאדם בטבעו תאוה לבקשת התכלית וכו') ואם הענינים שחדש המחבר בו מעטים ובלתי שגמים, בכל זאת מועילים המה בבחינת החקירה, כי אולי יתעוררו ע"י זה איזה ממשכילי ישראל לחקור יותר בהם, ולהשלימם ורעמוד על ידם על האמת, כמ"ש אדום"טו בספרו טבעי בעלי חיים: ראוי לאדם ודבר טבע הוא לו, לחקור בדברים הרמים האלהיים אשר תפול בהם החקירה, אם כפי תכונתם ועצמותם, או כפי יכולת שכלו. ואפילו שהעולה מחקירתו לא יהי דבר מופתי ומוליד ידיעה שלימה, עכ"פ תוכל להיות התעוררות והתחלה להכמים הבאים אחריו שיחקרו בדבר הזה יותר, ואם בחק הדבר הזה נמנעה הידיעה במופת, שא"א לדעת סבותיו האמיתיות, ולהשיג עצם הדבר על נכון, עכ"ז יותר תועיל אותה הידיעה המועטת לשכל האנושי ותשלימהו, מחמת שתחדד אותו, ויותר ערבה ונכבדת לאדם, ומשיבה נפשו מאוד בהיותה נוגעת להדברים הנשגבים האלהיים העומדים ברומו של עולם, מידיעה רבה בדברים קטני הערך והשפלים; רוחו ישמח עם הידיעה המוגבלת, כמו שיגיד לב איש בראותו מרחוק את אהובתו, אף שאין לאל ידו להתעלס עמה באהבים עכ"ד. גם נודע כי לא מוטל עלינו להשלים הבנין עד תימו, ודי לנו לעשות בו מה שיר שכלנו מגעת, ולהניח השאר לזולתינו, כאמרם: לא עליך המלאכה לגמור, ורא אתה בן חורין וכו'.

ואשיב לאנשים אשר ישתדלו למצוא תואנה, למען יהי בידם להלעיג על הספר הזה ולהקטינו, באמרם "בי המון העם לא ירצו

אשר כל זה לא נעלם מוננו, שידונה כלנו כי יתהלך עם הנמצא נמצאה, והוא יגלס לפקיו דעותיו.

(*) ואין זה מהנמנעות, כי כל משכיל יודה שמוזנ ועד עתה רבו המה ההמלכות והרעיונות אשר התגלו בעולם ע"י אנשים קטני השכל, שהנמלכות נמקרה ונכלתי יגיעה רבה, הגם כי גדולים מהם נשכל, האנידו עתותם לריק ולא עמדו עליהם נחקרים אחריהם, אולי נמנעת שלא לחזו נחקירתם אחריהם הדרכ הנכונה.

יסוגנו אחר ויפחדו לנגוע בו עוד; לכן ישארו תמיד בדיעות מבולבלות, וידיעתם בעניני החקירה היא קצרה ומוגבלת מאוד. אנשים כאלה ימצאו תועלת גדולה בקראם בזה הספר, כי ע"י ירחיבו את ידיעתם המוגבלת בעניני החקירה, יקנו דעות חדשות לא נודעות להם, יתקנו את מחשבותיהם המבולבלות, ויסירו מרבם הספקות בענינים הרבה, גם ירגילו את רוחם לחקור אחר עניני אלהות, ולדרוש אחרי דעות נפשם על דרך השכל הישר, כי המחבר כתב את החבור הזה בלשון קלה ויגע מאוד בבר דברים כאשר יש לאל ידו למען יהי נקל להבין אף לאיש אשר לא למד הרבה מקרא. ו גם האנשים המשכילים אשר לא יאמינו בהבלים, שהמחבר יערוך לנגדם מלחמה, כי באה חכמה בלבם, גם הם ישיגו איזה תועלת בקראם בו, כי לא כל החוקרים הדורשים בענין אחד יחד, וישתדלו למצוא בו האמת, יתפשו ויאחזו דרך אחד ונתיבה אחת להם, זה ילך בכה וזה בכה בחקירתו, ולא ישתוו במהלך מחשבותם עת יתפשו האמת, אף שיקרה כי כלם ישיגו תכלית ומטרת כוונת חקירתם, והוא: לעמוד על הדבר הנדרש מהם ולמצוא חפציהם. יען כי המשך קישור והשתלשלות מחשבותיהם ודיעותיהם, שונות זו מזו מאוד, וכל משכיל אשר למד ידיעה אחת בספרי מחברים שונים אשר לא חרבו דרך אחד בחקירתם ושיטתם, ידע את גודל התועלת אשר תמצא נפש הקורא, אם ילמוד ענין אחד ע"י דרכים שונים, ויבין כי ראוי לתת תודה לאיש אשר ברר איזה ענין על דרך וסדר חדש (*). ז) ימצאו פה גם איזה דעות

(*) מי לא ידע כי אם יתהלכו שני נשכילים יחד ויתוכחו על אודות ענין מה יקר הערך, אנשים אשר כל אחד מהם יתאמץ ככל כחות נפשו לדבר לפני חבריו רק דברי שכל, מי לא ידע כי כל אחד ואחד מהם ילמוד מחבריו דבר מה, אשר לא נודע לו מקודם, ויקבל תועלת מדבריו אם יתן חזון להם, הגם שידיעתם צחכמה היא שזה וזככל דעותיהם הן דומות זו לזו: יען כי א"א שלא נמלאו צנחינת פרטי מחשבותיהם, שיש להם מהענין שידברו וממנו, איזה שינוי והצדל. כי לצות צני אדם יכניסו וישיגו ויקרי העולם ועניניו על אופנים שונים, ולכל אחד מהם יש מושגים אחרים מהם, הרגשותיהם ולויריהם אשר קנה רוחם אינם דומים זה לזה מחמת סגות הרצה כידוע. לכן אבקש מהקורא הנחפלקם שיחשוב את עלמנו למשכיל

אין לו למצוא מרגוע לנפשו ולהספיק בזה ולהיות שוה לו, יען כי גם להמון העם יש זכות לדעת דרך התבונה, ובפרט אם יודע לו ע"פ הנסיון, שהדעות המשובשות מביאות נזק רב, אז אין לו די בפעולה אחת או בשתים, רק מחויב להתאמץ ולעשות ולכפול בה הרבה פעמים כאשר יש לאי ידו בעבור האמת. ולא יאות למשכיל לשקוט ולטמון ידו בצלחת, עד שישבתו הדעות האלה; ובאמת לא נוכל לפטור עצמנו מהחוב הזה המוטל עלינו לעשות לאחינו בבחינה הזאת, כל זמן שלא נדע ברור כי האמיתיות הכו שורש ועשו רושם חזק בלבם (*).
(ד) ידעתי כי רבים מהחכמים בעיניהם, אשר לא יאמינו בהבלי שוא, לא התבוננו עליהם ולא חקרו אחריהם היטב, נדעת במופת כי שקר ותוהו חמה. כל הכחשתם בס הוא רק מחמת שהתחללו עם אנשים בחברה אשר הלעיגו על דברים האלה בפניהם, אבל לא נוסדה הכחשתם ודעתם על ראיות השכליות; ובלתי ספק הוא כאשר יתחברו אלה לאנשים חסרי התבונה שיקבלו את דעותיהם לאמת וילכו אחרי ההבל. כי האיש אשר לא חקר אחרי מחשבות לבו ולא בתן אותן היטב בכור הבחינה, הוא כקש נדף וכקנה במים, אשר כל רוח יניעהו הנה והנה, עד אשר ידכה ישוה ויפול; אבל זה שדעותיו נוסדות על מופתי השכל הוא כעמוד חזק מאוזן, אשר כל סער לא יוכל לרופפהו ולהעתיקו ממקומו. (וזה הוא ההבדל הרב אשר יש בין מכחיש דבר בפיו ולעג עליו בבלי דעת, ובין איש אשר לא יאמין בו מחמת חקירת לבו). לכן תצא לאנשים האלה תועלת רב מזה הספר, כי בו השתדל המחבר לתת מופתים נגד אמונת הרבה הבלים. (ה) יש בישראל איזה אנשים צעירים לימים ובשם משכילים יכוננו, אשר יתפצו ללמוד בספרי חכמה ומחקר, אבל לא ירצו ליגע נפשם בלמוד ההקדמות הנצרכות לדעת לנו טרם שנתחיל ללמוד בספרי המחקרים, אשר נכתבו בלשון פילוסופיאה הקשה להמתחיל להבינה, וכאשר יתחילו לקרות בספר אשר ירש בו מדבר חכמה, ויראו שצריך יגיעת נפש ויריעת איזה הקדמות והצעות, אז

ואינו שום לו צהשלמות נפשו לצד צחכמה, כי אם יתפזר ונאחד לראות גם צני עמו על גפי נרוויי השכל והצניח, וככל לצו יתאמץ להשלימות (קונפוליום צספרו העיוסם לו, דף ס"ג).
(*) עיין צדדשות הסכס הנפורסס ר' דוד פרידלענדער חלק שני דף ע"ח.

בדעות המשובשות ישנאו את אחיהם אשר לא יאמינו בדברים כאלה, ויתאמצו להזיק להם בכל אשר לאל ידם אם לא יאמרו אמן על דבריהם. גם נודע לכל דורש אחר תהלוכות בני אדם בבחינת המוסרי, כי מהבלי השוא הנדבקים באמונה מה, יולד לה נזק רב בעת שהמאמינים בה יפקחו עין שכלם ע"י סבה מה, כי אז יעזבו אלה אשר לא ידעו להבדיל בין הטוב והרע, האמת והשקר, את כל דברי אמונתם, וישליכו אחר גוס העיקר והטפל. לכן מוטל על כל איש משכיל (האוהב אמונת אבותיו, ויתאמץ לעשות פעולות למען דא יסורו ממנה אחיו המחזיקים בה) לטהר ולנקות דתו מכל הבלי השוא ומדעות המשובשות, אשר באו לה ממקור משחת, ודבקו בה במשך הימים, כי אז יתכן שתשמר אמונתו מהרעה הזאת, (עיין בספר איבער דיא עווידעניג וכו' להרמב"מן סוף מאמר שלישי). ומי לא יבין מדברי המחבר ספר הזה, כי עיקר כוונתו להראות בראיות ברורות ונכוחות שאמונת בני ישראל בהבלים האלה, נבעה ממקור משחת וכי כל עמלו הוא לשרשי מלבם הדעות הנפתלות הללו ושאר דעות משובשות, ולסקל את הדרך מאבני נגף המונעים את החכמים החפצים לתקן איזה חקנות ישרות לטובת בני עמנו. — אקוה לאל ולבי נכון ובטוח, כי אנשי האמת ואוהבי הטוב האמיתי יותר מנפשם ואלה המשתדלים לתקן מצב בני עמנו, אשר לא נעלם מהם כי לא כל איש יערב את לבו וישים נפשו בכפו לגלות בספר ענינים כאלה, יתנו תודות אלה למחבר בעבור החבור הזה, כי לא נסתר מהם חסרון ספרים כאלה בישראל וידעו רב ערכם וגודל תועלתם לנערי בני יעקב, ובפרט לאנשים אשר עיניהם מעט פקוחות, ונפשם תחפוץ לשאוב עוד ממקור השכל לרוות צמאונם לתבונה, למען ידעו כל דבר על נכון, אבל אין ידם משגת להבין ספר בלשון הגוים כי לא יבינו רק לשון עברי. (ג) ידע כל משכיל, כי כל איש אוהב משרים, דורש טוב לעמי ויחפוץ בהצלחתו, מחויב להורות האמת כפי דעתו וכפי יד שכלו הקצר לאחיו עניי הדעת בלשון קלה, למען יפקחו גם הם עיניהם לראות דרך השכל ואורח הישר, (*) ואף שנודע לו כי רבים המה המשכילים בעמו, בכל זאת

(*) כל איש ישר וחכם לז לא די לו צידעו כי לא יסור מדרכי הנדק, אך גם יסיס מנגות רוחו להורותם לאחיו, ולהוליכם צנתיצות הנשפט והנוסר,

וראשי הכת הזאת, מתעצים עמהם על אודות עסקיהם, ויבקשו מהם תרופה למחלתם, ועזר מצרתם, בעבור שהמאמינים האלה האוחזים בהבלי השוא, יחשבו כי המתעים והמתקדשים מהכת הזאת יוכלו לפעול כחפץ נפשם עם השדים והקליפות, אשר הנה (לפי דעת חפרי התבונה) סבת כל מחלה וצרה שתגיע לאדם. — ויען שכל משכיל אשר לבו יכאב ברעת מעמד עמו, ויחפוץ בטובתו בבחינת מצבו המדיני, ויתאזה שישבתו המנהגים שנולדו ממקור משהת, אשר ישחיתו לב האדם, ויעמדו לשטן לו מעשות הצדק והמשפט, ושתכרת הכת הזאת הנזכרת מקרב ישראל, מחמת שלא נעלם ממנו הנזק הגדול אשר יצא ונמשך מהם לאמונת ומצב בני עמנו בבחינת המדיני והמוסרי; והוא בלתי אפשר שתבטל איזה רעה בעוד תמצא הסבה שהולידה אותה, לכן ראוי ונכון וגם חובה היא על כל משכיל בישראל (אשר מעמד עמו נוגע בלבו, ויצר לו ברעתו ובידו לחבר ספר) שיכתוב נגד אמונת השדים, כי היא הסבה לרעות הנזכרות וכהנה*) ולהוכיח בראיות טעות המאמינים בהבלים האלה; (ב) ידוע הוא כי אמונות הללו הן הבלי שוא אשר מוזיקים מאוד לחברת מין האנושי, והאנשים האלה האוחזים

אשר ישר הולך ועושה חסד ולדקה עם בני אדם). והפסקים אשר נאמרו על ה' (יחזק' ג' י"ג) וכן הכתוב לדיק ה' צכל דרכיו וחסיד צכל ונעשו יוקיחו על אמתת פירוש שם חסיד, כי הנה נורים צוודאי על דרכי ה' ופגולותיו, שיתנהג עמיהן עם בני אדם ויעשה חסד להם; אצל לא על עניני המנהגים החילוניים, ונעשי החסידות הנכוערים שיתנהגו צהם הצנע"טנים, כי לא טייכים אללו יחצרך, כאשר יצין כל צעל שכל. — (* ונלכד הרעה הזאת שהולידה אמונת הצלים האלה צלצ ישראל, עוד תזיק להם מאוד צעצור הפחד, אשר ישכון תמיד צנפסם צגללה. כי ע"פ הרוב יפחדו המאמינים צסדים וכל דצר אשר לא ידעו סצתו, כמו ופני הרעם, הצרך והקסות ושאר דצרים, אשר סצותיהם נעלמו מהסגותם צגלל קולר שכלם, גם יחדרו צלילה וכל תמונה ונצרה, אשר יתראה לעיניהם פחאים צלכתם צדרך יחידי צאישון לילה. וידוע כי רצים הנה האנשים אשר ונתו צלל עתם וקצת הפחדים הללו. (עיין ו"ש פלוטארך צספר המוסר והפילוסופיהם שלו חלק א') צונכתצו על דצר הצלי השוא, ומהצדל טיט צין איש אפיקורס וצין פתי יאמין לכל דצר).

ישראל נוסדה על האמונה הזאת , יען שרק האנשים אשר יאמינו בשדים ובששון , והדברים הגמישכים מדברים האלה , יקדישו את גדולי

יש שמות צלשון עברי המורים לטוב ולרע , כמו קדוש על עוזד ה' , וקדש על איש אשר ינאף את אשת רעהו , או יצעל צעילה חקורה צכלל , וכן חקד על הפלגת הזמה כמו איש אשר יסבב את אחותו חקד הוא . וכן פירש הרונצ"ס צלצות פרק ה' : ונפני זה יקרא חקיד לתוספתו , כי ההפלגה צדצד תקרא חקד , תהי' ההפלגה צטוצ או צרע עכ"ד . ולפי מראו הדורות שחיו בתחלת המאה הזאת , כי צימיהם קמו אנשים חטאים צכמר , ולצטו אדרת שער והצרו צתפלות , ועשו מעשים צגלוי (אשר המון העם יחשצום לקדושים) למען יוכלו לגנוצ לצ צני עמנו , הצצעים ודעת להצין כי האדם ועוטי רשעה האלה תחת וסוה החקידות יעצרו על כל מלות ה' , לכן קראום צסם יאות למעשיהם : חקידים , ראשונה אנטי זונה ופועלי און , ושנית ונחנות מעשיהם החילוניים הנכאים כחקידות . גם נכון לקרוא את הכת הזאת צסם חצרה לצנה , שיאות לה על שם הצגדים הלצנים אשר ונאשרי וגדולי הכת הזאת המוכונים צסם (רצים) ונלוצסים צהם ; וצלי ספק היחה נקראת צעמים

הראשונים ונגדולי חכמי ישראל צסם הזה . ולפי דעתי יתכן כי צסם חצרה לצנה (אשר המוני העם צנודינת פאלען יכנו צו את פירלי הדור והנערים אשר ילכו צדרך רשע , ויעשו מעשים ונחועבים צעיני אלהים ואדם) כולד צזמן סכתחדסה ונוכדה כת הזאת , צעת שהיו עוד ונצוים צעיני הלומדים וצעיני רוצ צני ישראל ונחמת דרכיהם הרעים , למען ידעו העם אותם ויכירום צנלצושיהם , לשמור את עלנום מלכת צאורחותם , ולסור ונחצרתם . גם אפשר כי גדולי וניקדי הכת הזאת , כינו את עלנום ואת תלמידיהם צכוונה צסם חקידים (צעצור שידעו כי אלל צני ישראל יקרא חקיד , איש אשר עושה חקד ולדקה עם חצרו , וכי האיש הזה חסוצ צעיני אלהים ואדם) כדי לעזור ע"י הסם הזה את המון העם , ויהיו נחשצים ונצצדים אללם לצדיקי הדור ולחקידים אונתיים . וצעונותינו הרצים הסיוג בוונתם , וצפרט צעמים האלה אחרי אשר נסכה ונקור שום . (עיין צפי' הרונצ"ס לצנות פרק צ' וה' אלל סט חקיד וצנו"כ חלק ג' פ' כ"ג , ומראה טלא כראוי תכונה הכת הזאת צסם חקידים , וכן נראה ונדצרי הנציאים , כי צסם חקיד לא יורה על איש שירצה ויעמוק על סכמו וננהגים לאין וספר , רק על זה

איש אשר התחיל לחקור אחר איזה סבות מנהיגו). ורעה גדולה מזאת היא כי כת הבעש"טנים*) אשר נולדה מקרוב והתפשטה בקרב מחנה

(*) הכחות אשר היו נושא וער עתה בקרב בני האדם נקראות ע"פ הרוצח על שם מייסדיהן, או על שם הכינוי אשר העם יכנו אותן. צו, כמו לדוקים, על שם לדוק ובייתוס, אפיקורסים, על שם אפיקורס, שה' אחד ומחכמי יון וחי ציני אלכסנדר מוקדן ד' נאורות שנה לפני מורצן בית שני. הפילוסוף הזה כפר בהשגחה ובהשפעת הנפש, ותכלית יעוד האדם על הארץ היא לפי דעתו להשענג ולשמוח, ולחיות באושר ונעימים כל ימי היותו על האדמה. לכן ראוי הוא לכל איש נכון, לקוד מדרכי הרשע, ולשמוח את נפשו וכל תאוות הרעות כדי שיהי חפשי תמיד מהדברים המעציתים אותו ומנוכחיו, כי התאוות אשר תעבורנה את גבולן ונפריעות הנרגוע והשלום בלב האדם, ואז נוגע ונוגע להשיג את העונג האמיתי. הגם שכיחם בה' ובהשגחתו, בכל זאת ה' איש לדיק וישר צועשיו והתהלך את בני האדם על פי דרכי המוסר והמשפט והורה לתלמידיו שלא יסורו מהם. כתב צעל ספר כתר כהונה וז"ל: אפיקורס, כן קראו לראש המינים האומרים שאין השפעת הנפש, וכי עולם של הפקר לית דין ולית עולם אחרון, והותרה הרלוועה. (עיין צמאקס הערוך צעק אפיקורס וצלמה דוד שנת תנו"ד לאלק הרציעי ובקורות הפילוסופיה לטענעמאן אלל שיטת אפיקורס). המינים נקראו על שם מאני הפרסי, אשר התחזר לנולדים, מננו נולדה אלל כת אחת נקראת מאניכאער. האיש הזה שחי צונן האמוראי האמין בשתי רשויות פועל טוב * ופועל רע, (עיין למע דוד לאלק החמישי, ומשני מלת מין, ובספר מורס מלכים של קורות גדולי ארץ להחוקר ציילע אלל קורות כת מאניכאער). לפי דעת הסופר והחוקר רי"ו יאסא כינו חז"ל צעם מינים את * אלט אשר קרו מה' והלכו אחרי אלהים אחרים (עיין בדברי הימים שלו, חלק ד' בהערה שנית, וכן נמשע מדברי התלמוד). החפסים המתחפסים צמקה האמונה, והמתקדשים צמעשיהם ובקרבם רע, נקראים עתה צעם לצועים, על שם שלוצעים את מעשיהם המנוגים והמתועבים בלצע החסידות והיראה. הכת ההולכת בדרכי אותו איש הנוכחה צעל שם טוב, ומאמין בהגלים וכזנים אשר התחדשו ע"י בקרב העם ותתנהג צמנהגיו המוכוערים והנפתלים, תקרא צעם צעם"טנים. ואשר נקראת הכת הזאת צעת החלה להחפוט צעם חסידים, ה' ג"כ לצומה, כי

יגיד לנו ? מה ידע ולא נדע גם אנחנו ? יבין ולא עמנו הוא ? מה יספר ויודיע אשר לא נודע מאז לכל משכיל ? והמון העם אשר ישנא דברי שכל , יתרחק ממנו ולא יאבה לנגוע בו , אם ישמע כי המחבר דורש בו על ענינים יקרי הערך , רק על פי השכל ; ולכן לריק יגע ורשוא עמל , כי לא יועיל בדבריו מאומה . ככה יהי משפטם על הספר הזה , על כן אמרתי להשיבם דבר במרם ישאלו , ובמרם יגזרו אומר ומשפט אודיע להם תועלת הספר הזה ותכלית כוונת מחברו שכוון בו לפי דעתי והוא : (א) שמעתי מאיזה משכילים בני עמנו , וראיתי בהרבה ספרי חכמה שגדולה היא הרעה אשר נסבה לנו מהאמונה בשדים ובכשוק : (א) בעבור שקשה היא להסיר ולשרש מלב העם השנאה לאנשים אשר לא מבני ישראל הם , כי המדה הרעה הזאת , אשר הכתה שריש בלב המון העם , נוסדה גם על הדעות המשובשות והמקורקלות שיש להם מדברים האלה ; ומה גדולה היא הרעה אשר נסבה לנו מזה בבחינת המדיני ! (ב) כי השחיתו בני יעקב את דרכם המוסרי , והתעו בו את תהלוכותיהם עד למאוד , והוסיפו מנהגי שטות עד לאין מספר , למען לא ישלמו עליהם הרוחות הרעות (כידוע לכל

הטענים , אינם נווכסרים להתפעל עוד רק מספרים המלאים פליאות ופלפולים נפתלים והנמלות רחוקות , אבל לא מאלה שנדרשים צם רעיונות הנטועות צנפט האדם . הם לא יוכלו לנלות חפץ צספר , אשר נחצרו יצר צו על דרך חדש לפני העם צלשון קלה איזה אמייתיות טעניות הנסתרות צחדרי לב אנוש . ומהרגל הזה נצצה להם , כי עינם השע מלרלות התועלת הגדולה שתלל להללחת אדם נחצור , אשר ע"י ישיג הקורא צו מנחצנותיו המצולצלות ליורים נכונים והטגות צדורות . זאת היא סנת משפטם ; אבל המשכילים האמייתים יתנו אלף תורות לנחצר כזה צעצור עמלו , כי לא נסתר וזהס שרצ דצרי ספרי צעלי חכמת הנפט והפילוסופיהס המעמיס , המה רק אמייתיות טעניות אשר השכל הישר נחייצם , וכי כל עמל ומנמת הפילוסופיס הול להועיל ולעצור להקורא צספריהם , להיות נקל לו להשיג ולקנות הטגות צדורות וליורים נכונים ומהאמייתיות הטעניות הנמלות מצולצלות צשכלו , וכי המנחצרים נחצני הפילוסופיהס המה צצחיתה הזאת לנפט האדם כמילדות העצורות לנסיס היוטנות על המנצצר למען תולדנה את צניהן צנקל , כאשר נרעה ע"י הרמז"מן צלחד מספריו , וכצד קדמתו סלקרלט צזה .

דברים אחרים אשר יותר הכרחיים להודיע? גם מה יסבך זה הספר לעם יעקב? (ומה יועיל לו בדבריו? הלא אין חדשות אתו, וגדולות לא

(***) מאוד נפלאתי לראות איך הגאים והסכלים שפה אחת ודברים אחדים להם בכל הדורות ובכל האומות! מה רחוק בני ישראל צעתיים האלה מעם רומי צנועיהם, צאמונותיהם ודעותיהם, ובכל זאת הפתאים שבהם כמעט שוים צוחצחותיהם צדרכיהם ובשאלותיהם הפליאות! צעת אשר הוליא לאור הנוליץ לייערא את ספרי הפילוסופיה שלו צלשון עמו, אשר כמעט רוב דבריו נוסדו על דעות חכמי יון, שאלו השוטים המוחכמים שצרוני לאמור: ויהי יסבון לבני עוננו ספריו? הלא האנשים אשר יחפזו לחקור צעניקים האלה כבר ידעו אותם; ואלה אשר עוד לא שמעו, ולא נודעו להם עד עתה, הלא יוכלו ללמוד בספרי חכמי יון לדעת אותם, והאנשים מהונון העם אשר לא יוכלו חפץ בחקירות הלא גם בספריו לא יקראו כי ישאלו ודבר שכל. — גם אין זה חדש צישראל, כי כן דרכי הגאים וחורשים רע מלא, לנולא עלילות דברים על איש אשר לא צדרכיהם דרכיו, וכנוחצחותיהם ונחצחותיו, כנראה ונדבר החכם ר' יודא אבן תבון צפתיתתו לספר חובת הלבבות ח"ל כי מנהג בני אדם צדור הזה להחעולל ולהחגולל על מי שנחחד דבר מוצני דורם צין צהעמקה ובין צחיצור, צין צפיוט, ובין צשאר דברים, עכ"ד. ונדבריו עוללות אפרים צהקדמתו: מנהג דור זה שכל מונות פניהם להחעולל עלילות על איזה ציבור חדש ולהחגולל ולהחנפל עליו, ולדבר עליו סרה, וכל נשאל ונחננס ללקט מוחיכו הדברים, ססוצלים לעג הרצה, והדברים הנכוחים יכחידו תחת לשונם ויסתירו, לא יזכרו ולא יפקדו וכו'. קורא אהוב! לא אחדל מלהשיצ פה על השאלה אשר שאל מומי אחר ונידירי, והוא: מדוע דרך איזה קוראים צכל עת צצא לידם ספר חדש צכלל, וצפרט חצור שלא נולא צו דברי חריפות הנוסדים על קורי עכצים ומגדלים גצוהים, הפורחים צאזיר עד לצ השמים, וסצרות צצניות — להקטיץ אותו צעיני מהונון? התשובה צזה היא, כי אם נחקור אחר טעם ודרכי האנשים האלה אז נראה צדור, כי איזה מנהג ישאר זאת מוחנת רוע לבס, סימאלו עונג רצ צהספלת צצריהם, והמה מנוקטיני הנוגלות אחיהם, אנשים אשר כל עונלם הוא להצאיט מעשה ידי אחר צעיני העם; ואיזה מנהג צעצור שחורגלו מנעוריהם צלימוד הפילסוליס, כי מוחנת ששחיתו עי"ז את הרגשת לבס הכתונה להם מיה' לנולא עונג צדברים

וזולת זה עוד הוספתי על דברי הספר הזה ליקומי מאמרים מגדולי חבמי ישראל הקדמונים נגד אמונות כוזבות, כמו האמונה בשדים ובכשוף ובגלגול וכדומה, אשר לקטתי ביגיעה רבה מספריהם וחברתם יחד על סדר נכון בסוף הספר, למען יהי כהסכמה להחלטות המחבר בענינים האלה, אשר כל מגמתו והשתדלותו הוא להוכיח, איך שקר והבל הם האמונות האלה, וכדי שידעו בחורי ונערי בני ישראל (אשר אין בידם הספרים אשר קראתי בשם, או כי לא נודעו להם דבריהם הנוגעים לזה הענין) כי ההכחשה בענינים כאלה איננה כפירה וסתירה נגד דת ה', ומאז ועד עתה לא האמינו במ חבמי ישראל, ואין חדש תחת השמש בבחינה הזאת (*), ועיינו ידעו להשיב דבר ותשובה נוצחת לחסרי תבונה, ולא יפוחה לבכם עוד להאמין בשוטי ורמאי הדור, אשר לפי אמונת ההמון יש לאל ידם לפעור ברוחות ושדים כאות לבם ולעשות נפלאות לאין מספר ע"י בכל רגע. אכן בידעי שיש בישראל אנשים רעי לבב, אשר יפשיטו בשפה על המחבר וירגנו באהליהם ובמקדלות, לשאול שאלות אשר לא כן, באמרם: מדוע רק הענינים האלה ישרו בעיניו לבחור אותם ולדרוש עליהם, האם לא ימצאו

האלה, ולעורר את לב דורשי החכמה על דברים יקרי הערך לנוען ידעו לחקור אחריהם, ולהצין על איזה דרך ואופן ונתהלך השכל האנושי בחקירותיו בדברי האמונה, ונהה הנה השיטות הנפלאים צין האמונות נבחינה הזאת; לכן ראוי לנו להשגיח על דברי המחקרים האלה כי עליהם נאמר: גוים ומסיחין לפי תוועם, ובדבר דלא טייך נגופא דעוזדא נאנונים הם (עייך נאמרי צינה חלק ז' פ"ב).

(*) החכם ר' אברהם ציצאגו נספרו דרך אמונה ונאמר שני שער שני כתב: הנה אלו החכמים (כוננו על ר' יהושע ור' חננאל צ"ר פרק ו') ונני שיקצרו היות אלו השדים כחות דמיונות המעוררים המהות האנושי ומזיקים אליו, והוא צלתי ונסכים עם האומרים שהם צרות מורכבות מז' יסודות אור ואש כמו שהוא ידוע צפ"י הרמז"ן לתורה וכו', ואם כן אם היה שיינאלו אלו השדים, יותר ראוי שנאמר כפי ונאמר צן רש"ד שאינם גוף אצל כחות רוחניות ומכיוונות עם השכל, אצל זה יונח לרצון המאמינים, כי אינני רוצה להכחיש אותם, אצל אומר שאין זאת האמונה הכרחית באמונות התורה, לא באמונת תורה נצחית ולא נצבעל פה וכו'.

מצאתים נכונים להזק רוב דעותיו ; גם נודעה לי סבלות כת החדשים מקרוב באו , המכנים את עצמם בשם משכילים , אשר מגודל גאותם לא ירצו לתת לב לדברי איש אשר לא יחפוץ בגדולות ומתערב בחברתם, כמשל הקרמוני : לא יוכל איש להיות נביא בארץ מולדתו, בפרט אם לא ידבר נסתרות ודבריו נכחים בלשון עברית קלה לא על דרך מליצה ושיר, ויחלישו לאמור שרק בספרים הנכתבים בלשונות העמים ובחיבורים שכתבו אותם אנשים הבלתי נודעים להם מעורם נמצאו דברי שכל . ופחדתי מאוד מן לא ימצאו דברי בההערות חן בעיניהם ואז יתנו בהם דופי ; לכן הבאתי בכונה באיזה מהן ראיות מחכמי האומות , למען ידעו הנבחרים וערומי הדעת האלה , כי דברי נוסדו ע"פ הרוב , עד יסודי הפילוסופים אשר שמם נודע בשערים, וכי גם הם מצאו הדברים האלו ראויים לדרוש בהם ; אם אמנם מחשבותיהם אינם מחשבותי , בכל זאת נשמרתי מאוד לסתור דבריהם ; ולכונה זאת קראתי (שרם שגמרתי בלבי להרפס הספר הזה) הרבה ספרים הדורשים מדברים הנוגעים לענינים הנדרשים בזה החבור , כי אמרתי בלבי : אולי ימצאו בספרים האלו סתירות אמיתיות נגד דבריו , או אולי מחשבותיהם בענינים האלה יותר קרובות אל האמת מדעותיו, ואז אשנה חפצי ולא אנגה אותם . גם זאת היא מגמתי , למען יודעו שמות הספרים אשר נדרש בהם מענינים , אשר לב כר משכיל ימצא חפץ לחקור בהם , להמתחילים החפצים לתור ולהעמיק בחכמת הנפש והפילוסופיה בכלל, אבל אין בידם למלאות תשוקתם הגדולה מחמת שנעלמו מהם שמות המחברים אשר דרשו בענינים הללו . (*)

(*) קורא אהוב ! אל תעלה צרוחך שאין לנו צני יעקב ונאמנים צני ונאמנים להסגית על דברי ונחזרים אשר לא נצני ישראל הנה , ואין לנו לקבל מהם ראי' על שום דבר יקר הערך . כי הלא נודע לכל קורא נספרים שהנחתי פה , כי ונחזריהם לא כיוונו צדצריהם ונחקירותיהם להסתגל לדעות של ענינים הנוגעים לרת צני עמו , או להרחות טעות כת העוקצלים, רק כל כוונתם זהם להירות לצרר ולגלות לקורא נחזריהם איזה נדעות האמונה והפילוסופיה של האמונה , אשר הוכחו ונחזריהם נעמים הראשונים , בארץ קדם ונחזרים, ואין נשתלשלו ונולדו ונחזריהם נאמונה זו ונזו נחזר הימים ע"י סבות רבות ; כל חפץ ועמלם הי' ללמד לאדם דעת נענינים

דבר אל הקורא !

בנשף בערב יום , לפני ימים לא כבירים , כאשר הלכתי לשוח בשדה , פגע בי איש ובירו מגלת ספר ויתיצב לפני ויאמר אלי : "קחה את המגלה הזאת וקרא בה , בה תמצא דברי מחקר , על אודות מקור אמונת בני עמנו בשדים , ברוחות ובכשוף , ועל דבר מנהגיהם ושאר ענינים יקרי ערך הנוגעים למצבם המוסרי , אשר דרשתי אחריהם שנים רבות ומצאתים קרובים לאמת , ואשר רבים ממכירי , הנודעים לאנשי רוח , יעצוני להודיע אותם לבני ישראל . ועתה אם ימצאו דברי חן בעיניך , עשה נא זאת איפוא למען האמת , והוציאם לאור." ככה דבר אלי האיש , וישם את המגלה הזאת בכפי , וילך לו . ומאשר נבהלתי על המראה הזאת , לא יכולתי לדבר ולשאול אותו על שמו ; ויהי כבואי לביתי קראתי את הדברים הנדרשים בה בשום שכל ובחנתים בדעתי ושמחתי עליהם כעל כל הון , כי הנה עתה מצאתי את אשר קייתי , ואשר לריק הוחלתי לו זה שנים רבות , על כן גמרתי בלבי למלאות רצון הדובר בי .

אולם יען כי נמצאו בספר אשר לפניך , קורא אהוב ! הרבה ענינים שצריכים ביאור לפני המתחילים בחקירה , וגם דעות והתלשטות אשר לא כל איש מישראל יטה אוזן להם , אם לא תחזקנה ויתאמתו ע"י דברי גדולי ישראל המסכימים להם או עכ"פ מרמזים עליהם [הגם כי רוב דבריו נוסדו על יסודי השכל הישר אשר חנן אותנו בו האלהים*]] בעבור שהאמת בעצם לא ימצא חן בעיני האדם ורק ה' לבדו יאהב אותו , לכן מצאתי נכון לחבר אל הספר הזה במקומות הנזכרים איזה הערות , אשר יבארו הסתום והקשה ולהביא לראי' דברי הגדולים אשר

(*) כמעט צעל מנצלות חכמה דף ו' ח"ל : אור הסכל הוא מן הסל המוכן לאדם דעת , ולא יורטנו כזנים חזי האנוח , ואור הסל הוא עקובל ג"כ מן הסל , הימכן שהסל קומר דכריו ?

איזהו חכם ? הלומד מכל אדם .

הפילוסופיה האמיתית טומנת את אזהרה לכל יפול בשחת הבלי שוא , ולא תכית אותו להאמין בדבר מה בלי בזה נספקת , והיא נורמנות אותו מעל אחיו , ותתן לו יתר שאת על רעיו (באגרות המלך פרידריך) .

ספרי !

אם 'החכמים' לא ימלאו חפץ כך . ודק הסכלים והמתקדשים יחללוך בשער , אדע כי לריק יגעתי , ולהצל הי' כל עמלי ; אזל אם לחיך המשכילים אזהרי האונת יערנו דברין כנופת לופים , וצעני הנבערים הצועים ונוקטיני פעולת אחיהם , כקוץ וכדודר יהיו , ובמקהלות ידברו עתק עליך , אז תלית בדרך אשר שלחתך , ותעשה פרי , ולני צמח , כי גם צעיני אלהים תמלא סן .

ספר

קנאת האמת

הוא

דברי מחקר

על אודות מקור דעות ומנהגי בני ישראל, אשר חקרו הרמב"ם ובעל מרכבת המשנה בעולם הגשמות; ונוסף עליהם בסוף הספר,

לקיטת פרחים

מרב חכמי בני עמנו, על דבר מציאות השדים והכשוף והגלגול, והמה רב סעדי גאון, בעל הכוזרי, הראב"ע, הרמב"ם, הרד"ק, בעל בחינת עולם, הרלב"ג, הרב ר' שמואל צרעה, הרב ר' שם טוב, בעל העקרים, בעל מנורת המאור, האברבנאל, בעל צידה לדרך, בעל החינוך, בעל עולת שבת, הרב ר' יש"ר מקאנדיאה, בעל תשובות חות יאיר ובעל מעשה טובי.

Kinath Haemeth

Verlag des Michael Wolf.

Lemberg 1879.

Druck von A. Waydowicz.

584

893.15

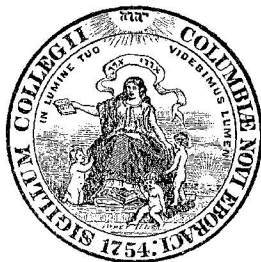
m58

cop 1

893.15

M58

Columbia College ^{cop 1}
in the City of New York.
Library.

GIVEN BY

J. Bivion.

